

เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุข กรณีศึกษาประชาชนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

นางสาว ัญญาภรณ์ เลียมจรัสกุล

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2550

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ECONOMICS OF HAPPINESS: A CASE STUDY OF PEOPLE RESIDING IN BANGKOK

Miss Nattapond Leamcharaskul

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Economics Program in Economics

Faculty of Economics

Chulalongkorn University

Academic Year 2007

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุข กรณีศึกษาประชาชนในพื้นที่
กรุงเทพมหานคร

โดย

นางสาว ัญฐาภรณ์ เสียมจรัสกุล

สาขาวิชา

เศรษฐศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา

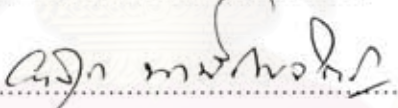
ศาสตราจารย์ ดร. ผาสุก พงษ์ไพจิตร

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

..... คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. โสติดิธร มัลลิกะมาส)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ แด ดิลกวิทยรัตน์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ศาสตราจารย์ ดร. ผาสุก พงษ์ไพจิตร)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. นวลน้อย ตริรัตน์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วรเวศม์ สุวรรณระดา)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร. พงศ์ศักดิ์ เหลืองอร่าม)

ณัฐภรณ์ เลียมจรัสกุล : เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุข กรณีศึกษาประชาชน
ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร. (ECONOMICS OF HAPPINESS: A CASE STUDY OF PEOPLE
RESIDING IN BANGKOK) อ. ที่ปรึกษา : ศาสตราจารย์ ดร. ผาสุก พงษ์ไพจิตร,
212 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดประสงค์ศึกษาแนวคิดเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุข และศึกษาปัจจัยที่มีผล
ต่อความสุข ในทรศณะของกลุ่มตัวอย่างในกรุงเทพมหานคร เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคือการสังเคราะห์
วรรณกรรมปริทัศน์ พร้อมอาศัยแบบจำลอง Ordered Logit ในการวิเคราะห์ปัจจัย และนำไปสู่ข้อเสนอแนะ
เชิงนโยบาย กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคือ ผู้ปกครองนักเรียนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร จำนวน 940 ตัวอย่าง

ผลการศึกษาพบว่า ความสุขถูกกล่าวถึงในทางเศรษฐศาสตร์ตั้งแต่ คริสตศตวรรษที่ 18 โดย เจเรมี
เบนแธม ได้กล่าวไว้ในหลักอรรถประโยชน์ โดยมีนัยยะว่ารัฐควรดำเนินนโยบายโดยตระหนักถึงประโยชน์สุข
ของสังคมโดยรวม แต่เนื่องจากการเปรียบเทียบอรรถประโยชน์ระหว่างบุคคลเป็นเรื่องยาก จึงทำให้
อรรถประโยชน์เปลี่ยนแปลงมาสู่การให้ความสำคัญกับชุดทางเลือกที่ให้ความพอใจต่างกันแต่สามารถระบุได้
ว่าพอใจสิ่งใดมากกว่า (Ordinal Utility) จนกระทั่งคริสตศตวรรษ ที่ 21 Daniel Kahneman พบว่าความรู้สึก
เป็นสิ่งที่สามารถวัดได้ แม้จะอยู่ในรูปของทางเลือกก็ตาม ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการนำมาวิเคราะห์นโยบาย
สาธารณะในบางเรื่อง นักเศรษฐศาสตร์เริ่มให้ความสนใจกับความสุข โดยสามารถจำแนกปัจจัยที่มีอิทธิพล
ต่อความสุขได้เป็น 4 กลุ่มสำคัญ คือ ปัจจัยด้านประชากร ด้านเศรษฐกิจรายได้ ด้านสังคมวัฒนธรรม และ
ด้านการเมืองการปกครอง โดยพบว่ามี ความแตกต่างกันไปตามบริบทของสังคม ในกรณีศึกษานี้ใช้
แบบจำลอง Ordered Logit อธิบายความสัมพันธ์ พบว่า ปัจจัยด้านรายได้มีผลทางบวกต่อระดับความสุขใน
ลักษณะการลดน้อยถอยลงอย่างมีนัยสำคัญ อายุมีลักษณะความสัมพันธ์เป็น U-shape ต่อระดับความสุข
ระดับสุขภาพที่ดีมาก และความสามารถเก็บออมเงินได้ มีผลทางบวกต่อระดับความสุข ในขณะที่ปัญหาการ
ขาดความอบอุ่น และการว่างงาน การศึกษา และความพึงพอใจต่อสถานการณ์ทางการเมืองมีผลทางลบต่อ
ระดับความสุข ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายคือ มาตรการด้านรายได้ มาตรการส่งเสริมสถาบันครอบครัว
มาตรการทางสวัสดิการด้านสาธารณสุข และการศึกษา และการปรับกระบวนการพัฒนาโดยพิจารณา
แก้ไขปัญหาแบบองค์รวม ด้วยการสร้างความสมดุลระหว่างภาคครอบครัว เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง
เพื่อนำไปสู่สังคมแห่งความสุขอย่างยั่งยืน

สาขาวิชา เศรษฐศาสตร์
ปีการศึกษา 2550

ลายมือชื่อนิสิต.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

4785564429 : MAJOR ECONOMICS

KEY WORD: HAPPINESS / PRINCIPLE OF UTILITY / ECONOMICS OF HAPPINESS / ORDERED LOGIT MODEL / BANGKOK

NATTAPOND LEAMCHARASKUL : ECONOMICS OF HAPPINESS: A CASE STUDY OF PEOPLE RESIDING IN BANGKOK. THESIS ADVISOR : PROF. PASUK PHONGPAICHIT,Ph.D.. 212 pp.

The objective of the thesis is to analyze the concept of the Economics of Happiness and examine factors affecting the happiness of people residing in Bangkok. The research methodology includes a literature review and an application of the ordered logit model to analyze the results of a survey based on a sample of 940 Bangkokian parents with children at schools.

According to the literature review, happiness was discussed in economics since the 18th century, especially by Jeremy Bentham, who publicized the principle of utility. The implication of Bentham's thought is that the duty of government is to pursue policies for public happiness. Subsequently, the concept changed from cardinal utility to ordinal utility, known as revealed preferences. Cardinal utility was abandoned because of the difficulty of interpersonal comparisons. Recently there have been a large number of researches in psychology with results that have helped economists to develop new methods for assessing feelings in ways that are useful for guiding decisions on economic and other public policies. Daniel Kahneman, a psychologist-economist who received the Nobel Prize in Economics, criticized assumptions in economics and suggested a way to return to the usable aspects of Bentham's concept. In the developed countries, there have been many empirical works dealing with issues of happiness.

A case study was made using a sample of parents with children at school in Bangkok. The analysis examined the effects of four factor groups (demographic, economic, family and politic) on the perceived happiness of the respondents. The study found that income has a positive relationship with happiness up to a certain high income level, but then diminishes. Age has a bell-shaped relationship with happiness, Individual health and saving behaviour have a positive effect on happiness. In contrast the lack of family warmth, unemployment, and the political situation may have negative effects. The relationship between education and happiness is complex. The policy implications of this research are that a public policy oriented to increase happiness should focus on measures to support and nurture family institutions; promotion of public health and education; and a change of mindset about the direction of development, to include a balance between familial, economic, social and political aspects, in order to reach a more sustainable happiness for the society.

Field of study Economics.....

Academic year 2007.....

Student's signature.....

Advisor's signature.....

[Handwritten signatures of student and advisor]

กิตติกรรมประกาศ

ความอยากรู้และจินตนาการ เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากปราศจากคำแนะนำของคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ที่สำคัญที่สุด ขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร. ผาสุก พงษ์ไพจิตร อาจารย์ที่ปรึกษาผู้จุดประกายความคิด และเปิดโลกของเศรษฐศาสตร์ให้กว้างขึ้น นำคันทามมากขึ้นกว่าเดิม และความเมตตาของอาจารย์ที่ช่วยเหลือให้คำปรึกษาอย่างละเอียดในทุกส่วนของกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอบพระคุณอาจารย์นวนน้อย ตรีรัตน์ สำหรับคำแนะนำทางเศรษฐมิติที่ทำให้ได้ความกระจ่างมากมาย อาจารย์แล ดิลกวิทยรัตน์ ในฐานะประธานสอบวิทยานิพนธ์และกรุณาสละเวลาแนะนำมุมมองทางประวัติศาสตร์ , อาจารย์ วรเวศม์ สุวรรณระดา และอาจารย์พงศ์ศักดิ์ เหลืองอร่าม ที่ช่วยเกลารอบความคิดและวิธีวิจัยให้งานชิ้นนี้คมชัด ชัดเจนมากขึ้น , อาจารย์ ธานี ชัยวัฒน์ ผู้ให้คำปรึกษาปัญหาทางเศรษฐมิติ , อาจารย์ อัจฉรา เอ็นท์ จากวิทยาลัยประชากรศาสตร์ที่กรุณาให้คำแนะนำการเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง และอาจารย์ ดร. ณัฐวุฒิ เผ่าทวี ที่กรุณาให้คำแนะนำและโต้ถามด้วยความห่วงใยให้กำลังใจอยู่เสมอ คำแนะนำที่มีค่าในฐานะรุ่นพี่ในสาขานี้ ทำให้รู้สึกสบายใจและอุ่นใจทุกครั้งที่ได้พูดคุย

นอกจากนี้แล้วขอบพระคุณสถานศึกษาต่างๆที่กรุงเทพมหานครทั้ง 16 แห่ง ที่ให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือเก็บข้อมูลเป็นอย่างดี ทำให้งานศึกษาครั้งนี้มีฐานข้อมูลในการวิเคราะห์ที่มากกว่าถึงพีแบญจวรรณ เจ้าหน้าที่หลักสูตรที่ช่วยเหลือออกจดหมายราชการเป็นหลายสิบฉบับ และขอขอบพระคุณบัณฑิตวิทยาลัย และหลักสูตรเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิตที่สนับสนุนทุนวิทยานิพนธ์นี้ ทำให้งานชิ้นนี้สามารถบรรลุเป้าหมายได้อย่างที่ตั้งใจ รวมถึงเพื่อนๆ ศม.และรุ่นพี่เศรษฐศาสตร์การเมืองและอีกหลายๆคนที่อาจบอกชื่อได้ไม่หมด อยากบอกว่า “ขอบใจ” และ “ขอบคุณ” สำหรับทุกความช่วยเหลือรวมถึงน้ำใจและความห่วงใยที่ให้แก่มาตลอด

ตลอดระยะเวลาการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นประสบการณ์ที่ดีมีคุณค่า การค้นคว้างานต่างๆทำให้เข้าใจว่าประตูแห่งความรู้เปิดกว้างอยู่เสมอ และด้วยการตระหนักเสมอว่า การที่เรารู้ว่าแท้จริงนั้นเราไม่รู้อะไร แล้วพยายามค้นคว้าเพื่อให้รู้ ดีกว่าการที่เราคิดว่าเรารู้ แต่แท้จริงแล้ว เราไม่รู้อะไรเลย ทำให้แม้ว่าจะใช้เวลาในการค้นคว้าวรรณกรรมที่ยาวนาน แต่ในท้ายที่สุดของทุกครั้งที่จบบทความแต่ละฉบับ ทำให้รู้สึกมีความสุขทุกครั้ง ที่ได้รู้บางอย่างเพิ่มเติมขึ้น ในยามที่ท้อ และเหนื่อยล้า หากไม่มีคนรอบตัวที่รักทั้งปโลบ และให้กำลังใจจนสามารถทำงานสำเร็จได้จนถึงตรงนี้ ขอขอบคุณและรักป๊าป๊าที่สุดที่รักและเข้าใจลูกสาวคนนี้อย่างมาก ขอขอบคุณน้องชายที่ให้กำลังใจโต้ถามอย่างห่วงใยอยู่เสมอ ขอขอบคุณแม่ที่อยู่ไกลแต่ห่วงใยถามถึงทุกครั้ง และที่สำคัญที่สุดคือ คุณย่าที่ใจดีที่สุดที่จากไปก่อนเมื่อปีที่แล้ว

หากงานชิ้นนี้จะมีประโยชน์สร้างคุณูปการใด ๆ ให้เกิดขึ้น ขอยกประโยชน์และความดีงามทั้งหมดให้กับทุกคนที่กล่าวไปข้างต้น แต่หากมีข้อผิดพลาดประการใด เป็นไปด้วยความอ่อนต้อย ประสบการณ์ของผู้ศึกษาแล้ว ก็ขอรับความผิดพลาดดังกล่าวที่เกิดขึ้นไว้แต่เพียงผู้เดียว

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา	5
1.3 ขอบเขตและวิธีการศึกษา	5
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
1.5 องค์ประกอบวิทยานิพนธ์.....	6
บทที่ 2 ทรรศนะว่าด้วยความสุข.....	7
2.1 นิยามและคำจำกัดความของ “ความสุข” (Definition of Happiness)	7
2.2 ทรรศนะที่ว่าด้วยความสุขของนักวิชาการในสาขาต่างๆ.....	9
2.3 บทสรุป.....	30
บทที่ 3 นักเศรษฐศาสตร์และประเด็นว่าด้วยความสุข	33
3.1 บริบทของสังคมและเศรษฐกิจในช่วงการปฏิวัติอุตสาหกรรม	34
3.2 ศตวรรษที่ 18 : หลักมสุขในทฤษฎีของเจเรมี เบนแธม และจอห์น สจวร์ต มิลล์	37
3.3 พัฒนาการทางความคิดตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 จนถึงปัจจุบัน	48
3.4 บทสรุป.....	58
บทที่ 4 เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุข.....	60
4.1 เศรษฐศาสตร์สำนักมนุษย์นิยมกับความสำคัญของคุณค่าและความรู้สึก	60
4.2 นิยามและคำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษาเรื่องความสุข.....	63
4.3 แนวทางและการประมวลข้อมูลความสุข	66
4.4 นักเศรษฐศาสตร์กับการวิเคราะห์เรื่องความสุขในทศวรรษที่ 1990.....	68
4.5 การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลกำหนดความรู้สึกสุข	77
4.6 นัยยะเชิงนโยบายที่มีต่อเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุข	92
4.7 งานศึกษาเกี่ยวกับความสุขในประเทศไทย	95
บทที่ 5 กรณีศึกษาเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุข ในทฤษฎีของกลุ่มตัวอย่าง ในเขตกรุงเทพมหานคร.....	102
5.1 กรณีศึกษาและระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษา	102
5.3 ผลการวิเคราะห์สถิติพื้นฐาน	108

5.3	ผลการศึกษาระดับความสุขและปัจจัยที่คาดว่าจะมีอิทธิพล	122
5.4	ผลการวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองออร์เดอร์โลจิท (Ordered Logit Model)	128
5.5	ผลการศึกษาแบบจำลอง Ordered Logit Model	137
5.6	ประเด็นนโยบายสาธารณะที่เกิดขึ้นจากการศึกษา	142
บทที่ 6	บทสรุปและข้อเสนอแนะ	149
6.1	การก่อตัวทางความคิดของเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุข	150
6.2	พัฒนาการทางความคิดของเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุข	151
6.3	ข้อค้นพบจากกรณีศึกษา กลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการในกรุงเทพมหานคร	155
6.4	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากการศึกษา	158
6.5	ปัญหาและข้อจำกัดที่พบจากการศึกษา	159
6.6	ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาต่อไปในอนาคต	160
รายการอ้างอิง	161
ภาคผนวก	171
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	212

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่ 5.1	สถานศึกษาที่ให้ความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	104
ตารางที่ 5.2	ปัจจัยกำหนดระดับความรู้สึกลึกซึ้ง สัญลักษณ์ที่ใช้และความหมาย	130
ตารางที่ 5.3	แสดงผลการประมาณการณด้วยสมการ Ordered Logit Model (1)	132
ตารางที่ 5.4	แสดงผลการประมาณการณด้วยสมการ Ordered Logit Model (2)	133
ตารางที่ 5.5	แสดงผลการประมาณการณด้วยสมการ Ordered Logit Model (3)	134
ตารางที่ 5.6	แสดงผลการประมาณการณด้วยสมการ Ordered Logit Model (4)	135
ตารางที่ 5.7	จำแนกกลุ่มความพึงพอใจต่อสถานการณ์ทางการเมืองตามระดับความสนใจ....	141

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

แผนภาพที่ 2. 1	กรอบทฤษฎีที่วัดด้วยความสุขในสาขาปรัชญา (Philosophy).....	21
แผนภาพที่ 2. 2	ความสุขตามทฤษฎีของเอพิคิวรัส.....	28
แผนภาพที่ 2. 3	กรอบความคิดประเด็นความสุข.....	31
แผนภาพที่ 3. 1	อิทธิพลทางความคิดที่ เจเรมี เบนแธม ได้รับจากนักปรัชญาในอดีต.....	39
แผนภาพที่ 3. 2	อรรถประโยชน์จากประสบการณ์ (Experienced Utility)	56
แผนภาพที่ 4. 1	ความจำเป็นขั้นพื้นฐานทั้ง 5 ตามแนวคิดของ Maslow	61
แผนภาพที่ 4. 2	ระดับความพึงพอใจในชีวิตและระดับรายได้เฉลี่ยในประเทศญี่ปุ่น.....	72
แผนภาพที่ 4. 3	ระดับความสุขและรายได้ต่อหัวที่แท้จริงในสหรัฐอเมริกา ค.ศ. 1945-2000	72
แผนภาพที่ 4. 4	ค่าเฉลี่ยระดับความสุขต่อ GNP/Capita.....	73
แผนภาพที่ 4. 5	GDP ต่อหัวประชากร และระดับความพึงพอใจในชีวิต	74
แผนภาพที่ 4. 6	ระดับความรู้สึกอยู่ดีและระดับรายได้ เมื่อ ระดับความรู้สึกอยู่ดีเป็นสมการ ขึ้นกับรายได้ (Y) และการคาดการณ์ (A)	76
แผนภาพที่ 4. 7	การทำงานของสมองเมื่อรู้สึกมีความสุข หรือมีความรู้สึกทุกข์.....	78
แผนภาพที่ 4. 8	แสดงระดับความรู้สึกสุขจำแนกตามช่วงอายุ และสถานภาพสมรส	82
แผนภาพที่ 4. 9	ระดับความรู้สึกสุขจำแนกตามสถานภาพสมรส และการตัดสินใจหย่าร้าง....	83
แผนภาพที่ 4. 10	ระดับความพึงพอใจในชีวิตและรายได้ต่อหัวประชากรที่แท้จริงของ 14 ประเทศ ในช่วงปี ค.ศ. 1960	86
แผนภาพที่ 4. 11	ดัชนีความสุขมวลรวมของประชาชนภายในประเทศ ในช่วงเดือนพฤษภาคม-กรกฎาคม พ.ศ. 2550.....	99
แผนภาพที่ 4. 12	สิ่งที่ต้องการในชีวิต และสิ่งที่สร้างความกังวลใจ จำแนกตาม สัดส่วนความเห็นของคนกรุงเทพมหานคร.....	100
แผนภาพที่ 5. 1	สถานภาพแรงงานของกลุ่มตัวอย่างผู้ปกครองในพื้นที่กรุงเทพมหานคร...	110
แผนภาพที่ 5. 2	ทัศนคติของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อผู้คนในสังคมไทย	112
แผนภาพที่ 5. 3	ร้อยละระดับความสนใจที่มีต่อสถานการณ์ทางการเมืองของกลุ่มตัวอย่าง ผู้ปกครองในพื้นที่กรุงเทพมหานคร	113
แผนภาพที่ 5. 4	ทฤษฎีที่ว่าด้วยความสุขจำแนกตามช่วงอายุของกลุ่มตัวอย่าง.....	121
แผนภาพที่ 5. 5	ระดับความรู้สึกสุขจำแนกตามกลุ่มประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง ที่ได้รับการสำรวจโดย World Value Survey	123
แผนภาพที่ 5. 6	โครงข่ายเหตุปัจจัยที่มีส่วนกำหนดระดับความรู้สึกสุขโดยสังเขป	143

บทที่ 1

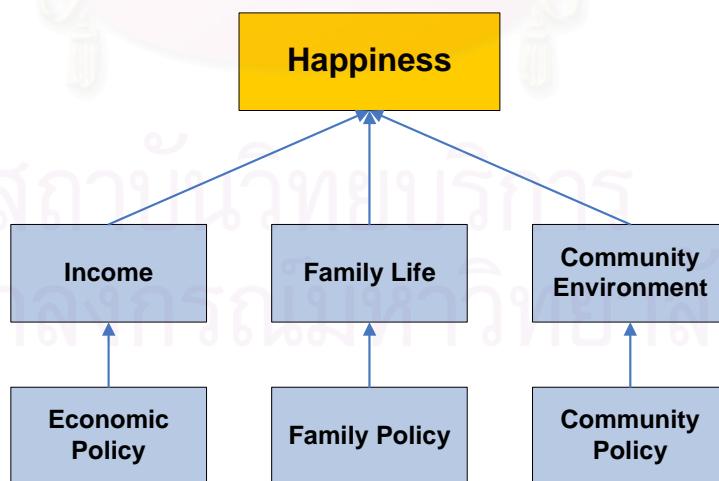
บทนำ

1.1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจเจกชนแต่ละคนล้วนแต่ยอมรับกันว่า “ความสุข” ถือเสมือนว่าเป็นเป้าหมายสูงสุด และเป้าหมายสุดท้ายที่แต่ละคนพึงปรารถนาที่จะได้รับ ความสุขเป็นเหตุผลสุดท้ายที่อยู่เบื้องหลัง การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการตัดสินใจที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือ แม้แต่การตัดสินใจที่จะไม่กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ก็ล้วนแล้วแต่มีเหตุผลสุดท้ายอยู่ที่ความสุขของปัจเจกชนนั้น ๆ ทั้งสิ้น และเมื่อขยายกรอบการวิเคราะห์ให้กว้างขึ้นสู่ระดับสังคม การกระทำใด ๆ ที่ส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดความสุขกับประชาชนจึงเป็นการกระทำที่รัฐ หรือ ผู้กำหนดนโยบาย พึงกระทำให้เกิดขึ้นสู่สังคมโดยรวม

ด้วยเหตุที่กล่าวมาข้างต้น รัฐหรือผู้กำหนดนโยบายจึงต้องให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ผลได้ผลเสียที่เกิดขึ้นจากนโยบายเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์เรื่องความสุข ซึ่งแม้ว่าบางครั้งความสุขจะไม่ถูกกล่าวถึงโดยตรงในฐานะที่เป็นวัตถุประสงค์ แต่ก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าเป็นเป้าหมายสุดท้ายและมีน้ำหนักสำคัญในฐานะที่เป็นเป้าหมายของสังคม

เมื่อพิจารณาในส่วนของนโยบายสาธารณะของรัฐบาล พบว่าบ่อยครั้งที่การกำหนดนโยบายต่าง ๆ ของรัฐได้แยกนโยบายด้านต่าง ๆ ออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด และวิเคราะห์อยู่บนพื้นฐานการคาดการณ์ว่า การดำเนินนโยบายด้านดังกล่าว จะนำไปสู่ความสุขของประชาชนหรือกลุ่มเป้าหมายของนโยบายดังกล่าวได้อย่างไร

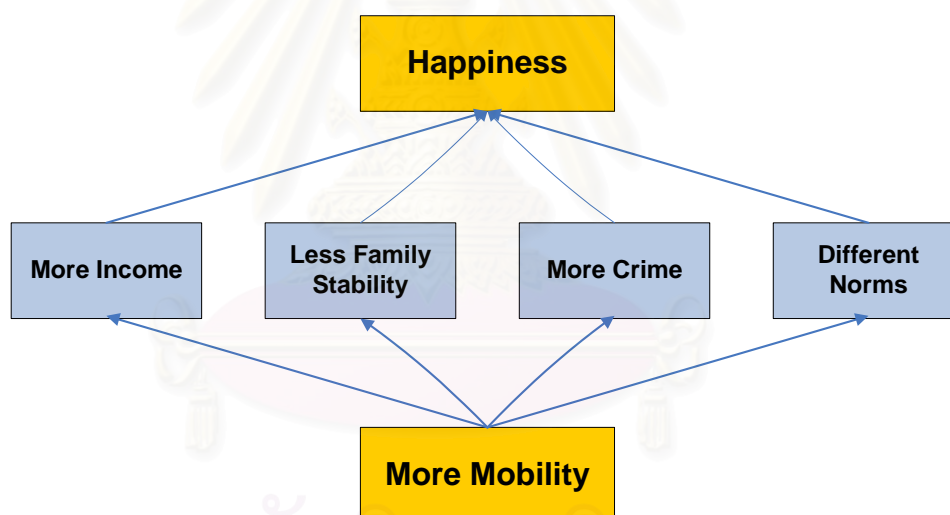

Source: Richard Layard (2005), Happiness: Lessons from the new science , p. 146

จากแผนภาพที่แสดงให้เห็นข้างต้น ได้แสดงให้เห็นถึงวิธีการวิเคราะห์นโยบายและผลกระทบที่มีต่อระดับความสุข อันมาจากการดำเนินนโยบายด้านต่าง ๆ โดยจำแนกผลที่เกิดขึ้น

ออกเป็นส่วนๆ ซึ่งนักเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบัน เช่น Richard Layard ได้พยายามชี้ให้เห็นว่ามีมิติต่างๆ ของสังคมที่มีความเกี่ยวพันและเชื่อมโยงต่อกันอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ และทำให้การวิเคราะห์นโยบายจำเป็นที่จะพิจารณาเป็นองค์รวมมากกว่าที่จะพิจารณาแบบแยกส่วน (ดูจากแผนภาพข้างต้น)

ตัวอย่างง่ายๆ ที่ใคร่ยกให้เห็น เช่น ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แรงงานได้แสดงถึงนโยบายทางเศรษฐกิจที่สนับสนุนให้มีการโยกย้ายแรงงานจากแหล่งที่มีค่าจ้างแรงงานต่ำไปสู่แหล่งที่มีค่าจ้างแรงงานสูง โดยมุ่งเป้าหมายให้แรงงานมีโอกาสแสวงหาโอกาสที่จะได้รับค่าจ้างสูงขึ้น หรือในอีกนัยหนึ่งคือแสวงหาประสิทธิภาพทางการผลิตของแรงงานให้มากที่สุด และด้วยค่าจ้างแรงงานที่สูงขึ้น ได้นำไปสู่การคาดหมายว่าจะนำไปสู่ความสุขที่มากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม จำเป็นต้องวิเคราะห์เพิ่มเติมด้วยว่า การเคลื่อนย้ายแรงงานอาจจะมีผลกระทบในทางลบต่อความสุขได้ เช่น ก่อให้เกิดปัญหาขาดความมั่นคงหรือขาดความอบอุ่นในครอบครัว ปัญหาอาชญากรรมที่ตามมา และรวมถึงปัญหาในการปรับตัวให้เข้ากับธรรมเนียมปฏิบัติของท้องถิ่นต่างวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งผลดังกล่าวต่างกระทบต่อความสุขของปัจเจกชนอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ (โปรดดูแผนภาพด้านล่างประกอบ)

Source: Richard Layard (2005), Happiness: Lessons from the new science, p. 146

เช่นเดียวกับทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งแม้จะไม่ได้กล่าวถึงประเด็นเรื่อง “ความสุข” อย่างชัดเจน แต่ได้ให้ความสำคัญกับคำว่า “ความพอใจ หรืออรรถประโยชน์” อันเป็นหนึ่งในรากฐานสำคัญของวิชาเศรษฐศาสตร์*

* แต่อย่างไรก็ตาม นักเศรษฐศาสตร์บางกลุ่ม เช่น Bruno Frey and Alois Stutzer ไม่ได้เห็นด้วยว่า “ความสุข” เป็นสิ่งเดียวกันกับ “อรรถประโยชน์” เพราะฉะนั้นนิยามความสุขนั้นมีความครอบคลุมและมีขอบเขตที่กว้างกว่า “อรรถประโยชน์” หรือ Utility ในทางเศรษฐศาสตร์ , อังวิโน นวลน้อย ตรีรัตน์, “เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยเรื่องความสุข” ในบทความพิเศษประกอบลงวารสารงานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548)

แนวคิดและข้อสมมุติพื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับบรรดประโยชน์ (Utility) ได้หันไปให้ความสำคัญกับการพิจารณาในระดับของปัจเจกบุคคลในฐานะที่เป็นหน่วยขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจ โดยกล่าวไว้ว่า ยิ่งปัจเจกบุคคลมีการบริโภคมากขึ้น ย่อมได้รับความพอใจมากขึ้น และสำหรับในระดับสังคม เมื่อสมาชิกในสังคมบริโภคมากขึ้นเท่าไร สังคมจะได้รับความพอใจรวมมากที่สุดเท่านั้น โดยปัจเจกบุคคลสามารถได้รับความพอใจสูงสุดจากการบริโภคสินค้าและบริการภายใต้ทางเลือก (Choices) และข้อจำกัดทางเศรษฐศาสตร์ที่แต่ละบุคคลมี ซึ่งในที่นี้หมายความว่าถึงรายได้ หรืองบประมาณของปัจเจกชนนั่นเอง

เมื่อทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ให้น้ำหนักความสำคัญกับปัจเจกบุคคล และปัจเจกชนต่างตัดสินใจภายใต้ความเป็นเหตุเป็นผล ภายใต้ทางเลือกต่าง ๆ (Choices) ที่แต่ละคนมี ข้อจำกัดเดียวที่ทำให้แต่ละบุคคลแตกต่างกันคือ ระดับรายได้ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ระดับรายได้ ได้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญในการสร้างความพอใจสูงสุดให้เกิดขึ้นกับตัวบุคคลและนำไปสู่ความพอใจรวมของสังคมที่มากที่สุดเช่นกัน

ด้วยเหตุดังกล่าวจึงนำไปสู่เป้าหมายที่แต่ละประเทศให้ความสำคัญกับอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งคาดว่าในท้ายที่สุดจะเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างความอยู่ดีกินดี หรือความพึงพอใจของประชาชนในประเทศ ซึ่งดูจะสมเหตุสมผล สำหรับหลายประเทศ โดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ที่ประชากรอยู่ในภาวะที่ยากจน

แต่ในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา มีงานวิจัยของนักเศรษฐศาสตร์จำนวนมากได้หันมาตั้งคำถามกับความสัมพันธ์ระหว่างระดับรายได้เฉลี่ยต่อหัวประชากรกับความสุข หรือความพึงพอใจในชีวิต* โดยพบข้อสรุปที่น่าสนใจว่า โดยภาพรวมแล้วระดับรายได้เฉลี่ยต่อหัวประชากรไม่ได้เป็นปัจจัยที่สร้างความสุขในชีวิตให้กับประชาชนแต่อย่างใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลการศึกษาในประเทศพัฒนาแล้วเช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และญี่ปุ่น เป็นต้น

จากศึกษาโดย World Values Survey พบว่า แม้ว่าระดับรายได้ที่แท้จริงของผู้คนในสหรัฐอเมริกาจะเพิ่มขึ้น ร้อยละ 2.5 ระหว่างปี ค.ศ. 1946-1991 (หรือเพิ่มจาก 11,000 เหรียญสหรัฐต่อปี เป็น 27,000 เหรียญสหรัฐต่อปี) แต่ความสุขหรือความอยู่ดีมีสุขตามอัตภาพ (Subjective Well-being) กลับอยู่ในระดับคงที่ไม่แตกต่างไปจากเดิม ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับผลการศึกษาในญี่ปุ่น โดยพบว่าตั้งแต่ช่วง ค.ศ. 1958-1991 ระดับรายได้ต่อหัวของชาวญี่ปุ่นปรับตัวสูงขึ้นถึง 6 เท่า แต่ชาวญี่ปุ่นไม่รู้สึกว่ามีความพึงพอใจในชีวิตเพิ่มขึ้นแต่อย่างใด¹

ลักษณะความสัมพันธ์ที่น่าแปลกใจระหว่างระดับรายได้และระดับความสุข หรือระดับความพึงพอใจในชีวิตของประชาชนกลายเป็นประเด็นสำคัญ และได้ขยายไปสู่ประเด็นอื่นๆที่

* ในการศึกษางานวิจัยต่างๆ มีการใช้คำที่ใกล้เคียงกัน ได้แก่ ความอยู่ดีมีสุขตามอัตภาพ ความสุข ความพึงพอใจในชีวิต เป็นต้น

¹ Bruno Frey and Alois Stutzer, Happiness and Economics: How the Economy and Institutions Affect Well-being, (2002)

เกี่ยวเนื่องในทางเศรษฐศาสตร์ เช่น ภาวะการว่างงาน ความพึงพอใจในการทำงาน อัตราเงินเฟ้อ ประเด็นเหล่านี้ถูกทดสอบความสัมพันธ์กับระดับความสุขแล้วทั้งสิ้น และเมื่อผลการศึกษาได้สรุปว่า รายได้อาจไม่ใช่ปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะอธิบายความสุขของประชาชน² หรือข้อสรุปในระดับประเทศที่ว่า ประเทศที่ประชาชนมีความสุขอาจเป็นประเทศที่มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ประเทศที่มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูงอาจจะไม่ได้เป็นประเทศที่ประชาชนในประเทศมีความสุข ผลการศึกษาดังกล่าวยังพบในทวีปเอเชียด้วย เช่น ประเทศญี่ปุ่น ประเทศจีน ฮองกง ไต้หวัน เกาหลี และสิงคโปร์ ซึ่งแม้ว่าประเทศเหล่านั้นจะประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจ แต่ระดับความสุขกลับอยู่ในระดับที่ค่อนข้างต่ำ³ ผลดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นว่า อาจมีปัจจัยอื่น ๆ นอกเหนือจากปัจจัยด้านรายได้ ที่รัฐหรือผู้วางแผนนโยบายจำเป็นต้องให้ความสำคัญ

ผลการศึกษาดังกล่าวได้สอดคล้องกับสาขาจิตวิทยาที่ศึกษาประเด็นความสุขมาเป็นเวลานานแล้ว โดยให้ความสำคัญของปัจจัยอื่น ๆ นอกเหนือจากปัจจัยทางด้านเศรษฐศาสตร์ เนื่องจากลักษณะทางสังคมวิทยาของมนุษย์ซึ่งมีความเป็นสัตว์สังคม จึงเป็นไปได้ว่า ปัจจัยทางด้านสังคมอื่น ๆ อาจนำไปสู่การกำหนดพฤติกรรมและความรู้สึกสุขของประชาชน⁴ และยังรวมถึงปัจจัยทางด้านสถาบัน เช่น ตัวแปรทางด้านการเมือง ประชาธิปไตย และปัจจัยทางด้านประชากรที่มีบทบาทต่อระดับความสุขของผู้คน⁵

นอกจากนี้ความแตกต่างของสภาพสังคมวัฒนธรรมของแต่ละประเทศทำให้ปัจจัยที่คาดว่ามีอิทธิพลต่อระดับความสุขมีความแตกต่างกันไปด้วย ยกตัวอย่างเช่น ในสังคมเอเชีย ที่พบว่า ประเด็นเรื่องความสุขไม่สามารถแยกออกจากวัฒนธรรมได้ โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางความคิดความเชื่อทางศาสนา เช่น ลัทธิขงจื้อ ศาสนาพุทธ เป็นต้น⁷ หรือในบางครั้งความสุขก็ไม่สามารถแยกออกจากเรื่องภาวะของสุขภาพจิตได้เช่นกัน ดังงานศึกษาในประเทศไทยโดยกรมสุขภาพจิต⁸

ข้อค้นพบเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขมีนัยต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะ ที่มุ่งให้ประชาชนมีความสุข หมายความว่า การกำหนดนโยบายน่าจะต้องครอบคลุมไปถึงปัจจัยอื่น ๆ ด้านสังคม การเมือง นอกเหนือไปจากรายได้

² Bruno Frey and Alois Stutzer, "What are the sources of Happiness?," Working Paper No. 0027 (November 2000)

³ Charles Kenny, "Does Growth Cause Happiness, or Does Happiness Cause Growth?" Kyklos, (1999), Vol. 52, Fasc.1, 3-36

⁴ Yew-Kwang Ng, "A case for Happiness, Cardinalism and Interpersonal Comparability", The Economic Journal 107(November 1997)

⁵ Richard Layard, Happiness: Lessons from a new Science, (New York :Penguin,2005)

⁶ Bruno Frey and Alois Stutzer, "What are the sources of Happiness?"

⁷ Yew-Kwang Ng, "A case for Happiness, cardinalism and interpersonal comparability",

⁸ อภิชัย มงคล และคณะ, ดัชนีวัดความสุขคนไทย (Thai Happiness Indicators : THI-15), ภายใตโครงการจัดทำโปรแกรมสำเร็จรูปในการสำรวจสุขภาพจิตในพื้นที่ พ.ศ. 2545 โดยกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข (กรุงเทพฯ : กรมสุขภาพจิต, 2545)

จากความสำคัญดังกล่าวที่ระบุมาแล้วข้างต้น ในการศึกษาครั้งนี้จึงมีเป้าหมายหลักในการทำความเข้าใจกับประเด็นเรื่องความทุกข์บนนโยบายสาธารณะ (Public Policy) นักเศรษฐศาสตร์และผู้วางแผนนโยบายสาธารณะจะได้ประโยชน์จากงานศึกษาเกี่ยวกับความสุขในแนวทางใดได้บ้าง ซึ่งผลที่เกิดขึ้นจะแสดงถึงทรรศนะว่าด้วยความสุข ตลอดจนวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการกำหนดความสุขดังกล่าวจากงานศึกษา ผลการศึกษาจะนำไปสู่การแสวงหาเครื่องมือและนโยบายสาธารณะอันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อความสุขของประชาชนในประเทศได้ในอนาคต

ในงานศึกษาครั้งนี้จะศึกษาเชิงสำรวจกรณีตัวอย่างความเห็นของกลุ่มตัวอย่างในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร เนื่องจากประเทศไทยยังไม่เคยมีการศึกษาเชิงสำรวจในประเด็นความสุขในมุมมองเชิงเศรษฐศาสตร์มาก่อน ซึ่งถึงแม้ว่าจะเป็นการศึกษาจึงจะไม่สามารถรายงานผลในระดับประเทศได้ แต่ข้อมูลดังกล่าวมีคุณค่าในฐานะเป็นข้อมูลพื้นฐานชั้นแรกให้กับการศึกษาในประเด็นนี้ในประเทศ เพื่อเป็นประโยชน์ในการกำหนดนโยบายเพื่อความสุขต่อไปในอนาคต

1.2. วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดที่ว่าด้วยความสุขและประโยชน์ด้านนโยบายที่นักเศรษฐศาสตร์อาจนำมาใช้
2. ศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อ “ความสุข” ในทรรศนะกลุ่มตัวอย่างในเขตกรุงเทพมหานคร

1.3. ขอบเขตและวิธีการศึกษา

เนื่องจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งตอบโจทย์สองประเด็นสำคัญ โดยประเด็นแรก คือ การวิเคราะห์แนวคิดที่ว่าด้วยความสุข ตลอดจนนโยบายทางเศรษฐศาสตร์ที่อาจนำมาใช้ และประเด็นที่สอง คือ การศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อระดับความสุขของกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ดังนั้น ระเบียบวิธีการศึกษาในที่นี้จึงจำแนกออกเป็น 2 ส่วนสำคัญคือ

ส่วนที่ 1. การทบทวนวรรณกรรมปริทัศน์ โดยศึกษาการก่อตัวของความคิดเศรษฐศาสตร์ที่ว่าด้วยความสุข พัฒนาการทางความคิดของหลักอรรถประโยชน์ และการสำรวจองค์ความรู้ในปัจจุบันเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุข ซึ่งมีครอบคลุมถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อระดับความสุข และนโยบายต่างๆที่มีการทบทวนวรรณกรรมไว้ โดยอาศัยการวิเคราะห์เอกสาร วรรณกรรมและผลงานวิจัยทั้งในและนอกประเทศที่เกี่ยวข้องกับความสุข เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปทางทฤษฎี

ส่วนที่ 2. การทำกรณีศึกษากลุ่มตัวอย่างในพื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยการเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์ด้วยแบบสำรวจกับกลุ่มตัวอย่างผู้ปกครองในพื้นที่กรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระดับความสุข วิเคราะห์โดยใช้สถิติพื้นฐานประกอบกับแบบจำลอง

ออร์เดอร์โลจิท (Ordered Logit Model) เป็นหลักในการวิเคราะห์ และนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในที่สุด

1.4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นงานวิจัยระดับพื้นฐานเพื่อสร้างองค์ความรู้เบื้องต้นเรื่องความสุขในเชิงเศรษฐศาสตร์ในบริบทของประเทศไทย
2. เป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายพัฒนาเพื่อความสุขของประชาชนในประเทศต่อไปในอนาคต

1.5. องค์ประกอบวิทยานิพนธ์

สำหรับองค์ประกอบของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้แบ่งโครงสร้างออกเป็น 3 ส่วนสำคัญคือ

1. ส่วนที่ 1 บทนำ กล่าวถึง ความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ของการศึกษา ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา และวิธีการศึกษา
2. ส่วนที่ 2 เนื้อหาหลัก ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 บท คือ บทที่ 2 ทรรศนะว่าด้วยความสุข , บทที่ 3 นักเศรษฐศาสตร์กับประเด็นว่าด้วยความสุข , บทที่ 4 เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุข และบทที่ 5 กรณีศึกษาเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุขในทรรศนะของกลุ่มตัวอย่างในเขตกรุงเทพมหานคร
3. ส่วนที่ 3 บทสรุปและข้อเสนอแนะ โดยจะนำเสนอบทสรุปของวิทยานิพนธ์ ตลอดจนปัญหาที่พบจากการศึกษา และข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาต่อไปในอนาคต

บทที่ 2

ทฤษฎีว่าด้วยความสุข

หากจะกล่าวถึงเป้าหมายสำคัญในชีวิตของมนุษย์หรือปัจเจกชนทุกคน คงไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ความสุขเป็นเป้าหมายสำคัญเป้าหมายหนึ่งที่มีมนุษย์ทุกคนต่างปรารถนาที่จะได้รับ เนื่องจากเมื่อพิจารณาย้อนไปถึงสาเหตุที่ทำให้มนุษย์ตัดสินใจกระทำกิจกรรมใด ๆ หรือมีพฤติกรรมใด ๆ ขึ้น ก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าความสุขเป็นเป้าหมายสำคัญสุดท้ายที่อยู่เบื้องหลังและกำหนดการกระทำของมนุษย์ทุกคน

แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญประการหนึ่งเมื่อกล่าวถึงความสุข คือ ความสุขมีลักษณะความเป็นนามธรรม จับต้องได้ยาก เป็นสิ่งที่แต่ละบุคคลให้คำจำกัดความที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งสิ่งที่ทำให้แต่ละคนให้ความหมายความสุขต่างกันนั้น มีตั้งแต่อิทธิพลของที่อยู่ในระดับเซลล์ เช่น พันธุกรรม หรือยีนส์ที่มีส่วนควบคุมอารมณ์ความรู้สึกอิทธิพลของสภาพแวดล้อมภายนอก เช่น การเลี้ยงดู ประสบการณ์การเรียนรู้ ช่วงเวลา สถานการณ์รอบตัวที่เข้ามากระทบความรู้สึก รวมไปถึงแง่มุมความคิดที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลนั่นเอง และ ที่ส่งผลทำให้ “ความสุข” แม้จะเป็นประเด็นที่มักจะกล่าวถึงกันอยู่เสมอ แต่เมื่อพิจารณาให้ชัดเจนแล้วจะพบว่าความสุขเป็นเรื่องที่มีแง่มุมที่ละเอียด ความสุขมีมิติที่ลุ่มลึกและแตกต่างกันไปในทฤษฎีของแต่ละคน ทำให้ยากที่จะเปรียบเทียบหรือวิพากษ์ความสุขระหว่างบุคคลให้ชัดเจนได้

กระนั้นก็ตาม ความสุขยังคงเป็นคำถามที่ยังคงได้รับความสนใจจากทั้งนักปรัชญา นักคิด นักพัฒนาต่าง ๆ จำนวนมาก ซึ่งทั้งหมดนั้นต่างมีเป้าหมายสุดท้ายที่การพยายามแสวงหา นโยบายหรือยุทธศาสตร์ที่จะสนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชนในสังคมมีความสุข โดยสะท้อนจากทฤษฎีของนักคิดในสาขาต่าง ๆ ที่มีความพยายามที่จะตอบคำถามดังกล่าวตั้งที่เนื้อหาในบทนี้จะขอกล่าวถึงเพื่อให้เห็นภาพกว้างของทฤษฎีว่าด้วยความสุขในแง่มุมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีของนักปรัชญาอันเป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งคำถามเกี่ยวกับความสุข ทฤษฎีของนักการศาสนา และรวมถึงทฤษฎีของนักพัฒนาต่าง ๆ ที่ให้ไว้เกี่ยวกับความสุข โดยเนื้อหาในบทนี้จะเปรียบเทียบกรอบแนวคิดของนักคิดเหล่านั้นประกอบไปด้วย

2.1. นิยามและคำจำกัดความของ “ความสุข” (Definition of Happiness)

เมื่อกล่าวถึงความสุข (Happiness) นั้น คล้ายกับว่าทุกคนสามารถเข้าใจได้โดยมีความเห็นที่ตรงกัน และเมื่อพิจารณาจากการให้คำจำกัดความของคำว่า “ความสุข” (Happiness) ในพจนานุกรมต่าง ๆ ที่เป็นที่ยอมรับระดับโลก ดังแสดงให้เห็นดังนี้

* นอกเหนือจากคำว่า Happiness แล้ว คำว่าความสุขยังสามารถกล่าวได้ในอีก เช่น Felicity, Blessedness, Bliss เป็นต้น แต่ละคำนั้นจะมีบริบทการใช้ที่แตกต่างกัน สำหรับคำว่า Felicity นั้นหมายถึงความถึงความสุขในภาษาที่เป็นทางการ และถูกใช้ในแง่ทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม สำหรับคำว่า Blessedness นั้นถูกนำมาปรับใช้กับความสุขความยินดีที่มาจากสังคม

สำหรับความหมายของคำว่าความสุข ในเบื้องต้นได้ศึกษาค้นคว้าจากพจนานุกรมระดับโลกต่าง ๆ ซึ่งสำหรับพจนานุกรมของ Webster (1913) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่าความสุข (Happiness) ว่า หมายถึง “ความรู้สึกเห็นชอบหรือเงื่อนไขที่เห็นชอบของจิตวิญญาณ (Soul) ที่เกิดขึ้นจากความเคราะห์ดี หรือสิ่งที่เกิดขึ้นจากอารมณ์ดี หรือการดำรงอยู่ในภาวะอารมณ์เหล่านั้น หรือในภาวะของการดำรงอยู่ซึ่งมาพร้อมกันกับความสุข ภาวะการดำรงอยู่ของความสุข ความสำราญใจ ความพึงพอใจ ฯลฯ” ในขณะที่พจนานุกรมของ มหาวิทยาลัย Princeton ให้คำจำกัดความของความสุขที่คล้ายคลึงกัน โดยกล่าวว่า “ความสุข หมายถึง ภาวะของลักษณะอารมณ์ที่ดีที่เริ่มมาจากความสำราญแล้วไปสู่ความสนุกอย่างเต็มที่ หรือ ประสบการณ์ทางอารมณ์เมื่ออยู่ในภาวะที่ดี”

สำหรับในทรรศนะของนักวิชาการที่ศึกษาในประเด็นความสุข อย่าง Richard Layard ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับคำว่าความสุขว่า “เป็นความรู้สึกที่ดี ชีวิตที่สนุกสนานและปรารถนาให้ความรู้สึกที่ดีนั้นคงอยู่” ซึ่งกล่าวได้ว่าความเห็นดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับคำจำกัดความตามพจนานุกรมข้างต้น แต่อย่างไรก็ตาม บ่อยครั้งที่ในการให้คำจำกัดความในพจนานุกรมหรือสารานุกรมให้ความหมายวนเป็นวัฏจักร (Circular Definition) หรือคลุมเครือโดยไม่สามารถหาคำตอบได้ เช่น ความสุข หมายถึง ภาวะของการเป็นสุข (Happiness is the state of being happy) หรือ ความสุข หมายถึง ความรู้สึกที่ดี (Happiness is a good feeling) เมื่อ ความหมายของคำว่า ดี (Good) หมายถึง บางสิ่งบางอย่างที่เป็นเหตุแห่งความสุข เป็นต้น ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้ประเด็นเรื่องคำจำกัดความของความสุขยังคงเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ยังไม่สามารถให้ข้อสรุปที่ชัดเจนหรือแน่ชัดได้

สำหรับพจนานุกรมบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๔ ในประเทศไทยให้ความหมายของคำว่าความสุขไว้ดังนี้

“ความ หมายถึง คำนำหน้าคำกริยาหรือคำวิเศษณ์ เพื่อแสดงสภาพ เช่น ความตาย ความดี ความชั่ว เป็นต้น”

“สุข อ่านว่า สุข หรือ สุข-ชะ หมายถึง ความสบาย, ความสำราญ, ความปราศจากโรค”

ดังนั้นเมื่อนำมาประกอบเข้าด้วยกันแล้ว คำว่าความสุข จากพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน จึงมีความหมายว่า “สภาพแห่งความสบาย ความสำราญ ความปราศจากโรค”

ที่บริสุทธิ์ หรือสังคมอุดมคติและรวมถึงแง่มุมทางศาสนา และสำหรับคำว่า Bliss นั้นมีความหมายถึง ความยินดีที่สูงส่งและถูกนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับความสุขที่อยู่บนสรวงสวรรค์

*

“An agreeable feeling or condition of the soul arising from good fortune or propitious happening of any kind; the possession of those circumstances or that state of being which is attended enjoyment; the state of being happy ; contentment ;joyful satisfaction ;felicity ;blessedness” อ้างอิงจาก Webster’s Revised Unabridged Dictionary (1913) : 543.

¹ Available from: wordnet.princeton.edu/perl/webwn

² “...So by happiness I mean felling good-enjoying life and wanting the feeling to be maintained...”, Richard Layard, *Happiness: Lessons From the New Science*, (New York:Penquin,2005), p.12.

ซึ่งจากความหมายของคำว่าความสุขทั้งหมดที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นจะเห็นได้ว่า ในกรณีนี้มีการเจาะจงไปที่สุขภาพที่ดีด้วย ด้วยเหตุดังกล่าวแล้ว เมื่อก้าวถึง“ความสุข”จึงไม่อาจแยกความสุขที่เกิดขึ้นทางกาย กับความสุขที่เกิดขึ้นทางใจออกจากกันได้ เนื่องจากการประกอบขึ้นของความสุขอย่างสมบูรณ์จำเป็นต้องมีองค์ประกอบทางกายและทางใจพร้อมกัน การที่มีปัจจัย ๔ พร้อมสมบูรณ์ อาจเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับการเป็นผู้ที่มีความสุขทางกาย แต่อาจไม่ใช่เงื่อนไขที่พอเพียงสำหรับการเป็นผู้ที่มีความสุขใจก็เป็นได้ เนื่องจากทั้งความสุขกายและความสุขใจนั้นต่างเป็นองค์ประกอบที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกันในการสร้างให้เกิดความสุขที่สมบูรณ์

2.2. ทรรศนะที่ว่าด้วยความสุขของนักวิชาการในสาขาต่าง ๆ

นอกเหนือจากคำจำกัดความ “ความสุข” ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ในงานศึกษาต่าง ๆ ยังพบว่าประเด็นเรื่องความสุขยังเป็นประเด็นเกี่ยวโยงกับรากฐานทางความคิดในสาขาวิชาการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในสาขาวิทยาศาสตร์ หรือสาขาสังคมศาสตร์ ดังนั้นจึงทำให้ทรรศนะที่ว่าด้วยความสุขนั้นมีการกล่าวถึงอยู่ในสาขาวิชาการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.2.1. ทรรศนะของนักปรัชญา (Philosophy View)

ในทางปรัชญา พบว่า ทรรศนะเรื่องความสุขเป็นประเด็นปัญหาสำคัญปัญหาหนึ่งที่ได้รับความสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของปรัชญาสาขาจริยศาสตร์ (Ethics)³ สำหรับการศึกษาทรรศนะของนักปรัชญาพบว่าสามารถแยกนักปรัชญาออกได้เป็น 3 กลุ่มตามทรรศนะความเห็นเกี่ยวกับความสุขในฐานะสิ่งที่เป็นเป้าหมายที่สุดของชีวิต ซึ่งเริ่มต้นจากลัทธิสุขนิยม (Hedonism) ซึ่งเป็นลัทธิที่ให้ความสำคัญกับความสุขในฐานะของเป้าหมายสำคัญสูงสุดของชีวิต โดยความคิดของลัทธิดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานทางความคิดสสารนิยม และกรอบแนวความคิดดังกล่าวได้เป็นพื้นฐานสำคัญต่อการกำหนดแนวคิดในปัจจุบัน , ลัทธิสุขนิยม (Non-Hedonism) เป็นกลุ่มที่แสดงให้เห็นว่าความสุขไม่ได้เป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต โดยให้ความสำคัญกับสิ่งอื่น ๆ นอกเหนือจากความสุขว่ามีคุณค่ามากกว่า เช่น ปัญญาความรู้ เป็นต้น ซึ่งนักปรัชญาในลัทธิดังกล่าวนี้ได้แก่ โสเครตีส เพลโต และอริสโตเติล ซึ่งเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดี และในที่สุดท้ายคือลัทธิมนุษยนิยม (Humanism) ที่มองว่าความสุขและปัญญานั้นเป็นเรื่องที่ต้องไปควบคู่กัน ขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ โดยรายละเอียดของแต่ละกลุ่มความคิดแสดงให้เห็นดังต่อไปนี้

- ลัทธิสุขนิยม (Hedonism)

ในส่วนของลัทธิสุขนิยม (Hedonism) ได้แบ่งนักปรัชญาออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มอัตนิยม (Egoistic Hedonism) และกลุ่มสุขนิยมสากล (Universalistic Hedonism)

³ สุจิตรา (อ่อนค้อม) รมรินทร์, ปรัชญาเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: อักษราพิพัฒน์, 2539), หน้า 68.

• **สุขนิยมแบบอัตนิยม (Egoistic Hedonism)**

จุดเริ่มต้นทางความคิดของกลุ่มสุขนิยมแบบอัตนิยมพบว่า ได้ให้ความสำคัญกับความ
ความสุขในฐานะของเป้าหมายสุดท้ายของชีวิต โดยเฉพาะความสุขที่เกิดขึ้นกับตัวบุคคลเป็นสำคัญ
นักปรัชญาชาวกรีกหลักที่สำคัญในสาขานี้มีด้วยกัน 2 คน ซึ่งหากพิจารณาจะพบว่าแก่นความคิด
ของทั้งสองคนมีความคล้ายคลึงกันในการให้ความสำคัญกับความสุข ในขณะที่ความแตกต่าง
นั้นเกิดจากแหล่งที่มาของความสุข

อาริสติปปุส (Aristippus: 435-365 B.C.) เป็นนักปรัชญาคนแรกที่ได้ให้ความสำคัญกับ
ความสุขเป็นเป้าหมายที่ดึงมาเพียงสิ่งเดียว ทุกสิ่งนั้นสามารถตัดสินได้ด้วยความสุข อีกทั้งยังต้อง
เป็นความสุขที่ได้รับอยู่ในชั่วขณะนั้น ๆ อาริสติปปุสให้ความสำคัญกับความสุขในปัจจุบันมากกว่า
ความสุขที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยเสนอว่ามนุษย์สมควรที่จะแสวงหาประสบการณ์ของความสุข
ให้มากที่สุดเท่าที่สามารถจะกระทำได้ และที่สำคัญที่สุดคือ อาริสติปปุสระบุว่าความสุขทางกาย
สำคัญกว่าความสุขทางจิตใจ ความแตกต่างของความสุขอยู่ที่ความมากน้อย หรือ ปริมาณของ
ความสุขที่ได้รับ (Degree) นั่นเอง ไม่ได้อยู่ที่คุณภาพของความสุขแต่อย่างใด ความเห็นดังกล่าว
สะท้อนว่า ความคิดของอาริสติปปุสรับอิทธิพลทางความคิดจากกลุ่มสสารนิยมอย่างเต็มที่ และ
ยังแสดงให้เห็นถึงความเป็นลัทธิสุขนิยมอย่างเต็มตัว

สำหรับเอพิคิวรุส (Epicurus: 341-270 B.C.) ซึ่งเป็นนักปรัชญาอีกคนในสำนัก
เดียวกันให้ความสำคัญที่คล้ายคลึงกับอาริสติปปุส ในประเด็นที่ว่ามนุษย์เราควรที่จะแสวงหาความสุข
ใส่ตนเองให้มากที่สุด และมนุษย์ไม่ควรตั้งอยู่ในความประมาท หรืออย่าปล่อยเวลาให้ผ่านไปโดย
ไม่แสวงหาความสุข ดังเช่นวลีที่เป็นที่รู้จักกันดี เช่น

“Let us eat, drink, and be merry, for tomorrow we die”^๔

เอพิคิวรุสให้ความสำคัญว่าไม่ควรตกอยู่ในความประมาทในเวลา เนื่องจากอนาคตเป็น
เรื่องที่ไม่แน่นอน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าประโยคข้างต้นอาจตีความได้ว่าเอพิคิวรุสให้ความสำคัญกับ
ความสุข แต่ขณะเดียวกัน เอพิคิวรุสให้ความเห็นโดยขยายความว่าความสุขที่มนุษย์ควรที่จะ
แสวงหาควรดำเนินอยู่ในทางสายกลาง และควรให้ความสำคัญกับความสุขทางใจมากกว่าความสุข
ทางกาย เนื่องจากความสุขทางใจมีความบริสุทธิ์กว่า**

⁴ Wladyslaw Tatarkiewicz, *Analysis of Happiness*, Melbourne International Philosophy Series, Vol 3. (Poland: PWN-Polish Scientific Publisher, 1976), p.317.

* ลักษณะสำคัญของกลุ่มสสารนิยม (Materialism) นั้นให้ความสำคัญกับความจริงแท้หรือสิ่งแท้จริงสูงสุดเป็น
วัตถุหรือสสาร ไม่ว่าจะป็นมนุษย์ก็ตามก็เป็นสสารชนิดหนึ่งเช่นกัน ดังนั้นจากธรรมชาติของสสารนิยมจึงมุ่งให้มนุษย์มุ่ง
เป้าหมายสู่ความสุขสบายในปัจจุบันเป็นหลัก ซึ่งรับรู้ได้จากประสาธน์สัมผัสเท่านั้น

⁵ Joseph Gerard Brennan, *Ethics and Moral*, (Harper & Row:1973), p.61 อ้างถึงใน สุจิตรา (อ่อน
ค้อม) ธรินทร์, *ปรัชญาเบื้องต้น*, หน้า 70.

**

บางทฤษฎีให้ความเห็นว่า ความคิดของเอพิคิวรุสมีความใกล้เคียงหรือคล้ายคลึงกับแนวคิดทางสายกลางหรือ
มัชฌิมาปฏิปทาในทางศาสนาพุทธ ความแตกต่างกันของทั้งสองทฤษฎีอยู่ที่ ทฤษฎีของเอพิคิวรุสเป็นข้อเตือนใจให้มีความ
รอบคอบในการแสวงหาความสุข แต่สำหรับศาสนาพุทธแล้วได้ชี้ให้เห็นข้อปฏิบัติเพื่อความปลอดภัยจากสังสารวัฏ ดังนั้นจึงอาจ

สำหรับอีกประเด็นหนึ่งซึ่งถือเป็นข้อเตือนใจสำคัญที่ได้จากความคิดของเอพิคิวรัส คือ การพยายามไขว่คว้าแสวงหาความสุขจากสิ่งที่ยากและมีราคาแพง สุดท้ายแล้วมักจะจบลงด้วยความทุกข์ ดังนั้นถ้ามนุษย์เอาตัวไปผูกพันกับบางสิ่งบางอย่างมากเกินไป ในที่สุดมนุษย์จะตกเป็นทาสของสิ่งเหล่านั้น ความเป็นอิสระเสรีภาพก็จะหมดสิ้นไป ซึ่งในความคิดของเอพิคิวรัส อิสระหรือเสรีภาพถือได้ว่าเป็นปัจจัยหนึ่งของความสุข

ยิ่งไปกว่านั้นแล้วจะเห็นได้ว่า เอพิคิวรัสเองได้ให้ความสำคัญกับเรื่องศีลธรรมเช่นกัน โดยให้ความเห็นไว้ว่า หากปราศจากศีลธรรมคุณธรรมแล้ว ย่อมไม่อาจแสวงหาความสุขได้ ดังคำกล่าวต่อไปนี้

“การตายอาจดีกว่าการไร้ซึ่งสติปัญญา คุณธรรม และความยุติธรรม ซึ่งชีวิตที่ปราศจากความยุติธรรม สติปัญญา และคุณธรรม ก็ไม่อาจมีความสุขไปได้”⁸

นอกจากนี้ยังพบว่าทฤษฎีของเอพิคิวรัสได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับความสุขไว้อย่างลุ่มลึก โดยเสนอว่าชีวิตที่มีความสุขความพอนั้นต้องการไม่มาก トラบเท่าที่สภาพภายนอกนั้นไม่ทำให้เจ็บป่วยทางกายหรือทางใจ บุคคลสามารถแสวงหาความสุขได้ภายในตัวเอง

นอกเหนือจากทฤษฎีของนักปรัชญาตะวันตกแล้ว พบว่าทฤษฎีในทางตะวันออกได้สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดลัทธิสุขนิยมแบบอัตนนิยมไว้เช่นกัน ดังจะเห็นได้จาก ปรัชญาลัทธิจารวากของอินเดีย⁹ ซึ่งถือว่าเป็นปรัชญาแนวคิดที่เก่าแก่ที่สุดที่ดำเนินมาก่อนสมัยพุทธกาล แนวคิดปรัชญานี้ให้ความสำคัญกับความสุขของบุคคลมากกว่าความสุขของส่วนรวม¹⁰ ปรัชญาลัทธิจารวากมีความแตกต่างจากปรัชญาของอินเดียอื่น ๆ อย่างชัดเจน เนื่องจากเป็นปรัชญาที่เน้นทางสสารนิยม โดยมีความคล้ายคลึงกับแนวคิดทางตะวันตกค่อนข้างมาก¹¹ คือ ชีวิตมนุษย์ที่ดำรงอยู่สมควรที่จะสนใจกับความสุขสำราญแก่ตัวเองให้มากที่สุด เน้นความสุขของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ ดังคำกล่าวที่ว่า

กล่าวได้ว่า ศาสนาพุทธมีแนวทางปฏิบัติเพื่อให้บรรลุในขณะที่ทฤษฎีของเอพิคิวรัสเป็นเพียงข้อเสนอนะหรือข้อเตือนใจเท่านั้น รายละเอียดการวิพากษ์อยู่ในส่วนวิเคราะห์ทฤษฎีนักการศาสนาในส่วนต่อไป

⁶ Wladyslaw Tatarkiewicz, *Analysis of Happiness*, p. 318.

⁷ วิทย์ วิทเททย์, *ปรัชญาทั่วไป มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, 2520), หน้า 139.

⁸ Wladyslaw Tatarkiewicz, *Analysis of Happiness*, p. 318.

⁹ สุจิตรา (อ่อนค้อม) รณริน, *ปรัชญาเบื้องต้น*, หน้า 25.

¹⁰ พบว่าปรัชญาลัทธิจารวากแล้วยังพบว่าปรัชญาลัทธิเอียงจื่อในประเทศจีนที่ระบุความเห็นในลักษณะเดียวกัน โดยเน้นความสำคัญกับความสุขของตนเองมากกว่าความสุขของผู้อื่น ซึ่งเสนอว่าความสุขที่แท้จริงคือความสุขทางกายที่สัมผัสกับรูปรส กลิ่นเสียงสัมผัส เมื่อมีชีวิตอยู่จะต้องเสพสุขให้พอ เพราะเมื่อตายไปแล้วไม่มีสิ่งใดเหลืออยู่อีก , ลำตวน ศรีมณี, *จริยธรรมและจริยศาสตร์ตะวันออก*, (กรุงเทพฯ: ดวงแก้ว, 2543), หน้า 143-146

¹¹ แต่อย่างไรก็ตาม แนวคิดปรัชญาลัทธิจารวากไม่ได้มีการรวบรวมโดยครบถ้วน ซึ่งการเก็บรวบรวมเกิดขึ้นจากแนวคิดปรัชญาอื่น ๆ ที่มีวัตถุประสงค์ในการโต้แย้งลัทธิจารวาก ดังนั้นจึงเป็นการยากที่จะทราบถึงเนื้อหาที่แท้จริงของลัทธิดังกล่าวได้ ,อ้างอิงจาก สุนทร ฦ รังสี, *ปรัชญาอินเดีย: ประวัติและลัทธิ*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 69.

“ความสุขในชีวิตนี้และความสุขของบุคคลเป็นจุดหมายประการเดียวของมนุษย์ ความสุขส่วนรวมหากจะคิดถึงบ้างก็ถือว่าเป็นการแสดงออกของความสุสุขส่วนตัว ทรศนะเกี่ยวกับความดีทั่วไปที่ถือว่าผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นรองไม่มี”*

นอกจากนี้ปรัชญาลัทธิจารวากยังพูดถึงความสุขในเชิงวัตถุนิยมอย่างเต็มที่ ดังคำกล่าวดังต่อไปนี้

“จงกิน จงดื่ม และจงหาความสุขให้พอในชาตินี้ เพราะชาติหน้าเราไม่รู้ว่าจะมีหรือไม่ จุดหมายปลายทางของคนที่มีความคิด คือการแสวงหาความสุขความเพลิดเพลินให้มากที่สุดในชีวิตนี้และในวันนี้ เพราะวันหน้ายังไม่ถึง วานนี้ก็ล่วงเลยมาแล้ว มันเป็นความโง่งที่เลิกแสวงหาความสุขความเพลิดเพลินในชาตินี้ แม้ว่าความสุขความเพลิดเพลินในโลกนี้จะเจือปนไปด้วยความทุกข์ความเจ็บปวดบ้างก็เป็นเรื่องธรรมดา...”¹²

การได้มาซึ่งความสุขในทรศนะของลัทธิจารวากสามารถกระทำผ่านวิธีการใดก็ได้ ความสุข มีความหมายถึง ความสุขที่เกิดจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 ¹³ ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบความคิดระหว่างปรัชญากรีกกับลัทธิจารวากพบว่ามีความใกล้เคียงกันอย่างมาก ความแตกต่างของแนวคิดทั้งสองอยู่ที่ความนิยมและการดำรงอยู่ของแนวคิด ซึ่งเป็นที่น่าสนใจว่าลัทธิจารวากมีต้นตอจากตะวันออก คือ อินเดีย เป็นลัทธิที่เก่าแก่และเกิดขึ้นมาก่อนปรัชญากรีก¹⁴ แต่กลับได้รับคำวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมตะวันตกเป็นอย่างมาก และไม่ได้รับความนิยมจนล่มสลายไปในที่สุด ขณะที่ปรัชญากรีกกลับสามารถเกิดและเติบโตดำรงอยู่ได้ในสังคมตะวันตกและยังคงแฝงอยู่ในแนวคิดต่างๆ มาจวบจนปัจจุบันนี้

โดยสรุป จากนักปรัชญาทั้งสามในกลุ่มอิตินิยมที่กล่าวมาพบว่าความคิดของอริสโตเติลปุสและลัทธิจารวากมีความใกล้เคียงกันอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งเน้นความสำคัญของความสุขที่มาจากทางกายเป็นหลักและเป็นไปเพื่อตอบสนองตนเอง ความคิดดังกล่าวมีความแตกต่างไปจากเอพิคิวรัสซึ่งให้ความสำคัญกับการได้มาซึ่งความสุขทางจิตใจที่มาจาก การดำเนินทางสายกลาง ไม่เน้นความทะยานอยากและการไขว่คว้าจนเกินไป

• สุขนิยมสากล (Universalistic Hedonism)

สำหรับแนวคิดเรื่องสุขนิยมสากล (Universalistic Hedonism) พบว่ามีความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องความสุขที่ต่างไปจากกลุ่มอิตินิยม โดยเป้าหมายของการบรรลุความสุขอยู่ที่มุ่งให้เกิดความสุขกับประชาชนในสังคม หรือเรียกอีกอย่างว่าเป็นการสร้างความสุขให้เกิดขึ้นกับสังคม

* จากบทกวีที่กล่าวมาข้างต้น อาจารย์วิเคราะห์ได้ว่าลัทธิจารวากของอินเดียมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับความคิดที่ว่าด้วยการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวของ Thomas Hobbes ที่กล่าวไว้ว่า การกระทำของมนุษย์นั้นต่างมีเป้าหมายที่จะแสวงหาประโยชน์สุขให้กับตนเองมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการกระทำที่กล่าวอ้างว่าเป็นการกระทำเพื่อส่วนรวมหรือเพื่อคุณธรรมก็ตาม , เอ็ม ทรียันนะ, ปรัชญาอินเดียสังเขป. แปลโดย วิจิตร เกตวิศิษฐ์ (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิชย์, 2520), หน้า 24 , อ้างถึงใน สุนทร ณ รั้งยี, ปรัชญาอินเดีย:ประวัติและลัทธิ, หน้า 24.

¹² สุวัฒน์ จันทระจัน, ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา (กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, 2540), หน้า 135.

¹³ ประยงค์ แสนบุราณ, ปรัชญาอินเดีย (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2547) หน้า 27.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

ส่วนรวม กรอบความคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในสมัยปฏิวัติอุตสาหกรรมของโลก ตะวันตก ดังจะเห็นได้จากนักปรัชญาที่มีชื่อเสียงชาวอังกฤษอย่าง เจเรมี เบนแธม (Jeremy Bentham) จอห์น สจวร์ต มิลล์ (John Stuart Mill) เป็นต้น

เจเรมี เบนแธมให้ความเห็นว่า มนุษย์เป็นผู้ที่มีเหตุมีผลในการตัดสินใจ การกระทำทุกอย่างของมนุษย์ถูกกำหนดขึ้นมาจาก 2 สิ่งคือ ความต้องการแสวงหาความพึงพอใจ (Pleasure) และความต้องการที่จะลดความเจ็บปวด (Pain) ให้น้อยที่สุด และเมื่อมนุษย์แต่ละคนต่างพยายามที่จะสร้างความพึงพอใจให้กับตนเองมากที่สุดแล้ว เมื่อรวมมนุษย์ทุกคนเข้าด้วยกันเป็นสังคม ความสุขของสังคมคือ ผลรวมความสุขของมนุษย์ทุกคนที่อยู่ในสังคม หรือเป็นสมาชิกของสังคม หลักการพื้นฐานดังกล่าวถูกเรียกขานในชื่อ “หลักการรรถประโยชน์ (Principle of Utility)”

หลักการรรถประโยชน์ก่อให้เกิดผลต่อวิวัฒนาการทางความคิดของสำนักคิดต่างๆ และข้อวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นมากมาย อันเนื่องมาจากหลักคิดที่ไม่ให้ความสำคัญกับ“คุณภาพ” มากไปกว่า“ปริมาณ” เบนแธมให้ความสำคัญกับปริมาณของความสุข มากกว่าที่จะสนใจเรื่องคุณภาพของความสุข ซึ่งหมายความว่าเบนแธมมองว่า ความสุขต่างมีคุณภาพเสมอกัน ไม่มีความสุขใดที่มีคุณภาพดีกว่า หรือเหนือกว่าโดยเปรียบเทียบกับความสุขชนิดอื่น

ความคิดของเจเรมี เบนแธมส่งผลต่อการพัฒนาหลักการรรถประโยชน์ในระยะต่อมาโดย จอห์น สจวร์ต มิลล์ ซึ่งแม้ว่ามิลล์จะได้รับอิทธิพลทางความคิดจากเบนแธมว่าความสุขเป็นเป้าหมายสุดท้ายของมนุษย์ก็ตาม แต่สำหรับเรื่องการให้ความสำคัญกับคุณภาพของความสุข มิลล์ ได้ขยายกรอบความเห็นออกไปจากแนวคิดเดิมที่ให้ความสนใจแต่ปริมาณความสุขของเบนแธม โดยมิลล์เห็นว่าคุณภาพของความสุขเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่ไม่อาจจะเลยความสนใจในการวิเคราะห์ไปได้

นอกเหนือจากปรัชญาแนวความคิดทางตะวันตกของเจเรมี เบนแธม นักปรัชญาชาวอังกฤษ และ จอห์น สจวร์ต มิลล์ แล้ว** ยังพบว่าสำหรับบรรดาของนักปรัชญาตะวันออกก็มีแนวคิดอยู่ในกลุ่มสุขนิยมสากลเช่นเดียวกัน ดังแนวคิดปรัชญาจีน ในกลุ่มลัทธิมอจื่อ (Moism)¹⁵

* รายละเอียดแนวคิดในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหลักการรรถประโยชน์ (Principle of Utility) ของเจเรมี เบนแธม และ จอห์น สจวร์ต มิลล์ ตลอดจนข้อวิพากษ์วิจารณ์จะกล่าวไว้โดยละเอียดในบทที่ 3

** นอกเหนือจากมุมมองของนักคิดชาวอังกฤษแล้ว ยังพบว่าช่วงคริสตศตวรรษที่ 18 อิตาลีเองมีการกล่าวถึงความสุขในฐานะเป็นเป้าหมายสำคัญที่พึงปรารถนาของมนุษย์เช่นกัน โดยนักคิดของอิตาลี เช่น Paolo Mattia Doria ดังที่กล่าวไว้ในหนังสือ *Of Civil Life (1710)* “...The first object of our desires is without doubt human happiness” และรวมไปถึง Achille Loria นักเขียนชาวอิตาลีในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 มีการกล่าวถึง ความสุขในระดับสาธารณะเช่นกัน (Public Happiness) , อ้างจาก Luigino Bruni, “Economics of Happiness”, Seminars cycle, “The frontier innovation on Public Administration”, Formez-Research and Development-New Programs. Convention Formez&Campania Region, seminar of 15th November 2004.

¹⁵ ปานทิพย์ (ศุภนคร) ประเสริฐสุข, *ปรัชญาจีน : Chinese Philosophy*, ภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2523)

แนวคิดลัทธิมัจฉาคอนข้างใกล้เคียงกับลัทธิประโยชน์นิยม(Utilitarianism) ของเจเรมี เบนแธมในแง่ที่ว่ามัจฉาให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือประชาชนส่วนใหญ่ในสังคมซึ่งเป็นผู้ตกทุกข์ได้ยากเป็นหลัก โดยหลักการพื้นฐานแสดงให้เห็นได้จากหลักคำสอนของมัจฉาที่ว่า “ก่อให้เกิดสวัสดิภาพแก่คนส่วนใหญ่และทำลายสิ่งชั่วร้าย (Promote general welfare and remove evil)”¹⁶ มัจฉาคอนข้างให้ความสำคัญกับประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับเหนือสิ่งอื่นใด ซึ่งปัญหาเรื่องการกินอยู่ของประชาชนถือเป็นเรื่องสำคัญที่สุด นอกเหนือจากประเด็นเรื่องปากท้องประชาชนแล้วถือว่าเป็นเรื่องที่พุ่มเฟือย มัจฉาไม่ยึดติดกับระบบคุณค่า โดยให้ความเห็นว่าระบบคุณค่าหรือพิธีกรรมต่างๆใด ๆ จะต้องสามารถเอื้อหรือก่อให้เกิดประโยชน์กับสังคมส่วนรวมได้ด้วยเหตุดังกล่าวหลักการโดยทั่วไปของมัจฉา คือ “ความรักสากล (Universal Love)” โดยเป็นการคำนึงถึงความสุขของคนจำนวนมาก โดยมีความหมายว่า ให้นุรักษ์ทุกคนมีความรักต่อกันและกัน เอื้อเพื่อและให้ผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน

ในทรรศนะของมัจฉา หากขาดซึ่งความรักแล้วสังคมก็จะเกิดความวุ่นวายขึ้นได้ เพราะความทุกข์ของสังคมมีจุดเริ่มต้นมาจากความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนของมนุษย์ ดังนั้นมัจฉาจึงเสนอว่า ก่อนที่จะกระทำการใดๆ สมควรที่จะตั้งคำถามเสมอว่า การกระทำนั้นๆ มีผลประโยชน์ต่อส่วนรวมด้วยหรือไม่ หากการกระทำดังกล่าวเป็นผลดีต่อผู้อื่นในสังคมแล้ว จึงสมควรกระทำสิ่งนั้น หลักปฏิบัติดังกล่าวจึงทำให้มัจฉาได้ชื่อว่าเป็นผู้พัฒนาปรัชญาประโยชน์นิยมขึ้นมาในระบบปรัชญาจีนนั่นเอง

- ลัทธิอสุขนิยม (Non-Hedonism)

สำหรับลัทธิอสุขนิยมเป็นลัทธิที่ให้ทรรศนะตรงกันข้ามกับลัทธิสุขนิยม คือ เป็นลัทธิที่ให้ความสำคัญกับสิ่งอื่น ๆ นอกเหนือจากความสุขในฐานะสิ่งสำคัญและเป็นเป้าหมายสุดท้ายในชีวิตของมนุษย์ ยกตัวอย่าง เช่น ความรู้ ปัญญา ความสงบ หรือคุณธรรมศีลธรรม โดยมองว่าความสุขเป็นเพียงสิ่งที่ได้รับระหว่างการมุ่งสู่เป้าหมายสุดท้ายของชีวิต”

หากเปรียบเทียบความแตกต่างของลัทธิทั้งสองจะพบว่า ลัทธิอสุขนิยมได้รับอิทธิพลจากสสารนิยม (Materialism) ในขณะที่ลัทธิอสุขนิยมได้รับอิทธิพลมาจากจิตนิยม (Idealism) ซึ่งเชื่อมั่นว่าสิ่งที่จริงแท้หรือความจริงแท้อยู่ในรูปของจิต ไม่ได้อยู่ในรูปของสสารที่จับต้องได้อย่างที่ลัทธิอสุขนิยมเข้าใจ ทรรศนะจิตนิยมดังกล่าวได้ครอบคลุมไปถึงทรรศนะเรื่องมนุษย์ด้วย ด้วยเหตุ

¹⁶ Wing-Tsit Chan , “The story of Chinese philosophy” in *The Chinese Mind* By Takie Sugiyama Lebra, William P. Lebra, University of Hawaii (Honolulu), Charles Alexander Moore (University of Hawaii: 1949), อ้างไว้ใน ปานทิพย์ (ศุภนคร) ประเสริฐสุข, *ปรัชญาจีน : Chinese Philosophy* , หน้า 24.

* แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากหลักดังกล่าวมีระเบียบและข้อบังคับที่ค่อนข้างเข้มงวดมาก จึงทำให้ยากต่อการปฏิบัติตามแนวคิดดังกล่าว และเป็นสาเหตุให้แนวคิดของมัจฉาค่อย ๆ สูญสลายหายไปเมื่อเวลาผ่านไปร่วม 200 ปี, เรื่องเดียวกัน

** ลัทธิอสุขนิยมนั้นในบางตำราได้เรียกว่าเป็นลัทธิสตันตินิยม ,วิทย์ วิศทเวทย์, *ปรัชญาทั่วไป : มนุษย์ โลก และ ความหมายของชีวิต*, (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2520), หน้า 141.

ดังกล่าวทำให้ทรศนะที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ที่ว่า แม้ตัวมนุษย์ประกอบไปด้วยกายและจิต แต่ตัวตนที่แท้จริงของมนุษย์คือ จิตวิญญาณ ด้วยเหตุดังกล่าวสิ่งที่สำคัญหรือสิ่งที่มีค่ากับชีวิตมนุษย์ จึงไม่ใช่ความสุขที่ได้รับจากผัสสะ หากแต่เป็นความสงบของจิตใจหรือ ปัญญาความรู้นั่นเองที่เป็นสิ่งที่มีค่า

สำหรับนักปรัชญาที่ถือว่ายู่ในกลุ่มลัทธิอริสโตเติลสามารถแยกออกเป็น 2 สำนักที่สำคัญ คือ สำนักปัญญานิยม และสำนักวิมุตินิยม ซึ่งในสำนักปัญญานิยมให้ความสำคัญกับความรู้และคุณธรรมเป็นหัวใจสำคัญ ในขณะที่สำนักวิมุตินิยมให้ความสำคัญกับความสงบทางจิตใจเป็นหัวใจสำคัญ

- **สำนักปัญญานิยม (Rationalism)**

ในสำนักปัญญานิยมนี้ มีนักคิดที่สำคัญได้แก่ โสเครตีส เพลโต และอริสโตเติล ซึ่งทั้งหมดต่างเป็นปราชญ์สมัยกรีกที่มีชื่อเสียงระดับโลก

- **โสเครตีส (Socrates: 469-399 B.C.)**

หากจะศึกษาปรัชญาแนวความคิดของโสเครตีสจำเป็นต้องเข้าใจถึงสภาพทางเศรษฐกิจการเมืองที่อยู่ในระยะเวลาดังกล่าวร่วมด้วยจึงจะสามารถที่จะเข้าใจได้อย่างถ่องแท้ จุดเริ่มต้นทางความคิดของโสเครตีสเกิดขึ้นในช่วงนครรัฐกรีกประสบปัญหาภาวะความยากลำบากทางเศรษฐกิจ¹⁷ การแย่งชิงอำนาจทางการเมือง ปัญหาการกดขี่แรงงานทาส ความทุกข์ยากของชาวเมืองที่ยากจน อันเนื่องมาจากความบอบช้ำจากสงครามกับรัฐสปาร์ตาในช่วงระหว่างปี 431-404 ก่อน ค.ศ.

ความเสื่อมของนครรัฐเป็นจุดเริ่มต้นให้บรรดาโซฟิสต์ (Sophists) พยายามหาหนทางในการแก้ไขปัญหาของประชาชน ซึ่งโสเครตีสเองก็ถูกจัดว่าอยู่ในกลุ่มของโซฟิสต์คนหนึ่งเช่นกัน ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ปรัชญาแนวความคิดของโสเครตีสเกิดขึ้นเป็นกระแสคิดใหม่ท่ามกลางภาวะทางการเมืองและสังคมที่วุ่นวายของนครรัฐกรีก

โสเครตีสนับว่าเป็นนักปรัชญาคนแรกๆ ในกลุ่มปัญญานิยมที่ให้ความสำคัญกับความรู้ในฐานะหัวใจสำคัญ เนื่องจากโสเครตีสให้ความเห็นว่า แท้จริงแล้วมนุษย์มีจิตใจที่งดงาม ต้องการทำความดี แต่เหตุที่มีการปฏิบัติไม่ดีต่างๆ ขึ้น เป็นเพราะว่า มนุษย์มีความไม่รู้ ดังนั้นสิ่งที่โสเครตีสให้ความสำคัญเป็นหลักคือ ความรู้ เพราะความรู้เป็นสิ่งที่ดี จึงสมควรให้มนุษย์มีความรู้ ดังเห็นจากทรศนะของโสเครตีสพบว่า “คุณธรรมคือความรู้ ความชั่วคือความมืดมน”¹⁸

ทรศนะที่ว่าด้วยความสุขมีความสัมพันธ์กับความรู้อย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เนื่องจากโสเครตีสระบุว่า คุณธรรมหรือความดีงามต่างๆ นั้นเป็นที่มาแห่งความรู้ หรือในอีกนัยหนึ่งมีหมายความว่า ความรู้ที่แท้จริงมีเพียงสิ่งเดียว คือ ความรู้ในคุณธรรมหรือศีลธรรมอันดีงามและความรู้นั่นเองที่นำไปสู่ผลลัพธ์สิ่งดีงามสูงสุด (Ultimate Good) ซึ่งในที่นี้สิ่งดีงามสูงสุด

¹⁷ สมัคร บุรวาศ, วิชาปรัชญา, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: ศยาม, 2544), หน้า 156-158.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 161.

เรียกว่า “Psychological Eudaimonism” หรือที่เรียกว่า “Socratic Intellectualism” นั่นเอง โดยหมายความว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์ต้องการหรือการกระทำนั้นต้องการให้บรรลุถึง¹⁹

ดังนั้นจากพื้นฐานทางความคิดในเชิงจิตนิยม ทำให้กลุ่มปัญญานิยมอย่างโสเครติสให้ความสำคัญกับความรู้ (Knowledge) ในฐานะเป้าหมายสุดท้ายหรือสิ่งที่มีค่าสูงสุด ขณะที่ความสุขถือเป็นเพียงส่วนหนึ่งหรือผลที่มนุษย์ได้รับระหว่างการมุ่งสู่ความจริงหรือความรู้ที่แท้จริง อันเป็นเป้าหมายหลักสุดท้ายเท่านั้น

• เพลโต (Plato: 427-347 B.C.)

ในบรรดาลูกศิษย์ทั้งหมดของโสเครติส ถือได้ว่าเพลโตเป็นลูกศิษย์คนสำคัญของโสเครติส อีกทั้งยังเป็นผู้บันทึกเรื่องราวหรือความคิดทางปรัชญาของโสเครติสให้ผู้ศึกษารุ่นหลังได้ทำการศึกษา อาจเรียกได้ว่าเพลโตเป็นผู้ขยายความคิดของโสเครติสให้มีความซับซ้อนมากขึ้นกว่าเดิม

แต่เนื่องจากเพลโตมีพื้นฐานทางครอบครัวจากชนชั้นอภิสิทธิชน จึงทำให้แม้กรอบความคิดของเพลโตจะมีทิศทางที่คล้ายคลึงกับโสเครติสในแง่ที่ว่า คนที่ดีมีปัญญาควรเป็นผู้นำของประเทศ แต่เพลโตให้ความเห็นเห็นว่า คนที่ดีมีปัญญาหมายความว่า ชนชั้นอภิสิทธิชนเท่านั้น เนื่องจากคนที่ยากจนไม่มีเวลาที่จะแสวงหาความรู้ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นจากทฤษฎีสำคัญของเพลโต ได้แก่ ทฤษฎีโลกแห่งแบบ (Form)²⁰ และงานเขียนเรื่อง “The Republic” อันแสดงถึงความเป็นนักจิตนิยมอย่างเต็มตัวของเพลโต

สำหรับทรรศนะในเรื่องความสุข เพลโตมีความเห็นสอดคล้องกับโสเครติส โดยเพลโตปฏิเสธความคิดเห็นของกลุ่มสุขนิยมในแง่ที่ว่าความสุขเป็นเป้าหมายสุดท้าย โดยให้เสนอว่า แม้มนุษย์ต่างปรารถนาจะครอบครองความสุข หรือความสุขจะแตกต่างกันไปตามแต่ละบุคคลก็ตาม แต่ความสุขดังกล่าวไม่ได้ประกอบมาจากความยินดี หรือความยินดีที่มากที่สุดแต่อย่างใด แต่ความสุขประกอบมาจากการปฏิบัติคุณธรรม²¹ ดังนั้นผลของความสุขที่สูงสุดจึงมาจากการปฏิบัติส่วนจิตวิญญาณที่สูงสุด และเมื่อความสุขคือทุกสิ่งของคุณธรรมความดีงาม หากปราศจากซึ่งคุณธรรมแล้วสิ่งดังกล่าวก็ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นความสุข

นอกเหนือจากทรรศนะในส่วนบุคคลแล้ว สำหรับในระดับรัฐแล้วเพลโตได้ให้ความเห็นว่า ชนิดของความสุขมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของสังคม ผู้ครองรัฐที่มีความยุติธรรม

¹⁹ Wikipedia, [Eudaimonia](http://en.wikipedia.org/wiki/Eudaimonia)[Online].2006, Available from: <http://en.wikipedia.org/wiki/Eudaimonia>

²⁰ ทฤษฎีโลกแห่งแบบ หรือ รูปสมบูรณ เป็นกรกล่าวถึง ความรู้ที่แท้จริงที่อยู่เหนือจากประสาทสัมผัสจะรับรู้ได้ ซึ่งความรู้ประเภทดังกล่าวจะไม่มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด ตามความเห็นของเพลโตนั้นกล่าวว่า ความแท้จริงเท่านั้นที่จะไม่มีการเปลี่ยนแปลง หากสิ่งใดสามารถเปลี่ยนแปลงได้สิ่งนั้นไม่อาจนับได้ว่าเป็นสิ่งจริงแท้ หรือเป็นรูปสมบูรณ ดังนั้นสรรพสิ่งที่อยู่ในโลกจึงมีลักษณะเพียงรูปสมมติที่ใกล้เคียงกับรูปสมบูรณ (Form) เท่านั้น, อ่านเพิ่มเติมได้ใน สมักร บุราวาศ, วิชาปรัชญา, หน้า 162-165.

²¹ V.J. McGill, *The Idea of Happiness*, Concepts in Western Thought Series (Institute For Philosophical Research: Frederick A. Praeger,1968), p. 37.

สมควรที่จะแสวงหาความสุขให้กับประชาชนทุกคนในสังคมนั้น ๆ และความสุขของสังคมโดยรวมเป็นสิ่งที่ใหญ่กว่าและสำคัญมากกว่าความสุขของปัจเจกชน และความสุขของปัจเจกชนขึ้นอยู่กับความสุขของรัฐ²² หมายความว่าเมื่อรัฐหรือสังคมมีความสุข ปัจเจกชนในฐานะประชากรของรัฐก็มีความสุขไปด้วย ซึ่งรัฐในความหมายของเพลโตในที่นี้คือ รัฐอุดมคติ (The Republic) ที่มีนักปรัชญา (Philosophy King) อยู่ในฐานะนักปกครองสูงสุด และด้วยเหตุผลที่เพลโตกล่าวไว้ว่าความสุขเป็นผลจากการกระทำที่มีคุณธรรมความดีงาม ดังนั้นความสุขของปัจเจกชนในที่นี้จึงประสานไปกับความสุขของสังคมโดยรวม

กล่าวได้ว่าทั้งโซเครติสและเพลโต ให้ความสำคัญกับสภาวะเศรษฐกิจการเมือง(ที่ดี) หรือรัฐอุดมคติ ซึ่งมีความจำเป็นต่อการสร้างสังคมให้มีความสุข

• อริสโตเติล (Aristotle: 384-322 B.C.)

สำหรับอริสโตเติลพบว่ามีทรรศนะที่แตกต่างไปจากเพลโตและโซเครติส ซึ่งอริสโตเติลแม้จะได้รับอิทธิพลทางความคิดจากเพลโตก็ตาม แต่ในทรรศนะเรื่องสสารหรือจิตนิยม กลับเป็นปัญหาสำคัญที่นำไปสู่ข้อโต้เถียงจนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งตัวอย่างหนึ่งที่สำคัญของความขัดแย้งทางความคิดดังกล่าวได้แก่ เรื่องทฤษฎีแห่งแบบโดยพบว่า อริสโตเติลไม่เห็นด้วยกับความคิดของเพลโต โดยที่อริสโตเติลเชื่อว่า โลกแห่งแบบหรือโลกแห่งรูปสมบูรณไม่มีอยู่จริง²³ หรือในอีกนัยหนึ่งหมายความว่า ความมีอยู่หรือดำรงอยู่ของสิ่งต่างๆที่พบเห็นกันอยู่ในโลกปัจจุบันเป็นเรื่องจริง โลกแห่งรูปสมบูรณต่างหากที่ไม่มีอยู่จริง โดยกล่าวว่ารูปสมบูรณเป็นเพียงจินตนาการเท่านั้น ด้วยเหตุดังกล่าว อริสโตเติลจึงค่อนข้างเป็นผู้เชื่อมั่นในผัสสะ หรือเชื่อมั่นในการรับรู้ที่มาจากประสาทสัมผัสอย่างเต็มที่

สำหรับทรรศนะอื่นๆโดยเฉพาะในส่วนของจริยศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับความสุข แม้ว่าจุดเริ่มต้นทางความคิดของอริสโตเติลและเพลโตจะแตกต่างกัน กล่าวคือ อริสโตเติลเชื่อในสิ่งที่มีอยู่ ขณะที่เพลโตเชื่อในโลกแห่งรูปสมบูรณ แต่ทั้งสองต่างให้ทรรศนะที่เกี่ยวข้องกับความสุขที่คล้ายคลึงกัน ขณะที่เพลโตให้ความสำคัญกับความรู้ในฐานะของสิ่งมีค่าสูงสุดและมีความสุขเป็นผลที่เกิดขึ้นจากความรู้ นั้น อริสโตเติลได้ให้ความสำคัญกับความสุขในฐานะสิ่งดีงามสุดท้ายหรือจุดหมายสุดท้าย โดยมีคุณธรรมหรือความดีสูงสุด ดังจะเห็นได้จากคำจำกัดความของ “ความสุข” โดยระบุว่า

²² “...The Happiness of the whole state is something larger and more important than that in the individual, and individual happiness must therefore be subordinated to the happiness of the state...”, Plato, *The Republic*, trans. By H.D.P. Lee Bultimore, Md. (Penguin Book: 1955), pp 520 , refered in V.J. McGill, *The Idea of Happiness*, p.40.

²³ สมักร บวรวิศ, *วิชาปรัชญา*, หน้า 170-173

“ความสุขอยู่ในฐานะของกิจกรรมของจิตวิญญาณที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม ความถูกต้อง ศีลธรรม และหากว่ามีความถูกต้องมากกว่าหนึ่งประการแล้ว ความสุขจะสอดคล้องกับความถูกต้องหรือ ศีลธรรมที่ดีที่สุดและสมบูรณ์ที่สุดสิ่งนั้น”²⁴

ทรศนะว่าด้วยความสุขของอริสโตเติลมีการอธิบายไว้อย่างละเอียด กล่าวคือ เงื่อนไขสำคัญของความสุขในฐานะของสิ่งดีงามสูงสุดคือ สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่น่าปรารถนาเพื่อประโยชน์ในตัวเอง และไม่ต้องการปรารถนาเพื่อประโยชน์ของสิ่งอื่นใด หมายความว่า ความปรารถนาในวัตถุหรือสิ่งนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อความต้องการในสิ่งนั้น มิได้ต้องการสิ่งนั้นเพื่อประโยชน์หรือไปสนองตอบความต้องการอื่นใดต่อไป

ถึงแม้ว่าอริสโตเติลจะให้ความสำคัญกับความสุขในฐานะของสิ่งดีสุดท้ายก็ตาม แต่อริสโตเติลยังได้ให้ความสำคัญของความสุขในเชิงคุณภาพด้วย ดังนั้นจึงทำให้ทรศนะความสุขของอริสโตเติลไม่จัดอยู่ในกลุ่มสุขนิยม²⁵ เนื่องจากในทรศนะสุขนิยมคุณค่าของความสุขของแต่ละบุคคลไม่แตกต่างกัน ความแตกต่างเดียวที่มีคือ ความแตกต่างในเชิงปริมาณ ความเข้มข้นของความสุข และระยะเวลาที่มีความสุข²⁶ ในขณะที่อริสโตเติลเน้นความสุขในระดับปัญญาซึ่งมาจากการฝึกฝน ไตร่ตรอง ซึ่งความสุขของอริสโตเติลเป็นสิ่งที่ละเอียดกว่า พิจารณาในคุณค่ามากกว่า สิ่งเหล่านี้เป็นคำอธิบายว่าเหตุใดความเห็นของอริสโตเติลจึงไม่ถูกจัดอยู่ในกลุ่มสุขนิยม

นอกจากนี้อริสโตเติลยังให้ความเห็นเกี่ยวกับระบอบการปกครองของรัฐในอุดมคติว่า รัฐบาลที่ดีที่สุดควรอยู่ในรูปแบบของอภิชนาธิปไตย (Aristocracy) และประชาธิปไตย (Democracy) ที่มีปัญญาและพร้อมด้วยคุณธรรม และมีความมั่นคงเข้มแข็ง และรัฐบาลควรยึดหลักความกินดีอยู่ดีหรือความสุขของประชาชนเป็นหลักสำคัญ

ดังนั้นการวิเคราะห์ทรศนะของนักปรัชญาสำคัญทั้งสามพบว่า โสเครตีส เพลโต และอริสโตเติลล้วนแล้วแต่เป็นโซฟิสต์ที่สำคัญในยุคสมัยที่สังคมกรีกปกครองโดยชนชั้นสูง โดยปรัชญาทางความคิดของทั้งสาม ล้วนเกิดขึ้นจากความพยายามในการแสวงหาคำตอบให้กับสังคมและการเมืองที่ประสบกับภาวะเสื่อมถอยจากสงครามและความทุกข์ยากของมนุษย์ ดังนั้นหัวใจสำคัญทางปรัชญาความคิดจึงมุ่งไปสู่เรื่องมนุษยธรรม เรื่องรัฐที่ดี เรื่องหลักการด้านคุณธรรมคุณงามความดีที่ถูกต้องของผู้ปกครองเป็นหลัก โดยเป็นเป้าหมายของชีวิตความสุขถือได้ว่าเป็นเพียงสิ่งที่ได้รับมาระหว่างการบรรลุเป้าหมายสุดท้ายเท่านั้น

นักปรัชญาสำนักปัญญานิยมพิจารณาว่า กลุ่มชนชั้นอภิชนเป็นกลุ่มบุคคลที่มีแนวโน้มได้รับโอกาสในการเข้าศึกษาความรู้ในชั้นสูงซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุด ดังนั้นเมื่อความสุขเป็นผลพลอยได้จากการบรรลุถึง “ความรู้” อันเป็นเป้าหมายสุดท้ายของชีวิตแล้ว ชนชั้นล่างที่อยู่ใน

²⁴ “Acitivity of the soul in accordance with virtue, and if there are more than one virtue, in accordance with the best and most complete”, V.J. McGill, *The Idea of Happiness*, p.17.

²⁵ สุจิตรา (อ่อนค้อม) ธรณีน, อ้างแล้ว หน้า 75

²⁶ ดังจะเห็นได้จากทรศนะของอริสโตเติลที่กล่าวให้ความสำคัญกับระดับของความสุขที่ได้รับ มากกว่าที่จะสนใจคุณภาพของความสุข หรือคุณค่าของความสุขที่เกิดขึ้น, อ้างไว้ใน Wladyslaw Tatarkiewicz, *Analysis of Happiness*, pp. 316-317.

สังคมอาจเรียกได้ว่าไม่มีโอกาสในการเข้าถึงความสุขดังกล่าวเลย หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า เนื่องจากอิทธิพลทางการปกครองจากชนชั้นอภิชนในสังคมกรีก ความสุขมีแนวโน้มที่จะถูกจำกัดวงไว้กับชนชั้นสูงหรือกลุ่มอภิสิทธิชนเท่านั้น

● สำนักกวิมุตินิยม (Salvationism)

สำหรับสำนักกวิมุตินิยมค่อนข้างมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับสำนักปัญญานิยม ตรงที่ให้ความสำคัญกับความสงบสุขทางจิตใจมากกว่าความสุขทางกาย แต่ประเด็นความแตกต่างอยู่ที่ว่า สำนักกวิมุตินิยมเน้นการดับความต้องการ ความปรารถนา และมุ่งไปที่พยายามเอาชนะจิตใจของตนเอง หากพิจารณาในรายละเอียดจะเห็นได้ว่า แนวคิดของสำนักกวิมุตินิยมมีความใกล้เคียงกับแนวคิดทางศาสนาหลายศาสนาด้วยกัน เช่น แนวทางการปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ การละกิเลสในทางศาสนาพุทธ การลดละการบริโภคที่เกินความจำเป็น การบริจาคเพื่อผู้ยากไร้หรือชะกาดของศาสนาอิสลาม²⁷ แนวทางการดำเนินชีวิตตามแบบธรรมชาติของลัทธิเต๋า และรวมถึงแนวคิดของกลุ่มสโตอิก (Stoic) ในทางตะวันตก เป็นต้น ซึ่งวิธีการปฏิบัติของสำนักกวิมุตินิยมคือพยายามลดความต้องการภายในตัวของปัจเจกชนให้ลดน้อยลงนั่นเอง²⁸ และความพอใจของมนุษย์ของแนวคิดกวิมุตินิยมคือ ความพอดีระหว่างสิ่งที่มีและสิ่งที่ปรารถนา

สำนักคิดแบบกวิมุตินิยมให้ความสำคัญกับการสละหรือลดละความปรารถนาที่มีอยู่ในตัวบุคคลเป็นอันดับแรก ซึ่งความปรารถนาเป็นแหล่งที่มาของความวุ่นวาย การลดความปรารถนาลงได้จะทำให้เกิดความสงบทางจิตใจ ซึ่งสำนักกวิมุตินิยมมองว่าเป็นเป้าหมายประการสุดท้ายของมนุษย์นั่นเอง

- ลัทธิมนุษยนิยม (Humanism)

สำหรับแนวคิดทางปรัชญากลุ่มสุดท้าย คือ ลัทธิมนุษยนิยม ซึ่งลัทธิมนุษยนิยมเป็นลัทธิที่ผสมรวมแนวคิดของทั้งลัทธิสุขนิยมและลัทธิอสุขนิยมเข้าด้วยกัน ได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากกลุ่มธรรมชาตินิยม (Realism หรือ Naturalism) ที่มีพื้นฐานความคิดว่าสิ่งแท้จริงคือธรรมชาติ โดยเกิดและดับลงขึ้นอย่างมีสาเหตุ ด้วยทฤษฎะที่ว่ามนุษย์มีส่วนประกอบขึ้นจากกายและจิตที่มีความสำคัญเท่าเทียมกัน ดังนั้นลัทธิมนุษยนิยมมีความเชื่อว่า ความสุขที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ทางกายและความสุขสงบของจิตใจมีความสำคัญเท่าเทียมกัน การที่มนุษย์สามารถรับรู้ความสุขทางจิตใจได้ ทำให้มนุษย์มีความแตกต่างจากสัตว์ ลัทธิดังกล่าวไม่ชี้หรือตัดสินว่าความสุขเป็นเป้าหมายสำคัญหรือเป็นสิ่งที่มีความหมายหรือไม่ หากแต่ให้ความสำคัญกับมนุษย์ โดยถือว่าเป็นตัว

²⁷ ชัยยิด มุลตาบา รุคนี มุชาวี ลารี, อารยธรรมตะวันตกในสายตาของมุสลิม Western Civilization through Muslim Eyes (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อัลฮูดา, 2535) สำหรับชะกาด แปลว่า การทำให้บริสุทธิ์ผุดผ่อง การจ่ายชะกาดก็คือการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์จากความตระหนี่ ชีเหนียว ซึ่งเป็นโรคที่เป็นภัยต่อความเจริญทางจิตใจของสังคมมนุษย์ ชะกาดจึงเป็นสิ่งชำระล้างสังคมให้บริสุทธิ์จากการขัดแย้งระหว่างคนมีกับคนจน ชะกาดเป็นหลักการที่ 3 ของอิสลาม

²⁸ ในที่นี้ขอกล่าวรายละเอียดเกี่ยวกับสำนักกวิมุตินิยมไว้เพียงสั้น ๆ สามารถอ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก วิทยวิทเทศ ,ปรัชญาทั่วไป :มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต, หน้า 143-144

จักรสำคัญของนักปรัชญาในสำนักนี้²⁹ สิ่งสำคัญในทรรศนะของนักคิดในกลุ่มนี้ คือการให้ความสำคัญกับความรูสึก ความสุข และความสงบไปพร้อม ๆ กัน เนื่องจากมนุษย์มีลักษณะที่ซับซ้อนทางความคิดและพฤติกรรม ทำให้การวิเคราะห์ในด้านต่าง ๆ ไม่อาจละเอียดด้านใดด้านหนึ่งไปได้³⁰

จากการศึกษาวรรณกรรมพบว่า ตัวอย่างของนักคิดในกลุ่มมนุษยนิยม สะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนจากงานปรัชญาทางตะวันออก โดยพบว่าม้นักปรัชญาคนสำคัญที่แสดงทรรศนะไว้อย่างน่าสนใจได้แก่ ขงจื้อ³¹

● ขงจื้อ (Confucius: 551-479 B.C.)

อิทธิพลทางความคิดของขงจื้อเรียกได้ว่าเป็นมรดกตกทอดตั้งแต่ยุคโบราณมาจนถึงปัจจุบันร่วมสองพันปี ขงจื้อถือได้ว่าเป็นนักปรัชญาจีนสมัยแรก ๆ ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องคุณธรรมสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง และถือได้ว่าเป็นนักปรัชญาคนแรกที่เริ่มให้ความสำคัญกับตัวบุคคลและสังคมมากกว่าที่จะให้ความสำคัญกับเทพเจ้าหรืออำนาจเหนือธรรมชาติอย่างที่นักปรัชญายุคแรก ๆ ของจีนในอดีต เรียกว่าเป็นนักมนุษยนิยม (Humanism) คนแรกของสังคมจีนทีเดียว

ความคิดของขงจื้อเกิดขึ้นในช่วงที่บ้านเมืองจีนตกอยู่ในภาวะสงคราม ผู้คนยากไร้ เกิดความพยายามในการแสวงหาคำตอบหรือทางออกให้กับสังคมในยุคดังกล่าว วิธีการค้นหาคำตอบของขงจื้อได้มาจากการศึกษาวรรณกรรม ตลอดจนบทกวี กาพย์กลอนในสมัยโบราณที่สะท้อนถึงวิถีทางปฏิบัติตนที่เหมาะสม จนได้ค้นพบว่าแนวทางการแก้ไขปัญหาสังคมอยู่ที่ตัวประชาชน โดยการส่งเสริมให้ประชาชนเพียบพร้อมไปด้วยคุณธรรมและความรู้ ถึงแม้ว่าขงจื้อจะให้ความสำคัญกับตัวคุณธรรมและความรู้เป็นสิ่งสำคัญที่สุดก็ตาม แต่ยังไม่อาจจัดได้ว่าอยู่ในกลุ่มปัญญานิยม เนื่องจากขงจื้อให้ความสำคัญกับตัวมนุษย์เป็นหลักสำคัญในฐานะผู้ที่แสวงหาคคุณธรรม ดังนั้นรัฐบาลหรือผู้ปกครองที่ดีที่สุดในทรรศนะของขงจื้อคือรัฐบาลที่ปกครองด้วยคุณธรรม

สำหรับทรรศนะที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับความสุขพบว่าขงจื้อเองไม่ได้เป็นผู้ที่เน้นหรือให้ความสำคัญกับความสุขมากไปกว่าเรื่องของคุณธรรม การกล่าวถึงความสุขไม่ได้รับความสนใจ

²⁹ แนวคิดลัทธิมนุษยนิยมได้มีอิทธิพลต่อมาจนถึงช่วงปฏิวัติอุตสาหกรรม และได้เริ่มก่อตัวเป็นสำนักคิดทางเศรษฐศาสตร์สาขามนุษยนิยมที่ได้เริ่มตั้งคำถามกับแนวคิดเศรษฐศาสตร์ร่วมสมัยดังกล่าวขึ้น , อภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์เข้ากับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ , พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นต์ติ้ง, 2547)

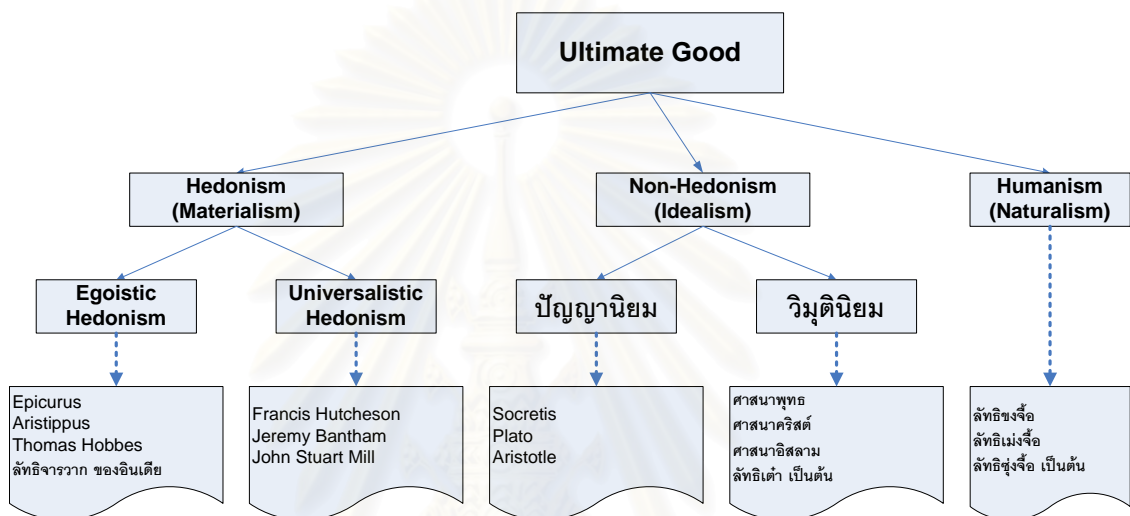
³⁰ วิทย์ วิศทเวทย์, ปรัชญาทั่วไป : มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต , หน้า 149

³¹ ปานทิพย์ (ศุภนคร) ประเสริฐสุข, ปรัชญาจีน : Chinese Philosophy , หน้า 12.

มากนักในลัทธิขงจื้อ สิ่งเดียวที่สามารถอ้างอิงถึงได้คือ ลัทธิขงจื้อเชื่อว่าเมื่อใดที่มีผู้ที่พร้อมด้วยคุณธรรมและความรู้มาปกครองสังคมแล้ว ความสงบสุขก็จะบังเกิดขึ้น*

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า จากแนวคิดทางปรัชญาทั้งสามกลุ่มที่ได้กล่าวมา สามารถแสดงให้เห็นถึงแผนภาพดังต่อไปนี้ ซึ่งแสดงความสัมพันธ์เกี่ยวของระหว่างทฤษฎีว่าด้วยความสุขของนักปรัชญาในสาขาต่างๆ โดยฐานทางความคิดเหล่านี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อการกำหนดสำนักแนวคิดต่างๆที่เกิดขึ้นในระยะเวลาต่อมาในสมัยช่วงศตวรรษที่ 18

แผนภาพที่ 2. 1 กรอบทฤษฎีว่าด้วยความสุขในสาขาปรัชญา (Philosophy)

ที่มา : สรุปความและรวบรวมจาก สุจิตรา (อ่อนค้อม) ธรณี และปานทิพย์ (ศุภนคร) ประเสริฐสุข

วิเคราะห์ทฤษฎีของนักปรัชญา

จากทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น แสดงถึงแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับความสุขในความเห็นของนักปรัชญาในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ลัทธิสุขนิยม ลัทธิอสุขนิยม หรือลัทธิมนุษยนิยม ความแตกต่างที่มีต่อประเด็นเรื่องความสุขพบว่าในบางลัทธิแม้ว่าจะให้ความสำคัญในสิ่งเดียวกัน แต่ความคิดเบื้องหลังที่แตกต่างกันก็ส่งผลทำให้การดำเนินการต่างกันไป ยกตัวอย่างเช่น

ลัทธิสุขนิยม (Hedonism) ไม่ว่าจะเป็นอัตนิยมหรือสุขนิยมสากลล้วนแต่ให้ความสำคัญกับความสุขในฐานะเป้าหมายสุดท้ายของมนุษย์ แต่แตกต่างกันไปตามแนวทางที่แต่ละกลุ่มแต่นักคิดจะดำเนินไปให้ถึงซึ่งความสุข สุขนิยมแบบอัตนิยมให้ความสำคัญกับความสุขของบุคคลเป็นสำคัญ โดยนักปรัชญาบางท่านให้ความสำคัญกับความสุขทางกายเป็นหลัก บ้างก็ให้ความสำคัญกับความสุขทางใจเป็นหลัก ในขณะที่ความสุขแบบสุขนิยมสากลแม้จะให้ความสำคัญกับความสุขของสังคมส่วนรวมเป็นหลัก แต่ทฤษฎีต่อมนุษย์ที่แตกต่างกันส่งผลทำให้หลักปฏิบัติต่างกันไป

*

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากนักปรัชญาในสายมนุษยนิยมไม่ได้ยกประเด็นเรื่องความสุขเป็นหลักสำคัญ ในงานชิ้นนี้จึงขอหยิบยกเฉพาะขงจื้อเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงกรอบความคิดของสำนักนี้เท่านั้น สำหรับการขยายและพัฒนาแนวคิดจนเป็นเศรษฐศาสตร์มนุษยนิยมจะขอลำถึงในบทที่ 4 ต่อไป

เช่น หลักอรรถประโยชน์ที่มีทรศนะต่อมนุษย์ว่า มนุษย์แต่ละคนต่างเป็นผู้ที่มีความเป็นเหตุเป็นผล และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก และด้วยเหตุดังกล่าวทำให้หลักอรรถประโยชน์ของตะวันตกอยู่บนข้อสมมุติที่มองว่ามนุษย์แต่ละคนล้วนแต่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนด้วยกันทั้งสิ้น ซึ่งเป็นแนวคิดที่ตรงกันข้ามกับลัทธิมัจฉาที่ให้ความเห็นว่า ความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเป็นที่มาของความทุกข์ในสังคม มนุษย์ควรที่จะช่วยเหลือกันและกัน เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ซึ่งหากเป็นไปตามทรศนะของมัจฉาแล้ว การกระทำของแต่ละบุคคลจะอยู่บนพื้นฐานของการตระหนักถึงผู้อื่นในสังคมว่าจะได้รับผลจากการกระทำของตนหรือไม่

เมื่อวิเคราะห์ความคิดของสำนักกอสุนิยมพบว่า แม้ประเด็นความสุขจะไม่ใช่เป้าหมายสำคัญสุดท้ายในการดำรงชีวิต แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่ามีความเกี่ยวเนื่องกับเป้าหมายสุดท้ายเช่นกันในฐานะที่ความสุขเป็นผลได้จากการบรรลุเป้าหมายดังกล่าวไม่ว่าเป้าหมายสุดท้ายจะเป็นความรู้หรือความสงบทางจิตใจ เมื่อพิจารณารายละเอียดจะพบว่าทรศนะกลุ่มปัญญานิยม เสนอว่าชนชั้นอภิสิทธิ์ชนที่มีบทบาทในการปกครอง จะมีแนวโน้มที่จะได้รับความสุขมากกว่ากลุ่มคนระดับล่าง เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ไม่ต้องใช้เวลาในการทำงานจึงมีเวลาในการแสวงหาความรู้และความสุขในที่สุด สำหรับชนชั้นล่างเช่น ทาส ซึ่งมีจำนวนมากในสังคมกรีกโบราณแต่ไม่ได้รับความสนใจแต่อย่างใด การแสวงหาความสุขอาจไม่ได้อยู่ในหลักเดียวกันกับชนชั้นอภิสิทธิ์ชนก็เป็นได้

สำหรับในกลุ่มสุดท้ายอย่างสำนักกอสุนิยมพบว่า ความสุขไม่ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นสำคัญเท่ากับการให้ความสำคัญในตัวมนุษย์ แนวคิดของสำนักกอสุนิยมอาจมีความคล้ายคลึงกับสำนักปัญญานิยมอยู่ในประเด็นที่ให้ความสำคัญกับความรู้หรือคุณธรรม แต่ไม่ได้ยึดว่าความรู้เป็นสิ่งสำคัญที่สุดหากแต่ให้ความสำคัญกับตัวบุคคลในฐานะที่เป็นผู้ปฏิบัติเป็นสำคัญ โดยระบุว่าตัวบุคคลที่มีคุณธรรมนั้นเองที่จะทำให้เกิดความสุขในสังคมขึ้นในที่สุด

จะเห็นได้ว่าทรศนะของนักปรัชญาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโลกตะวันตก หรือ โลกตะวันออก ได้ระบุแนวคิดเกี่ยวเนื่องกับประเด็นความสุข จุดแตกต่างเพียงประการเดียวของนักคิดต่าง ๆ คือ การให้ความสำคัญกับความสุขที่แตกต่างกันไป ทรศนะของนักปรัชญาตะวันออกส่วนใหญ่ไม่ได้เน้นว่าความสุขเป็นเป้าหมายสูงสุด แต่จะให้แง่คิดที่ว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นธรรมชาติ มีเกิดและดับไปเป็นธรรมดา ดังนั้นจึงไม่มีการพยายามแสวงหาคำตอบให้กับคำตอบที่ว่าความสุขเป็นเป้าหมายสูงสุดจริงหรือไม่ หรือว่าอะไรคือเป้าหมายสูงสุด ตรงกันข้ามกับนักปรัชญาตะวันตกส่วนใหญ่ซึ่งยังมีข้อถกเถียงระหว่างการให้ความเห็นถึงสิ่งที่เป็นเป้าหมายสูงสุดระหว่างความสุข และสิ่งอื่น ๆ เช่น ความรู้ ความสงบ ซึ่งทรศนะต่าง ๆ สะท้อนการตระหนักว่าการที่จะแสวงหาความสุขส่วนตนสถานเดียว อาจมีนัยเสียหายนต่อสังคมโดยรวม ประเด็นเรื่องจริยธรรม สังคมที่ดี นักปกครองที่ดีคืออะไร จึงเข้ามามีบทบาทในการวิเคราะห์ด้วย

2.2.2. ทรศนะของนักการศาสนา

นอกเหนือจากทรศนะของนักปรัชญาแล้ว ยังพบว่าได้มีทรศนะของนักการศาสนาที่ให้ความหมายเกี่ยวกับความสุขไว้เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นในทางศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ หรือ

ศาสนาอิสลาม ซึ่งอาจเรียกได้ว่าพระศนะของนักการศาสนามีความใกล้เคียงกับสำนักคิดวิมุตินิยมที่กล่าวมาข้างต้น

- ศาสนาพุทธ

สำหรับศาสนาพุทธถือได้ว่าเป็นศาสนาที่ได้ให้พระศนะว่าด้วยความสุขไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานศึกษาของพระธรรมปิฎก และท่านพุทธทาสที่แสดงความเห็นไว้อย่างชัดเจน ซึ่งจะเห็นได้ว่างานทั้งสองท่านมีความเห็นที่คล้ายคลึงกันมาก

ในงานของท่านพุทธทาส มุ่งเป้าหมายความสุขที่แท้จริงไปที่การแสวงหาหนทางในการดับกิเลสให้หมดสิ้นไป³² ความสุขที่แท้จริงเป็นความสุขที่แตกต่างไปจากความสุขในทางโลก ท่านพุทธทาสได้เตือนสติให้ตระหนักถึงความสุขแท้จริงที่เกิดขึ้นจากการหมดสิ้นไปของกิเลส ดังบทกวีที่ท่านได้เขียนเกี่ยวกับความสุขไว้ดังนี้

ความสุข

ความเอ๋ย	ความสุข	
ใคร ๆ ทุก	คนชอบเจ้า	เฝ้าวิงวาท
แกก็สุข	ฉันก็สุข	ทุกเวลา
แต่ดูหน้า	ตาแห้ง	ยังแคลงใจ
ถ้าเราเผา	ตัวตันทา	ก็น่าจะสุข
ถ้ามันเผา	เราก็ “สุข”	หรือเกรียมได้
เขว่าสุข	สุขเนื้อ !	อย่าเห่อไป
มันสุขเย็น	หรือสุขไหม	ให้แน่เอินๆ

ที่มา: พุทธทาสภิกขุ, ความสุข, บทนำ

ยิ่งไปกว่านั้นยังความสุขในพระศนะของท่านพุทธทาสยังสามารถแยกออกได้เป็นความสุขทางโลกและความสุขในทางธรรม ซึ่งความสุขดังกล่าวมีลักษณะที่ละเอียดประณีตมากกว่าความสุขที่สามารถหาได้ในทางโลกอีกด้วย

ความสุขในทางโลก หรือที่เรียกว่า โลกียะ ซึ่งสำหรับฆราวาสทั่วไปแล้ว การกล่าวถึง “สุข” ล้วนแต่หมายถึง โลกียสุขด้วยกันทั้งสิ้น³³ สามารถแยกออกได้ 3 ชั้นคือ

- ฆราวาสชั้นต่ำ มีความสุขจากการบริโภคที่เกิดจากกิเลสตัณหา
- ฆราวาสชั้นกลาง มีความสุขจากการดำรงมั่นอยู่ในศาสนา รักษาศีล บุญ
- ฆราวาสชั้นสูง มีความสุขจากการปฏิบัติตามหลักธรรมมุ่งสู่โลกุตตระ

³² พุทธทาสภิกขุ, ความสุข, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2548), บทนำ

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 90.

ความสุขในทางธรรม หรือที่เรียกว่า โลกุตตระ เป็นความสุขในทางสงฆ์ โดยมุ่งปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งทรงสอนของพุทธทาสให้ความเห็นว่าสังคัมกำลังประสบกับภาวะวิกฤติในด้านต่าง ๆ มากมาย³⁴ ไม่ว่าจะเป็นวิกฤติการณ์ทางวัตถุ วิกฤติการณ์ทางจิต หรือวิกฤติการณ์ทางความคิดและปัญญา ซึ่งสิ่งที่อันตรายที่สุดคือ วิกฤติทางปัญญา หากว่าปัญญาวิกฤติแล้วทุกสิ่งที่อยู่ในสังคัมก็จะประสบกับภาวะวิกฤติด้วยกันทั้งหมด

พุทธทาสได้วิพากษ์ว่าจุดเริ่มต้นของปัญหาในสังคัมเกิดขึ้นจากความต้องการ ความอยาก โดยปราศจากซึ่งปัญญา มนุษย์มีความต้องการในสิ่งที่ไม่ควร ไม่พอดี การแก้ไขปัญหาวิกฤติการณ์ดังกล่าวจำเป็นต้องแก้ไขด้วยปัญญา หากว่าสามารถที่จะหยุดความต้องการความอยากได้แล้ว วิกฤติการณ์ต่างๆก็สามารถหยุดได้ แต่อย่างไรก็ตามหากยังไม่สามารถบรรลุเข้าถึงนิพพานได้ วิกฤติการณ์ก็ยังไม่สามารถหยุดได้อย่างถาวร

โทษของวิกฤติการณ์พบว่าก่อให้เกิดปัญหาทางด้านสุขภาพจิตให้กับประชาชน สร้างความต้องการให้เกิดขึ้นในสังคัม วิตกกังวล อิจฉาริษยา พุทธทาสได้ยกตัวอย่างเรื่องเงินทอง โดยให้ความเห็นว่า ยิ่งมีความเจริญทางวัตถุมากขึ้นเท่าใดแล้ว ยิ่งมีเสน่ห์ช่วยชวนใจให้รักหรือปรารถนาในเงินทองมากขึ้นเท่านั้น เกิดความลำบากต่างๆขึ้นมากมาย รวมถึงปัญหาทางด้านศีลธรรมที่เสื่อมลงด้วย ดังนั้นการแก้ไขปัญหาก็จำเป็นต้องประกอบไปด้วยปัญญา โดยอาศัยมรรคมีองค์ ๘ เป็นตัวช่วยเพื่อให้หลุดพ้นจากปัญหาดังกล่าว

สำหรับทรงสนะของพระธรรมปิฎกแม้จะมีมุมมองความเห็นที่คล้ายคลึงกัน แต่ยังมีข้อแตกต่างบางประการที่น่าสนใจ กล่าวคือ พระธรรมปิฎกให้ความสำคัญกับการดำเนินชีวิตของชาวพุทธที่ต้องอาศัยปัจจัย ๔ เป็นสำคัญ³⁵ พระธรรมปิฎกกล่าวว่าปัจจัย ๔ เป็นฐานที่ทำให้ชีวิตสามารถก้าวไปสู่ความดีงามและมีความสุขได้ โดยสามารถแบ่งความสุขออกได้เป็น 3 ระดับ

- **ประโยชน์สุขระดับต้น หรือที่เรียกว่า “ทัญญอัมมิกัตถะ”**

เป็นความสุขที่อิงอยู่กับวัตถุ ซึ่งเป็นความสุขที่เกิดขึ้นในวัตถุหรือรูปธรรม เช่น สุขภาพที่ดี ทรัพย์สมบัติ ความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้คนในสังคัม ครอบครัวที่ดีมีความสุข เป็นต้น

- **ประโยชน์สุขนามธรรม หรือที่เรียกว่า “สัมปรายิกัตถะ”**

เป็นความสุขที่อิงอยู่กับความดีงามหรือคุณธรรม เช่น การดำรงตนให้มีคุณค่าเป็นประโยชน์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน ความมั่นคงในตนเองว่าจะดำรงอยู่สิ่งที่ดีงาม มีศรัทธาเชื่อมั่นในสิ่งดีงาม ซึ่งพระธรรมปิฎกกล่าวว่าการที่จะสามารถบรรลุประโยชน์สุขในระดับที่สองนี้ได้จำเป็นต้องอาศัยประโยชน์สุขในขั้นแรกเป็นรากฐานก่อน

³⁴ พุทธทาส, 99 ปี พุทธทาสภิกขุ ศาสนากับฟิสิกส์ใหม่, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจิตรธรรม, ชุดโลกาภิวัตน์ 29, 2548), หน้า 1-29.

³⁵ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), ชีวิตที่สมบูรณ์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, 2537)

- **ประโยชน์สุขโลกุตระ**

สำหรับประโยชน์สุขในระดับนี้พบว่า จิตมีอิสระไม่ยึดติดหรืออิงกับสิ่งอื่นใด โดยดำรงอยู่เหนือกระแสโลก ละลดความเป็นอัตตา ตัวตนของตนเอง ซึ่งมีลักษณะดี ที่สุดกว่าประโยชน์สุขระดับอื่น ๆ เพราะเป็นความสุขที่หยุดนิ่งไม่เปลี่ยนแปลงไปตาม กระแสเหตุหรือปัจจัยอื่น ๆ ใดที่เข้ามากระทบ

สำหรับบรรณอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความสุขพบว่าพระธรรมปิฎกมีความเห็นไม่ต่างไป จากท่านพุทธทาสเท่าใดนัก โดยกล่าวว่ายิ่งมีการพัฒนาที่มากขึ้นแต่ชีวิตมนุษย์กลับมีความสุขยาก ขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสุขที่แท้ในใจที่มีแนวโน้มจะลดลงด้วย ซึ่งต่างไปจากความสุขภายนอก ที่เป็นของฉาบฉวย

พระธรรมปิฎกกล่าวว่า ทั้งที่มีทรัพย์สินมากขึ้น แต่มนุษย์ยังขาดแคลนความสุขอยู่ เรื่อยไป กลายเป็นคนที่มีความสุขยากขึ้น มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้นแต่กลับมีความสุข น้อยลง สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือว่า การพัฒนาที่เกิดขึ้นเป็นการพัฒนาที่เกิดขึ้นแต่เพียงด้านเดียวเท่านั้น คือ การพัฒนาความสามารถในการแสวงหาสิ่งที่จะนำมาบำรุงความสุข ดังเช่น การพัฒนาทางด้าน วัตถุและเทคโนโลยีต่าง ๆ ในปัจจุบัน แต่การพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุขกลับลดลง

พระธรรมปิฎกมองว่าสมควรที่จะสร้างดุลยภาพให้เกิดขึ้น คือ ต้องพัฒนาความสามารถ ที่จะมีความสุขให้เพิ่มขึ้นด้วย โดยเสนอให้กระทำการผ่านการปฏิบัติธรรม และเมื่อสมดุลระหว่าง ความสามารถในการแสวงหาสิ่งที่จะบำรุงให้สุข และความสามารถที่จะมีความสุขเกิดขึ้น ความสุข ที่เกิดขึ้นกับบุคคลจะเป็นความสุขที่ไม่ขึ้นอยู่หรืออิงอยู่กับความสุขที่เป็นวัตถุมากนัก ความสุขที่ เกิดขึ้นจะเป็นความสุขระดับขั้นที่สองอันเป็นความสุขที่เกิดขึ้นทางใจ เป็นความสุขที่มาจากทำให้ ความสนใจกับผู้อื่นที่อยู่ในสังคมมากขึ้น มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในสังคมมากขึ้น

จากทรรศนะของพระธรรมปิฎกข้างต้น การปฏิบัติตามข้อเสนอนี้จะทำให้ทั้งตัวปัจเจกชน และสังคมสามารถมีความสุขได้มากขึ้น เมื่อความสุขทั้งสองระดับต่างประสานซึ่งกันและกัน ความสุขที่เกิดกับตัวบุคคลและสังคมก็จะประสานเข้าด้วยกัน ความสุขที่เกิดขึ้นจึงปราศจากซึ่งการ แก่งแย่งกันของมนุษย์ ในท้ายที่สุดแล้วการพัฒนาแบบยั่งยืนจึงจะสามารถเกิดขึ้นได้พร้อมกับ ความสุขที่ยั่งยืน

- ศาสนาคริสต์

สำหรับในทางศาสนาคริสต์แล้ว ได้มีการกล่าวถึงประเด็นเรื่องความสุขไว้ในหนังสือพระ คริสต์ธรรมใหม่ (New Testament)³⁶ เช่นกัน ดังระบุไว้ในหมวดมัทธิว บทที่ 5 ว่า

“บุคคลผู้ใด รู้สึกบพร่องฝ่ายวิญญาณ ผู้นั้นเป็นสุข เพราะแผ่นดินสวรรค์เป็นของเขา

³⁶ องค์การกึ่งเดียนอินเตอร์เนชันแนลแห่งประเทศไทย, พระคริสตธรรมใหม่ ฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (The new testament: Thai and English) New King James Version, Biligual Edition (กรุงเทพฯ: Four-One, 1980), หน้า 12.

บุคคลผู้ใดศกเศร้า ผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่าเขาจะได้รับ การทรงพลอบประโลม
 บุคคลผู้ใดมีใจอ่อนโยน ผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่าเขาจะได้รับ แผ่นดินโลกเป็นมรดก
 บุคคลผู้ใดทิวกระหาย ความชอบธรรม ผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่าเขาจะได้รับ ให้ อิ่มโดยบริบูรณ์
 บุคคลผู้ใดมีใจกรุณา ผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่าเขาจะได้รับ พระกรุณาตอบ
 บุคคลผู้ใดมีใจบริสุทธิ์ ผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่าเขาจะได้ เห็นพระเจ้า
 บุคคลผู้ใดสร้างสันติ ผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่าเขาจะได้รับ เรียกเขาว่าเป็นบุตร
 บุคคลผู้ใดต้องถูกข่มเหงเพราะเหตุแห่งความชอบธรรม ผู้นั้นเป็นสุข เพราะเขาจะได้รับ แผ่นดินสวรรค์เป็นของ
 เขา...”

(จาก: ผู้เป็นสุข (ลก.6:20-23))

ดังนั้นจากทรรศนะของศาสนาคริสต์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ความสุขในทางศาสนาคริสต์ เป็นลักษณะของศาสนาเทวนิยม การกระทำต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและเป็นไปขึ้นอยู่กับพระผู้เป็นเจ้าของ สำคัญ การกระทำในทุกสิ่งนั้นล้วนแล้วแต่เป็นไปเพื่อพระผู้เป็นเจ้าของทั้งสิ้น สำหรับความสุขนั้นอาจ ได้รับผ่านทาง การประพฤติปฏิบัติที่ชอบธรรม มีเมตตา กรุณา และมีจิตใจที่บริสุทธิ์ เป็นต้น

- ศาสนาอิสลาม

สำหรับแนวคิดทางศาสนาอิสลามเรียกได้ว่าเป็นแนวคิดที่มีหลักปรัชญาพื้นฐานที่ นอกเหนือไปจากการกำหนดมาตรฐานทางวัตถุแล้ว ยังมีความหมายที่มุ่งถึงมาตรฐานทางจิตใจ วิทยุญาณ ศีลธรรม ความเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น และมนุษยธรรมพร้อมไปด้วยกัน โดยทุกอย่างนั้น อยู่บนการชี้แนะของพระผู้เป็นเจ้าของ³⁷ หลักการของศาสนาอิสลามไม่ยอมรับการกดขี่ กอบโกย ประโยชน์ รวมไปถึงการบริโภครทรัพย์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ หรือทรัพย์ใด ๆ เป็นไปภายใต้เงื่อนไขว่า จะไม่อนุญาตให้มีการบริโภคที่เกินความต้องการ หรือก่อให้เกิดปัญหา กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ นอกจากนี้แล้วกิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินไปล้วนแล้วแต่เป็นไปเพื่อพระผู้ เป็นเจ้าของ และเป็นการปฏิบัติโดยมุ่งผลระยะยาวอันหมายถึงโลกหน้า ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวใน คัมภีร์อัลกุรอานดังต่อไปนี้

"และชีวิตโลกนี้มีได้เป็นสิ่งที่ใด นอกเสียจากเพียงการรีบเร่งและการละเล่นเท่านั้น และแท้จริงแล้ว โลกหน้าต่างหากคือชีวิตอันสถาพร" (อัลกุรอาน 29 : 64)

ทรรศนะเรื่องความสุขของทางศาสนาอิสลามอาจพอสรุปได้ว่าเป็นการกระทำที่เป็นไป เพื่อพระผู้เป็นเจ้าของเป็นหลัก ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับแนวคิดทางศาสนาคริสต์เช่นกัน โดยต่างเป็น ศาสนาในสาขาเทวนิยม

วิเคราะห์ทรรศนะของนักการศาสนา

³⁷ ซัยยิด มุลตาบา รุคนี มุฮาวิ ลารี, อารยธรรมตะวันตกในสายตาของมุสลิม *Western Civilization through Muslim Eyes*

จากธรรมชาติของศาสนาทั้งสาม สามารถแยกให้เห็นลักษณะที่แตกต่างกันในทั้งสามศาสนา คือ ศาสนาพุทธนั้นเป็นศาสนาที่เป็นอเทวนิยม ในขณะที่ศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลามนั้นเป็นศาสนาเทวนิยม ลักษณะการให้ความสำคัญจึงอยู่ที่การกระทำเพื่อพระผู้เป็นเจ้าเป็นสำคัญมากกว่าการให้ความสำคัญกับคุณค่าของตนเอง ในขณะที่ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่มีแนวความคิดคล้ายกับสำนักมนุษยนิยมโดยให้ความสำคัญกับตัวมนุษย์ในฐานะที่เป็นผู้ตัดสินใจกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง และเป็นผู้รับผลของการกระทำต่าง ๆ ด้วยตนเอง และให้ความสำคัญกับศักยภาพที่มีอยู่ในตัวมนุษย์นั้น ๆ

สำหรับความเห็นของท่านพุทธทาสและพระธรรมปิฎก นักการศาสนาทั้งสองได้ข้อสรุปว่า ความสุขในทางศาสนาพุทธมุ่งเป้าหมายที่ความสุขทางจิตใจมากกว่าความสุขที่ได้รับผ่านการผัสสะหรือความสุขที่ได้มาเนื่องจากกิเลสตัณหา โดยทั้งสองท่านได้ให้ความเห็นถึงความสุขที่แท้จริงอันเกิดจากการละทิ้งกิเลสตัณหา จากความเห็นของพุทธทาสและพระธรรมปิฎกให้ข้อสรุปว่า ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาจากความต้องการหรือความอยากทั้งสิ้น และนำไปสู่วิกฤติการณ์ต่าง ๆ

โดยความเป็นจริงแล้ว พบว่ามนุษย์ไม่สามารถที่จะปฏิเสธได้ว่าความเจริญทางด้านวัตถุ แม้จะสร้างความสะดวกสบายให้กับมนุษย์หรือสร้างความสุขในระดับต้น ๆ ให้กับมนุษย์ แต่หากมนุษย์ไม่สามารถที่สร้างสมดุลให้เกิดขึ้นทั้งจากความสามารถในการแสวงหาสิ่งที่สร้างความสุขและความสามารถในการมีความสุขให้เกิดขึ้นแล้วนั้น ความสุขที่ยั่งยืนหรือการพัฒนาที่ยั่งยืนก็ไม่อาจที่จะเกิดขึ้นได้

สำหรับประเด็นเรื่องความสุขของปัจเจกบุคคลกับความสุขของสังคมเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงแนวทางในการประสานกลมกลืนให้เกิดขึ้น ซึ่งหากมนุษย์บรรลุในทางวัตถุอย่างสมบูรณ์พร้อมแล้วจะเป็นเรื่องง่ายที่จะพัฒนาตนเองให้สามารถบรรลุความสุขในระดับที่สูงขึ้นผ่านการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นที่อยู่ในสังคมเดียวกัน และด้วยลักษณะดังกล่าวนี้เองทำให้ความสุขของปัจเจกผสมกลมกลืนกับสังคมได้

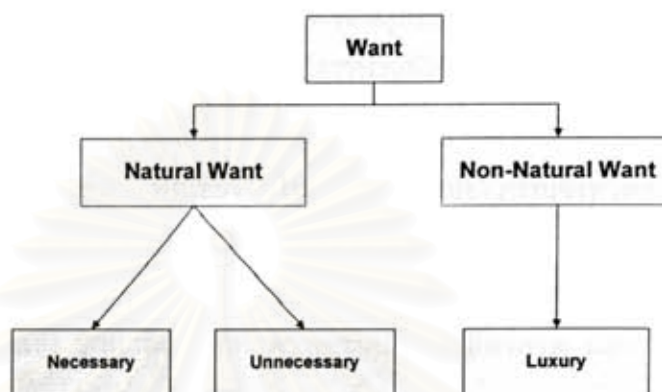
ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อพิจารณาแนวคิดระหว่างศาสนาและนักปรัชญาจะพบว่าสามารถเปรียบเทียบแนวคิดของสุขนิยมของเอพิคิวรัสและแนวคิดพุทธศาสนาได้ โดยเฉพาะในประเด็นความสุขและการปฏิบัติในทางสายกลาง

แม้ว่าเอพิคิวรัสจะถูกเรียกได้ว่าเป็นหนึ่งในบรรดาแนวคิดสุขนิยม แต่จากการศึกษางานต่าง ๆ ของเอพิคิวรัสพบว่า เอพิคิวรัสค่อนข้างมีทรรศนะที่ใกล้เคียงกับคำสอนทางศาสนาพุทธ³⁸ นั่นคือ สอนให้ดำเนินชีวิตอยู่ในทางสายกลาง ไม่ลุ่มหลงกับความสุขทางกายจนมากเกินไป โดยกล่าวไว้ว่า ความสุขประกอบด้วย 2 ประการ คือ ความสุขทางผัสสะ และความสุขทางจิตใจ ซึ่งมนุษย์ควรดำเนินในทางสายกลาง โดยที่นำความสุขที่มาจากผัสสะ (Sense) ประกอบพร้อมกับแรงปรารถนาที่เกิดขึ้น สร้างให้เกิดความสุขทางใจ แรงปรารถนาที่เอพิคิวรัสกล่าวไว้ว่านั้นสามารถ

³⁸ สัจจิตรา อ่อนค้อม (รณริน), *ปรัชญาเบื้องต้น*, หน้า 70-71.

แยกออกได้เป็น 2 ประเภทด้วยกัน คือ แรงปรารถนาตามธรรมชาติ (Natural Want) ซึ่งมาจากความจำเป็นตามธรรมชาติของมนุษย์ และแรงปรารถนาที่ไม่เป็นไปตามธรรมชาติ (Non-Natural Want) อันเกิดขึ้นมาจากความฟุ้งเฟ้ออันไม่มีความจำเป็น ดังแสดงให้เห็นในแผนภาพที่ 1.2

แผนภาพที่ 2. 2 ความสุขตามธรรมชาติของเอพิคิวรัส

ที่มา: สรุปความจาก สุจิตรา อ่อนค้อม (2539)

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบกับหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาแล้ว พบว่าแนวคิดของเอพิคิวรัสในเรื่องทางสายกลางยังคงเป็นเพียงแนวทางหรือข้อเตือนใจให้ปัจเจกชนมีความรอบคอบในการแสวงหาความสุขเท่านั้น ยังไม่ได้เป็นการชี้ช่องหรือข้อปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์ และได้รับความสุขอย่างที่ทางศาสนาพุทธได้กล่าวไว้

2.2.3. ทรศนะนักพัฒนาและอื่น ๆ

นอกเหนือจากความคิดของนักสังคมวิทยาของตะวันตกแล้ว ยังพบว่าในทางตะวันออก โดยเฉพาะประเทศไทยยังมีทรศนะอื่นที่น่าสนใจเกี่ยวกับความสุข ยกตัวอย่างเช่น ทรศนะของปราชญ์ชาวบ้าน ทรศนะของนักพัฒนา เป็นต้น

สำหรับความเห็นของบรรดาปราชญ์ชาวบ้านของประเทศไทยที่ได้ยกตัวอย่างในที่นี้ได้แสดงให้เห็นถึงความเห็นที่แตกต่างไปจากทรศนะของตะวันตก ยกตัวอย่างเช่น ในทรศนะของพ่อมหาอยู่ สุนทรธัย³⁹ ปราชญ์ชาวบ้านอาวุโสจังหวัดสุรินทร์ ให้ความเห็นว่าเป็นความสุขประกอบไป

* แรงปรารถนาตามธรรมชาติ (Natural Want) ตามอย่างที่เอพิคิวรัสกล่าวไว้ สามารถแยกออกได้เป็น 2 ประเภทเช่นกัน นั่นคือ แรงปรารถนาที่จำเป็น เช่น ความต้องการในปัจจุบัน 4 เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ ซึ่งเป็นความต้องการที่จำเป็นอย่างมาก ไม่สามารถที่จะขาดได้ และแรงปรารถนาที่ไม่จำเป็น ได้แก่ ความต้องการทางเพศ ซึ่งเป็นความจำเป็นในระดับปานกลาง หากขาดก็ยังสามารถที่จะดำรงชีพอยู่ได้ ขณะที่แรงปรารถนาที่ไม่เป็นไปตามธรรมชาติ (Non-Natural Want) นั้นล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องสิ่งที่ไม่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตทั้งสิ้น อันได้แก่ สินค้าฟุ้งเฟ้อประเภทต่างๆ ซึ่งการมีอยู่นั้นไม่เกิดประโยชน์ อีกทั้งในกรณีที่เลวร้ายกว่านั้น ความต้องการอันไม่เป็นไปตามธรรมชาติอาจก่อให้เกิดปัญหาขึ้นมาในภายหลังก็เป็นได้

³⁹อภิสิทธิ์ อารงวรจกร, รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการพัฒนาศักยภาพศูนย์การศึกษาคุณธรรมด้านเศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม (ขอนแก่น :มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดี, 2544)

ด้วยปัจจัยสำคัญ ๕ ประการ คือ อารมณ์ที่ดี อากาศที่ดี อาหารที่ดี สมุนไพรที่ดี และการเงินที่ดี โดยอาศัยศีลเป็นพื้นฐานสำคัญในการเข้าถึงความสุขดังกล่าว

เช่นเดียวกับกับความเห็นของพ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งได้ยึดหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และอาศัยธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุที่ว่า “การทำงานเพื่อเงินนั้นต้องรอจนกว่าได้เงินเสียก่อนจึงจะรู้สึกพอใจและมีมีความสุข แต่การทำงานเพื่องาน พอลงมือทำก็พอใจแล้ว และจะเป็นสุขในทันที ส่วนเงินนั้นจะไปไหนเสียแล้ว” เช่นเดียวกับความเห็นของพ่อเชียง ไทยดี ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดสุรินทร์ ที่ได้กล่าวไว้ว่า ความสุขคือ การทำงานอย่างบริสุทธิ์ที่สุด โดยไม่ทำให้ใครเดือดร้อน

สำหรับอีกสองท่านคือ พ่อเชียง ไทยดี ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดสุรินทร์และพ่อผาย สร้อยสระกลาง ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ มีความเห็นที่ใกล้เคียงกัน ว่าความสุขประกอบไปด้วย การมีหลักประกันในชีวิต อันได้แก่ ปัจจัย ๔ ,ความอบอุ่นในครอบครัว ชุมชนเข้มแข็ง สุขภาพกายและใจที่เข้มแข็ง สิ่งแวดล้อมที่ดี ความภาคภูมิใจ อิศราภาพ และรวมถึงการเข้าถึงธรรมะ โดยทั้งหมดนั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเองและการพึ่งพาซึ่งกันและกันเป็นหลักสำคัญ

ดังนั้นถ้ากล่าวโดยสรุปแล้ว จะพบว่าในทฤษฎีของนักปราชญ์ชาวบ้านไทยได้ให้ความสำคัญกับหลักการพื้นฐานทางด้านปัจจัย ๔ เป็นพื้นฐานของความสุข นอกเหนือจากนี้แล้วองค์ประกอบของความสุขในความเห็นของปราชญ์ชาวบ้านเหล่านั้น ยังรวมไปถึง สภาพพื้นที่ สภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี อากาศบริสุทธิ์ ความอบอุ่นของสถาบันครอบครัว ชุมชนท้องถิ่นที่เข้มแข็ง สุขภาพกายและใจที่ดี แต่จะเห็นความแตกต่างกับทฤษฎีตะวันตกอยู่ประการสำคัญหนึ่งคือ การให้ความสำคัญในส่วนของการเข้าถึงธรรมะว่าเป็นส่วนหนึ่งที่มีผลต่อความสุขของตน

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า การให้ความสำคัญกับความสุขในทฤษฎีของปราชญ์ชาวบ้านให้ความสำคัญกับความสุขทางกายและมีความสุขในระดับจิตใจที่เป็นความสุขขั้นที่ละเอียดขึ้นกว่าเดิม แต่ทั้งหมดนั้นจะมีความสุขทางกายเป็นฐานในการบรรลุความสุขในขั้นจิตใจด้วย ดังจะเห็นได้จากการให้ความสำคัญกับสถานะทางการเงินที่ดี

นอกเหนือจากแนวคิดของปราชญ์ชาวบ้านแล้วยังมีแนวคิดอื่นๆที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับประเด็นเรื่องความสุข เช่น ดร. อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา⁴⁰ ได้ให้ทฤษฎีไว้ว่า การที่จะทำให้เป็น “สุข” นั้นสามารถกระทำได้ภายใต้เงื่อนไข 2 ประการคือ

ประการแรก หากมนุษย์สามารถลดการยึดมั่นถือมั่นในตนเองลงได้ มนุษย์จะเลิกการเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่น เมื่อนั้นอารมณ์มนุษย์จะมั่นคงไม่สุขและไม่ทุกข์

ประการที่สอง คือ การลดความต้องการ เนื่องจากมนุษย์เป็นทุกข์มาจากสาเหตุที่ว่า มนุษย์มีความต้องการมีความคาดหวัง และเมื่อไม่เป็นดังที่คาดหวังไว้ มนุษย์ก็จะมีทุกข์

⁴⁰ อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา, แนวทางสู่ความสุข บทเรียนแห่งชีวิต ,พิมพ์ครั้งที่สอง (กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2533)

แต่คำอธิบายดังกล่าวไม่ได้มีความหมายว่าให้หยุดความต้องการทุกสิ่งให้หมด เนื่องจากมนุษย์ยังมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยปัจจัยในการดำรงชีวิต อย่างน้อยที่สุดคือ ปัจจัย ๔ ข้อเสนอแนะของดร. อาจอง คือ มนุษย์ควรพยายามที่จะกำหนดเพดานความต้องการของตนเอง และพยายามไม่ให้มีการล้าเกินออกจากที่ตนเองได้กำหนดไว้ แต่อย่างไรก็ตามความเห็นของดร. อาจองยังคงเป็นการชี้ให้เห็นถึงวิธีการในระดับปัจเจกเป็นสำคัญเท่านั้น

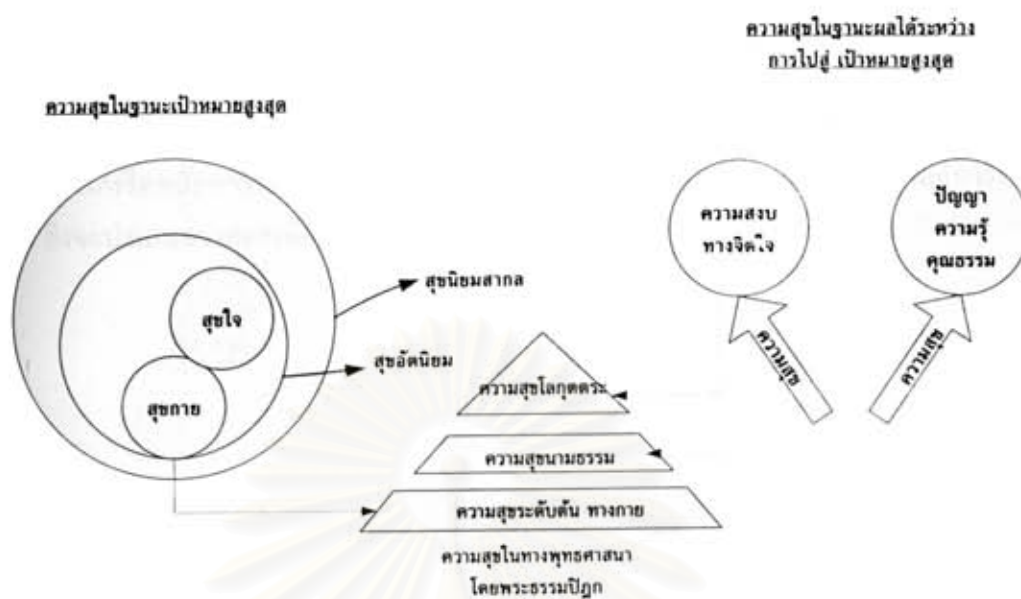
2.3. บทสรุป

จากทฤษฎีต่างๆที่ว่าด้วยความสุขจะเห็นได้ว่า ความสุขเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึก การรับรู้ แต่โดยรวมแล้ว ความหมายของคำว่าความสุข อาจพอสรุปได้ว่า หมายความว่า ความรู้สึกที่ดี ความรู้สึกที่พึงพอใจในสิ่งนั้น ไม่ว่าจะเป็ความรู้สึกที่ดีที่รับรู้ทางกายหรือทางจิตใจก็ตาม ซึ่งไม่ว่าบุคคลจะกำหนดให้ความสุขอยู่ในฐานะของเป้าหมายสูงสุดของชีวิตตามอย่างแนวคิดลัทธิสุขนิยมหรือไม่ก็ตาม ความสุขได้เกี่ยวพันเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายสูงสุดของแต่ละบุคคล

การกล่าวถึงเรื่องความสุขเป็นประเด็นทางนามธรรม อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่แต่ละบุคคลอาจมีทฤษฎีที่แตกต่างกันไปเกี่ยวกับความสุข ตามช่วงเวลา ตามประสบการณ์ในสิ่งที่แต่ละบุคคลได้รับรู้ ได้สัมผัส และแม้จะเป็นการกล่าวถึงในสิ่งเดียวกัน แต่ความหมายหรือระดับของความรู้สึกที่แต่ละคนให้กับสิ่งนั้นอาจเหมือนหรือแตกต่างกัน ความสุขอาจเป็นที่สุดของเป้าหมายในการกระทำของแต่ละบุคคล หรืออาจเป็นเพียงสิ่งหนึ่งที่ได้รับระหว่างการกระทำที่นำไปสู่เป้าหมายสุดท้ายก็เป็นได้

จากประเด็นทฤษฎีว่าด้วยความสุขในมุมมองของนักวิชาการสาขาต่างๆได้แสดงให้เห็นว่า ในบางทฤษฎีความสุขเป็นสิ่งสำคัญของการดำเนินชีวิต บางทฤษฎีความสุขไม่ได้มีบทบาทในฐานะของเป้าหมายสำคัญ แต่เป็นสิ่งที่ได้รับมาจากการแสวงหาสิ่งที่สำคัญที่สุด เช่น ความรู้ ความสงบของจิตใจ เป็นต้น ในบางทฤษฎีความสุขไม่ได้มีความสำคัญหรือไม่อาจเกิดขึ้นได้ในสังคมหากขาดมนุษย์ที่มีศีลธรรมคุณธรรม บางทฤษฎีพูดถึงความจำเป็นต้องมีผู้ปกครองหรือผู้บริหารที่ดี ดังนั้นจากความเห็นทั้งหมดข้างต้น สามารถแบ่งกรอบความคิดออกเป็น 2 กรอบใหญ่ได้คือ ความสุขในฐานะเป้าหมายสำคัญ และความสุขในฐานะเป็นผลได้จากการกระทำ ดังแสดงในแผนภาพที่ 2.3

แผนภาพที่ 2.3 กรอบความคิดประเด็นความสุข

ที่มา. จากการศึกษา

จากแผนภาพข้างต้นได้แยกความคิดเรื่องความสุขไว้ 2 ประเด็น โดยพบว่าความสุขในฐานะเป้าหมายสูงสุดสามารถอธิบายได้ว่า ให้ความสำคัญกับความสุขทางกายเป็นหลัก เช่น ความคิดของอาริสติปุส ในขณะที่การให้ความสำคัญกับความสุขทางใจเป็นสำคัญได้แก่ความคิดของเอพิคิวรัส แต่ทั้งสองนั้นต่างล้วนเป็นความสุขเฉพาะตัวบุคคล หรือ สุขแบบอัตนิยมทั้งสิ้น เมื่อขยายความสุขในระดับส่วนบุคคลออกไปจนถึงระดับสังคม นั่นคือ ความสุขในแบบสุขนิยมสากล อันยกตัวอย่างได้จากความคิดของเจเรมี เบนแธม และลัทธิม่อัจฉิ

สำหรับในอีกกลุ่มความคิดพบว่า ความสุขไม่ได้เป็นเป้าหมายสูงสุด แต่เป็นผลที่ได้รับมาระหว่างการมุ่งเป้าหมายสู่ “ปัญญาความรู้ คุณธรรม” และอีกกลุ่มคือ “ความสงบทางจิตใจ” ซึ่งเมื่อเทียบกับความสุขทางศาสนาพุทธจากความเห็นของพระธรรมปิฎกจะพบว่า ความสุขทางศาสนาพุทธเป็นส่วนที่ผสมผสานกันระหว่างความสุขทางกายและมีความสุขทางจิต โดยพบว่าความสุขในระดับต้นมีความคล้ายคลึงกับความสุขทางกายของสุขนิยม แต่เมื่อปัจเจกชนมีความพอดีในการบริโภคระดับต้นแล้ว ความสุขในระดับต่อมาจะเกิดขึ้นได้จากการดำรงตนอยู่ในคุณธรรมเมตตาธรรมช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับแนวคิดของกลุ่มปัญญานิยมและกลุ่มมนุษยนิยม ที่มุ่งความสำคัญที่ปัญญา ความรู้ และคุณธรรม เป็นสำคัญมากกว่าความสุขทางกาย และสำหรับในระดับสุดท้าย ความสุขคือการมุ่งสู่ความสงบนิ่งของจิต ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับแนวคิดของสำนักวิมุตตินิยมนั่นเอง

จากปรัชญาและแนวคิดต่างๆที่เกิดขึ้นในอดีตที่กล่าวมาข้างต้น ได้เป็นรากฐานทางความคิดของนักคิดที่สำคัญในสาขาวิชาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านรัฐศาสตร์ การเมืองการปกครอง และรวมถึงด้านเศรษฐศาสตร์ในระยะต่อมา หลักการเกี่ยวกับความสุขได้เป็นหนึ่งในหลักการที่นักเศรษฐศาสตร์อย่างเจเรมี เบนแธม และจอห์น สจวร์ต มิลล์ได้ให้ความสำคัญในฐานะที่เป็นหลักการแรกหรือหลักการพื้นฐานในการปฏิบัติ และนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงหลักการที่รัฐพึงกระทำ ซึ่งจะนำเสนอรายละเอียดของหลักการดังกล่าวในบทต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

นักเศรษฐศาสตร์และประเด็นว่าด้วยความสุข

จากทฤษฎีที่ว่าด้วยความสุขของนักวิชาการด้านต่างๆ พบว่านักเศรษฐศาสตร์เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ทำให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องความสุข โดยพบว่าประเด็นทางความรู้สึกเคยมีการกล่าวถึงมาแล้ว ตั้งแต่ในช่วงก่อนคริสตศวรรษที่ 18 และเป็นประเด็นสำคัญที่มีการพัฒนาและปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ได้รับการกล่าวถึงในหลักมสุข (The Greatest Happiness Principle) โดยนักเศรษฐศาสตร์อังกฤษอย่างเจเรมี เบนแธม (Jeremy Bentham) ผู้เผยแพร่ลัทธิประโยชน์นิยม (Utilitarianism)¹

สำหรับเจเรมี เบนแธม หลักอรรถประโยชน์ (Principle of Utility) คือหลักการที่ว่า การกระทำใดถูกต้องหรือการกระทำใดผิดอยู่ที่ว่าการกระทำดังกล่าว ส่งเสริมหรือลดทอนความสุขของชุมชนหรือผู้คนที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำนั้นๆ ซึ่งแม้ว่าหลักการของเบนแธมที่นำเสนอวิธีการคณิตศาสตร์ในการนับรวมความรู้สึกของผู้คนในสังคมจะถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นสิ่งที่ยากที่จะทำให้เกิดขึ้น อีกทั้งมีประเด็นความแตกต่างของการรับรู้ในแต่ละบุคคล แต่ต้องยอมรับว่าหลักการของเบนแธมได้แสดงนัยยะถึงนโยบายสาธารณะที่รัฐควรให้ความสำคัญ นั่นคือ ประโยชน์สุขของสังคมโดยรวม

ด้วยสาเหตุที่ว่า ความรู้สึกเป็นสิ่งยากที่จะวัด พัฒนาการของอรรถประโยชน์จึงค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไป จากจุดเริ่มต้นที่การให้ความสำคัญกับเรื่องความรู้สึกสุขของชุมชนและสังคมโดยรวม เปลี่ยนแปลงเป็นประเด็นความพอใจของปัจเจกชน และเปลี่ยนจากประเด็นเรื่องความรู้สึกสุข ซึ่งวัดและเปรียบเทียบระหว่างแต่ละบุคคลได้ยาก เป็นเรื่องของระดับความพอใจหรืออรรถประโยชน์ที่สูงขึ้นจากการเลือกชุดของสิ่งต่างๆ ที่ให้ความพอใจต่างกันแต่บุคคลสามารถระบุได้ว่ามีความพอใจสิ่งใดมากกว่า ดังจะเห็นได้จากทฤษฎีเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับเส้นความพอใจเท่ากัน (Indifference Curve) ซึ่งกำหนดอยู่บนทางเลือก (Choice) หรือการจัดอันดับทางเลือกที่ให้ความพึงพอใจแตกต่างกันไป ทางเลือกที่ให้ความพอใจสูงสุด ถือว่าเป็นทางเลือกที่ให้อรรถประโยชน์สูงสุด ซึ่งทั้งหมดอยู่ภายใต้ข้อสมมุติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนก่อนสิ่งอื่นใด (Animal Spirit) และรวมไปถึงข้อจำกัดในทางรายได้ (Budget Constraint)

แต่อย่างไรก็ตามความก้าวหน้าทางวิชาการต่างๆ ในช่วงคริสตศวรรษที่ 20 ได้เริ่มก่อให้เกิดการตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับข้อสมมุติทางเศรษฐศาสตร์ และรวมไปถึงเรื่องอรรถประโยชน์นำไปสู่การวิพากษ์ทฤษฎีโดยนักวิชาการเช่น Georgescu-Roegen และรวมไปถึงงานศึกษาของ Daniel Kahneman นักจิตวิทยาผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์ในปี พ.ศ. 2545 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความรู้สึกสามารถที่จะชี้วัดได้ (แม้กรอบแนวคิดของ Kahneman ยังคงติดอยู่ใน

¹ อภิชัย พันธเสน, *พุทธเศรษฐศาสตร์*, หน้า 211-213.

² John Dinwiddy, *Bentham*, (Oxford University Press: 1989), pp. 20-21.

ประเด็นของทางเลือก (Choices) ก็ตาม) อีกทั้งยังได้นำหลักการของเบนแธมที่ให้ความสำคัญกับความรูสึกกลับมาสู่การศึกษาอีกครั้ง และเรียกรอรรถประโยชน์ที่ได้รับจากประสบการณ์ความรู้สึกว่า อรรถประโยชน์ประสบการณ์ (Experienced Utility) ดังนั้นการทบทวนวรรณกรรมที่อธิบายต่อไปในบทนี้จะแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของหลักการตลอดจนข้อวิพากษ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าว

3.1. บริบทของสังคมและเศรษฐกิจในช่วงการปฏิวัติอุตสาหกรรม

ก่อนที่จะอธิบายถึงหลักการและแนวความคิดของนักเศรษฐศาสตร์อย่าง เจเรมี เบนแธม (Jeremy Bentham) จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอธิบายถึงสภาพและบริบทของสังคมวัฒนธรรมของอังกฤษในช่วงการปฏิวัติอุตสาหกรรม ซึ่งมีความสำคัญในการสะท้อนภาพและเหตุผลของการนำมาซึ่งการเกิดหลักรวมในเวลาที่ต่อมา

เป็นที่ยอมรับกันดีว่าในช่วงเปลี่ยนผ่านจากยุคเกษตรกรรมของยุโรปมาสู่ยุคอุตสาหกรรม การปฏิวัติอุตสาหกรรมได้สร้างคุณูปการทางวัตถุและความเจริญก้าวหน้าอย่างใหญ่หลวงให้กับสังคม ไม่ว่าจะเป็นความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีในการใช้เครื่องจักรผลิตสินค้าและบริการออกมาตอบสนองความต้องการของประชาชนได้มากขึ้น ขนาดหน่วยการผลิตที่ใหญ่ขึ้น และในแง่ของมนุษย์พบว่าทำให้มนุษย์มีผลิตภาพมากขึ้น (Productivity) การเปลี่ยนแปลงทั้งหลายที่เกิดขึ้นได้ส่งผลต่อสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และรวมถึงวัฒนธรรมของประชาชนอย่างไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงได้³

สิ่งที่ต้องตระหนักจากพัฒนาการดังกล่าวคือ สิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกับการปฏิวัติอุตสาหกรรมมิได้มีเพียงด้านบวกเท่านั้น การปฏิวัติอุตสาหกรรมยังก่อให้เกิดผลกระทบด้านลบต่อสังคม โดยเฉพาะในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 ซึ่งเป็นช่วงระยะเริ่มแรกของการปฏิวัติอุตสาหกรรม กระบวนการรื้อไล่ชาวนาติดที่ดินออกจากที่ดินทำกินเดิม เพื่อให้เจ้าของที่ดินปรับเปลี่ยนที่ดินไปเลี้ยงแกะ (Enclosure movement) ส่งผลให้บรรดาชาวนาชาวชนบทต้องอพยพโยกย้ายถิ่นเข้ามาสู่เมืองเพื่อหางานทำในโรงงานอุตสาหกรรม รวมไปถึงผลกระทบทางลบอันสะท้อนให้เห็นจาก ความแออัดของชุมชนเมืองโดยเฉพาะพื้นที่อุตสาหกรรม ชีวิตและความเป็นอยู่ที่ยากลำบากของผู้อพยพเข้าเมือง ปัญหาช่องว่างระหว่างคนรวยและคนยากจนที่กว้างมากขึ้น ปัญหาความยากจน ตลอดจนปัญหาการใช้แรงงานเด็ก ประกอบกับจำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วทั้งในอังกฤษและเวลส์⁴ รวมไปถึงปัญหาการกดขี่แรงงานและกรรมกร

สำหรับปรัชญาหรือค่านิยมในการดำรงชีวิตของประชาชนในยุคสมัยดังกล่าวได้มีอิทธิพลต่อการกำหนดทิศทางเศรษฐกิจและกฎหมายเช่นเดียวกัน เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เฟื่องฟูขึ้นอย่างมาก การพยายามแสวงหาคำตอบ

³ สรุปความรวมจาก ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ประวัติศาสตร์การปฏิวัติอุตสาหกรรมเปรียบเทียบ, ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2536), หน้า 1-21.

⁴ อ้างอิงจาก ชาคริต ชุมวัฒน์, ชีวิตและสังคมชนชั้นแรงงานในอังกฤษในคริสต์ศตวรรษที่ 19, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพฯ : 2546), หน้า 48.

ตลอดจนการพยายามค้นคว้าทดลอง ทำให้ได้ข้อสรุปที่ว่า ความรู้หรือปัญญาต่างๆ ได้รับผ่านจาก ผู้สละ ยกตัวอย่างเช่น การทดลอง การค้นคว้า ซึ่งไม่ได้มาจากทางความคิดหรือปรัชญาอย่างที่ สมัยก่อนได้ทำการศึกษากันเพียงทางเดียว ด้วยเหตุดังกล่าว จึงเป็นเหตุผลให้มนุษย์หันมาให้ความสนใจกับวิทยาศาสตร์และก้าวเข้าสู่ยุคแห่งปัญญาทางวิทยาศาสตร์⁵

สำหรับสภาพทางเศรษฐกิจแล้วพบว่า ในยุคสมัยดังกล่าวเป็นช่วงแรกเริ่มของนโยบาย เสรีนิยมทางเศรษฐกิจ (Laissez - Faire) อีกทั้งยังเป็นช่วงสนับสนุนทุนนิยมอุตสาหกรรม (Industrial Capitalism) ในทางปฏิบัติ การดำเนินนโยบายใดๆ เพื่อแทรกแซงกลไกราคาจาก ภาครัฐบาลจึงค่อนข้างล่าช้าหรือยากที่จะปฏิบัติให้บรรลุได้ จากนโยบายเสรีนิยมดังกล่าวที่ สนับสนุนให้กลไกตลาดหรือกลไกราคาทำงานอย่างเสรี จึงส่งผลกระทบต่อประชาชนโดยเฉพาะ อย่างยิ่งกับกลุ่มแรงงานและกรรมกรจำนวนมากที่อพยพย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในเมืองหลวง ซึ่งต้อง ประสบกับภาวะการกดขี่ค่าจ้างแรงงาน ปัญหาสุขภาพะในการทำงานที่ไม่เหมาะสม เป็นต้น สถานการณ์ดังกล่าวเป็นสิ่งที่พบเห็นได้โดยทั่วไปในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม และเช่นเดียวกับ นโยบายการให้ความช่วยเหลือหรือคุ้มครองผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจก็เป็นหนึ่งในนโยบายที่ ไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างเหมาะสม อีกทั้งยังพบว่ากฎหมายที่ประกาศบังคับใช้กับประชาชนในสมัย ดังกล่าวไม่ได้คุ้มครองกลุ่มผู้ใช้แรงงานมากนัก ดังจะเห็นได้จากกฎหมายคนจน (Poor Law act)

แนวคิดเรื่องกฎหมายคนจน หรือ Poor Law Act เกิดขึ้นมาตั้งแต่ ค.ศ. 1601 ซึ่งม ีใจความสำคัญในการช่วยเหลือคนยากจนหรือผู้ด้อยโอกาสที่อยู่ในแต่ละตำบล อันได้แก่ คนชรา เด็กกำพร้า หรือคนพิการ และรวมไปถึงคนที่ไร้งานทำ ให้อย่างน้อยที่สุดสามารถที่จะดำรงชีวิตได้ โดยอาศัยความช่วยเหลือจากบรรดาพลเมืองที่อยู่ในตำบลพื้นที่เดียวกัน ซึ่งผู้ที่มีทรัพย์สินจะต้อง เป็นผู้จ่าย Poor rate เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการบรรเทาทุกข์ให้กับกลุ่มคนดังกล่าว ตั้งแต่การจัดหา งานให้ผู้ตกงาน ฝึกอาชีพและให้โอกาสในการเรียนหนังสือกับเด็กกำพร้า รวมไปถึงเลี้ยงดู ช่วยเหลือคนชรา และคนพิการที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ เป็นต้น

ปัญหาที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติคือ ผู้ที่มีรายได้มักไม่ต้องการเลี้ยงดูหรือจ่ายค่าดูแลให้กับ ผู้อื่น หรือในบางพื้นที่ที่มีการช่วยเหลืออย่างดี ก็มักจะมีผู้เข้าไปขอความช่วยเหลือเป็นจำนวนมาก กฎหมายจึงถูกเปลี่ยนแปลงให้มีความเข้มงวดมากขึ้น สร้างที่พักอาศัยสำหรับคนยากจน (Workhouse) ให้สามารถเข้ามาได้รับความช่วยเหลือได้แต่กำหนดเงื่อนไขกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่เข้มงวด ส่งผลทำให้ผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือดังกล่าวมีสภาพความเป็นอยู่ยากที่จะยอมรับได้ บรรดาผู้ที่ จำเป็นต้องเข้ารับอาศัยความช่วยเหลือไม่ยากที่จะใช้บริการหากตนเองไม่อยู่ในภาวะที่ลำเค็ญ ยากไร้จริงๆ

ผู้ที่ออกกฎหมายให้เหตุผลว่าเป็นการป้องกันไม่ให้ผู้รับความช่วยเหลือนั้นเกียจคร้าน ในการทำมาหากิน แต่ก็มีเสียงเรียกร้องจากประชาชนว่าสภาพความเป็นอยู่นั้นลหดอนซึ่งศักดิ์ศรี

⁵ สมัคร บุราวาศ, วิชาปรัชญา, หน้า 269.

ความเป็นมนุษย์ ลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ อีกทั้งยังเป็นการซ้ำเติมกลุ่มผู้คนที่ยากจนไร้หนทางซึ่งไม่ได้เป็นผู้ที่เกียจคร้านให้ต้องประสบกับภาวะที่ยากจะรับได้*

รูปที่ 3.1 Pick oakum

รูปที่ 3.2 Bone-crushing

รูป 3.1 ที่แสดงให้เห็นนี้ เป็นการแสดงให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ของกลุ่มคนยากจนที่มาอาศัยอยู่ใน workhouse ตลอดจนการทำงาน ดังรูปที่จะเห็นว่าหญิงชราต้องทำหน้าที่แยกด้ายดิบออกจากกอง (Picking the oakum)

สำหรับผู้ชายที่จะพอทำงานได้ จะได้รับการมอบหมายให้ทำงานหนัก ยกตัวอย่างเช่น ทูบหินให้แตก หรือ ทำหน้าที่ป่นกระดูกที่เหลือจากโรงครัวให้ละเอียด เป็นต้น ดังรูป 3.2* ยิ่งไปกว่านั้น สภาพการกินอยู่เป็นไปในระดับพอประทังชีพเท่านั้น มีรายงานจากประวัติศาสตร์ว่ามีผู้ที่หิวโหยขนาดที่ต้องแกะเส้นเศษเนื้อที่ติดอยู่บนกระดูกที่ต้องนำมาทุบให้ป่น

จากปรัชญาดังกล่าว กอปรเข้ากับค่านิยมของผู้คนในสมัยนั้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นกลางที่ยกย่องให้ความสำคัญกับความสามารถในการพึ่งพาตนเองในทางเศรษฐกิจ (Self-Help), การแสดงออกถึงภาวะความเป็นปัจเจกบุคคล (Individualism) และรวมไปถึงการประหยัดอดออม^๕ ดังนั้นปัญหาเรื่องช่องว่างระหว่างประชาชนในสมัยดังกล่าวจึงเกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

ถึงแม้ว่าการปฏิวัติอุตสาหกรรมจะนำพาประเทศในแถบยุโรปไปสู่การพัฒนาเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าให้กับบ้านเมือง ความร่ำรวยและความมั่งคั่งของชนชั้นกลาง และรวมไปถึงอัตราการเกิดและการรอดชีวิตของประชากรที่เพิ่มสูงขึ้น แต่ในขณะเดียวกันแหล่งเสื่อมโทรมและชุมชนแออัดเกิดขึ้นมากมาย ความยากจนและชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากลำบากของบรรดากรรมกรโรงงาน

* ความเห็นในประเด็นเรื่องกฎหมายคนจน หรือ (Poor Law) นั้นเป็นประเด็นที่ค่อนข้างได้รับการวิพากษ์วิจารณ์และได้รับการต่อต้านอย่างมาก

* ที่มา : <http://users.ox.ac.uk/~peter/workhouse/> ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในทุกแง่มุม ของ Workhouse ทั้งหมดที่อยู่ในประเทศอังกฤษ

^๕ ซาคริต ชุ่มวัฒนะ, *ชีวิตและสังคมชนชั้นแรงงานในอังกฤษในคริสต์ศตวรรษที่ 19*, หน้า 159-170.

อุตสาหกรรม รวมไปถึง เด็กกำพร้า คนชรา คนพิการและบรรดาผู้ยากไร้ที่ต้องอดทนทำงานใน Workhouse อัตราว่างงานที่เพิ่มขึ้น และรวมไปถึงวัฏจักรเศรษฐกิจ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้เป็นสาเหตุของอัตราความยากจนที่เพิ่มสูงขึ้นเช่นเดียวกัน

กล่าวโดยสรุปการปฏิวัติอุตสาหกรรม ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพชีวิตของประชาชนในช่วงศตวรรษที่ 18-19 จากชีวิตชนบทไปสู่การเป็นสังคมอุตสาหกรรม โครงสร้างชนชั้นได้เปลี่ยนแปลงไป ชนชั้นกลางได้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดสภาพเศรษฐกิจและสังคมอย่างเห็นได้ชัด ตลอดจนปัญหาความยากจนและช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจนที่กว้างขึ้น คำถามที่เกิดขึ้นต่อมาคือ การพัฒนาเพื่อมุ่งไปสู่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจลักษณะเช่นนี้นั้นเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความสุขของประชาชนอย่างแท้จริงแล้วหรือ

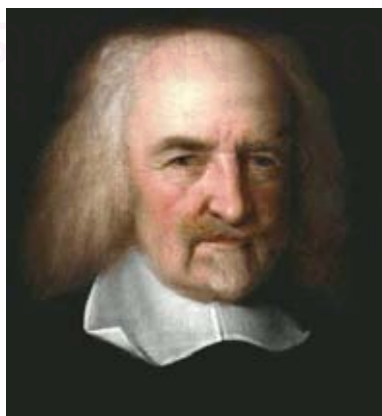
3.2. ศตวรรษที่ 18 : หลักทฤษฎีในทฤษฎีของเจเรมี เบนแธม และจอห์น สจวร์ต มิลล์

ปรัชญาความคิดในช่วงการปฏิวัติอุตสาหกรรมเกิดขึ้นเพื่อที่จะพยายามตอบคำถามของสังคม ว่าแนวทางการพัฒนาที่ควรกระทำให้เกิดขึ้นควรเป็นไปอย่างไร รัฐควรเข้ามาแทรกแซงอย่างไร หรือหากไม่แทรกแซงแล้ว รัฐควรที่จะปฏิบัติตนหรือดำเนินนโยบายสาธารณะอย่างไรให้เกิดประโยชน์สุขที่น่าพึงปรารถนาขึ้นกับสังคม

เจเรมี เบนแธม (Jeremy Bentham : 1748-1832) ถือได้ว่าเป็นหนึ่งในบรรดานักคิดร่วมสมัยที่อิทธิพลทางความคิดจากเขาได้ส่งผลต่อเนื่องมาจนถึงกรอบแนวคิดในปัจจุบัน การถกเถียงทางความคิดที่เกิดขึ้นได้รับอิทธิพลหรือแรงกระตุ้นจากบรรดานักคิดและนักปรัชญาร่วมสมัยจำนวนมาก เช่น โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes: 1588-1679) ฟรานซิส ฮัตจิสัน (Francis Hutcheson: 1694-1746) และรวมไปถึงสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรม ล้วนกลายมาเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อแนวคิดของเบนแธมเรื่องหลักทฤษฎีในเวลาต่อมา

3.2.1. อิทธิพลของนักคิดที่มีต่อเจเรมี เบนแธม

นักคิดสำคัญในช่วงยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมที่สำคัญได้แก่ โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) และฟรานซิส ฮัตจิสัน (Francis Hutcheson)

Thomas Hobbes (1588-1679)

สำหรับ โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes : 1588-1679) เป็นนักคิดทางสังคมร่วมสมัยคนสำคัญคนหนึ่ง ซึ่งหลักการทางความคิดของฮอบส์ ได้ส่งอิทธิพลทางความคิดต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ซึ่งแนวคิดสำคัญของฮอปส์ อยู่บนพื้นฐานทางประวัติศาสตร์การปฏิวัติอุตสาหกรรมที่มีความโหดร้ายของสังคม ส่งผลทำให้ฮอปส์ให้ความเห็นว่าพื้นฐานธรรมชาติของมนุษย์เป็นผู้ที่เห็นประโยชน์ของตนเองเป็นที่ตั้ง ไม่กระทำการใด ๆ โดยไม่หวังผลประโยชน์ แม้แต่การกระทำเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมก็เป็นไปเนื่องจากแต่ละบุคคลรับรู้ว่าจะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวทั้งหมดแล้ว สังคมจะประสบปัญหา และผลสุดท้ายตัวบุคคลจะกลายเป็นผู้ที่เสียประโยชน์ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องสละความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนลงบ้าง เพื่อยังสามารถที่จะคงไว้ซึ่งประโยชน์ของตนในท้ายที่สุด ⁷

นอกจากนี้ยังพบว่านักคิดคนสำคัญอย่าง ฟรานซิส ฮัตจิสัน (Francis Hutcheson) เป็นอีกท่านหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อ เจเรมี เบนแธม ซึ่ง ฮัตจิสัน ถือได้ว่าเป็นอาจารย์ของนักปรัชญาจำนวนหนึ่งและรวมไปถึง อัดัม สมิท บิดาของวิชาเศรษฐศาสตร์ ฮัตจิสันเป็นผู้นำเสนอประโยคที่ว่า “The Greatest Happiness of The Greatest Number” เป็นครั้งแรก⁸ และได้รับการหยิบยกมาใช้ในเวลาต่อมาโดยเจเรมี เบนแธม

Francis Hutcheson (1694-1746)

ข้อเขียนของฮัตจิสันตั้งอยู่บนพื้นฐานทางศีลธรรมจริยธรรมเป็นสำคัญ ดังสะท้อนได้จากแนวคิดสำคัญที่ได้นำเสนอไว้

ข้อเขียนสำคัญได้ให้ความเห็นว่าพื้นฐานตามธรรมชาติของมนุษย์เป็นผู้ที่มีความโอบอ้อมอารี และเมื่อพิจารณาในภาพกว้างจะพบว่าการกระทำที่ดีงาม คือ การกระทำที่ก่อให้เกิดความสุขมากที่สุดของคนจำนวนมากที่สุดนั่นเอง ⁹

ฮัตจิสันเชื่อว่าการกระทำใด ๆ ภายใต้อิทธิพลผลักดันจากเหตุผลและอารมณ์มาประกอบกัน ซึ่งก่อนที่จะนำเหตุผลมากำหนดการตัดสินใจ มนุษย์ได้นำอารมณ์ความรู้สึกทางคุณธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเมตตาต่อผู้อื่นมาเป็นพื้นฐานในการกำหนดการกระทำดังกล่าว ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า การตัดสินใจของมนุษย์ในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาจากอารมณ์ความรู้สึก และเหตุผลประกอบกัน โดยเฉพาะความรักและความเมตตาต่อผู้อื่น การกระทำนั้นจึงเป็นการกระทำที่มีเหตุผล ¹⁰

⁷ วิทย์ วิศทเวทย์, *ปรัชญาทั่วไป : มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต*, หน้า 163.

⁸ “...;so that the action is best, which procures the greatest happiness for the greatest numbers; ...” อ้างอิงจาก *An Inquiry into the Original of Our Ideas of Beauty and Virtue*, Section III, Viii., อ้างไว้ใน J.B. Schneewind, *Moral Philosophy from Montaigne to Kant.*, (Cambridge University Press, 2003), p.503-519.

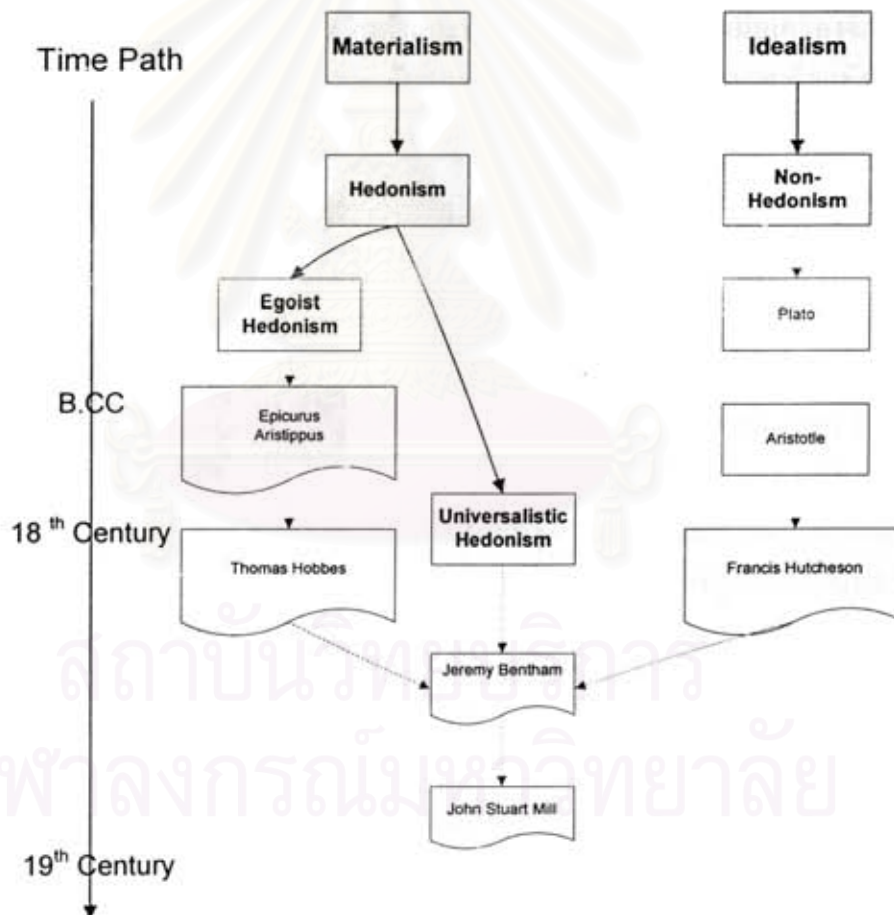
⁹ “Scottish Philosophy in 18th Century”[Online].2006 Available from: http://plato.stanford.edu/entries/Scottish-18th

¹⁰ Ibid

โดยเบนแรมเองได้หยิบยกวลีของฟรานซิส ฮัตจิสัน ในคำกล่าวที่ว่า “ความสุขจำนวนมากที่สุดสำหรับคนจำนวนมากที่สุด (The Greatest Happiness for the Greatest Number)” มาขยายความมากขึ้น และกลายมาเป็นวลีที่นักอรรถรประโยชน์นิยมต่างรู้จัก และรวมถึงหลักการว่าด้วยการยอมรับและการไม่ยอมรับกิจกรรมของฮัตจิสัน ¹¹

จากทฤษฎีความคิดดังกล่าวที่เจเรมี เบนแรมได้รับมาจากฮอปส์ ในประเด็นเรื่อง การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนของมนุษย์ (Self-Interest) และแนวคิดของฟรานซิส ฮัตจิสัน ในเรื่องความสุขที่มากที่สุดของคนจำนวนมากที่สุด ดังนั้นจึงทำให้หลักเกณฑ์ที่ใช้ในการตรวจสอบว่ากิจกรรมใดเป็นกิจกรรมที่ดีหรือไม่ จึงขึ้นอยู่กับว่า กิจกรรมนั้น ๆ ได้สร้างประโยชน์หรือความสุขมากกว่าที่จะสร้างความทุกข์ให้กับมนุษย์หรือไม่ หากว่าใช่ สิ่งนั้นจึงเรียกได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีเป็นสิ่งที่ถูกต้อง และในท้ายที่สุดทำให้นำมาสู่หลักอรรถรประโยชน์ (Principle of Utility) ในที่สุด ซึ่งอิทธิพลทางความคิดดังกล่าวสามารถแสดงให้เห็นดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 3. 1 อิทธิพลทางความคิดที่ เจเรมี เบนแรม ได้รับจากนักปรัชญาในอดีต

ที่มา. สรุปความจากสุจิตรา (อ่อนค้อม) ธรินทร์ (2539) และ J.B. Schneewind (2003).

¹¹ สำหรับหลักการว่าด้วยการยอมรับและไม่ยอมรับในกิจกรรมต่าง ๆ (Approve/Disapprove) ฮัตจิสันกล่าวไว้ว่าการยอมรับในกิจกรรมใด (Approve) มาจากการได้รับการกระตุ้นจากความปรารถนาและอารมณ์ที่ทำให้ตัดสินใจทำในสิ่งที่ดีให้กับผู้อื่น โดยตรงกันข้ามกับการไม่ยอมรับ (Disapprove) ซึ่งถูกกระตุ้นจากแรงผลักดันหรือแรงเคลื่อนไหวที่นำไปทำร้ายผู้อื่น, อ้างไว้ใน J.B. Schneewind (2003). *Moral Philosophy From Montaigne to Kant*, Cambridge University Press.

3.2.2. เจเรมี เบนแธมและหลักมหัสข

*“Create all the happiness you are able to crate: remove all the misery you are able to remove. Everyday will allow you, will invite you, to add something to the pleasure of others, or to diminish something of their pains. And for every grain of enjoyment you sow in the bosom of another, you shall find a harvest in your own bosom, while every sorrow which you pluck out from the thoughts and feelings of a fellow creature shall be replaced by beautiful peace and joy in the sanctuary of your soul”*¹²

Written by Jeremy Bentham

22 June 1830

เจเรมี เบนแธม เป็นนักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษผู้มีชีวิตอยู่ในช่วงระยะเวลาการเปลี่ยนผ่านของสังคมเกษตรกรรมมาสู่สังคมอุตสาหกรรม อันเรียกได้ว่าเป็นยุคแห่งปัญญาความรู้เป็นตัวนำสังคม ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ที่มาพร้อมกับความเสื่อมถอยของสังคมเมือง ความร่ำรวยมั่งคั่งของชนชั้นกลางที่ก้าวเข้ามามีบทบาทต่อเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของประเทศแถบยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตสินค้าและบริการโดยอาศัยเครื่องมือเครื่องจักรที่ทันสมัย ความอดอยากและชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากแค้นของกลุ่มชนชั้นกรรมาชีพ ความขัดแย้ง (Paradox) ของสิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เห็นอย่างชัดเจนในสังคมยุคดังกล่าว *

Jeremy Bentham (1748-1832)

เจเรมี เบนแธมเกิดและมีชีวิตอยู่ในช่วงระหว่างปี ค.ศ. 1748-1832 โดยเติบโตขึ้นมาในตระกูลชนชั้นกลางที่เป็นนักกฎหมายที่มีชื่อเสียงในอังกฤษ¹³ ตลอดช่วงชีวิตของเขาปรากฏผลงานสำคัญหลายชิ้น ไม่ว่าจะเป็นทางการเมือง กฎหมาย การคลัง หรือในทางเศรษฐศาสตร์ แต่ชิ้นสำคัญที่สุดและเป็นตัวสร้างชื่อเสียงให้เป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีนั้นคือ *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* ที่เขียนเสร็จในปี ค.ศ. 1780¹⁴

¹² Bhikhu Parekh, *Jeremy Bentham : Critical assessment Volume 1: Life, Influence, and Perspectives on his thought*, (London and New York, 1993), pp.xvii, This quotation was found in the birthday album of Maria Lewis Bowring, the eldest daughter of John Bowring. Bentham manuscripts, University College London, box 174, fol.80 (hereafter UCL)

* สภาพความเป็นอยู่ที่ยากลำบากในยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรม นอกจากจะสะท้อนผ่านงานเขียนทางประวัติศาสตร์แล้ว งานวรรณกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในยุคสมัยดังกล่าวก็เป็นอีกทางหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น *Oliver Twist* (1837- 1839) และ *Our Mutual Friend* (1864-1865) โดย ชาร์ล ดิกเก้นส์

¹³ Bhikhu Parekh, *Jeremy Bentham: Critical Assessment Vol.1: Life, Influence and Perspective on his thought*,

¹⁴ แต่ถึงกระนั้นกว่าจะได้รับการตีพิมพ์อย่างเป็นทางการก็เมื่อเวลาล่วงเลยผ่านมาถึง 9 ปี , Ibid.,

ในฐานะที่เจเรมี เบนแธมเป็นนักกฎหมาย เบนแธมพิจารณาว่าปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในอังกฤษมาจากเรื่องระเบียบกฎหมายที่ไม่เป็นเหตุเป็นผล กฎระเบียบในสังคมซึ่งพยายามสร้างสังคมให้เป็นสุข แต่หลายครั้งที่ไม่เป็นไปเช่นนั้น * เบนแธมพยายามสร้างสังคมที่มีเหตุผล และคาดว่าปรัชญาจะช่วยแสวงหาคำตอบให้กับสังคมได้ โดยเชื่อว่าปัญหาจากการสื่อสารที่ไม่ตรงกัน กล่าวคือ คำหนึ่งในทฤษฎีของคนหนึ่งมีการสื่อความหมายหนึ่ง แต่สำหรับอีกคนหนึ่งแล้วมีอีกความหมายหนึ่ง ดังนั้นเพื่อแก้ไขปัญหาก็สมควรอาศัยประสบการณ์ที่ผ่านมาเป็นตัวกำหนด และทำให้เข้าใจได้ว่า สิ่งที่เกิดขึ้นมาจากประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลรับรู้¹⁵ เบนแธมได้นำประเด็นดังกล่าวมาผนวกรวมกันกับการออกกฎหมายและได้นำมาเขียนไว้ในหนังสือที่เป็นที่รู้จักกันดีคือ “*An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*”¹⁶

ในหนังสือเรื่องนี้ เบนแธมต้องการนำเสนอ 2 ประเด็นสำคัญ คือ ธรรมชาติของพฤติกรรมมนุษย์ และหลักการประโยชน์ (The Principle of Utility) ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า หลักการประโยชน์ของเบนแธมเกี่ยวข้องกับหลักปรัชญาที่เป็นจุดกำเนิดของแนวคิดเรื่องศีลธรรม ในความเห็นของเบนแธม ความสุขที่มนุษย์ตั้งเป้าหมายให้ตนเองคือ การก่อให้เกิดความน่าพึงพอใจมากกว่าความเจ็บปวด ซึ่งในความหมายดังกล่าวนี้ความพอใจและความเจ็บปวดคือประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลประสบนั่นเอง เบนแธมเห็นว่ามนุษย์ต่างแสวงหาความพึงพอใจและความสุขที่มากที่สุด และพยายามลดความเจ็บปวดให้เหลือน้อยที่สุด เป้าหมายของมนุษย์มุ่งเข้าสู่การบรรลุความสุข ซึ่งถือกันว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต จากข้อเขียนดังกล่าวได้นำไปสู่การอธิบายหลักการประโยชน์ (The Principle of Utility)¹⁷

หลักการประโยชน์เป็นหลักการที่ยอมรับหรือไม่ยอมรับกิจกรรมที่นำมาซึ่งการสนับสนุนหรือว่าต่อต้านความสุข หรืออธิบายได้อีกนัยหนึ่งว่า เป็นหลักที่จะยอมรับกิจกรรมหรือการกระทำใดๆที่สนับสนุนส่งเสริมให้เกิดความสุข แต่จะปฏิเสธกิจกรรมที่ไม่ก่อให้เกิดความสุข ดังนั้นกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักการประโยชน์คือ กิจกรรมที่มีแนวโน้มที่จะเพิ่มความสุขของสังคมมากกว่าที่จะลดความสุข ดังนั้นความสอดคล้องระหว่างรัฐกับหลักการประโยชน์ในความเห็นของเบนแธมคือ การกระทำหรือนโยบายสาธารณะที่ก่อให้เกิดการเพิ่มขึ้นของความสุขของสังคมมากกว่าที่จะลดความสุขนั่นเอง**

* ในที่นี้คาดว่ามีความหมายถึงกฎหมายคนจน (Poor Law) ที่แม้จะสร้างขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือคนยากจน แต่กลับเป็นการซ้ำเติมกลุ่มคนที่ยากจนแล้วให้ถูกลดทอนในศักดิ์ศรีลงไป

¹⁵ “What is real is something we can experience with our senses...” หลักการดังกล่าวนี้ได้รับอิทธิพลมาจาก จอห์น ลอค ผู้เสนอความสำคัญของการรับรู้ด้วยผัสสะว่าเป็นสิ่งสำคัญ ที่ทำให้รับรู้ว่าเป็นสิ่งจริงแท้, J.B. Schneewind, *Moral Philosophy From Montaigne to Kant*, (London : Cambridge University Press, 2003), p.460-475. และหลักการดังกล่าวได้ถูกอ้างอิงอีกครั้งหนึ่ง โดย Daniel Kahneman ที่พยายามอธิบายถึงประสบการณ์และได้เรียกสิ่งนี้ว่าเป็น Experienced Utility โดยรายละเอียดจะกล่าวอีกครั้งหนึ่งในส่วนของ Kahneman

¹⁶ Ibid., p. 460.

¹⁷ Mill, J.S and Jeremy Bentham, *Utilitarianism and Other Essays*, Edited by Alan Ryan, 1st published (London: Penguin Books, 1987), p.65.

** หลักแห่งประโยชน์ของเจเรมี เบนแธมได้กล่าวไว้ถึง มิติทั้ง 7 ที่เป็นปัจจัยปลุกย่อยในการกำหนดหลักแห่งความสุขไว้ มิติทั้ง 7 ประกอบด้วย ความเข้มข้น (Intensity) ระยะเวลา (Duration) ความสัมพันธ์ความคล้ายคลึงกัน

จากความเห็นดังกล่าว เบนแธมได้ให้ความสำคัญกับบทบาทของระบบกฎหมายเป็นอย่างมาก ซึ่งสิทธิของมนุษย์เป็นสิทธิที่ได้รับมาจากกฎหมาย โดยความคิดของเบนแธมตรงข้ามกับหลักการสิทธิทางธรรมชาติ (Natural Right)* ที่เป็นทวิภาคษ์วิจารณ์ทางการเมืองในช่วงดังกล่าว ซึ่งเจเรมี เบนแธมไม่เห็นด้วยกับหลักการดังกล่าวอย่างสิ้นเชิง พร้อมกับเสนอความเห็นว่ายกกฎหมายดีเท่าใด มีคุณประโยชน์เท่าใด ยิ่งเปิดโอกาสให้มนุษย์จำนวนมากที่สุดมีความสุขมากที่สุด และเบนแธมถือว่าทฤษฎีอรรถประโยชน์สามารถใช้แทนหลักสิทธิทางธรรมชาติได้¹⁸

ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้บทบาทหน้าที่ของรัฐในความเห็นของเบนแธมจึงมุ่งไปที่การพิจารณารัฐบาลแบบที่มีตัวแทนจากประชาชนเป็นสำคัญ รวมไปถึงการให้ความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชน การสนับสนุนระบบการศึกษา รวมไปถึงการลดบทบาทหน้าที่ของอภิสิทธิ์ชนลง โดยการยุบสภาขุนนาง เนื่องจากเบนแธมมีความเห็นว่า ผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องขจัดอภิสิทธิ์ออกไป เพื่อนำมาซึ่งความสุขมากที่สุดของประชาชนจำนวนมากที่สุด¹⁹ ความเห็นของเบนแธมวิเคราะห์ว่าการมีชนชั้นอภิสิทธิ์ชนจะเป็นตัวขัดขวางประชาธิปไตยที่แท้จริง

ในขณะเดียวกัน วิชานิติศาสตร์และวิชาจริยศาสตร์ต้องดำเนินไปด้วยกัน เนื่องจากกฎหมายและจริยธรรมเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความสุขของประชาชนในสังคม เมื่อศีลธรรมเป็นการแนะนำพฤติกรรมของผู้คนในสังคม และกฎหมายเป็นตัวกำหนดสิ่งบังคับในหมู่มนุษย์เพื่อความสงบสุข โดยมีความสัมพันธ์ต่อกันแม้ว่าจะไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็ตาม ซึ่งกรอบของกฎหมายควรจะเป็นการบังคับ แต่สำหรับศีลธรรมเป็นเพียงการชี้แนะความเหมาะสมความควร และเมื่อพิจารณาในทางด้านเศรษฐศาสตร์ พบว่า เจเรมี เบนแธมมีความเห็นที่คล้อยตามความคิดของอดัม สมิท ในแง่ทฤษฎีการค้าเสรี โดยเห็นว่าการแทรกแซงของรัฐบาลในกิจกรรมทางเศรษฐกิจอาจนำไปสู่ผลเสียต่อสังคม²⁰

ยิ่งไปกว่านั้น บทบาทของเจเรมี เบนแธม ยังมีคุณูปการในฐานะเป็นผู้นำวิชาคณิตศาสตร์เข้ามาอธิบายหลักแนวคิดอรรถประโยชน์ สำหรับหลักการที่เจเรมี เบนแธมนำมาใช้ในการอธิบายคือ การนำวิธีการคำนวณหาความสุข (Felicific Calculus/ Hedonic Calculus) เข้ามาใช้ในการคำนวณหาความสุขรวม โดยเบนแธมกำหนดให้รวมความพึงพอใจของแต่ละคนที่เกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ มารวมกัน แล้วพิจารณาอย่างเป็นกลาง หรือในกรณีที่การกระทำ

(Propinquity) ความแน่นอน (Certainty) ความอุดมสมบูรณ์ (Fecundity) ความบริสุทธิ์ (Purify) และขอบเขต (Extent) อ้างไว้ใน Chapter IV: Value of a lot of Pleasure or Pain, How to be measured ของ An Introduction to the Principles of Moral and Legislation. ใน Utilitarianism and The other essays.

* สิทธิตามธรรมชาติ (Natural Rights) เป็นสิทธิพื้นฐานที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิด คือ อิสรภาพและเสรีภาพ ซึ่งมีอยู่และเกิดขึ้นโดยไม่ต้องอาศัยการบังคับให้มีขึ้นโดยรัฐบาลหรือสังคม เป็นหลักการที่ขัดกับหลักสิทธิตามกฎหมาย (Legal Rights) , สามารถอ่านเพิ่มเติมได้ใน จิตรทิพย์ นาดสุภา, ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 23-32

¹⁸ ส. ศิวรักษ์, นักปรัชญาการเมืองฝรั่ง, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : ศีกิษิตสยาม, 2546) หน้า 199-200

¹⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 202

²⁰ เรื่องเดียวกัน หน้า 202-205

ดังกล่าวมีทั้งความพึงพอใจ (Pleasure) และความเจ็บปวด (Pain) สิ่งที่จะต้องกระทำคือ หักลบความพึงพอใจและความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ โดยมีเป้าหมายเลือกการกระทำที่ทำให้ความสุขมากที่สุด หรือให้เกิดความทุกข์น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้²¹ แล้วเสนอหลักการในการรวบรวมความสุขของคนที่อยู่ในสังคมเข้าด้วยกัน โดยเบนแรมได้กล่าวไว้ว่า

“Interest of the community is one of the most general expressions that can occur in the phraseology of morals: no wonder that the meaning of it is offer lost. When it has a meaning, it is this. The community is a fictitious body, composed of the individual persons who are considered as constituting as it were its members. The interest of the community then is, what? – the sum of the interests of the several members who compose it.”

*An Introduction to the Principle of Morals and Legislation
[IV], P.66*

จากทั้งหมดที่กล่าวมา สามารถสรุปทรรศนะความคิดของเบนแรมว่า มีลักษณะสำคัญ 3 ประการด้วยกัน²² กล่าวคือ ประการแรก แนวคิดพื้นฐานส่วนใหญ่ของเจเรมี เบนแรมตั้งอยู่บนหลักเกณฑ์ลัทธิสุขนิยมจิตวิทยา (Psychological Hedonism) ซึ่งพิจารณาว่ามนุษย์ต่างพยายามแสวงหาความสุขอันเป็นเป้าหมายสุดท้ายของทุกคนในสังคม

ประการที่สอง เมื่อแนวคิดดังกล่าวให้ความสำคัญกับความสุขในฐานะสิ่งอันเป็นเป้าหมายสุดท้าย และพิจารณาว่าหากทุกการกระทำก่อให้เกิดความพึงพอใจแล้ว การกระทำเหล่านั้นจะเป็นการกระทำที่ดีเสมอกัน ไม่มีลักษณะเด่นพิเศษระหว่างความพึงพอใจใดๆ หรือเรียกได้ว่าความพึงพอใจของคนงานที่อยู่ระดับต่ำที่สุดหรือกรรมกรมีค่าไม่ต่างจากความพึงพอใจของเศรษฐีหรือเจ้าของโรงงาน หรืออาจเปรียบได้ว่า ปัจเจกชนแต่ละคนต่างมีความพอใจนับเป็นหนึ่งหน่วยเท่ากัน และไม่มีผู้ใดที่จะได้รับความพอใจมากไปกว่าหนึ่งหน่วย ไม่ว่าจะป็นเศรษฐีหรือคนยากจนที่สุดก็ตาม²³ ด้วยเหตุดังกล่าวจึงสรุปว่าในท้ายที่สุดแล้ว สิ่งที่เหมาะสมที่จะแสวงหาจึงไม่ใช่เรื่องของคุณภาพของความสุขหรือความพึงพอใจ หากแต่เป็นเรื่องของปริมาณความสุขหรือความพึงพอใจ

ประการสุดท้าย แนวคิดอรรถประโยชน์นิยมให้ข้อสรุปว่า การกระทำที่ถูกต้องคือการกระทำที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจมากที่สุด และความเจ็บปวดให้น้อยที่สุด และสำหรับการกระทำที่ไม่ถูกต้องจะเป็นไปในทางตรงกันข้าม โดยการพิจารณาประชากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมหรือการกระทำนั้น ๆ ว่าเป็นกลุ่มใดหรือผู้ใด หากเป็นปัจเจกบุคคลแล้ว การกระทำที่ถูกต้องคือการกระทำที่อยู่บนพื้นฐานความพอใจและความเจ็บปวดของปัจเจกชนนั้น และหากกลุ่มที่พิจารณาเป็นชุมชนสังคมแล้ว ต้องพิจารณาความพอใจและความเจ็บปวดในระดับสังคมทั้งหมด

²¹ วิทย์ วิศทเวทย์, ปรัชญาทั่วไป มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต, หน้า 152. และอภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์ : วัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์เข้ากับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ,

²² อ้างอิงจาก Ian Adams & R.W. Dyson, Fifty Major Political Thinkers, (2003) pp.112-116.

²³ V.J. McGill, The Idea of Happiness, p. 119.

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ในทฤษฎีของเบนแธม ปัจเจกบุคคลล้วนแต่เป็นผู้ที่มีเหตุผลในการกระทำ โดยปัจเจกชนสามารถเลือกการกระทำที่ให้ความพึงพอใจมากกว่าความเจ็บปวด และความถูกต้องเหมาะสมของการกระทำจะกำหนดมาจากความพึงพอใจและความเจ็บปวด

ดังนั้นสรุปได้ว่า เจเรมี เบนแธมเป็นผู้ขยายแนวคิดที่เกี่ยวกับ The Greatest Happiness for The Greatest Number มาสู่แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ โดยในงานศึกษาของเบนแธมในช่วงแรก ๆ เป็นเรื่องหลักการที่มีนัยยะว่าการกระทำของรัฐ ควรจะอยู่บนหลักการของการทำให้สังคมทั้งหมดมีความสุขมากขึ้น มีนัยยะที่นำเสนอหลักการในสิ่งที่ควรจะเป็น (Normative Principles) อีกทั้งยังเป็นเรื่องของสังคมไม่ใช่เฉพาะปัจเจกบุคคล²⁴ แต่หลักการดังกล่าวในวิชาเศรษฐศาสตร์ในระยะต่อมาได้ถูกปรับเปลี่ยนโดยมุ่งเป้าหมายที่ความพอใจของปัจเจกชนแทนที่เป้าหมายทางสังคม

3.2.3. พัฒนาการของอรรถประโยชน์โดยจอห์น สจวร์ต มิลล์

หลักอรรถประโยชน์ของเจเรมี เบนแธมนับได้ว่าเป็นก้าวแรกของความพยายามที่จะชี้วัดสิ่งที่เป็นนามธรรมให้สามารถที่จะจับต้องได้ แม้ว่าจะต้องพบกับข้อวิจารณ์ต่างๆเกี่ยวกับความสามารถในการชี้วัดก็ตาม แต่ประเด็นหนึ่งที่ถูกวิจารณ์กันมากคือ การละความสำคัญของเรื่องคุณภาพ ออกจากเรื่องอรรถประโยชน์ ซึ่งผู้ที่พยายามพัฒนาความคิดและแก้ไขจุดบกพร่องดังกล่าว คือ จอห์น สจวร์ต มิลล์ (John Stuart Mill)

ประเด็นว่าด้วยความสุขในมุมมองของเบนแธมแต่เดิม พิจารณาแต่ในสิ่งที่สามารถที่จะจับต้องได้ อีกทั้งยังพิจารณาว่า ความพึงพอใจที่มีต่อทุกสิ่งไม่มีความแตกต่างกัน (Equally Good) ไม่มีสิ่งใดที่ดีกว่าโดยเปรียบเทียบ สิ่งเดียวที่จะสามารถเปรียบเทียบหรือตัดสินได้ว่าการกระทำใดเป็นการกระทำที่ควรยอมรับอยู่ที่ว่าการกระทำใดที่ให้ “ปริมาณ (Quantity)” ความสุขที่มากกว่า

“Quantify of Pleasure being equal. pushpin is as good as poetry”²⁵

From: The Rational of Reward

ด้วยเหตุดังกล่าว จึงทำให้ประเด็นเรื่องคุณภาพของความสุขเป็นสิ่งที่เบนแธมให้ความสำคัญน้อยมาก และประเด็นดังกล่าวได้กลายเป็นเป้าหมายในการโจมตีในเวลาต่อมา แต่เมื่อหลักประโยชน์นิยมได้พัฒนาขึ้นโดยจอห์น สจวร์ต มิลล์ มุมมองความคิดได้มีการปรับเปลี่ยนไป ซึ่งจุดสำคัญที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ แม้ว่าจอห์น สจวร์ต มิลล์ จะให้ความสำคัญกับปริมาณของความสุข แต่ในขณะเดียวกันได้ให้ความสำคัญกับคุณภาพ หรือคุณค่าของความสุขเช่นกัน ประโยคที่สะท้อนถึงความคิดของมิลล์ที่ให้ความสำคัญกับ “คุณภาพ (Quality)” ของความสุข จากประโยคที่รู้จักกันดีว่า

²⁴ John Dinwiddy, *Bentham*, (Oxford University Press: 1989), pp. 20-21

²⁵ อ้างไว้ใน Ian Adams and R.W. Dyson , *Fifty Major Political Thinkers*, pp. 112-116

“*Better to be Socrates dissatisfied than a fool satisfied*”²⁶

จากลักษณะดังกล่าวทำให้งานเขียนของมิลล์แตกต่างไปจากแนวคิดเดิมของเจเรมี เบนแธม ในเรื่องอรรถประโยชน์ และเป็นการพัฒนาให้ดีขึ้นกว่าเดิม²⁷

John Stuart Mill (1802-1873)

จอห์น สจวร์ต มิลล์ (John Stuart Mill) เป็นหนึ่งในบรรดานักคิดหัวสมัยใหม่ของอังกฤษในยุคศตวรรษที่ 18 เช่นกัน โดยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักคิดคนสำคัญในยุคนั้น เนื่องจากบิดาซึ่งคือ เจมส์ มิลล์ (James Mill) เป็นเพื่อนของเจเรมี เบนแธม (Jeremy Bentham) และเดวิด ริคาร์โด (David Ricardo) ดังนั้นจึงเรียกได้ว่า มิลล์เติบโตขึ้นมาท่ามกลางบรรดานักคิดนักเขียนร่วมสมัยที่มีชื่อเสียงโด่งดังเป็นจำนวนมาก

จุดเริ่มต้นของจอห์น สจวร์ต มิลล์ในฐานะนักคิดเริ่มขึ้น เมื่อมิลล์ได้มีโอกาสศึกษางานของเจเรมี เบนแธม ในเรื่อง *An Introduction to the Moral and Legislation*²⁸ แนวความคิดเรื่องหลักอรรถประโยชน์ (The Principle of Utility) ของเจเรมี เบนแธม

หลักอรรถประโยชน์ (The Principle of Utility) ตามความคิดของมิลล์ เป็นหลักการที่รวบรวมจริยศาสตร์และนิติศาสตร์ไว้ร่วมกัน โดยจุดเริ่มต้นของหลักอรรถประโยชน์ของมิลล์ มาจากการปฏิเสธหลักการทางจริยศาสตร์อื่นๆ ที่ไม่มีการกล่าวอ้างถึงหลักการแรกๆ ที่ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญ เนื่องจากมิลล์เชื่อว่าในกรณีที่ไม่สามารถที่จะตัดสินใจได้ว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่ถูกต้อง นักวิเคราะห์จะต้องมีความชัดเจนว่า จุดหมายหรือเป้าหมายแรกทางศีลธรรมคือสิ่งใด²⁹ ซึ่งในที่นี้ มิลล์ยึดหลักอรรถประโยชน์เป็นหลักการแรกทางศีลธรรม

ความคล้ายคลึงทางความคิดระหว่างเบนแธมและมิลล์ในเรื่องประโยชน์นิยม เห็นได้จากคำกล่าวของมิลล์ที่ว่า “*ลัทธิที่ยอมรับประโยชน์ หรือหลักความสุข เป็นรากฐานของศีลธรรม ถือว่าการกระทำที่ถูกต้องแก่ การกระทำที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดความสุข การกระทำที่ผิด ได้แก่การกระทำที่มี*

²⁶ William Thomas, *Mill*, (Oxford University Press: 1985), p. 43

²⁷ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, *ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง*, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์, 2546), หน้า 95.

²⁸ James Bonar, “The Economics of John Stuart Mill”, *Journal of Political Economy* Vol.19, No.9. (Nov., 1911), pp.717-725

²⁹ ในการอธิบายรายละเอียดทฤษฎีของ มิลล์ในที่นี้ส่วนใหญ่อ้างอิงจากงานของ เนื่องน้อย บุญเนตร, *จริยศาสตร์ตะวันตก : คำนำ มิลล์ ฮอปส์ รอลล์ ชาร์ต*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาฯ, 2544) เป็นสำคัญ เนื่องจากการถอดความจากงานเขียนของมิลล์โดยตรง, หน้า 73

แนวโน้มน่าจะก่อให้เกิดสิ่งที่สวนทางกับความสุข ... สุขในที่นี้หมายถึง ความรื่นรมย์ และการปราศจากความเจ็บปวด....”³⁰ โดยจะเห็นได้ว่า มิลล์ขยายความหมายของคำว่าอรรถประโยชน์ ด้วยการนับรวมความรื่นรมย์ไว้ในอรรถประโยชน์ด้วย ซึ่งเน้นความสำคัญของความรื่นรมย์ที่มาจากจิตใจมาจากปัญญาว่าเป็นสิ่งที่ดีกว่า

ประเด็นสำคัญอื่น ๆ ที่มิลล์ได้เสนอไว้ในหลักอรรถประโยชน์ พบว่ามีประเด็นสำคัญหลายประเด็นนอกเหนือจากเรื่องคุณภาพ ได้แก่ ประเด็นความสอดคล้องของประโยชน์ส่วนบุคคลและสังคม ประเด็นความเท่าเทียมกัน ประเด็นเสรีภาพ และรวมไปถึงข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อรัฐ³¹

สำหรับประเด็นเรื่องความสอดคล้องระหว่างประโยชน์ส่วนบุคคลและประโยชน์ของสังคม มิลล์ตระหนักดีว่า ปัจเจกชนมีแรงจูงใจที่จะกระทำเพื่อตนเอง โดยมิลล์เพิ่มเติมว่ามีแรงผลักดันด้านอื่นที่ส่งผลต่อการกระทำ และเมื่อแต่ละบุคคลกระทำการเพื่อประโยชน์ตนเองโดยไม่ละเมิดสิทธิประโยชน์ของผู้อื่นแล้ว ในท้ายที่สุด ประโยชน์จะตกอยู่กับสังคม (โลก) โดยรวม³² นอกจากนี้ มิลล์ยังเสนอแนวคิดเรื่องความเท่าเทียมกันที่สอดคล้องกับแนวคิดของเบนแธมที่ว่า ทุกคนในสังคมต่างมีสิทธิเท่าเทียมกัน³³

ในด้านเสรีภาพ มิลล์ได้เสนอว่ารัฐหรือองค์กรอื่นใดย่อมไม่ควรเข้าไปก้าวก่ายหรือกำหนดบทควบคุมในกิจกรรมหรือการกระทำของปัจเจกตราบเท่าที่กิจกรรมไม่ได้ก่อให้เกิดผลเสีย หรือกระทบต่อสังคมโดยรวม* ดังแสดงให้เห็นจากคำกล่าวที่ว่า

“จุดประสงค์เดียวที่อาจใช้อำนาจเหนือสมาชิกผู้อื่นในสังคมอารยะได้อย่างชอบธรรม เพื่อขัดขวางเจตจำนงของเขาก็คือ การใช้อำนาจเพื่อป้องกันมิให้เขาทำร้ายผู้อื่นเท่านั้น เรามิอาจบังคับให้เขาทำตาม หรือให้เขาจำยอม เพียงเพราะจะดีสำหรับเขาเองถ้าทำเช่นนั้น เพียงเพราะจะทำให้เขามีความสุขขึ้น หรือจะฉลาดกว่าถ้าจะทำเช่นนั้น หรือแม้แต่จะถูกต้อนก็ตาม เราอาจใช้เหตุผลที่ดีเหล่านี้เกลี้ยกล่อมเขาให้เหตุผลกับเขาหรือชักจูงเขา หรือล่อใจเขา แต่มิอาจใช้เหตุผลเหล่านี้บังคับเขา หรือใช้เหตุผลเหล่านี้เป็นข้ออ้าง ในการนำความชั่วร้ายมาสู่เขา หากเขาไม่ยอมทำตาม”³⁴

ในขณะเดียวกัน มิลล์ไม่ได้ปฏิเสธระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม โดยมิลล์เสนอให้กลไกตลาดทำงานอย่างเสรี แต่ได้ชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างเจ้าของที่ดินและกลุ่มแรงงาน เมื่อ

³⁰ เรื่องเดียวกัน หน้า 75 , ซึ่งแปลถอดความมาจาก John Stuart Mill , Utilitarianism, in Ethical Theories: A Book of Readings, ed., A. I. Melden, p. 395.

³¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 84-85 และหน้า 90

³² เรื่องเดียวกัน , หน้า 98-100

³³ แต่ความเท่าเทียมกันในประเด็นนี้ไม่ได้หมายถึงปริมาณความสุข หรือปริมาณรายได้ที่ต้องเท่ากัน หากแต่เป็นสิทธิที่มีเท่าเทียมกันที่ได้จะได้อันซึ่งความสุข แต่ความเท่าเทียมอาจถูกละเมิดได้ หากว่ากิจกรรมที่พิจารณาไม่มีประโยชน์ต่อกับบุคคลส่วนมากในสังคม ทำให้เกิดความทุกข์กับผู้คนส่วนมาก และเป็นสถานการณ์ที่จำเป็น, เรื่องเดียวกัน , หน้า 91

* มิลล์ได้แยกศิลปะของชีวิตออกเป็น 3 สาขาสำคัญ คือ ด้านศีลธรรม ด้านความรอบคอบ และด้านสุนทรียศาสตร์ ซึ่งทั้งหมดนั้นอยู่ในกรอบของหลักความสุขอันถือว่าเป็นหลักการสำคัญที่ครอบคลุมเนื้อหาทั้งสามกฎ หากการกระทำมีผลต่อกฎศีลธรรมซึ่งจะกระทบกับผู้อื่น ทำร้ายผู้อื่น รัฐจึงสามารถเข้าไปกำหนดได้

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 94-95 ซึ่งแปลมาจาก John Stuart Mill, On Liberty, p. 68

เจ้าของที่ดินสามารถร่ำรวยได้แม้ในยามหลับ ขณะที่แรงงานกลับต้องทำอย่างหนักเพียงเพื่อจ่ายค่าเช่าที่ดินให้กับเจ้าของ นอกจากนี้มีลัทธิเสนอแนะนโยบายต่างๆ มากมายต่อรัฐเพื่อนำประโยชน์สู่ประชาชน เช่น การให้การศึกษอย่างสากลทั่วไป การกระจายรายได้ผ่านภาษีมรดก การก่อตั้งสหภาพ การลดวันทำงาน และการจำกัดอัตราการเพิ่มประชากร เป็นต้น³⁵

จากข้างต้นมีลัทธิได้ให้ข้อสรุปว่า จุดหมายของการกระทำเพื่อสร้างความสุขอยู่ที่ การให้เสรีภาพ (Freedom) ให้กับประชาชน ให้สามารถที่จะเลือกได้ ซึ่งแตกต่างไปจากแนวคิดของเบนแธมแต่เดิมที่ระบุว่า จุดหมายปลายทางของการกระทำอยู่ที่ความสุข (Happiness)

ดังนั้นจากลักษณะดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า จากทฤษฎีของมีลส์ที่กล่าวถึงหลักการผลประโยชน์ ทำให้มิติเรื่องอรรถประโยชน์ถูกขยายให้กว้างขึ้นจากหลักการทางคณิตศาสตร์ออกไปสู่สาขาอื่นๆ เช่น ประเด็นเรื่องคุณภาพ ทางเลือก ทำให้สามารถอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ได้มากขึ้น

3.2.4. ข้อวิพากษ์วิจารณ์หลักหลักการประโยชน์ของ Bentham

การวิพากษ์วิจารณ์ที่ขัดแย้งกับหลักการประโยชน์ที่นำเสนอโดย Jeremy Bentham ดังกล่าว มีประเด็นหลักสำคัญ คือ ประการที่หนึ่ง ไม่ได้ให้ความสำคัญกับประเด็นคุณภาพ ประการที่สอง ความพึงพอใจและความเจ็บปวดของแต่ละบุคคลอาจต่างกัน การเปรียบเทียบระหว่างบุคคลทำได้ยาก ที่เรียกว่า Interpersonal comparison

สืบเนื่องมาจากประเด็นความเห็นเกี่ยวกับความพึงพอใจของแต่ละบุคคล ว่าเป็นประเด็นที่รับรู้เฉพาะตัว ไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบระหว่างบุคคลได้ การวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์จึงละการเปรียบเทียบระหว่างบุคคลไว้เป็นข้อสมมุติประการสำคัญประการหนึ่ง**

³⁵ Harry Landreth and David C. Colander. *History of Economic Thought*, 3rd edition (Boston: Houghton Mifflin Company). (1994).,p.158

* ประเด็นความคิดดังกล่าว หากเปรียบเทียบในปัจจุบันจะพบว่ามีความใกล้เคียงกับหลักการในการพัฒนาที่กล่าวไว้โดย Amartya Sen ที่กล่าวไว้ในบทความ Development as Freedom

** เมื่อไม่สามารถเปรียบเทียบกับผู้อื่นได้ จึงทำให้ปัจเจกชนแต่ละคนมุ่งความสนใจที่การสร้าง ความพึงพอใจที่มากที่สุดของตนเองเป็นสำคัญ หรือที่เรียกในทางเศรษฐศาสตร์ว่า ผู้บริโภคมีแนวโน้มที่จะแสวงหา อรรถประโยชน์สูงสุด (Maximize in Utility) ภายใต้งบประมาณที่จำกัด ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับความเชื่อที่ว่า เมื่อแต่ละบุคคลแสวงหาประโยชน์สูงสุดแล้ว สังคมจะได้รับผลดีตามไปด้วย

แต่ในปัจจุบันพบว่า ข้อกำหนดดังกล่าวทำให้การวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ขาดความครอบคลุมในมิติของมนุษย์ เนื่องจากการศึกษาสมัยใหม่ต่างยืนยันข้อเท็จจริงที่ว่า มนุษย์มีการเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่นทั่วไปเสมอ เมื่อตลาดกระตุ้นให้แต่ละบุคคลแข่งขันกันเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ปรารถนา และประกอบกับสิ่งที่ลงความเห็นโดยทั่วไปว่า การกระทำในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งมีเป้าหมายเพื่อตอบสนองความต้องการหรือความพึงพอใจของตนเอง สังคมจึงอยู่ภายใต้ภาวะการแข่งขันและดุลยภาพจึงไม่เคยหยุดนิ่ง ส่งผลทำให้เกิดการแข่งขันดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ต่ำกว่าจะพยายามแข่งขันมากขึ้นเพื่อไล่ตามผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่สูงกว่า การจัดสรรทรัพยากรจึงไม่มีประสิทธิภาพ ไม่สามารถกระจายทรัพยากรได้อย่างเท่าเทียมกัน สำหรับผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่สูงกว่ามีแนวโน้มว่าจะได้บริโภคทรัพยากรที่มากกว่าด้วยต้นทุนที่ต่ำกว่าที่ควรจะเป็น

ปัญหาดังกล่าวสะท้อนถึงความไม่เท่าเทียมกันในสังคม และหากตลาดไม่เป็นตลาดเสรี หรือไม่มีประสิทธิภาพในการกระจายโอกาสในการได้มาซึ่งทรัพยากร หรือแม้แต่ปัญหาการแทรกแซงตลาดโดยกลุ่มอำนาจ ทั้งหมดนั้นยิ่งแสดงแนวโน้มว่า ปัญหาความไม่เท่าเทียมกันจะยิ่งมากขึ้น พร้อมกับความสุขของผู้คนที่ลดลงอันมาจากปัญหาช่องทางที่แตกต่างกัน

ผลดังกล่าวทำให้การวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์เป็นการวิเคราะห์เฉพาะตัวบุคคล ขาดการเทียบเคียงกับบุคคลอื่น ๆ ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นจุดที่เปลี่ยนจากวิธีการวิเคราะห์ของเบนแธมที่นัยยะแต่เดิมที่ให้ความสำคัญกับความสุขของชุมชนหรือสังคมมาสู่การให้ความสำคัญที่จำกัดวงเฉพาะตัวปัจเจกบุคคล

3.3. พัฒนาการทางความคิดตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 จนถึงปัจจุบัน

ประเด็นเกี่ยวกับอรรถประโยชน์ได้ถูกกล่าวถึงอย่างต่อเนื่อง ภายหลังจากความคิดของนักปรัชญาอรรถประโยชน์นิยมคลาสสิกอย่าง เจเรมี เบนแธมและจอห์น สจวร์ต มิลล์ โดยในช่วง ค.ศ. 1873 อรรถประโยชน์ถูกอ้างอิงไว้ในหนังสือ Theory of Political Economy โดย W.S. Jevon ซึ่งถือได้ว่าเป็นนักเศรษฐศาสตร์อรรถประโยชน์นิยมคลาสสิกซึ่งชื่นชอบและอ้างคำนิยามของคำว่า “อรรถประโยชน์” ของเบนแธมเอาไว้

แต่อย่างไรก็ตามหลังจาก Jevon แล้ว ความหมายของคำว่าอรรถประโยชน์ในทางเศรษฐศาสตร์ได้เปลี่ยนแปลงไป ความหมายของอรรถประโยชน์ได้ถูกอ้างอิงในฐานะของสินค้าที่เป็นเป้าหมายในการผลิต หรืออธิบายอีกนัยหนึ่งว่า อรรถประโยชน์ถูกปรับเปลี่ยนให้มีความหมายเป็นสินค้า แม้กระทั่งในปัจจุบัน ความหมายดังกล่าวยังเป็นที่ยอมรับกันในฐานะความหมายหนึ่งของอรรถประโยชน์³⁷

คำว่าอรรถประโยชน์ของ W.S. Jevons อ้างอิงความหมายเช่นเดียวกับเบนแธม ซึ่งคล้ายกับความคิดของ Alfred Marshall ที่ว่าอรรถประโยชน์อยู่ในฐานะของคุณสมบัติที่เป็นประโยชน์ของสิ่งนั้น ๆ และ Marshall ได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับอรรถประโยชน์รวม (Total Utility) ว่า อรรถประโยชน์รวมของสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะเพิ่มขึ้นเมื่อมีการเพิ่มสิ่งนั้น ๆ แต่อรรถประโยชน์จะไม่เพิ่มเร็วไปกว่าการเพิ่มของสต็อกของสิ่งนั้น³⁸ นอกจากนั้น Marshall ยังเสนอความเห็นว่าการมีประโยชน์ (Usefulness) ของอรรถประโยชน์หมายความว่า ปริมาณประโยชน์ของสิ่งนั้นที่เท่ากับปริมาณความพึงพอใจ (Pleasure) หรือผลได้ (Benefit) ที่ได้รับจากสิ่งนั้น ๆ แต่นักวิชาการให้สันนิษฐานว่าความหมายดังกล่าวมีความกำกวมและส่งผลทำให้ความหมายของอรรถประโยชน์เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

จนกระทั่งช่วงปี ค.ศ. 1881 งานศึกษาของ F.Y. Edgeworth กล่าวถึงอรรถประโยชน์โดยนัยยะยังคงมีความกำกวมไม่ชัดเจน ซึ่ง Edgeworth ได้อ้างอิงความหมายของอรรถประโยชน์แรงงาน (Labour's utility) ว่าเป็นปริมาณ (สมาชิกสหภาพซึ่งเป็นผู้มีเหตุมีผล) ที่จะเพิ่มขึ้น³⁹ นอกจาก Edgeworth ยังมีนักวิชาการที่กล่าวถึงความหมายของอรรถประโยชน์ไว้เช่นกัน ดังเห็นได้จากงานเขียนในชื่อ Methods of Ethics ของ Henry Sidgwick ซึ่งใช้คำว่าอรรถประโยชน์บ่อยครั้ง

³⁷ John Broome, *Ethics out of Economics*, (Cambridge University Press.:1999), p. 19.

³⁸ Ibid., p. 20.

³⁹ Ibid., p. 20, “... He referred to ‘ that quantity which alone the rational unionist is concerned to increase- the labour’s utility... ”

งานของ Sidgewick แสดงความชื่นชมเจเรมี เบนแธมในแง่ที่เบนแธมได้แยกประเด็นเกี่ยวกับประโยชน์ (Useful) หรือประเด็นทางด้านคุณภาพ ออกจากเรื่องของหลักความเห็นชอบโดยทันที (immediately agreeable)* ซึ่งทำให้ง่ายในการวิเคราะห์ แต่ขณะเดียวกัน Sidgewick ได้สรุปความเห็นเกี่ยวกับประเด็นคุณภาพว่า โดยแท้จริงแล้วเรื่องคุณภาพได้ถูกรวมไว้ในอรรถประโยชน์แล้วไม่ว่าจะเป็นการกล่าวถึงทางตรงหรือในทางอ้อมก็ตาม⁴⁰

ความหมายที่สับสนของอรรถประโยชน์ ได้ถูกกล่าวไว้ในทฤษฎีว่าด้วยความจริงเบื้องต้นของอรรถประโยชน์ (Axiomatic Utility Theory) ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ซึ่งทฤษฎีดังกล่าวได้อธิบายว่า อรรถประโยชน์เกิดขึ้นจากความพึงพอใจของแต่ละบุคคล โดยพิสูจน์ว่าเมื่อกำหนดให้ความพึงพอใจมีลักษณะเป็นไปตามความจริงที่ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ (Axiom) แล้ว จะสามารถสร้างสมการอรรถประโยชน์ (Utility Function) ขึ้นได้ ดังนั้นอรรถประโยชน์จึงหมายถึงค่าหรือตัวเลขที่มาจากสมการอันแสดงให้เห็นถึงความพึงพอใจของแต่ละบุคคล สิ่งที่พอใจสูงสุดให้ utility มากที่สุด

นอกจากนี้ ประเด็นสำคัญคือ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน (Self-interest) ซึ่งเป็นหลักการที่นักเศรษฐศาสตร์ให้ความสนใจ มีหลักการว่า สิ่งที่ปัจเจกบุคคลรับรู้ว่าเป็นสิ่งที่น่าพึงปรารถนาได้ถูกตีความว่าเป็นสิ่งที่มีอรรถประโยชน์สูงสำหรับคน ๆ นั้น ดังนั้นกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ผู้คนต่างพากันแสวงหาสิ่งที่ดีให้กับตัวเอง และเป็นเหตุผลที่เรียกผู้คนที่มักให้ความสนใจกับสิ่งที่คิดว่าดีสำหรับตัวเองว่ากลุ่ม “Self-interested”

จากทฤษฎีดังกล่าวทำให้งานศึกษาของ Edgeworth เสนอว่าหลักการพื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์คือ ทุกคนที่อยู่ในระบบเศรษฐกิจต่างกระทำโดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเป็นสำคัญ แต่อย่างไรก็ตาม สำหรับทฤษฎีอรรถประโยชน์สมัยใหม่ที่พัฒนาขึ้นมาในระยะหลัง ก็ได้ขึ้นกับหลักการข้างต้น ซึ่ง Lionel Robbins ซึ่งชี้ว่าสมมติฐานสมัยใหม่ไม่ได้ระบุว่ามนุษย์เป็นผู้ที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ถึงแม้ว่าการตั้งข้อสมมติจะอยู่บนพื้นฐานที่ว่าความพึงพอใจ (Preference) เป็นไปตามความจริงที่ไม่ต้องพิสูจน์ (Axiom) แต่ก็ไม่จำเป็นต้องดำเนินตามข้อสมมติเรื่องการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว (Self-interest) ด้วยเช่นกัน ถึงกระนั้นกรอบความคิดที่มีต่ออรรถประโยชน์ที่สะสมมานอนอาจทำให้นักเศรษฐศาสตร์จำนวนมากหลงลืมสิ่งสำคัญนี้ไป⁴¹

* หลักการว่าด้วยการยอมรับในทันที ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของหลักการพื้นฐานทางจริยธรรม ซึ่งเชื่อว่าหากการกระทำใดเป็นการกระทำที่ดีแล้ว การกระทำนั้นจะได้รับการยอมรับในทันทีโดยไม่มีข้อโต้แย้ง แต่อย่างไรก็ตามสำหรับประเด็นว่าด้วยการยอมรับโดยทันทีนั้นว่าเป็นธรรมชาติ และมีมาแต่กำเนิดในแต่ละบุคคลนั้น จอห์น สจวร์ต มิลล์ได้โต้แย้งในประเด็นนี้ของ Sidgewick โดยมิลล์ได้แสดงความเห็นว่า ผู้ที่สนับสนุนลัทธิประโยชน์นิยมที่แท้จริงนั้นจะไม่ยอมรับสิ่งอื่นใดนอกเหนือจากปัญญา (Intellects) และ ผัสสะ ที่จะเป็นตัวกำหนดตัดสินและรับรู้คุณค่าทางศีลธรรมได้ ,อ้างจาก เนื่องน้อย บุญเนตร , จริยศาสตร์ตะวันตก : คำนำ มิลล์ ฮอปส์ รอลล์ ชาร์ลส์ , พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 70-71.

⁴⁰ John Broome, Ethics out of Economics, p. 21

⁴¹ Ibid., p. 22

ในความเป็นจริงจะพบว่าความพึงพอใจของผู้คนไม่ได้เป็นไปด้วยพฤติกรรมความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเสมอไป มีผู้คนอีกจำนวนมากที่แสดงให้เห็นว่าความพึงพอใจมาจากการให้โดยบริสุทธิ์ใจ (Altruistic) ปรารถนาสิ่งที่ดีงามให้กับผู้อื่น และรวมไปถึงพฤติกรรมของผู้คนที่ไม่ได้ตัดสินใจอย่างเป็นเหตุเป็นผลทุกครั้ง การกระทำบางอย่างอาจเกิดขึ้นโดยอารมณ์ความรู้สึก ยิ่งไปกว่านั้นทฤษฎีอรรถประโยชน์มีความซับซ้อนมากขึ้น เมื่อมีการกล่าวถึงทฤษฎีอรรถประโยชน์โดยการคาดการณ์ (Expected Utility Theory) ว่าเป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีอรรถประโยชน์ โดยทฤษฎีดังกล่าวได้สอดแทรกประเด็นเรื่องความไม่แน่นอน (Uncertainty) ในทฤษฎีด้วย⁴²

ทฤษฎีดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า สมการอรรถประโยชน์ที่มีคุณสมบัติสำคัญ 2 ประการ ประการแรกคือ สมการอรรถประโยชน์แสดงถึงความพึงพอใจ หากมีความพึงพอใจในสิ่งหนึ่งสิ่งใดมากกว่าแล้ว สิ่งนั้นจะมีอรรถประโยชน์ที่สูงกว่า ประการที่สองคือ สมการอรรถประโยชน์มีรูปแบบการคาดการณ์ (Expected) เข้ามาประกอบด้วย ดังนั้นอรรถประโยชน์ ยังคงมีความหมายว่า ความพึงพอใจ (Preference) โดยที่ปัจเจกบุคคลพยายามแสวงหาอรรถประโยชน์สูงสุด ด้วยเหตุดังกล่าวเมื่ออรรถประโยชน์เป็นอรรถประโยชน์ที่ประกอบขึ้นพร้อมกับการคาดการณ์แล้ว อาจกล่าวได้ว่า ผู้คนจะพยายามแสวงหาอรรถประโยชน์ที่มีการคาดการณ์ที่สูงที่สุด

ความกำกวมของความหมายของอรรถประโยชน์ยังคงสับสนและไม่ชัดเจนระหว่างความหมายที่ว่า อรรถประโยชน์หมายถึง ความพึงพอใจของปัจเจกบุคคล หรือในอีกความหมายที่ว่า อรรถประโยชน์หมายถึง สิ่งที่พึงปรารถนา แต่อย่างไรก็ตามความหมายทั้งสองก็ไม่ได้เป็นความหมายเดียวกันกับความหมายเดิมที่เจเรมี เบนแธม หรือ จอห์น สจวร์ต มิลล์ ได้กล่าวไว้ซึ่งมีนัยยะเชิงสาธารณะต่อสังคมประกอบรวมอยู่ในนั้น ซึ่งในงานศึกษาทางเศรษฐศาสตร์ระยะต่อมาพบว่า ความหมายของอรรถประโยชน์ถูกใช้ในความหมายสากลว่า เป็นความพึงพอใจ⁴³

นอกจากประเด็นความหมายของอรรถประโยชน์ ยังพบว่าการเปลี่ยนแปลงแนวคิดเกี่ยวกับอรรถประโยชน์ในแง่ของการเป็น Cardinal Utility* มาสู่การเป็น Ordinal Utility ซึ่งแต่เดิมจะพบว่า เป็นเรื่องยากที่จะนับรวมอรรถประโยชน์ระหว่างกลุ่มบุคคลต่าง ๆ แต่ความยากลำบากดังกล่าวได้หายไป เมื่อ Edgeworth ได้เขียนตำราชื่อ Mathematical Psychics โดยเสนอเรื่องเส้นความพอใจเท่ากัน (Indifference Curve) ขึ้นในปี ค.ศ. 1881⁴⁴ อรรถประโยชน์

⁴² งานศึกษาชิ้นสำคัญที่ได้ขยายความอรรถประโยชน์โดยพิจารณาประเด็นเรื่องความไม่แน่นอน ความเสี่ยง และความน่าจะเป็นที่เข้ามาร่วมอธิบายอรรถประโยชน์ จะเห็นได้จากงานศึกษาของ Daniel Bernoulli ที่ระบุสมมุติฐานไว้ว่า ปัจเจกบุคคลที่เป็นผู้มีเหตุผลและเห็นประโยชน์ส่วนตนเป็นหลักนั้นจะแสวงหาอรรถประโยชน์ที่คาดการณ์ให้สูงที่สุด งานของ Bernoulli ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นทางความคิดให้กับนักเศรษฐศาสตร์สำคัญหลายท่าน เช่น Jevon , Edgeworth เป็นต้น แนวคิดสำคัญของ Bernoulli นั้นได้กลายมาเป็นรากฐานให้กับทฤษฎีมูลค่าสมัยใหม่ (The Modern Theory of Value), อ้างอิงจาก Charles Jordan (1924). "On Daniel Bernoulli's "Moral Expectation" and on a New Conception of Expectation", The American Mathematical Monthly, pp.188

⁴³ John Broome, *Ethics out of Economics*, pp.22-24.

* สำหรับความหมายของ Cardinal Utility คือ ระดับความแตกต่างของอรรถประโยชน์ที่ถูกกำหนดโดยใช้ฐานทางความรู้สึก ทางพฤติกรรม ทางจริยศาสตร์ ซึ่งลักษณะดังกล่าวยากที่จะเปรียบเทียบ

⁴⁴ Charles Jordan , "On Daniel Bernoulli's "Moral Expectation", *The American Mathematical Monthly* 31(April:1924) , p. 189.

หันไปสู่การเปรียบเทียบความแตกต่างของอรรถประโยชน์ในแต่ละชุดความพึงพอใจ ซึ่งแม้ว่าจะไม่สามารถระบุค่าได้ แต่จัดอันดับ (Ranking) ความพึงพอใจได้ว่าชอบสิ่งใดมากกว่า สิ่งดังกล่าวคือ Ordinal utility และเป็นที่มาของเส้นความพอใจเท่ากัน (Indifference Curve) ในทฤษฎีเศรษฐศาสตร์

การเปลี่ยนแปลงจาก Cardinal Utility มาเป็น Ordinal Utility เป็นจุดเริ่มต้นของการหันมาให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคล ซึ่งในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 มีนักคณิตศาสตร์คนสำคัญที่พยายามพิสูจน์ทฤษฎีพฤติกรรมผู้บริโภค

Georgescu-Roegen (1906-1994)

Georgescu-Roegen แต่เดิมเป็นนักคณิตศาสตร์แต่ได้หันมาให้ความสนใจทางเศรษฐศาสตร์ และถือได้ว่าเป็นนักเศรษฐศาสตร์ที่เป็นคนแรกที่ได้พิสูจน์หลักการสำคัญต่าง ๆ (Theorems) ในทางเศรษฐศาสตร์และหลักการดังกล่าวเหล่านั้นได้ถูกอ้างอิงอย่างสม่ำเสมอโดยบรรดานักเศรษฐศาสตร์สำคัญต่าง ๆ

ผลงานสำคัญของ Georgescu-Roegen ได้แก่บทความ “*The Pure Theory of Consumer’s Behavior*”⁴⁵

Georgescu-Roegen สนใจปัญหาทฤษฎีอรรถประโยชน์ทางเศรษฐศาสตร์โดยชี้ให้เห็นว่า ทฤษฎีจะต้องถูกตั้งอยู่บนความเป็นจริง⁴⁶ ดังที่เขากล่าวไว้ว่า “เหตุผลในทางปฏิบัติว่าเหตุใดทฤษฎีอรรถประโยชน์จึงเป็นบทสำคัญของเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ก็คือ ทฤษฎีอรรถประโยชน์ทำให้ทฤษฎีอุปสงค์มีความง่าย”⁴⁷

เมื่อทฤษฎีความพอใจเท่ากันเป็นพื้นฐานของทฤษฎีทางเลือกผู้บริโภค (Consumer Choice) ซึ่งเป็นพื้นฐานที่แยกระหว่างความพอใจและไม่พอใจ และในบทความของ Georgescu-Roegen มีข้อค้นพบที่น่าประหลาดใจว่า ทางเลือกผู้บริโภคไม่สามารถที่จะส่งต่อกันได้ (Transitivity) ด้วยเหตุดังกล่าวจึงไม่สามารถที่จะเปรียบเทียบกันได้เช่นกัน และได้ให้ข้อสรุปว่า

⁴⁵ ซึ่งผลงานชิ้นดังกล่าวได้พิสูจน์ “*Principle of perseverance of nonpreference directions*” หลักการดังกล่าวได้มาเป็นพื้นฐานทางความคิดของ Paul Samuelson ในเรื่องเส้นความพอใจโดยเปิดเผย (Revealed Preference) นอกจากนี้ยังมีหลักทฤษฎีว่าด้วยการไม่ทดแทนกัน (Non-substitution theorem) ซึ่งเกี่ยวข้องกับระบบภาวะสติดของ Leontief ซึ่งผู้คนส่วนมากเชื่อว่าเป็นความคิดของ Samuelson แท้จริงแล้ว Georgescu-Roegen เป็นผู้คิดเป็นคนแรกก็ตาม , John Gowdy and Susan Mesner, *The Evolution of Georgescu-Roegen’s Bioeconomics*, *Review of Social Economy: Rensselaer Polytechnic Institute*, LVI (Summer 1998), p.137.

⁴⁶ Ibid., p. 140.

⁴⁷ “The pragmatic reason why utility theory constitutes an important chapter of modern economics is that it greatly simplifies demand theory”(1968:238) , Ibid , p. 140.

สมมติฐานของการสร้างอรรถประโยชน์สูงสุด (Maximize Utility) ที่กำหนดอยู่บนหลักการความเป็นเหตุเป็นผล (Rational) จึงไม่สามารถที่จะทดสอบได้ และสำหรับทฤษฎีผู้บริโภคก็ไม่สามารถพิสูจน์ยอมรับในงานศึกษาเชิงประจักษ์⁴⁸เช่นกัน

Georgescu-Roegen ชี้ว่าทฤษฎีความพอใจเท่ากันตั้งอยู่บนข้อสมมุติของความต้องการในการแลกเปลี่ยน และความสามารถในการทดแทนกันได้ระหว่างทางเลือก แต่ในความเห็นของ Georgescu-Roegen ความพึงพอใจมีลักษณะของลำดับขั้น จึงไม่เป็นไปตามข้อสมมุติที่ว่าทางเลือกความพึงพอใจสามารถที่จะทดแทนกันได้ โดยเรียกว่าเป็นหลักการว่าด้วยลักษณะที่ไม่สามารถลดได้ (Principle of irreducibility) ซึ่งได้อ้างอิงถึงลำดับขั้นของความต้องการ (Hierarchy of needs) ที่กล่าวไว้โดย Menger ที่แสดงถึงความแตกต่างทางชีววิทยาลังคม และความต้องการของมนุษย์ ซึ่งระบุว่าความต้องการทางชีวภาพและทางสังคมนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สามารถลดได้⁴⁹ ยกตัวอย่างเช่น คำกล่าวที่ว่า

“He who does not have enough to eat cannot satisfy his burger by wearing more shirts” (Georgescu-Roegen 1973: 457)

พร้อมกันนั้น Georgescu-Roegen เตือนว่าลำดับขั้นความต้องการไม่ควรวัดออกมาเป็นตัวเลข และก็รวมไปถึงความเชื่อผิด ๆ ที่ว่า ที่ใดก็ตามที่มี “มากกว่า” หรือ “น้อยกว่า” ที่นั่นจะมี “ปริมาณ” ด้วย⁵⁰ และให้ข้อสรุปว่า ความพึงพอใจบางสิ่งไม่สามารถที่จะชี้วัดออกมาเป็นตัวเลขหรือเป็นปริมาณได้เสมอไป และความที่ต้องการต่อบางสิ่งบางอย่างก็ไม่สามารถที่จะทดแทนกันได้ด้วยสิ่งอื่น ๆ

ยิ่งไปกว่านั้น งานศึกษาของ Georgescu-Roegen ยังแสดงถึง การให้ความสำคัญของบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์⁵¹ โดยเสนอว่า “เวลา” เป็นสิ่งสำคัญในการเข้าใจถึงกิจกรรมการบริโภค โดยให้ความเห็นว่าอรรถประโยชน์ไม่เพียงขึ้นกับระยะเวลาที่ผู้บริโภคคาดการณ์ว่าการบริโภคสินค้าจะสิ้นสุดลงแต่ยังรวมไปถึงผลต่อเนื่องที่เกิดขึ้นจากการบริโภคด้วย (Hysteresis Effect)*

แต่อย่างไรก็ตามแนวคิดของ Georgescu-Roegen ยังเป็นที่รู้จักไม่มากเนื่องจากผลการศึกษาส่วนใหญ่ของเขาอยู่ในลักษณะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ที่ยากต่อความเข้าใจ และทำ

⁴⁸ Andrea Maneschi;Stefano Zamagni (1997).”Nicholas Georgescu-Roegen,1906-1994”.The Economic Journal, 107 442(1997), p. 6.

⁴⁹ John Gowdy and Susan Mesner, “The Evolution of Georgescu-Roegen’s Bioeconomics “, p. 141.

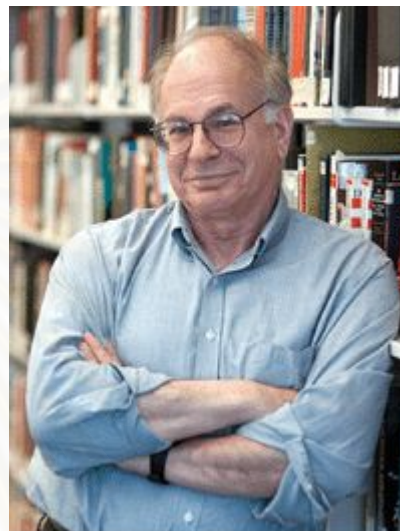
⁵⁰ ... the mistaken belief that “Where there is ‘more’ or ‘less’ there is also quantity” (Georgescu-Roegen 1971: 83) in Andrea Maneschi;Stefano Zamagni (1997).”Nicholas Georgescu-Roegen,1906-1994”.The Economic Journal, 107 442(1997), p. 699.

⁵¹ John Gowdy and Susan Mesner, “The Evolution of Georgescu-Roegen’s Bioeconomics “,(1998), p. 142.

* ซึ่งในงานศึกษา “The Theory of Choice and the Constancy of Economic Laws” ในปี ค.ศ. 1950 ได้พิสูจน์ว่า อรรถประโยชน์ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในอดีต (อันได้แก่ ระยะเวลา และความรุนแรงของประสบการณ์ในอดีต และเวลาที่ล่วงเลยตั้งแต่ประสบการณ์ดังกล่าวได้เกิดขึ้น , จากความเห็นดังกล่าวได้แสดงให้เห็นว่า Georgescu-Roegen มีความเห็นที่คล้ายคลึงกับ Bentham ในเรื่องเวลาที่เกี่ยวโยงกับอรรถประโยชน์

ให้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้แนวคิดดังกล่าวไม่ได้รับการเผยแพร่เท่าใดนัก⁵² หลักการของ Georgescu-Roegen ที่วิพากษ์เกี่ยวกับบรรดประโยชน์ไม่ได้ถูกกล่าวถึงมากนัก จนกระทั่งในช่วงศตวรรษที่ 21 งานศึกษาระยะต่อมาที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ได้ถูกท้าทายมากขึ้น จากบรรดานักคิดที่มีบทบาทสำคัญในช่วงต้นศตวรรษที่ 21 Daniel Kahneman เป็นหนึ่งในนักจิตวิทยาชาวอเมริกันผู้หนึ่งที่ได้เริ่มตั้งคำถามกับข้อสมมุติทางเศรษฐศาสตร์ หนึ่งในคำกล่าวซึ่งแสดงทรรศนะที่ Kahneman ให้ความเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีความเป็นเหตุเป็นผลในทางเศรษฐศาสตร์คือ

*“My First exposure to the psychological assumptions of economics was in a report that Bruno Frey wrote on that subject in the early 1970’s. Its first or second sentence stated that the agent of economic theory is rational and selfish, and that his tastes do not change. I found this list quite startling, because I had been professionally trained as a psychologist not to believe a word of it....”*⁵³

Daniel Kahneman (1934- at present)

จากความเห็นข้างต้นของ Kahneman ได้แสดงถึงทรรศนะที่มีต่อพฤติกรรมของมนุษย์จากข้อสมมุติทางเศรษฐศาสตร์ และทฤษฎีทางจิตวิทยาในด้านต่างๆ เช่น การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน (Selfishness) ประเด็นว่าด้วยความเป็นเหตุเป็นผลของมนุษย์ รวมไปถึงเรื่องพฤติกรรม การตัดสินใจของมนุษย์ที่สนองต่อความพึงพอใจและความเจ็บปวด

Daniel Kahneman ได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจาก Tibor Scitovsky ในงานเขียนที่มีชื่อว่า *Joyless Economy* ซึ่งเขียนในปี ค.ศ. 1976 ซึ่งงานชิ้นดังกล่าว Scitovsky แสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของชาวอเมริกันที่มีความโน้มเอียงในการออมเงินเพื่อใช้จ่ายไปเพื่อสนองต่อสิ่งที่เรียกว่าความต้องการที่ทะยานอยาก (Want-satisfaction) แต่ให้ความสำคัญน้อยกว่ากับสิ่งที่เป็ความพึงพอใจ (Pleasure)⁵⁴

⁵² อภิชัย พันธเสน, *พุทธเศรษฐศาสตร์*, หน้า 308

⁵³ Daniel Kahneman, “A Psychological Perspective on Economics”, *The American Economic Review*, 93, 2, Paper and Proceeding of The One Hundred Fifteenth Annual Meeting of The American Economic Association, Washington, January 3-5 2003, p. 162.

⁵⁴ ประเด็นดังกล่าวนี้นับได้ว่าเป็นสิ่งที่ Scitovsky มองว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ด้วยเหตุผลสำคัญ 3 ประการ ก็คือ ประการแรก Scitovsky เชื่อว่าชาวอเมริกันมีลักษณะที่ตรงข้ามกับชาวยุโรปอื่น ๆ โดยมีความต้องการในทางจิตที่ทำให้เกิดความ ต้องการที่ทะยานอยากมากกว่าชาติอื่น ๆ ประการที่สอง Scitovsky ได้โน้มน้าวว่า ความต้องการที่ทะยานอยากจะทำให้เกิดความ สะดวกสบายในระยะยาวจริงแต่จะให้ความพึงพอใจ (Pleasure) ที่น้อย และประการสุดท้าย Scitovsky ให้ความเห็นว่าความ

นอกเหนือไปจากงานของ Tibor Scitovsky แล้วยังพบว่ายังมีงานเขียนอีกมากที่วิเคราะห์พฤติกรรมของผู้คน ซึ่งวิเคราะห์อยู่ภายใต้สมมุติฐานที่ว่า ปัจเจกบุคคลสามารถจะคาดการณ์ผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ รวมไปถึงการคาดการณ์เกี่ยวกับทางเลือกของปัจเจกชนได้อย่างถูกต้อง แต่ในงานศึกษาเชิงประจักษ์อีกหลายชิ้นของ Kahneman แสดงข้อเท็จจริงที่ว่า การคาดการณ์ดังกล่าวไม่เป็นจริงเสมอไป เช่น คนที่ทุกข์พลภาพไม่ได้มีความสุขทุกซ์เสมอไป คนที่ถูกรางวัลสลากกินแบ่งก็ไม่ได้มีความสุขที่มากกว่าเป็นพิเศษ⁵⁵

สำหรับประเด็นอรรถประโยชน์ พบว่ามีงานเขียนทางจิตวิทยาของ Daniel Kahneman หลายชิ้นในประเด็นนี้ งานชิ้นที่สะท้อนความจริงเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์กับอรรถประโยชน์ที่สำคัญชิ้นหนึ่ง คือ *“Back to Bentham? Explorations of Experiences Utility”* ในปี ค.ศ. 1997⁵⁶

ในงานเขียนชิ้นดังกล่าว Kahneman ได้หยิบยกประเด็นหลักทางเศรษฐศาสตร์ขึ้นมา โดยอ้างอิงถึงงานศึกษาเชิงประจักษ์ทางจิตวิทยาหลายชิ้นที่แสดงถึงผลลัพธ์ที่ไม่เป็นไปตามทฤษฎีที่นักเศรษฐศาสตร์ได้กล่าวไว้ หัวใจสำคัญของงานชิ้นนี้อยู่ที่การหันกลับไปให้ความสำคัญกับความเห็นของเจเรมี เบนแธม ที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับความรู้สึก ในฐานะที่เป็นตัวกำหนดอรรถประโยชน์

งานของ Kahneman โต้แย้งกรอบแนวคิดเกี่ยวกับอรรถประโยชน์ซึ่งแต่เดิมระบุว่าอรรถประโยชน์ไม่มีความเชื่อมโยงกับจิตวิทยา ความพึงพอใจ (Pleasure) หรือภาวะที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึก (Subjective State) แต่เป็นเรื่องของความพึงพอใจ เป็นทางเลือก (Choice) ที่เลือกได้จากความพอใจในสิ่งของ นโยบายในระดับต่างๆ⁵⁷ Kahneman โต้แย้งความคิดดังกล่าวโดยพยายามเสนอให้ย้อนกลับมาพิจารณาความสำคัญของประเด็นความรู้สึกที่เคยกล่าวไว้โดย Jeremy Bentham อีกครั้ง (นิยามเดิมของ Bentham นิยามไว้ว่าความสุขเป็นเรื่องของอารมณ์ความรู้สึก เป็นเรื่องของความพึงพอใจ ความรู้สึกเป็นสุขที่ได้จากการกระทำ) ซึ่งสำหรับข้อวิพากษ์วิจารณ์ที่ว่าความสุขเป็นสิ่งที่ไม่สามารถที่จะวัดได้ หรือในทางวิทยาศาสตร์ระบุว่า เป็นสิ่งที่วัดได้ยาก Kahneman ให้ความเห็นว่า ในปัจจุบันวงการวิชาการได้เปิดกว้างขึ้น การวัด

ต้องการที่ทะยานอยากจะทำให้เกิดผลกระทบทางลบขึ้นได้ (Negative Externalities), อ้างอิงจาก T. Scitovsky, “The Joyless Economy. An Inquiry into Human Satisfaction and Consumer Dissatisfaction”, Review author[s]: Keith Aufhauser, *The Economic Journal* (London: Oxford Univeristy Press, 1976), p.24.

⁵⁵ Brickman, P., D. Coates, and R. Janoff-Bulman, "Lottery Winners and Accident Victims: Is Happiness Relative?" *Journal of Personality and Social Psychology*,XXXVII (1978), pp.917-27. , Daniel Kahneman, “Back to Bentham? Explorations of Experienced Utility”, p. 398. ซึ่งสำหรับงานศึกษาเชิงประจักษ์อื่น ๆ ในลักษณะนี้ที่เกี่ยวข้องกับความสุขจะกล่าวถึงในบทต่อไป

⁵⁶ Daniel Kahneman, “Back to Bentham? Explorations of Experienced Utility”, *The Quarterly Journal of Economics*, 112, 2, In Memory of Amos Tversky (1937-1996).(May 1997), pp. 375-405.

⁵⁷ Daniel Kahneman, New Challenges to the Rationality Assumptions”, in Kahneman, D and Tversky Amos,eds. *Choices, Values and Frames*, Russell Sage Foundation, (Cambridge University Press,2000), p.760.

ระดับความสุข ความเจ็บปวด ความพึงพอใจ ความสบาย มีความเป็นไปได้มากขึ้น แม้ว่าการวัดดังกล่าวจะอยู่ในรูปของ choice ก็ตาม

ในงานศึกษาชิ้นดังกล่าว Kahneman แยกอรรถประโยชน์ออกเป็นสองกลุ่ม คือ อรรถประโยชน์ที่มาจากประสบการณ์ (Experienced Utility) ซึ่งอรรถประโยชน์จากประสบการณ์ หมายถึง อรรถประโยชน์เดิมในทรศนะของเจเรมี เบนแธม ซึ่งอ้างอิงถึงความพึงพอใจและความเจ็บปวด และ อรรถประโยชน์จากการตัดสินใจ (Decision Utility)⁵⁸ ซึ่งอ้างอิงถึงอรรถประโยชน์ที่มาจาก การให้น้ำหนักในการตัดสินใจ และลงความเห็นจากทางเลือกต่างๆ ที่มีอยู่

สำหรับอรรถประโยชน์จากประสบการณ์ (Experienced Utility) Kahneman ได้หยิบยกเปรียบเทียบหลักการของการชีวิต 2 แนวทางสำคัญคือ Memory-based Approach และ Moment-based Approach ซึ่งสำหรับการชีวิตความสุขสามารถกระทำผ่านทั้งสองแนวทาง ความแตกต่างสำหรับแนวทางทั้งสองคือ แนวคิดเบื้องหลังที่เกิดขึ้นในการชีวิตระดับความรู้สึก ซึ่งสำหรับ Memory-based Approach เป็นการวัดประสบการณ์ที่ปัจเจกชนรับรู้มาจากร่องรอยในอดีต หรือสามารถเรียกอีกประการได้ว่า เป็น อรรถประโยชน์ที่จดจำได้ (Remembered Utility) และสำหรับ Moment-based Approach เป็นการวัดอรรถประโยชน์จากประสบการณ์จริงที่เกิดขึ้น ณ เวลานั้นๆ ตลอดช่วงที่กระทำดำเนินกิจกรรม⁵⁹

ผลการศึกษาที่ได้รับจากการใช้ Memory-based Approach ได้เสนอผลสรุปที่น่าสนใจหลายประการ เช่น ข้อสมมุติฐานที่ระบุว่าปัจเจกบุคคลที่รับการทดสอบความเจ็บปวดโดยใช้ระยะเวลาในการทดสอบที่สั้นกว่าจะรู้สึกดีกว่าคนที่ใช้เวลาในการทดสอบนาน แต่สำหรับผลการทดลองไม่ได้ยืนยันเช่นนั้น และยังพบว่าผู้ทดสอบที่ใช้เวลาสั้นกว่าจะรู้สึกเจ็บปวดมากกว่าผู้ที่ใช้เวลาทดสอบนานกว่า ด้วยเหตุดังกล่าวจึงได้ข้อสรุปว่า ความรู้สึกที่เคยชินกับช่วงเวลาที่ไม่น่าพึงใจที่เพิ่มขึ้น หรือนานขึ้นจะช่วยบรรเทาระดับความทุกข์ได้

สำหรับวิธีการวัดความสุข Kahneman ให้ความเห็นว่า ประเด็นเรื่องความสุขเป็นเรื่องกรอบความคิดเกี่ยวกับ Moment-based Approach ⁶⁰ เนื่องจากเป็นการวัดภาวะความรู้สึกสุขของปัจเจกบุคคล ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง วิธีการให้คะแนนภาวะความรู้สึกสามารถทำได้ โดยการให้ตัวผู้ประเมินอธิบายภาวะของตนเองด้วยการระบุระดับความรู้สึกที่ได้รับจากสถานการณ์ ซึ่งแม้ว่าจะไม่ใช่วิธีการที่สมบูรณ์ แต่สามารถที่จะนำไปวิเคราะห์ภาวะความรู้สึกได้

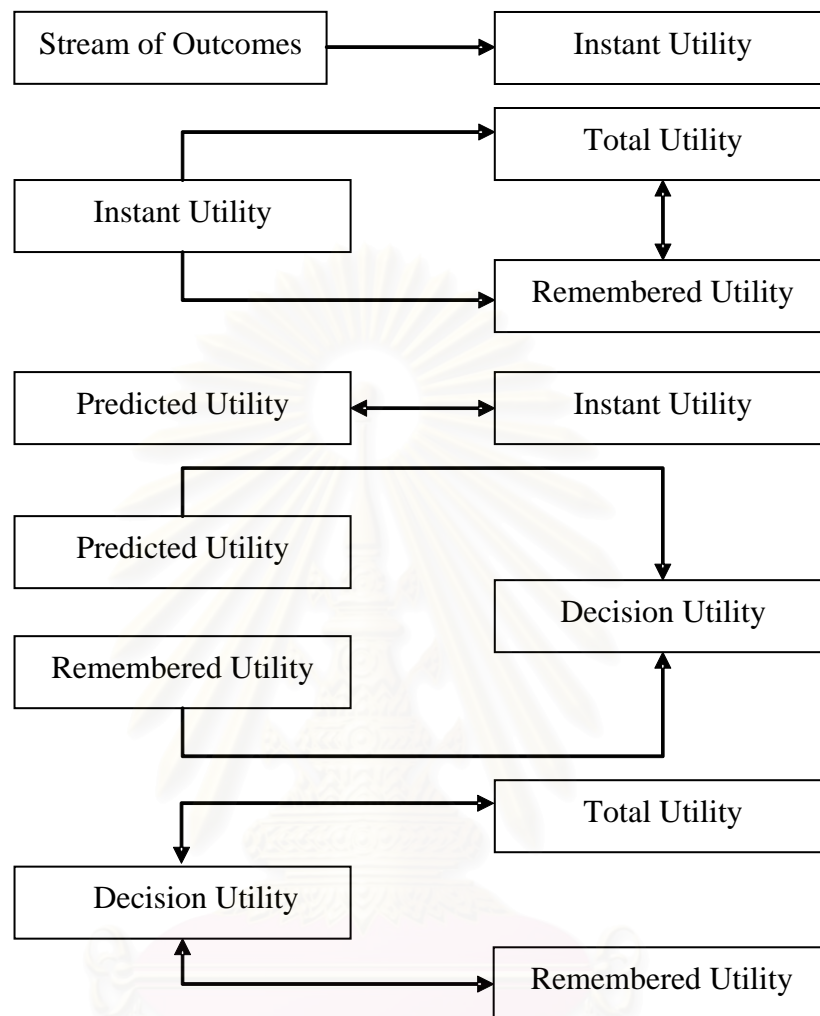
⁵⁸ Daniel Kahneman, "Back to Bentham? Explorations of Experienced Utility", p. 375.

⁵⁹ Daniel Kahneman, "Experienced Utility and Objective Happiness: A Moment-based Approach", in Kahneman, D and Tversky Amos, eds. *Choices, Values and Frames*, Russell Sage Foundation, (Cambridge University Press, 2000), p.673.

* ผลการทดสอบดังกล่าวได้รับการยืนยันจากข้อมูลเชิงประจักษ์ที่มีข้อสมมุติฐานที่ใกล้เคียงกัน เช่น ผู้ที่อยู่ในภาวะว่างงานเป็นระยะเวลานาน หรือผู้ที่เคยประสบกับภาวะว่างงานมาก่อนแล้ว จะมีระดับความทุกข์น้อยกว่าผู้ที่ประสบภาวะว่างงานระยะสั้นๆ หรือผู้ที่ว่างงานเป็นครั้งแรก สามารถอ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้ในบทต่อไป

⁶⁰ Ibid., p.681.

แผนภาพที่ 3.2 อรรถประโยชน์จากประสบการณ์ (Experienced Utility)

ที่มา : Daniel Kahneman and et al, “Back to Bentham? Explorations of Experienced Utility”, p. 378.

Kahneman มีผลงานศึกษาสำคัญอีกหลายชิ้น แต่ผลงานชิ้นสำคัญที่สุดของ Kahneman ที่เชื่อมโยงประเด็นทางจิตวิทยาและข้อสมมุติทางเศรษฐศาสตร์ในชื่อ “Maps of Bounded Rationality: A Perspective on Intuitive Judgment and Choice” ทำให้ Daniel Kahneman ได้รับรางวัลโนเบลในสาขาเศรษฐศาสตร์ในปี พ.ศ. 2545

ในงานศึกษานี้ Kahneman ได้เริ่มต้นจากลักษณะพฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งในทางเศรษฐศาสตร์ได้ตั้งข้อสมมุติฐานแรกเริ่มไว้ว่า⁶¹ การตัดสินใจของมนุษย์แต่ละบุคคลเป็นไปอย่างมีเหตุผล ประกอบกับการตัดสินใจต่าง ๆ ดำเนินไปภายใต้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ มีการวิเคราะห์ถ่วงน้ำหนักอย่างมีเหตุผลตามหลักสถิติ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนามของทฤษฎี

⁶¹ วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, นักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบล, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว, 2546), หน้า 371-372.

ว่าด้วยการตัดสินใจภายใต้ความไม่แน่นอน (Expected Utility Theory) แต่ในทางจิตวิทยา Kahneman และผู้ร่วมงานอื่นๆให้ความเห็นว่าในโลกความเป็นจริงมีบ่อยครั้งที่ผู้ตัดสินใจไม่ได้ไตร่ตรองตามกฎความน่าจะเป็นดังกล่าว หรือไม่ได้ตัดสินใจตามทฤษฎี Expected Utility งานศึกษาของ Kahneman แสดงให้เห็นว่าการตัดสินใจในเรื่องที่ซับซ้อน และผลที่ตามมาที่มีความไม่แน่นอน ผู้คนจะใช้เกณฑ์โดยคร่าวๆในการตัดสินใจ มากกว่าที่จะไตร่ตรอง ซึ่งในส่วนนี้ทฤษฎีทางจิตวิทยาที่อธิบายพฤติกรรมตัดสินใจในเรื่องเศรษฐกิจของผู้คนทั่วไปคือ Prospect Theory

แก่นความคิดหลักๆในทฤษฎีดังกล่าวคือ ปัจเจกบุคคลไม่ได้มีเหตุผลกำหนดการกระทำ แต่การกระทำที่เกิดขึ้นเป็นไปตามความรู้สึกที่เกิดขึ้นในจิตใจของตนเอง และพฤติกรรมไม่ได้ถูกชี้นำจากสิ่งที่ปัจเจกชนคิด แต่มาจากสิ่งที่ปัจเจกชนเหล่านั้นได้รับรู้ ณ ในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่ง Kahneman ยอมรับความแตกต่างระหว่างปัจเจกบุคคล และความแตกต่างระหว่างกลุ่ม ซึ่ง Kahneman เชื่อว่า ลักษณะตามธรรมชาติและแนวคิดเบื้องหลังในสถานการณ์ต่างๆ แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล (ประสบการณ์ที่ต่างกันย่อมทำให้แนวคิดต่างกันไป) สิ่งนี้ทฤษฎีจิตวิทยาเรียกว่า “พลังแห่งสถานการณ์ (Power of Situation)”

Kahneman กล่าวในตอนท้ายว่า ความก้าวหน้าของวิชาการในปัจจุบันเป็นการฟื้นฟูบทบาทความสำคัญของอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งเป็นแนวคิดเบื้องหลังในงานโนเบลชิ้นนี้ ไม่ว่าจะเป็นบทบาทอารมณ์ที่มีต่อการตัดสินใจ บทบาทของความกลัวในการทำนายถึงภัยอันตราย บทบาทของอารมณ์ความชอบหรือไม่ชอบ เป็นต้น และยังคงกล่าวว่าการรวมผัสสะทางจิตวิทยาเข้าไปในแบบจำลองทางเศรษฐกิจเป็นเรื่องยากที่ท้าทาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับนักทฤษฎีวิชาการ⁶²

ยิ่งไปกว่านั้น ประโยชน์สำคัญอีกประการหนึ่งที่ได้รับจากการชีวิตอรรถประโยชน์คือ ความเป็นไปได้ที่จะนำการวัดอรรถประโยชน์มาประกอบการพิจารณานโยบายสาธารณะในบางเรื่องได้ ดังที่ Kahneman ยกตัวอย่างคำถามไว้ว่า การปลูกต้นไม้ริมถนนจะส่งผลต่ออารมณ์ของผู้คนเดินเท้าอย่างไร หรือต่อคำถามที่ว่า ระบบการเดินรถใต้ดินจะสนับสนุนต่อความอยู่ดีของผู้คนในเมืองได้อย่างไร หรือแม้แต่คำถามที่ว่า อะไรคือผลที่จะกระทบต่อความอยู่ดีของผู้คนในเมืองเมื่อเกิดภาวะเงินเฟ้อ การว่างงาน หรือระบบการประกันสุขภาพที่ไม่ดี⁶³ ซึ่งประเด็นเหล่านี้ การชีวิตอรรถประโยชน์จะช่วยทำให้ทราบถึงความต้องการของสาธารณะ และทราบธรรมชาติของผู้คนที่ต่อผลทางสวัสดิการจากสินค้าสาธารณะหรือแม้แต่นโยบายต่างๆของรัฐที่จะนำมาปฏิบัติ ซึ่งจะช่วยให้ประเด็นความสำคัญของความรู้สึกของสังคมดังเช่นที่เจอร์มี เบนแธม เคยแสดงนัยยะไว้กลับมาเป็นประเด็นความสนใจในสังคมปัจจุบันอีกครั้งหนึ่ง*

⁶² Daniel Kahneman, “Maps of Bounded Rationality: Psychology for Behavioral Economics”, *The American Economic Review*, 93, 5(December 2003), pp. 1449-1475.

⁶³ Daniel Kahneman, “Experienced Utility and Objective Happiness: A Moment-based Approach”, in Kahneman, D and Tversky Amos, eds., *Choices, Values and Frames*, Russell Sage Foundation, (Cambridge University Press, 2000), p.690.

* แต่อย่างไรก็ตาม ในประเด็นเรื่อง นโยบายสาธารณะ (Public Policy) นักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักได้มีการวิพากษ์วิจารณ์ แสดงความเห็นในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับทางเลือกสาธารณะ (Social Choice) เช่นกัน งานเขียนของนัก

3.4. บทสรุป

สำหรับเนื้อหาในบทนี้ได้สรุปพัฒนาการของอรรถประโยชน์ตั้งแต่การกล่าวถึงหลักอรรถประโยชน์ โดยผู้เผยแพร่ลัทธิอรรถประโยชน์นิยมอย่าง เจเรมี เบนแธม ซึ่งหลักการดังกล่าวได้ให้ความสำคัญกับความพึงพอใจและความเจ็บปวด โดยถือว่าเป็นหลักการพื้นฐานในการกำหนดการกระทำของปัจเจกบุคคลต่าง ๆ โดยเบนแธมถือได้ว่าเป็นบุคคลแรกที่ได้นำหลักการทางคณิตศาสตร์มาอธิบายและใช้เป็นเครื่องมือในการวัดความรู้สึกของปัจเจกชน และยิ่งไปกว่านั้นนัยยะที่สำคัญที่สุดที่เบนแธมได้ให้ไว้กับแนวคิดอรรถประโยชน์ คือ หลักเกณฑ์พื้นฐานที่จะต้องตระหนักถึงผลที่เกิดขึ้นกับสังคมโดยรวมเมื่อรัฐจะต้องออกนโยบายหรือในการดำเนินนโยบายใด ๆ

หลักการพื้นฐานดังกล่าวอันแฝงอยู่ในหลักอรรถประโยชน์ค่อย ๆ มีการปรับเปลี่ยนไปพร้อมกับนิยามของอรรถประโยชน์ที่เปลี่ยนไปพร้อม ๆ กันตามการอ้างอิงของนักวิชาการทางเศรษฐศาสตร์ ประกอบกับข้อวิพากษ์วิจารณ์ที่มีต่อความสามารถในการชี้วัดสิ่งที่เป็นอารมณ์ความรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ยากในการประเมิน ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ลักษณะของอรรถประโยชน์ในแง่ของความรู้สึก และอารมณ์ ที่กล่าวไว้แต่แรกเริ่มโดย เจเรมี เบนแธม ค่อย ๆ เปลี่ยนมาสู่ความเป็นอรรถประโยชน์ที่ตั้งอยู่บนทางเลือก (Choices) ต่าง ๆ ภายใต้ข้อจำกัดที่กำหนด ซึ่งจากประเด็นดังกล่าว อรรถประโยชน์เริ่มเป็นการพิจารณาที่อยู่บนฐานของปัจเจกบุคคลแต่ละคนมากกว่าที่จะพิจารณาที่มีต่อสังคมโดยรวมดังเช่นในอดีต และการเปลี่ยนจากเรื่องความรู้สึกที่เดิมมีปัญหาในการวัดและเปรียบเทียบระหว่างบุคคล มาเป็นสิ่งที่วัดได้ภายใต้ข้อสมมุติฐานที่ว่าปัจเจกชนสามารถตัดสินใจอย่างมีเหตุมีผลและสามารถทดแทนความไม่พึงใจจากการลดการบริโภคสิ่งหนึ่งด้วยการเพิ่มการบริโภคอีกสิ่งหนึ่ง

ในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ข้อสมมุติทางเศรษฐศาสตร์หลายข้อถูกพิสูจน์ด้วยการทดลองทางวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทดลองทางจิตวิทยา ของ Daniel Kahneman นักจิตวิทยาที่ได้รับรางวัลโนเบลทางเศรษฐศาสตร์ ในปี ค.ศ. 2003 โดยได้ข้อค้นพบว่าพฤติกรรมของมนุษย์ไม่ได้เป็นไปตามข้อสมมุติทางเศรษฐศาสตร์เสมอไป การตัดสินใจของมนุษย์บางครั้งไม่ได้ขึ้นอยู่กับความเป็นเหตุเป็นผล ในขณะที่อารมณ์และความรู้สึกมีบทบาทสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ และเมื่อเชื่อมโยงประเด็นของอรรถประโยชน์เข้ากับการทดลองทางจิตวิทยาจะพบว่า อรรถประโยชน์จากประสบการณ์ (Experienced Utility) ซึ่งเป็นสิ่งที่ Kahneman ให้ความหมายเช่นเดียวกับอรรถประโยชน์ตามทฤษฎีของเจเรมี เบนแธม มีบทบาทสำคัญและหากสามารถชี้วัดและทำความเข้าใจกับอรรถประโยชน์จากประสบการณ์ดังกล่าว

เศรษฐศาสตร์ที่เสนอในประเด็นดังกล่าวเช่น J.K. Arrow , Amartya Sen เป็นต้น ซึ่งประเด็นดังกล่าวเป็นประเด็นที่น่าสนใจ แต่เนื่องจากอยู่นอกเหนือจากการอภิปรายของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ การทบทวนวรรณกรรมปริทัศน์จึงขอละประเด็น Social Choice ดังกล่าวไว้

ได้ จะสามารถนำไปใช้อธิบายทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ให้มีความใกล้เคียงกับความเป็นจริงได้มากขึ้น

สิ่งสำคัญที่ไม่สามารถละเลยได้ คือ จากความสามารถในการชีวิตดรรดประโยชน์ ทำให้มีความเป็นไปได้ที่จะนำการชีวิตดังกล่าวมาประกอบการพิจารณาโยบายสาธารณะของรัฐในบางเรื่อง ซึ่งจะทำให้การวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคมมีความครอบคลุมมากขึ้นกว่าเดิม โดยบทต่อไปก่อนที่จะทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะต่างๆที่เกิดขึ้นเพื่อส่งเสริมความสุข จะกล่าวถึงแนวทางการวิเคราะห์ เครื่องมือที่ใช้ในการชีวิตระดับความรู้สึก รวมไปถึงการทบทวนวรรณกรรมต่างๆที่แสดงถึงปัจจัยต่างๆที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกสุขของประชาชนต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุข

การให้ความสำคัญกับเป้าหมายเรื่องความสุขในฐานะที่เป็นวัตถุประสงค์สำคัญของการวางนโยบาย เริ่มมีการกล่าวถึงโดยนักเศรษฐศาสตร์มากขึ้น ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 นักเศรษฐศาสตร์จำนวนหนึ่งได้เริ่มขยายกรอบแนวคิดการศึกษาทางเศรษฐศาสตร์ออกโดยร่วมกับศาสตร์สาขาอื่น ๆ โดยศึกษาประเด็นเรื่องความสุข และมีความพยายามค้นคว้าปัจจัยที่คาดว่าจะมีผลต่อความสุขของประชาชนในประเทศ ซึ่งจะกล่าวถึงโดยละเอียดในบทนี้

บทนี้จะแบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 ส่วนสำคัญ ส่วนที่หนึ่งจะอธิบายถึงกรอบแนวคิดของสำนักคิดเศรษฐศาสตร์มนุษยนิยม (Humanistic Economics) ในฐานะที่เป็นสำนักคิดแรกที่ยกยอความคิดเกี่ยวกับเป้าหมายของมนุษย์มากกว่าประเด็นความร่ำรวย หรือขยายมิติของความเป็นมนุษย์มากกว่าการเป็นสัตว์เศรษฐกิจ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่ให้ความสำคัญของระบบคุณค่าความรู้สึก ซึ่งนักคิดกลุ่มนี้เชื่อว่าจะนำไปสู่ความสุขมนุษย์ นอกจากนี้ในส่วนที่สองจะกล่าวถึงคำจำกัดความซึ่งมักจะมีการใช้แทนกันในเรื่องความสุข เช่น ความพึงพอใจในชีวิต (Life Satisfaction) ความกินดีอยู่ดี (Well being) สวัสดิการ (Welfare) และรวมไปถึงความหมายของคำว่า เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุข ตามทรรศนะของนักวิชาการต่างๆ และในส่วนที่สามจะจำแนกวิธีการ และเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลความสุขที่ยอมรับกันในระดับสากลและรวมไปถึงฐานข้อมูลความสุขจากแหล่งต่างๆที่มีการศึกษาไว้ทั่วโลก

ในส่วนที่สี่ จะแสดงถึงพัฒนาการทางเศรษฐกิจเปรียบเทียบกับระดับความสุขของประเทศสำคัญต่างๆทั่วโลก รวมถึงคำถามสำคัญที่ว่าเหตุใดพัฒนาการทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้นจึงไม่ทำให้ระดับความสุขของประชาชนสูงขึ้น และในส่วนที่ 5 จะทบทวนวรรณกรรมปริทัศน์ที่แสดงผลการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลในการกำหนดความรู้สึกสุข หรือความพึงพอใจในชีวิต จากสาขาวิชาต่างๆ อันได้แก่ จิตวิทยา สังคมวิทยา และเศรษฐศาสตร์ตั้งแต่ช่วงปี ค.ศ. 1990 จนถึงปัจจุบัน โดยจำแนกออกเป็นปัจจัยในด้านต่างๆ เช่น ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางประชากรสังคม ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคมการเมืองและวัฒนธรรม เป็นต้น และจากผลการศึกษาดังกล่าวจะนำไปสู่ส่วนที่ 6 อันแสดงถึงนัยยะและมาตรการทางนโยบายที่มุ่งส่งเสริมความสุข โดยเป็นหนึ่งในหัวใจสำคัญของการทบทวนวรรณกรรมในบทนี้ และสุดท้ายจะกล่าวถึงงานศึกษาเรื่องความสุขที่เกิดขึ้นในประเทศไทย และเป็นจุดเริ่มต้นในการศึกษาเชิงประจักษ์ในบทต่อไป

4.1. เศรษฐศาสตร์สำนักมนุษยนิยมกับความสำคัญของคุณค่าและความรู้สึก

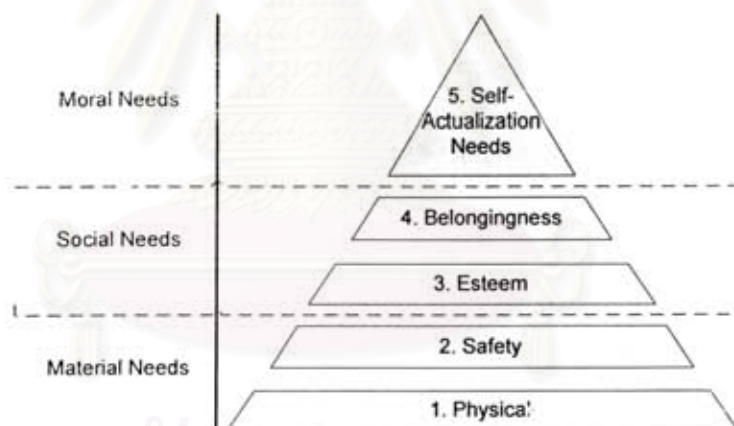
ในบางครั้ง สิ่งที่มีคุณค่าในการศึกษาอาจไม่จำเป็นต้องมาจากการแสวงหาคำตอบ แต่อาจมาจากการตั้งคำถามหรือการตั้งข้อสังเกตกับประเด็นและนำไปสู่การถกเถียงให้เกิดความแตกฉานในประเด็นนั้น เช่นเดียวกับจุดเริ่มต้นของเศรษฐศาสตร์มนุษยนิยม ซึ่งเริ่มต้นจากการตั้ง

ข้อสังเกตกับแนวคิดเศรษฐศาสตร์ที่ดำรงอยู่ ซึ่งตั้งข้อสมมุติพื้นฐานหลักของมนุษย์ที่มีความเป็นสัตว์เศรษฐกิจ ด้วยเหตุดังกล่าวจึงมีนักเศรษฐศาสตร์จำนวนหนึ่งตั้งสำนักคิดที่ว่าด้วยเศรษฐศาสตร์มนุษยนิยมขึ้น (Humanistic Economic) ซึ่งให้ความสำคัญกับมิติอื่นๆ ของความเป็นมนุษย์¹

เศรษฐศาสตร์มนุษยนิยม (Humanistic Economics) เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นเพื่อสนับสนุนและอธิบายว่าหลักการตลอดจนทฤษฎีต่างๆ ที่เกิดขึ้นมาในสังคมต่างมีจุดมุ่งหมายเป็นไปเพื่อรับใช้มนุษย์ แนวคิดดังกล่าวตรงข้ามกับกรอบข้อสมมุติทางเศรษฐศาสตร์ที่เกิดขึ้นและตีกรอบพฤติกรรมของมนุษย์ให้ต่ำกว่าความเป็นจริง เช่น การสมมุติพฤติกรรมของมนุษย์ว่าลักษณะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน (Self-Interest) เป็นสำคัญ โดยละการพิจารณาแง่มุมอื่นๆ ที่สำคัญต่อความเป็นมนุษย์ หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การวิเคราะห์พฤติกรรมมนุษย์ไม่ได้พิจารณาแบบองค์รวม (Holistic) แต่เป็นการพิจารณาแบบแยกมิติของมนุษย์

หัวใจสำคัญของสำนักคิดเศรษฐศาสตร์มนุษยนิยมอยู่ที่ประเด็น “ความจำเป็น (Needs) หรือ คุณค่า (Value)” ดังเห็นได้จากงานศึกษาของ Abraham H. Maslow ซึ่งได้แยกระดับความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชีวิตออกเป็น 5 ขั้นด้วยกัน

แผนภาพที่ 4. 1 ความจำเป็นขั้นพื้นฐานทั้ง 5 ตามแนวคิดของ Maslow

ที่มา อภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการทฤษฎีและการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ (2547)

ในความเห็นของ Maslow ระบุว่า ความจำเป็นทั้ง 5 ขั้นเป็นสิ่งสำคัญและไม่สามารถละทิ้งได้ ซึ่งความจำเป็นระดับพื้นฐานอันได้แก่ ความต้องการทางกายภาพ (Physical Needs) อันได้แก่ ปัจจัยสี่ เป็นเรื่องที่ไม่สามารถละเลยได้ และเป็นพื้นฐานให้กับความต้องการในลำดับขั้นที่สูงขึ้นต่อไป เช่น ความต้องการความปลอดภัย ความต้องการการเคารพ ฯลฯ แต่อย่างไรก็ตามแนวคิดของ Maslow ไม่ได้มีความหมายว่า การขาดลำดับขั้นความต้องการลำดับชั้นใดแล้วจะไม

¹ อภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์เข้ากับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ, หน้า

สามารถที่จะบรรลุความลำดับขั้นต่อไปได้ Maslow เพียงให้ความเห็นว่า ลำดับขั้นหนึ่งๆ จะเป็นตัวรองรับสนับสนุนให้ลำดับขั้นต่อไปบรรลุผลดียิ่งขึ้นเท่านั้น

ความคิดของเศรษฐศาสตร์มนุษย์นิยมเป็นการเริ่มผสมผสานความคิดทางเศรษฐศาสตร์ ร่วมกับศาสตร์อื่นๆ ทำให้วิชาเศรษฐศาสตร์มีความเป็นสหวิทยาการมากยิ่งขึ้น และสามารถวิเคราะห์ความเป็นมนุษย์ได้สมบูรณ์ขึ้น เช่น การผสมผสานระหว่างเศรษฐศาสตร์กับจิตวิทยาในการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ งานของ Maslow ถือได้ว่าเป็นตัวอย่างขั้นต้นที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจน การนำจิตวิทยามาประกอบทำให้แง่มุมในการวิเคราะห์มนุษย์มีความกว้าง มากกว่ากรอบความคิดที่ว่ามนุษย์เป็นสัตว์เศรษฐกิจ (Economic Man) หรือมนุษย์เป็นผู้ที่มีเหตุมีผล (Rational) ดังนั้นในทฤษฎีของเศรษฐศาสตร์มนุษย์นิยม ตัวมนุษย์จึงมีมิติที่หลากหลายมากขึ้น มีพฤติกรรมที่ใกล้เคียงความจริงมากขึ้น ทั้งในส่วนพฤติกรรมการเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และส่วนที่อาศัยอารมณ์ความรู้สึกตัดสินใจ

กรอบทางความคิดที่สำคัญของเศรษฐศาสตร์มนุษย์นิยม ให้ความสำคัญกับเรื่องคุณค่ามากกว่าเรื่องความมั่งคั่ง ดังจะเห็นได้จากนักคิดในสำนักเศรษฐศาสตร์มนุษย์นิยมหลายคน เช่น Simonde De Sismondi (1773-1842), John Ruskin (1819-1900) ที่แม้จะไม่ได้ปฏิเสธความมั่งคั่ง แต่ระบุว่าความมั่งคั่งจะไม่มีประโยชน์หากไม่ได้ก่อให้เกิดความสุขแก่ผู้คนในสังคม² ดังนั้นเรียกได้ว่าแนวคิดเศรษฐศาสตร์มนุษย์นิยมเป็นการเริ่มต้นตั้งคำถามกับเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก โดยเริ่มต้นจากข้อสมมุติในพฤติกรรมความเป็นสัตว์เศรษฐกิจ และเสนอว่ามนุษย์อาจมีพฤติกรรมของความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและความรู้สึกอื่น ๆ ประกอบพร้อมกัน

นักคิดในสำนักมนุษย์นิยมได้วิพากษ์วิจารณ์แนวคิดตลอดจนข้อสมมุติต่างๆ ของเศรษฐศาสตร์ในยุคดังกล่าวที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ว่ามีเพียงลักษณะการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน พร้อมทั้งวิพากษ์วิจารณ์ John Stuart Mill ซึ่งแม้ว่า Mill จะถูกเรียกว่าเป็นนักเศรษฐศาสตร์แนวมนุษย์นิยมเนื่องจาก Mill ให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องคุณภาพที่ถูกผนวกรวมไว้ในหลักอรรถประโยชน์ แต่ในขณะเดียวกัน Mill ได้ยอมรับข้อสมมุติที่ว่ามนุษย์เป็นผู้ที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก จึงเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ Mill ต้องตกเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์

ยิ่งไปกว่านั้นยังมีข้อวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงความหมายและการชี้วัดอรรถประโยชน์ด้วย โดยเปลี่ยนแปลงจากการเป็น Cardinal Utility มาเป็น Ordinal Utility ประกอบกับการใช้เครื่องมือวิเคราะห์ทางคณิตศาสตร์ที่มีความเป็นกลไกมากขึ้น ยิ่งทำให้เศรษฐศาสตร์ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นศาสตร์แห่งวิทยาศาสตร์ (Hard Science) ลดทอนมิติความเป็นมนุษย์ในด้านอื่นๆ ประเมินค่าความต้องการของบุคคลในเชิงคณิตศาสตร์ และกลายเป็นศาสตร์ที่ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานความเป็นจริง (Autistic Economics) ด้วยเหตุที่กล่าวมาทำให้ผลการวิเคราะห์แม้จะตอบคำถามต่างๆ ได้ แต่อาจไม่สามารถอธิบายโลกความเป็นจริงหรือพฤติกรรมของมนุษย์ได้อย่างเต็มที่ ตามทฤษฎีที่ Simonde ได้ให้ความเห็นไว้³

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

ดังนั้นแม้ว่าสำนักคิดนี้จะไม่ได้กล่าวถึงประเด็นเรื่องความสุขไว้อย่างชัดเจน แต่สำนักเศรษฐศาสตร์มนุษย์นิยมได้มีคุณูปการในการสร้างระบบความคิดที่ขยายมิติการวิเคราะห์ให้กว้างและครอบคลุมมิติต่างๆของมนุษย์ โดยเริ่มตั้งข้อสังเกตถึงข้อสมมุติต่างๆที่เกิดขึ้นในทางเศรษฐศาสตร์ ว่าอาจมีบางส่วนที่สำคัญและถูกละเลยไปโดยไม่เจตนา หนึ่งในนั้นคือเรื่องระบบคุณค่า ความรู้สึก ที่เข้ามาเกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อการแสดงออกทางพฤติกรรมและการตัดสินใจ

การให้ความสำคัญกับระบบคุณค่า ความรู้สึก เป็นสิ่งสำคัญที่จะนำมาประสานและเติมการวิเคราะห์พฤติกรรมให้มีความถูกต้องและสมบูรณ์มากขึ้น ซึ่งแต่เดิมการวิเคราะห์เรื่องความรู้สึกเป็นสิ่งที่ไม่สามารถที่จะนำมาวัดได้ จนกระทั่งในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา วิชาจิตวิทยาชี้ให้เห็นว่าความรู้สึกสามารถจะวัดได้ แม้ว่าการวัดดังกล่าวอาจจะยังไม่ใช่วิธีการวัดที่สมบูรณ์ที่สุดก็ตาม แต่ทำให้การวิเคราะห์ประเด็นความรู้สึกเป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้มากขึ้น

เมื่อเป้าหมายทางเศรษฐศาสตร์อยู่ที่การแสวงหาความอยู่ดีมีสุข (Well being) ให้กับประชาชนที่อยู่ในสังคม ความรู้สึกสุข ซึ่งเป็นเป้าหมายสุดท้ายของมนุษย์ทุกคนจึงจำเป็นต้องได้รับความสนใจ สำนักคิดเศรษฐศาสตร์มนุษย์นิยมเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่ให้น้ำหนักกับระบบคุณค่า ความรู้สึก และเมื่อในปัจจุบันมีเครื่องมือที่สามารถวัดความรู้สึกได้ ยิ่งเป็นโอกาสสำคัญที่จะก้าวเข้าสู่การแสวงหาคำตอบของคำถามเกี่ยวกับความสุข รวมไปถึงปัจจัยที่จะเป็นตัวกำหนดนำไปสู่เป้าหมายดังกล่าว และท้ายที่สุดแล้วในฐานะของนักเศรษฐศาสตร์ หัวใจสำคัญอยู่ที่การแสวงหา นโยบายสาธารณะที่จะทำให้ประชาชนมีความอยู่ดีและมีความสุข

4.2. นิยามและคำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษาเรื่องความสุข

การศึกษาเรื่องความสุขเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจ และมีการศึกษาอย่างแพร่หลายในบรรดานักจิตวิทยา และนักสังคมศาสตร์ แต่สำหรับนักเศรษฐศาสตร์ ประเด็นดังกล่าวยังเป็นที่ศึกษากันไม่มากนัก แต่อย่างไรก็ตามจากงานศึกษาต่างๆทำให้พบว่า การใช้คำจำกัดความเกี่ยวกับความสุขค่อนข้างหลากหลาย ในงานบางชิ้นได้กำหนดให้ความสุขสามารถใช้แทนด้วยคำอื่น ๆ ได้ เช่น ความพึงพอใจในชีวิต (Life Satisfaction), ความกินดีอยู่ดี (Well being) หรือคำว่าสวัสดิการ (Welfare) เป็นต้น

สำหรับความหมายของคำว่า ความสุข (Happiness) นอกเหนือจากจะมีความหมายถึง “สภาพแห่งความสบาย ความสำราญ ความปราศจากโรค” ดังที่กล่าวไว้ในบทแรกแล้ว ยังมีความหมายตามธรรมชาติของนักวิชาการ เช่น

“ความสุข เป็นระดับที่ปัจเจกชนแต่ละคนตัดสินคุณภาพของชีวิตที่พวกเขาพึงปรารถนา (The degree to which an individual judges the overall quality of his life favorable)”⁴

“ความสุข อยู่ในฐานะของความสมดุลระหว่างผลประโยชน์ของปัจเจกและผลประโยชน์ของสังคม” (Happiness as a balance of individual and community interests)⁵

⁴ Veenhoven,Ruut, “Is Happiness Relative?”, Social Indicators Research, 24, (1991), pp. 1-

นอกจากคำว่าความสุขแล้ว งานศึกษาทางจิตวิทยามักใช้คำว่า ความกินดีอยู่ดี (Well-being) หรือในบางครั้งได้ใช้คำว่า ความกินดีอยู่ดีตามอัตวิสัย (Subjective Well being) แทนคำว่าความสุข สำหรับคำว่า ความกินดีอยู่ดีตามอัตวิสัย (Subjective Well being) เป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการกินดีอยู่ดีและสุขภาพ ซึ่ง Ed Diener ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับ ความกินดีอยู่ดีตามอัตวิสัยว่า

“ความกินดีอยู่ดีตามอัตวิสัย เป็นการประเมินคุณค่าของชีวิตปัจเจกบุคคล ซึ่งคุณค่าที่กล่าวถึงนี้ อยู่ในรูปของกระบวนการการคิด เช่น เกี่ยวกับความพึงพอใจที่มีต่อการแต่งงาน ชีวิต หรือการทำงาน และอยู่ในรูปของสิ่งที่กำลังเกิดขึ้น เช่น สภาวะอารมณ์”⁶

นอกเหนือจากทฤษฎีของ Ed Diener แล้วยังมีความหมายของคำว่าความกินดีอยู่ดีตามอัตวิสัยในทฤษฎีของนักวิชาการท่านอื่นๆ อีก เช่น

“ความกินดีอยู่ดีตามอัตวิสัย ถูกให้คำจำกัดความว่าเป็น การประเมินปฏิกิริยาของชีวิตของปัจเจกบุคคล ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของความพึงพอใจในชีวิต หรืออารมณ์ความรู้สึก”⁷

สำหรับคำว่า ความพึงพอใจในชีวิต (Life Satisfaction) ถือได้ว่าเป็นหนึ่งในองค์ประกอบของ Subjective Well-being โดยแยกจากการประเมินอารมณ์ความรู้สึกทางบวกและทางลบ มีลักษณะที่มากกว่าการใช้อารมณ์ สามารถที่จะประเมินภาพรวมของชีวิตทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการทำงาน ครอบครัว ฯลฯ⁸

ในงานชิ้นเดียวกันของ Ed Diener เสนอให้นิยามของคำว่าความกินดีอยู่ดี (Well being) เป็นไปโดยเสรี และระบุนิยามไว้กว้างๆว่า แต่ละบุคคลสามารถตัดสินใจได้ว่าสิ่งใดที่ทำให้ชีวิตน่าพึงพอใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของระบบคุณค่า เป้าหมาย และความสามารถของปัจเจกบุคคลนั้นๆ

“การให้คำนิยามของคำว่าความกินดีอยู่ดี (Well being) ควรจะกลับไปให้ความสนใจกับปฏิกิริยาของผู้คนที่ใช้ประเมินชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขา โดยเชื่อว่า แต่ละบุคคลจะให้คำนิยามของคำว่าความกินดีอยู่ดี (Well being) ของตนเอง”⁹

ในบางครั้งความหมายของคำว่าความกินดีอยู่ดีถูกเทียบเคียงความหมายเท่ากับคำว่า คุณภาพชีวิต (Quality of Life) ซึ่งสามารถให้ความหมายของคำว่าคุณภาพชีวิตได้ดังนี้

⁵ John Ralston Sau, “A New Measure of Well-being from a happy little kingdom”, in The New York Times, October 4, 2005

⁶ Diener, Ed et al, “Subjective well-being is essential to well-being”, *Psychological Inquiry*, (1998), p.34

⁷ Ratzlaff, Matsumoto, Koutnetsova, Raroque & Ray, (2000), อ้างไว้ใน Margret Katherine O. Simon, *Meaning, Coping and Life Satisfaction Among Individuals With Neurofibromatosis Type-1*, Thesis Submitted for The Degree of Master of Arts in Faculty of Graduate Studies Graduate Counseling Psychology Program, p.24.

⁸ Corrigan, J. “The satisfaction with life scale”, Center for Outcome Measurement In Brain Injury: (COMBI)[online].2007 Available From: <http://www.tbims.org/combi/swls/>

⁹ Margret Katherine O. Simon, *Meaning, Coping and Life Satisfaction Among Individuals With Neurofibromatosis Type-1*, p.35.

“คุณภาพชีวิต คือ ผลรวมของการชีวิตเงื่อนไขสำหรับชีวิตต่างๆ ที่สามารถจับต้องได้ ที่รับรู้ได้ตามปัจเจกบุคคล ซึ่งอาจรวมถึง สุขภาพทางกาย สถานการณ์ส่วนบุคคล (ความมั่งคั่ง การดำรงชีวิต ฯลฯ) ความสัมพันธ์ทางสังคม กิจกรรมหน้าที่ และอิทธิพลทางเศรษฐกิจสังคมที่กว้างขวาง”¹⁰

สำหรับคำว่า สวัสดิการ (Welfare) พบว่ามีความหมายได้หลากหลาย ทั้งในความหมายที่แคบและความหมายที่กว้าง สำหรับความหมายที่กว้าง

“สวัสดิการมีความหมายถึง ภาวะความกินดีอยู่ดี (Well being) หรือ การได้รับประโยชน์ซึ่งก่อให้เกิดการกินดีอยู่ดี (Gordon & Spicker, 1999:145) หรือจากความหมายในภาษาไทย พบว่า คำว่า สวัสดิการ มาจากคำว่า สวัสดิ์ และการ ดังนั้นจึงสามารถแปลได้ว่า การสบายดี และมีความหมายว่า กินดี อยู่ดี และมีสุข”¹¹

ดังนั้นจากที่กล่าวมาข้างต้น เมื่อกล่าวถึงคำว่า “ความสุข” อาจมีคำอื่นๆที่เกิดขึ้นในความคิดและในงานวิจัยหรือวรรณกรรมต่างๆที่ได้พบพานมา คำต่างๆเหล่านั้นบางครั้งถูกนำมาใช้ในการศึกษาเรื่องความสุข เช่น ความอยู่ดีตามอัตวิสัย (Subjective Well-being) ซึ่งในทฤษฎีของนักวิชาการบางท่าน คำต่างๆเหล่านั้นอาจนำมาใช้แทนกันได้¹²

แต่อย่างไรก็ตามในความเป็นจริงแล้ว ขอบเขตการใช้แทนกันของคำเหล่านั้นยังคงอยู่ในวงที่จำกัด และไม่อาจแทนกันได้อย่างสมบูรณ์ ยกตัวอย่างที่ใกล้ตัวที่สุด คือ คำว่า “ความสุข” กับคำว่า “อรรถประโยชน์” ซึ่งทั้งสองคำนี้อาจมีความคาบเกี่ยวกันในบางแง่มุม เช่น คำทั้งสองอาจเป็นความพยายามในการแสวงหาความรู้สึกที่ยินดี ความน่าพึงพอใจ แต่สำหรับอรรถประโยชน์มีกรอบที่แคบกว่าคำว่าความสุข คือ อรรถประโยชน์เป็นแนวคิดที่สะท้อนตรรกะของความคิด แสดงถึงวิวัฒนาการของความพยายามที่จะวัดความพึงพอใจของปัจเจกชน โดยมีทางเลือก (Choices) ต่างๆ ภายใต้ข้อจำกัด (Constraints) ที่มีอยู่ และด้วยข้อจำกัดเหล่านั้น (เช่น รายได้ โอกาส เป็นต้น) อาจทำให้ปัจเจกชนไม่สามารถที่จะบรรลุอรรถประโยชน์อย่างที่ปรารถนาได้ ในขณะที่ประเด็นเรื่องความสุขเป็นสิ่งที่มีความเป็นสากลมากกว่า และเมื่อพิจารณาโดยรัฐหรือผู้ดำเนินนโยบายแล้ว ข้อจำกัดที่ประชาชนต้องประสบอาจไม่ได้เป็นข้อจำกัดของรัฐ ดังนั้นการดำเนินนโยบายใดๆของรัฐที่มีเป้าหมายที่การแสวงหาความสุขให้กับประชาชนอาจไม่ประสบกับปัญหาดังเช่นการตัดสินใจของปัจเจกชนที่มีเป้าหมายที่การแสวงหาอรรถประโยชน์

สำหรับคำว่า “เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุข” หรือ “เศรษฐศาสตร์แห่งความสุข” พบว่า มีนักวิชาการกลุ่มหนึ่งได้ให้คำนิยามของคำดังกล่าวไว้ เช่น คำกล่าวของ Carol Graham และ Bruno Frey ดังนี้

“Economics of happiness is an approach to assessing welfare which combines the techniques...used by economists with those more commonly used by psychologists. It relies on surveys of the reported well-being of hundred of those of

¹⁰ David Felce & Jonathan Perry, “Quality of Life: Its Definition and Measurement”, *Research in Development Disabilities*, 16,1(1995), pp 51-74.

¹¹ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, สวัสดิการสังคม ในมิติ กินดี อยู่ดี มีสุข มีสิทธิ, พิมพ์ครั้งที่ 1(กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง, 2549), หน้า 35 .

¹² สามารถอ่านได้เพิ่มเติมจากงานศึกษาของ Richard Easterlin ในปี 2001 และ 2003 เป็นต้น

*individuals across countries and continents. It also relies on more expansive notion of utility than those conventional economists, highlighting the role of non-income factors that affect well-being*¹³

*“Economics of happiness is Economic theory and policy is studied based on people’s reports about their subjective well-being.”*¹⁴

4.3. แนวทางและการประมวลข้อมูลความสุข

พบว่าการเก็บข้อมูลความสุขในทางปฏิบัติสามารถกระทำได้หลากหลายวิธีการ ยกตัวอย่างได้จาก การวัดที่สามารถเห็นได้ชัดเจนที่สุด คือการวัดลักษณะทางกายภาพ อย่างรูปแบบการยิ้ม (Duchenne Smile)^{*} หรือการวัดด้วยเครื่องมือทางการแพทย์ เช่น การวัดภาวะความเครียดจากอัตราการเต้นของหัวใจ และความดันโลหิต รวมถึงการวัดความเสี่ยงของการเป็นโรคหลอดเลือดหัวใจ¹⁵ การตรวจวัดระดับความรู้สึกด้วยเครื่องมือทางการแพทย์ผ่านการตรวจด้วยคลื่นไฟฟ้า EKG เป็นต้น แต่สำหรับในงานศึกษาในสายสังคมศาสตร์นี้ ได้มีแนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยอยู่บนพื้นฐานหลักด้วยกัน 2 แบบคือ¹⁶

1. Gallup-Poll- type มีลักษณะการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการ สอบถามระดับความรู้สึกในเวลาปัจจุบัน ว่าผู้ตอบมีระดับความรู้สึกอย่างไร เช่น มีความสุขมาก มีความสุข หรือไม่ค่อยมีความสุข
2. Self-Anchoring Striving Scale มีลักษณะการเก็บข้อมูลโดยให้คำตอบเป็นปลายเปิด ให้ผู้ตอบหรือกลุ่มตัวอย่างระบุถึงชีวิตในปัจจุบัน ความสุขที่คาดหวังในอนาคต และรวมไปถึงสิ่งที่คาดว่าจะทำให้ตนเองมีความสุขซึ่งในปัจจุบันยังขาดสิ่งนั้นอยู่ พร้อมกับสอบถามในทางตรงข้ามว่า สิ่งใดที่ทำให้รู้สึกกลัวหรือกังวลมากที่สุดในอนาคต

ผลลัพธ์ที่ได้จากการสอบถามดังกล่าวจะเป็นการวัดระดับความรู้สึกของผู้คน ซึ่งแบบสำรวจส่วนมากที่ใช้มักอ้างอิงการทดสอบแบบ Gallup-Poll Type ดังจะเห็นได้จากแบบสอบถามส่วนใหญ่ที่ใช้ในการวัดระดับความสุขมักจะเป็นคำตอบปลายปิด ที่ให้กำหนดระดับความรู้สึกของ

¹³ Carol Graham, World Economics September 2005 ,Available from: <http://www.google.com>.

¹⁴ Bruno Frey, Economics of Happiness, Available from: <http://www.research-projects.unizh.ch/media/pdf/p7298.pdf>

^{*} การยิ้มที่เรียกว่า Duchenne Smile มีความหมายถึง ลักษณะการยิ้มที่จริงใจ เป็นยิ้มที่ออกมาจากจิตใจข้างใน โดยทางวิทยาศาสตร์สามารถที่จะสังเกตได้จากกล้ามเนื้อที่ใช้ในการยิ้มที่แตกต่างไปจากการยิ้มในลักษณะที่เป็น masking smiles , อ่านเพิ่มเติมได้ในงานศึกษาของ Ekman,Paul ,Davidson,Richard J. and Wallace V. Friesen, “The Duchenne Smile: Emotional Expression and Brain Physiology II”, *Journal of Personality and Social Psychology.*, 58, 2.(1990), pp. 342-353.

¹⁵ Powdthavee, Nattavudh, “Putting a Price Tag on Friends ,Relatives and Neighbour: Using Surveys of Life Satisfaction to Value Social Relationship”, Forthcoming in the Journal of Socio-Economics, (April 2007), pp. 1-41

¹⁶ Richard Easterlin, “Does Economic Growth Improve the Human lot?: Some Empirical Evidence”, In David PA.& Melvin, W.R. (eds.) *Nations and households in economic growth*. (Palo Alto, Ca: Stanford University Press, 1974), pp. 98-125.

ตนเอง เช่น คำถามในลักษณะที่ให้กำหนดคะแนนระดับความสุข ของ Subjective Well-being Life Scale หรือคำตอบในลักษณะที่เป็นคำพูด อย่างที่มีการใช้ใน World Value Survey หรือที่ใช้ในแบบสำรวจข้อมูลครัวเรือนในประเทศใหญ่ ๆ ต่าง ๆ เช่น อังกฤษ สหรัฐอเมริกา หรือประเทศในแถบละตินอเมริกา

คำถามส่วนใหญ่ที่ใช้ในการศึกษา ได้กำหนดระดับความสุขโดยแบ่งเป็นเกณฑ์ต่าง ๆ รูปแบบประโยคก็มีลักษณะเช่น

- *Taken all together, how would you say things are these days--would you say that you are very happy, pretty happy, or not too happy?*¹⁷
- *Have you recently been feeling unhappy or depressed? (Not at all/No more than usual/Rather more than usual/Much more than usual)*¹⁸
- *Suppose the top of the ladder represents the best possible life for you and the bottom of the ladder the worst possible life. Where on this ladder do you feel you personally stand at the present time?*¹⁹ (0-10)
- *Taking all things together, would you say you are (read out and code one answer): (Very Happy, Rather Happy, Not very happy, Not at all happy)*²⁰

แบบสอบถามที่สอบถามในลักษณะดังกล่าว มีการให้ทางเลือกของคำตอบตั้งแต่ 2 ,3 ,4,5 และ 7 ทางเลือก โดยส่วนมากมักมีการให้ทางเลือกคำตอบไว้ 4 ทางเลือกด้วยกัน ซึ่งนอกเหนือไปจากแบบสอบถามทางจิตวิทยาที่มีการชี้วัดพฤติกรรมของบุคคลร่วมในการวิเคราะห์ด้วย

นอกจากวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในระดับประเทศแล้ว ยังพบว่าในปัจจุบันมีหน่วยงานในระดับสากลอีกจำนวนหนึ่งที่มีการเก็บรวบรวมฐานข้อมูลเกี่ยวกับความสุขของประเทศต่าง ๆ เปรียบเทียบกันในระดับโลก อันได้แก่ World Value Survey, World Database of Happiness และรวมไปถึง Happiness Planet Index

ซึ่งการเก็บข้อมูลสำรวจในระดับสากลดังกล่าว มีลักษณะจุดเด่นที่แตกต่างกัน ยกตัวอย่างเช่น งานศึกษาของ World Value Survey เป็นการศึกษานานาชาติในเชิงสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โดยเก็บข้อมูลเชิงพฤติกรรมทัศนคติประกอบรวมไปกับการสำรวจระดับความสุข ไม่ว่าจะเป็นประเด็นคำถามทางสังคม ครอบครัว การเมือง สิ่งแวดล้อม โดยศึกษาด้วยวิธีการทางสถิติพื้นฐาน เปรียบเทียบในแต่ละประเทศ โดยประเด็นเรื่องความสุขเป็นหนึ่งในคำถามในแบบสำรวจเชิงคุณค่า

¹⁷ General Social Survey:GSS (1998)#4 , p. 33.

¹⁸ British Household Panel Survey (BHPS), Self Completion Questionnaire, p. 3.

¹⁹ World Database of Happiness

²⁰ World Value Survey, Non-OECD countries questionnaire 2005, p.2.

*

World Database of Happiness, [Online], Available from:

http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl/scalestudy/scale_fp.htm

สำหรับการเก็บข้อมูลของ World Database of Happiness เป็นหน่วยงานที่รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสุขในระดับประเทศต่าง ๆ ตั้งแต่การเริ่มหาค่ากลางของระดับความสุขของประชาชนในประเทศ โดยการให้คะแนนตั้งแต่ 0-10 คะแนน ประกอบกับศึกษาถึงการกระจายความสุขของประชาชนว่ามีการกระจายอย่างเท่าเทียมกันหรือไม่ อาศัยข้อมูลจากแบบสอบถามในประเทศนั้น ๆ เป็นตัวหลัก

ในส่วนของ Happiness Planet Index ถือได้ว่าเป็นการศึกษาเรื่องความสุข โดยการเก็บข้อมูลผ่านอินเทอร์เน็ต จากกลุ่มประชากรที่ให้ความสนใจตอบคำถามทางอินเทอร์เน็ต โดยคำถามส่วนใหญ่เป็นคำถามเชิงจิตวิทยา และลักษณะพิเศษของ Happiness Planet Index หนึ่งคือ การให้ความสนใจเกี่ยวกับมลภาวะและสิ่งแวดล้อมในฐานะที่เป็นประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งที่มีผลต่อระดับความสุขด้วย

4.4. นักเศรษฐศาสตร์กับการวิเคราะห์เรื่องความสุขในทศวรรษที่ 1990

ตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 1990 การพัฒนาเทคโนโลยีตลอดจนองค์ความรู้ของสาขาวิชาต่าง ๆ ได้มีการเติบโตจนถึงขีดสุด จากอดีตมนุษย์ไม่สามารถที่จะเอาชนะธรรมชาติ หรือโรคร้ายไข้เจ็บได้ แต่ในปัจจุบันมนุษย์สามารถที่จะทำได้โดยอาศัยวิทยาการต่าง ๆ มากมาย ความขาดแคลนหรือทุพภิกขภัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น มนุษย์สามารถที่จะเอาชนะได้ มนุษย์สามารถแสวงหาเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มให้ร่างกายในยามอากาศเปลี่ยนแปลง มีที่อยู่อาศัยไว้ปกป้องตนเองจากสัตว์ร้ายและลมฟ้าอากาศที่เปลี่ยนแปลง มนุษย์มีเงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าบริการที่ตนปรารถนา

พัฒนาการที่เจริญก้าวหน้าดังกล่าวเป็นเป้าหมายของแต่ละประเทศ ไม่ว่าจะเป็นด้านระดับรายได้ต่อหัวประชากรที่สูง เทคโนโลยีที่สูงขึ้น ความเจริญในทุกสาขาวิชาการ แต่ดูเหมือนว่าความหมายของการพัฒนาจะเป็นความหมายที่มาจากกรอบความคิดเดียวกัน คือ ประเทศที่ถูกตั้งไว้ในฐานะของประเทศผู้นำ ประเทศที่มีความเจริญมากกว่า มีเทคโนโลยีสูงกว่า จะเป็นประเทศต้นแบบให้แต่ละประเทศที่เหลือดำเนินรอยตาม ²¹ ไม่ว่าจะเป็นด้านนโยบายทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง หรือการพัฒนาในด้านใด ๆ ก็ตาม *

* สามารถค้นข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ <http://www.worldvaluessurvey.org/>, <http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl/> และ <http://www.happyplanetindex.org/introduction.htm> ตามลำดับ

²¹ วูล์ฟกัง ซาคส์, *Development : The Rise and Decline of an Ideal*, แปลโดย นฤมล อรุโณทัยและจิรวรรณ ตั้งจิตเมธี, (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544)

* การพัฒนาไม่ได้มีเพียงมิติเดียว แต่จากกรอบของตะวันตกได้ทำให้ภาพของการพัฒนานั้นกลายเป็นมุมแคบ มีเพียงทิศทางเดียว ความหลากหลายของวัฒนธรรมตลอดจนความเป็นอยู่นั้นกลายเป็นสิ่งที่ด้อยไปในสายตาของประเทศที่เรียกตนเองว่าเจริญกว่า ในประเด็นดังกล่าวของวูล์ฟกัง ซาคส์นั้นสามารถแสวงหาทางออกได้ จากความเห็นของศาสตราจารย์ ดร. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้ปรากฏเอาไว้ โดยยกตัวอย่างจากประสบการณ์ของประเทศญี่ปุ่นในปัจจุบันที่หันมาให้ความสำคัญกับความเป็นอยู่ตามแบบวัฒนธรรมของตนเอง มีความทันสมัยตามรูปแบบของตนเอง จึงนับว่าเป็นประเด็นที่น่าขบคิดว่าสำหรับประเทศไทยจะสามารถแสวงหาความทันสมัยในแบบไทยได้หรือไม่

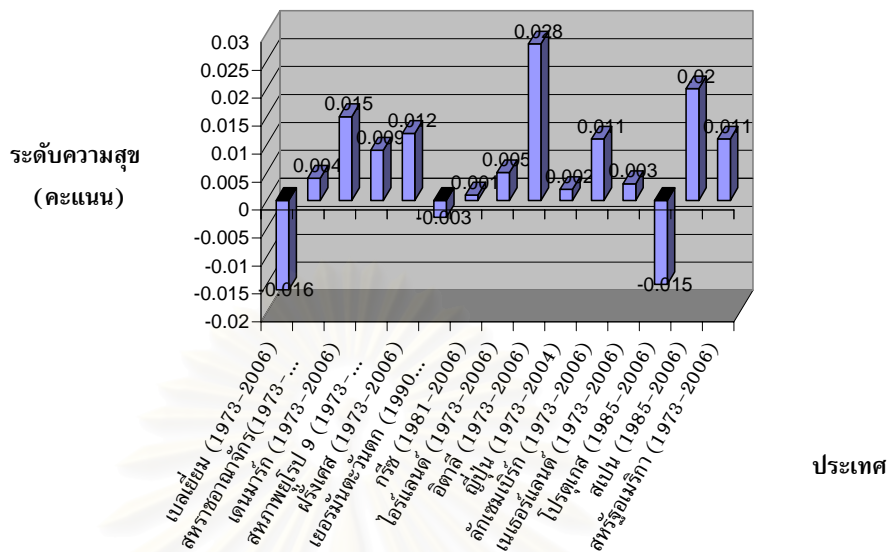
ในทางเศรษฐกิจก็เช่นเดียวกัน เครื่องชี้วัดทางเศรษฐกิจ เช่น ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (Gross Domestic Product: GDP) หรือแม้แต่ ระเบิดรายได้ต่อหัวประชากร ได้กลายมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการวัดระดับความเจริญของแต่ละประเทศทั่วโลก และเป็นความคาดหวังของแต่ละประเทศว่า เมื่อประเทศมีระดับความเจริญก้าวหน้าไล่ตามทันประเทศที่พัฒนาแล้ว ประชาชนในประเทศจะมีความอยู่ดีมีสุขมากขึ้นกว่าเดิม แต่การแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยการมุ่งเป้าหมายไปที่ระดับรายได้ อาจไม่ได้เป็นการแก้ไขปัญหาที่ถูกจุดเสมอไป และบางครั้งการใช้จ่ายเป็นตัวแก้ไขปัญหาหนึ่งอาจเป็นการสร้างให้เกิดอีกปัญหาหนึ่งเพิ่มขึ้นมาก็เป็นไปได้

องค์กรสากลระดับโลกอย่างสหประชาชาติเองมีความพยายามในการคิดหาดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุขที่ดีกว่า โดยกำหนดดัชนี Human Development Index: HDI ขึ้น โดยมีปัจจัยอธิบายด้วยกันทั้งสิ้น 3 ตัว คือ ดัชนีช่วงชีวิตประชากร ดัชนีระดับการศึกษา และรายได้ที่แท้จริง ประกอบกันเป็นตัวชี้วัด แต่อย่างไรก็ตามยังพบว่า ดัชนี HDI อาจสามารถอธิบายความอยู่ดีมีสุขได้เพียงบางส่วน จำเป็นต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมมากขึ้นเพื่อที่จะค้นหาปัจจัยอื่นๆ ที่มีความเหมาะสมต่อไปในการอธิบายถึงความสุขของประชาชน

เมื่อศึกษาถึงระดับความสุขของประเทศต่างๆ ทั่วโลกตั้งแต่อดีตที่ผ่านมา World Database of Happiness แสดงให้เห็นถึงภาพรวมของระดับความสุขของประเทศต่างๆ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลระดับความสุขโดยเฉลี่ยตั้งแต่ช่วงปี ค.ศ. 1976 เป็นต้นมา โดยหาค่าเฉลี่ยของระดับความสุขในแต่ละประเทศต่างๆ ในแต่ละปี ผลการศึกษาแสดงให้เห็นดังแผนภาพด้านล่าง ซึ่งพบว่าประเทศที่มีระดับความสุขโดยเฉลี่ยต่อปีที่เพิ่มขึ้นไม่ได้เป็นประเทศที่มีระดับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูงๆ แต่อย่างใด ไม่ว่าจะเป็นประเทศอิตาลี ซึ่งมีอัตราการระดับความสุขโดยเฉลี่ยต่อปีที่เพิ่มสูงที่สุด ที่ 0.028 ต่อปี หรือ ประเทศสเปนที่มีระดับค่าเฉลี่ยความสุขที่สูงรองลงมาจากอิตาลีคือ 0.020 ก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่เป็นผู้นำเศรษฐกิจอย่างเช่น สหรัฐอเมริกา หรือ อังกฤษ หรือแม้แต่ประเทศญี่ปุ่นซึ่งเป็นเศรษฐกิจระดับนำ แต่ค่าเฉลี่ยต่อปีของระดับความสุขสูงขึ้นในอัตราที่ต่ำกว่า

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพแสดงระดับความสุขที่เปลี่ยนแปลงโดยเฉลี่ยต่อปีจำแนกตามประเทศต่างๆ

ที่มา: World Database of Happiness ,Trend Average Happiness in Nations 1946-2006
How much people like the life they live

ซึ่งนอกเหนือจากผลการศึกษาของ World Database of Happiness แล้วยังมีการเก็บข้อมูลของ Happiness Planet Index อีกด้วยที่ยืนยันผลการศึกษาในลักษณะดังกล่าว ซึ่งสำหรับรายละเอียดของ Happiness Planet Index: HPI นอกเหนือจากที่ได้กล่าวมาในข้างต้นแล้ว การคำนวณค่าความสุขของแต่ละประเทศจะมาจากสมการดังต่อไปนี้

$$HPI = \frac{\text{Life Satisfaction} \times \text{Life Expectancy}}{\text{Ecological Footprint}}$$

การอธิบายค่าความหมายของ Happiness Planet Index จะสรุปภาพรวมแล้วใช้สัญลักษณ์ของสัญญาณไฟจราจร (6 ระดับ) เป็นเกณฑ์ระดับของ 178 ประเทศทั่วโลก โดยจำแนกให้สีเขียวเข้ม เป็นระดับที่มีความสุขมากที่สุด รองลงมาคือ สีเขียวอ่อน สีเหลือง สีส้ม สีแสด และสีแดงเป็นระดับที่แย่ที่สุด²² โดยพบว่าประเทศที่ติดอันดับสูงสุด 10 อันดับแรก ไม่มีประเทศใดเลยที่เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว และเมื่อพิจารณาจำแนกตามภูมิภาคจะพบว่า สำหรับประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างสหรัฐอเมริกา แม้ว่าจะมีอันดับ GDP ที่สูงที่สุดเป็นอันดับ 1 และดัชนี HDI ที่สูงเป็นอันดับ 10 ของโลก แต่สำหรับ HPI แล้วกลับพบว่า สหรัฐอเมริกาถือว่าเป็นประเทศที่มีระดับ HPI ที่ต่ำมากในอันดับที่ 150 ของโลกจาก 178 ประเทศที่สำรวจ

²² The New Economics Foundation (NEF), "The unhappiness Planet Index : An Index of Human Well-being and Environmental Impact" [online]. 2007 Available from: http://www.neweconomics.org/gen/z_sys_PublicationDetail.aspx?pid=225

เช่นเดียวกันกับสหราชอาณาจักรที่มีอันดับ GDP ในอันดับที่ 6 ของโลก แต่พบว่า HPI อยู่ในอันดับ 108 ของโลก และอีกหลายประเทศที่มีลักษณะดังกล่าว *

สำหรับการยืนยันความสัมพันธ์ที่ตรงข้ามกันด้วยการใช้เครื่องมือทางสังคมศาสตร์อย่างเศรษฐมิติ (Econometrics) เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกโดย Richard Easterlin ซึ่งผู้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงลักษณะทิศทางความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งกันดังกล่าว²³ระหว่างระดับความสุขและระดับรายได้ของประเทศ โดยผลการศึกษาได้สะท้อนภาพให้เห็นว่าในประเทศเดียวกันผู้คนที่มีความมั่งคั่งมากกว่าจะมีความสุขมากกว่าผู้ที่ยากจน แต่การเพิ่มขึ้นของรายได้ไม่ได้มีนัยยะต่อการเพิ่มระดับความสุขของคนในสังคม โดยอธิบายว่าเมื่อรายได้ของประชาชนทุกคนมีการปรับตัวสูงขึ้นพร้อมกันกับพฤติกรรมของปัจเจกชนที่เปรียบเทียบตนเองกับคนอื่น ๆ ในสังคมแล้ว ส่งผลทำให้รายได้โดยเปรียบเทียบของแต่ละบุคคลไม่ได้เปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นแต่อย่างใด

นอกจากนี้ Easterlin ยังได้ศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลระดับรายได้และระดับความสุขในแต่ละประเทศ โดยผลการศึกษาพบว่ามีความสัมพันธ์ที่น้อยมากระหว่างรายได้ต่อหัวประชากรกับระดับความสุขของผู้คน สำหรับประเทศที่ร่ำรวยจะพบว่าระดับความสุขจะมากกว่าประเทศที่ยากจน แต่เมื่อวิเคราะห์ในประเทศที่ยากจนพบว่ายังไม่มีความสัมพันธ์ที่ชัดเจนนักระหว่างรายได้และระดับความสุข ซึ่งงานของ Easterlin ได้เสนอว่าจำเป็นต้องศึกษาต่อไปให้ละเอียดยิ่งขึ้นกว่านี้

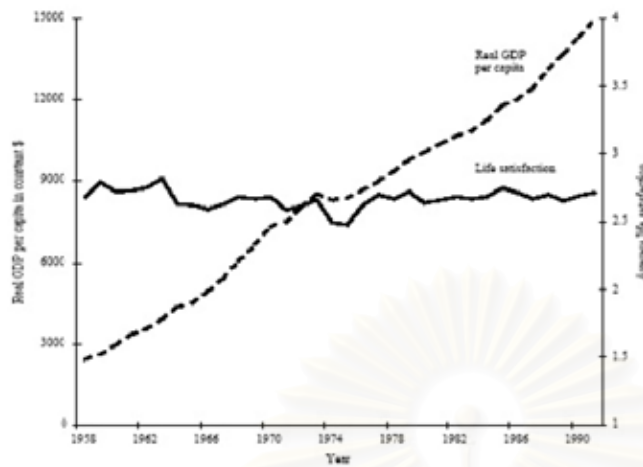
งานศึกษาของ Easterlin ได้จุดประกายความสนใจขึ้นในบรรดานักเศรษฐศาสตร์ก่อให้เกิดการตั้งคำถามในลักษณะเดียวกัน และทดสอบสมมุติฐานด้วยการเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์ในแต่ละประเทศ ซึ่งผลการสำรวจดังกล่าวได้สะท้อนภาพที่น่าสนใจเกี่ยวกับความสุขและระดับรายได้เฉลี่ยในแต่ละประเทศออกมาดังแผนภาพที่แสดงให้เห็นนี้

* สำหรับประเทศไทยถือได้ว่ามีดัชนี HPI อยู่ในอันดับต้น ๆ ของโลก คือ อันดับที่ 32 ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบในภูมิภาคเดียวกันแล้ว จะพบว่าประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ 7 ของทวีปเอเชีย รองจากประเทศจีน (อันดับที่ 6) สำหรับเวียดนาม ภูฏาน และศรีลังกา ติดอันดับ 1, 2 และ 3 ตามลำดับ

²³ Richard Easterlin, "Does Economic Growth Improve the Human Lot?, Some Empirical Evidence", In Nations and Households in Economic Growth, Edited by Paul A. David and Melvin W. Reder. (New York: Academic Press, 1974), p.24.

แผนภาพที่ 4. 2 ระดับความพึงพอใจในชีวิตและระดับรายได้เฉลี่ยในประเทศญี่ปุ่น

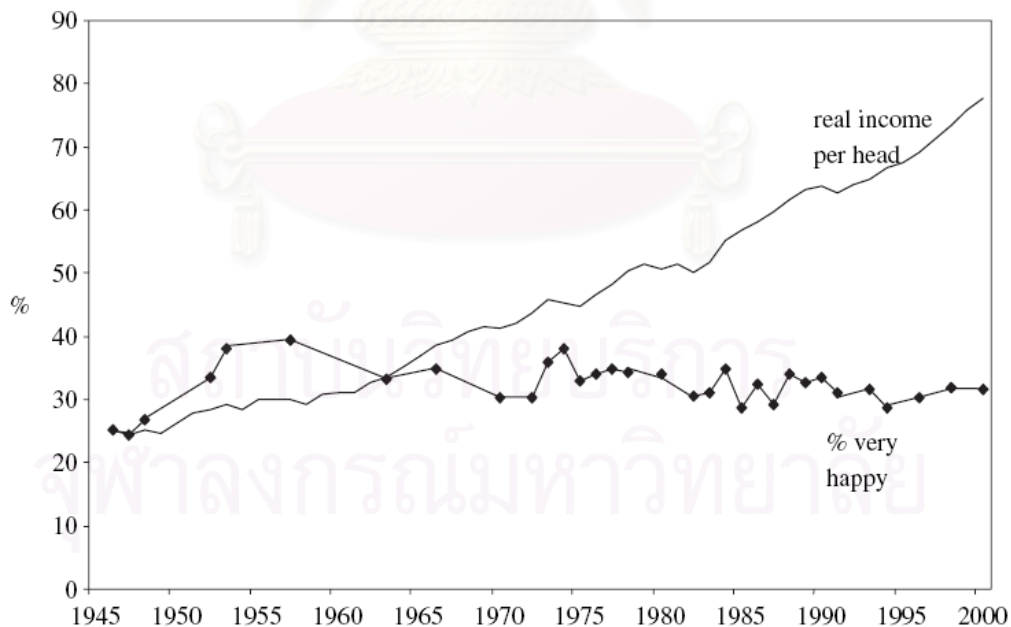

จากแผนภาพ 4.2 ได้แสดงให้เห็นถึงระดับรายได้ต่อหัวประชากรและระดับความสุขของประชาชนในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าระดับรายได้เฉลี่ยมีแนวโน้มเติบโตสูงขึ้นตลอดเวลาเมื่อระยะเวลาผ่านไป แต่สำหรับการชี้วัดระดับความสุขแล้วพบว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ค่อนข้างคงที่

ซึ่งสำหรับแผนภาพที่ 4.3 แสดงภาพเช่นเดียวกับในกรณีของสหรัฐอเมริกา

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าประเด็นสำคัญที่ Easterlin ได้ชี้ให้เห็นคือ การเพิ่มสูงขึ้นของรายได้เกิดขึ้นจริง แต่ระดับความสุขของผู้คนกลับไม่ได้เติบโตขยับสูงขึ้นตาม ซึ่งภายหลังได้มีงานศึกษาอีกหลายชิ้นที่ระบุยืนยันในทิศทางดังกล่าว²⁴

แผนภาพที่ 4. 3 ระดับความสุขและรายได้ต่อหัวที่แท้จริงในสหรัฐอเมริกา ค.ศ. 1945-2000

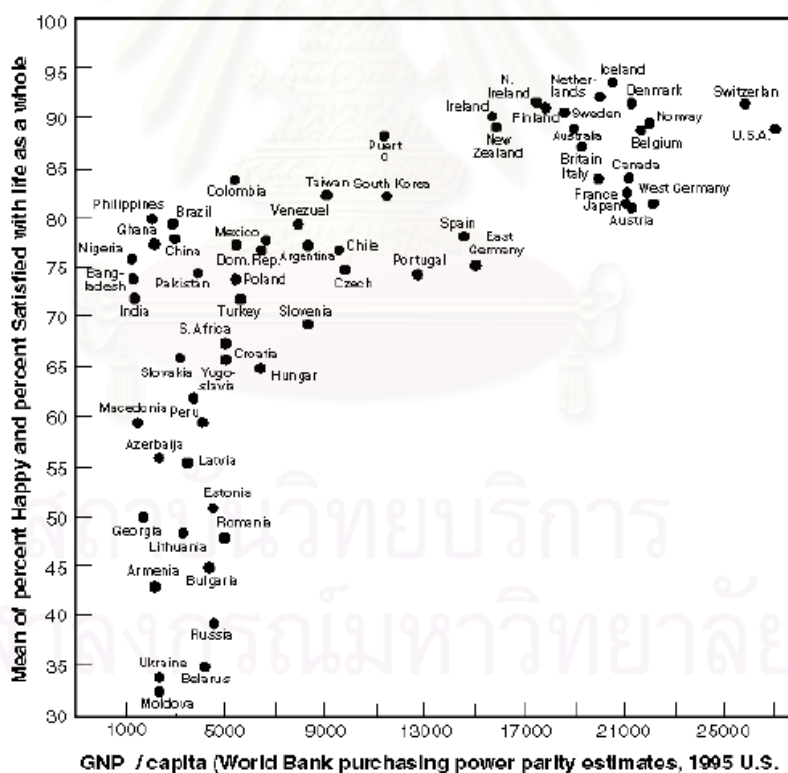
ที่มา. Richard Layard (2006), Happiness and Public Policy : A Challenge to the Profession ,pp. 25

²⁴ ผลการศึกษาที่สนับสนุนทิศทางในลักษณะดังกล่าว เห็นได้จากงานศึกษาของนักเศรษฐศาสตร์ในสาขานี้ ยกตัวอย่างเช่น Duncan ในปี ค.ศ. 1975 , Richard Easterlin, ในปี ค.ศ. 2001 Bruno Frey and Alois Stutzer ในปี ค.ศ. 2002 Andrew Clark and Frijters ในปี ค.ศ. 2006 เป็นต้น

ยิ่งไปกว่านั้นยังพบว่า ระดับรายได้ต่อหัวประชากรมีความสามารถในการอธิบายระดับความสุขได้เพียงระยะหนึ่งเท่านั้น เมื่อมีคำถามว่าการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดความสุข หรือความสุขเป็นตัวกำหนดระดับการเจริญเติบโต ผลการศึกษาของ Kenny ในปี ค.ศ. 1999 ได้ให้ข้อสรุปว่า ความอยู่ดีกินดีทางเศรษฐกิจเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับความสุข แต่ความอยู่ดีกินดีดังกล่าวยังเป็นสิ่งที่ไม่เพียงพอที่จะนำไปสู่ความสุข เนื่องจากความสุขมีความซับซ้อนมากกว่า และไม่จำเป็นเสมอไปว่าในประเทศที่ร่ำรวย ความสุขจะนำไปสู่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ในประเทศที่ยากจน ความเจริญเติบโตจะนำมาสู่ความสุข ซึ่งสำหรับประเทศที่มีเป้าหมายเรื่องความสุข จะมีลักษณะที่ชัดเจนว่าเป็นประเทศที่มีทิศทางนโยบายสังคมที่ชัดเจน เคารพสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ มีความพยายามที่จะลดความเหลื่อมล้ำ ซึ่งจะนำไปสู่การเจริญเติบโตที่เร็วกว่า²⁵

สามารถสรุปได้ว่า ในประเทศที่มีระดับรายได้ต่อหัวประชากรต่ำ รายได้มีส่วนในการกำหนดระดับความสุข แต่เมื่อประเทศที่มีระดับรายได้สูง รายได้จะมีอิทธิพลในการอธิบายความสุขน้อยมาก ดังแผนภาพที่แสดงให้เห็นต่อไปนี้²⁶

แผนภาพที่ 4.4 ค่าเฉลี่ยระดับความสุขต่อ GNP/Capita

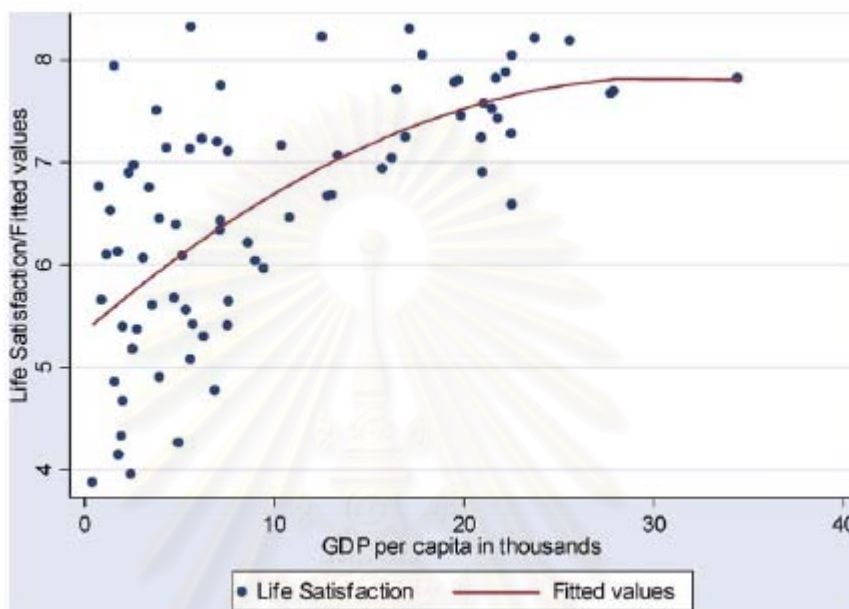

²⁵ Charles Kenny, "Does Growth Cause Happiness, or Does Happiness Cause Growth?", *Kyklos*, 52, 1(1999), pp. 3-26.

²⁶ World value survey, "GNP/Capita", [Online]. Available From: <http://www.worldvaluessurvey.org/>

นอกจากแผนภาพดังกล่าวแล้ว ทิศทางความสัมพันธ์ระหว่าง GDP ต่อหัวกับระดับความพึงพอใจในชีวิต ได้รับการยืนยันด้วยผลการศึกษาจาก 68 ประเทศทั่วโลกที่ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 2006 ด้วยเช่นกัน²⁷

แผนภาพที่ 4.5 GDP ต่อหัวประชากร และระดับความพึงพอใจในชีวิต

ที่มา: Tomi Ovaska and Ryo Takashima, Economics Policy and The Level of Self-perceived well-being : An International comparison, p.313

มีทฤษฎีต่างๆมากมายทั้งในทางจิตวิทยาเกี่ยวกับความสุข และพยายามแสวงหาคำตอบว่าเหตุใดระดับรายได้ที่สูงขึ้นจึงไม่สามารถที่จะสร้างให้ผู้คนมีความสุขได้ ทฤษฎีสำคัญที่มักถูกนำมาอธิบายคือ ทฤษฎีว่าด้วยการปรับเปลี่ยน (Adaptation Theory) และทฤษฎีว่าด้วย Set Point Theory ในทางจิตวิทยา²⁸ ซึ่งทฤษฎีว่าด้วยการปรับเปลี่ยนได้อธิบายว่า ปัจเจกบุคคลจะสนองตอบต่อเหตุการณ์ต่างๆที่กระทบเข้ามา และในขณะเดียวกันทฤษฎีว่าด้วย Set Point อธิบายถึงพฤติกรรมโดยทั่วไปของปัจเจกบุคคลว่า โดยปกติแล้วแต่ละบุคคลจะมีระดับความรู้สึกที่ในท้ายที่สุดแต่ละบุคคลจะหวนกลับไปหา ไม่ว่าบุคคลนั้น จะประสบกับภาวะความรู้สึกสุข หรือความรู้สึกทุกข์มากน้อยเพียงใด ด้วยเหตุดังกล่าว เมื่อมีการปรับตัวสูงขึ้นของรายได้ ไม่ว่าจะเป็นรายได้ประจำหรือ รายรับที่มาจากโชคลาภ เช่น การถูกสลากกินแบ่ง หรือได้ลาภลอยมา หรือ

²⁷ Tomi Ovaska and Ryo Takashima, "Economics Policy and The Level of Self-perceived well-being : An International comparison", *The Journal of Socio-Economics* 35 (2006) pp. 308-325

²⁸ Robert E. Lucas, Andrew Oswald, Yannis Georgellis and Ed Diener, "Reexamining Adaptation and The Set Point Model of Happiness: Reaction to change in Marital Status", *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 3, (2003), pp. 527-39.

แม้แต่ภาวการณ์เจ็บป่วยที่เรื้อรัง แต่แต่ละบุคคลจะมีระดับความสุขหรือทุกข์ตามภาวะนั้นในระยะหนึ่ง แล้วเมื่อเวลาผ่านไป ระดับความรู้สึกจะค่อย ๆ ปรับตัวกลับมาสู่ระดับเดิมที่เป็นของแต่ละบุคคลเป็นอีกครั้ง ดังนั้นจึงเป็นเหตุผลที่อธิบายว่า เหตุใดการเพิ่มขึ้นของระดับรายได้ จึงไม่สามารถทำให้แต่ละบุคคลมีระดับความสุขที่สูงขึ้นได้ และผู้คนยังคงแสวงหารายได้ที่สูงขึ้นไปเรื่อย ๆ”

สำหรับในทางเศรษฐศาสตร์แล้ว งานศึกษาของ Easterlin²⁹ ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง รายได้ การคาดการณ์ และระดับความสุข โดยอธิบายผ่านเส้นความพึงพอใจเท่ากัน โดย Easterlin ได้สมมติให้จุดเริ่มต้นอยู่ที่เส้นความพึงพอใจเท่ากัน (Indifference Curve:IC) ที่เป็น A_1 หากรายได้มีการปรับเพิ่มสูงขึ้น ปัจเจกชนจะมีระดับความสุขที่สูงขึ้น การปรับเปลี่ยนจะอยู่บนเส้นความพึงพอใจเท่ากันเส้นเดิม (มีการเปลี่ยนแปลงจากจุดที่ 1 2 และ 3 ตามลำดับ) ในทางกลับกันเมื่อระดับรายได้ไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่ปัจเจกชนมีการคาดการณ์ที่สูงขึ้น A_2 ระดับความสุขของปัจเจกชนจะมีการปรับลดลง

Easterlin ให้ความเห็นเกี่ยวกับการคาดการณ์ว่า การคาดการณ์ของปัจเจกชนจะมีการปรับตัวตามรายได้ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปพร้อม ๆ กัน ดังนั้นระดับรายได้ที่ปรับตัวสูงขึ้นจึงส่งผลทำให้ปัจเจกชนมีการคาดการณ์ที่สูงขึ้นตามไปด้วย ด้วยเหตุดังกล่าว ระดับความรู้สึกสุขของปัจเจกชนเมื่อรายได้มีการเปลี่ยนแปลง (จาก Y_m เป็น Y_2) จึงมีการขยับของเส้นความพอใจเท่ากันไปทางขวามือพร้อมกัน (จากเส้น A_1 เป็นเส้น A_2) ระดับความสุขเมื่อรายได้เปลี่ยนแปลงจึงไม่เปลี่ยนไปจากระดับเดิม (จากจุดที่ 2 เป็นจุดที่ 5 แต่ยังคงเป็นระดับความสุขที่ U_m เท่าเดิม)

เมื่อปัจเจกบุคคลเปรียบเทียบระดับความสุขในอดีตกับในปัจจุบัน Easterlin อธิบายว่าปัจเจกบุคคลจะพิจารณาจากระดับความรู้สึก ณ ปัจจุบันเป็นหลัก (ยกตัวอย่างเช่น ระดับ A_2) ดังนั้นระดับความสุขในอดีต (จุดที่ 4) จึงต่ำกว่าความสุขที่ได้รับในปัจจุบัน (จุดที่ 5) ในขณะที่เมื่อปัจเจกบุคคลคาดการณ์ไปในอนาคต ในกรณีที่รายได้ปรับสูงขึ้น (จาก Y_2 เป็น Y_3) ปัจเจกบุคคลจะคาดหวังระดับความสุขของตนเองจะสูงขึ้น (จากจุดที่ 5 ไปยังจุดที่ 6) แต่ในความเป็นจริงแล้ว ระดับการคาดการณ์ก็จะมีปรับตัวอีกครั้ง (เป็นเส้น A_3) ดังนั้นระดับความสุขจะยังคงอยู่กับที่ U_m เท่าเดิม³⁰(แผนภาพที่ 4.5)

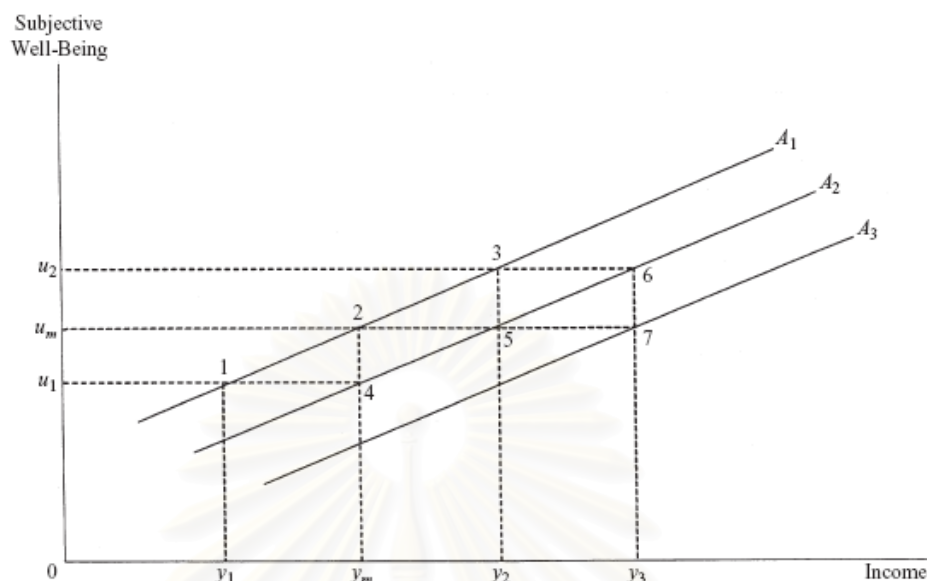
* งานของ Lucas et al .ในปี ค.ศ. 2003 ได้หยิบยกงานศึกษาของ Brickman et al “Lottery Winners and Accident victims: is happiness relative?”, Journal of Personality and Social Psychology, 36, (1978). pp. 917-927 ซึ่งยกตัวอย่างคนที่ถูกรางวัลสลากกินแบ่ง และคนที่ประสบอุบัติเหตุเป็นตัวอย่างสำคัญ

** ลักษณะดังกล่าวเรียกว่า Hedonic Treadmill ซึ่งอาจได้รับการกระตุ้นให้มีการคาดหวังที่สูงขึ้นจากอิทธิพลของสิ่งเร้าต่าง ๆ รอบตัว เช่น การโฆษณาผ่านโทรทัศน์ อันจะทำให้ผู้คนมีความต้องการมากขึ้นกว่าเดิม โดยเรียกว่าเป็น Satisfaction Treadmill และรวมถึงความคาดการณ์ที่มีต่อภาพลักษณ์ที่ดีขึ้น ด้วยการเป็น Positional Treadmill ด้วย โดยตัวอย่างสามารถอ่านได้เพิ่มเติมใน Luigino Bruni and Luca Stanca, “Income Aspiration, Television and Happiness: Evidence From World Value Survey”, Kyklos, 59, 2, (2006), pp. 209-225.

²⁹ Richard Easterlin, “Income and Happiness: Towards A Unified Theory”, The Economic Journal, 111,(July), pp. 465-484.

³⁰ Ibid, pp. 472-474.

แผนภาพที่ 4.6 ระดับความรู้สึกอยู่ดีและระดับรายได้ เมื่อ ระดับความรู้สึกอยู่ดีเป็นสมการขึ้นกับรายได้ (Y) และการคาดการณ์ (A)

ที่มา. Richard Easterlin (2001). Income and Happiness: Toward a Unified Theory, p. 473

นอกจากคำอธิบายในทางจิตวิทยาและทางเศรษฐศาสตร์แล้ว ยังมีคำอธิบายจากงานศึกษาหลายชิ้นว่า เหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผู้คนไม่มีความสุขเนื่องจากลักษณะของการเป็นสินค้าสถานะ (Status Good/Positional Good) ของรายได้ เมื่อผู้คนในสังคมต่างเปรียบเทียบตนเองกับบุคคลรอบข้าง เมื่อคนหนึ่งมีสินค้าสถานะ คนอื่นรอบข้างมีแนวโน้มที่จะแสวงหาด้วย สังคมจะแข่งขันกันเพื่อครอบครองสินค้าสถานะ และเมื่อสินค้าหนึ่งมีผู้ครอบครองมาก สินค้าดังกล่าวจะสูญเสียลักษณะการเป็นสินค้าสถานะไป สินค้าอื่นที่มีความยากในการแสวงหามาบริโภคจะกลายเป็นสินค้าสถานะตัวใหม่ต่อไป ลักษณะดังกล่าวพบว่า รายได้ (Income) มีลักษณะของการเป็นสินค้าสถานะตัวหนึ่ง ผู้คนจึงพยายามแสวงหาระดับรายได้ที่สูงยิ่งขึ้นไป³¹ ดังนั้นจากลักษณะพฤติกรรมดังกล่าวของมนุษย์อาจเรียกได้อีกประการว่า ผู้คนต่าง ๆ ล้วนแล้วติดอยู่กับการแข่งขันกันอยู่ตลอดเวลาโดยไม่อาจแสวงหาจุดสุดท้ายได้³²

นอกจากนี้ยังรวมถึงปัญหา Time-saving Paradox ซึ่งเกิดขึ้นจากภาวะเทคโนโลยีโลกที่มีนวัตกรรมความก้าวหน้าที่สูงขึ้น ช่วยทำให้เกิดการการประหยัดเวลามากขึ้น แต่น่าเสียดายว่าเวลาที่ได้คืนกลับมาไม่ได้ถูกนำไปใช้ในการพักผ่อนหรือแสวงหาความสุขให้กับตนเอง แต่กลับถูกนำกลับมาใช้ใหม่และนำไปสู่กระบวนการผลิต (Reproduction) ต่อไป รายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการผลิตสินค้าบริการไม่ได้ก่อให้เกิดความสุขมากขึ้นเมื่อต้นทุนค่าเสียโอกาสของเวลาที่ใช้ในการผลิตต่างมีการปรับตัวสูงขึ้นเช่นเดียวกัน และในท้ายที่สุดยังมีปัญหาเรื่องทางเลือกที่มากเกินไปในการ

³¹ Mathias Binswanger, "Why Does Growth Fail to make us Happier?: Some Mechanisms Behind The Paradox of Happiness", Conference "The Paradox of Happiness in Economics" 21-23 March 2003, University of Milano-Bicocca.

³² Richard Layard, Happiness : Lesson from the New Science, pp. 150-152.

บริโภค ซึ่งประเด็นดังกล่าวอาจเป็นสิ่งที่ดีที่จะทำให้ผู้บริโภคมีทางเลือกที่มาก แต่จากการศึกษาเชิงจิตวิทยาพบว่า ทางเลือกที่มากเกินไปอาจจะสร้างความสับสนให้กับผู้บริโภคได้³³ ยากที่จะตัดสินใจได้ถูกต้อง และทำให้ท้ายที่สุดผู้บริโภคเกิดความไม่แน่ใจในการตัดสินใจเลือกของตนเอง ทำให้ความสุขจากการดำเนินชีวิตและการบริโภคที่มีทางเลือกมากมายไม่มากเท่าที่ควรจะเป็น

4.5. การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลกำหนดความรู้สึกสุข

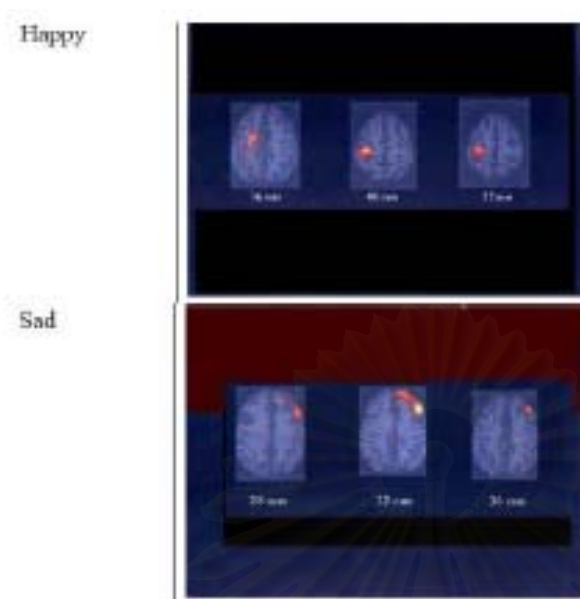
จากที่กล่าวมาข้างต้น ได้แสดงให้เห็นถึงนิยามเกี่ยวกับความสุข เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ตลอดจนพัฒนาการของความคิดและจุดเริ่มต้นของคำถามเกี่ยวกับความสุข ซึ่งคำถามหนึ่งที่สำคัญและเป็นหนึ่งในวัตถุประสงค์ในการศึกษาเรื่องความสุขที่แต่ละประเทศ คือ สิ่งใดหรือปัจจัยใดที่มีอิทธิพลในการกำหนดต่อระดับความสุขของประชาชนในประเทศ ซึ่งกรอบการศึกษาของเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุขมีการขยายกรอบที่กว้างออกไปกว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจ โดยครอบคลุมถึงปัจจัยทางประชากร ปัจจัยทางสังคม ทางวัฒนธรรม และในทางการเมือง ประกอบพร้อมกันในการศึกษา

สำหรับปัจจัยที่มีอิทธิพลกำหนดความรู้สึกสุข สามารถแยกออกเป็นประเภทต่างๆ ในเบื้องต้นได้ 2 ประเภทใหญ่ คือ ปัจจัยภายในตัวปัจเจกบุคคลนั้น และปัจจัยภายนอก ซึ่งสำหรับปัจจัยภายใน (Intrinsic Factors) หมายถึง ปัจจัยที่กำหนดมาจากเหตุทางพันธุกรรมของปัจเจกบุคคลนั้น ๆ อันมีผลในการกำหนดแนวโน้มพื้นฐานอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งปัจจัยดังกล่าวนี้มาจากการศึกษาทางจิตวิทยา โดยพบว่า ผู้มีลักษณะพื้นฐานเป็นคนอารมณ์ดี นอกจากการเลี้ยงดูของพ่อแม่แล้ว ยีนส์หรือลักษณะทางพันธุกรรมได้มีส่วนในการกำหนดลักษณะดังกล่าวด้วย ซึ่งความรู้สึกสุขสามารถแสดงให้เห็นโดยอาศัย MRI scans ซึ่งเป็นเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ ดังแผนภาพที่แสดงให้เห็นดังต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³³ Lok Sang HO, "Happiness and Public Policy", Economics Department & Centre for Public Policy Studies, Lingnan University, (2001), p.24.

แผนภาพที่ 4.7 การทำงานของสมองเมื่อรู้สึกมีความสุข หรือมีความรู้สึกทุกข์

แผนภาพด้านข้างนี้แสดงถึงการทำงานของสมอง เมื่อกลุ่มตัวอย่างรับรู้ภาพหรืออารมณ์ความรู้สึกความสุขและความเศร้า โดยพบว่า เมื่อบุคคลรู้สึกมีความสุข จะพบการทำงานของสมองซีกซ้ายในทางตรงกันข้ามกับ การรับรู้ความรู้สึกทุกข์หรือเศร้า สมองซีกขวาจะมีความทำงาน

ที่มา: Richard Davidson, University of Wisconsin³⁴

แต่สำหรับการศึกษาในที่นี้ จะขอละเว้นปัจจัยภายในดังกล่าวออกจากวิเคราะห์ เนื่องจากการศึกษาอิทธิพลของปัจจัยดังกล่าวอาจจำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ ที่มีต้นทุนในการศึกษาที่สูง แต่อย่างไรก็ตามจะพึงระลึกเสมอว่ามีปัจจัยภายในประกอบการกำหนดระดับความสุขเสมอ ดังนั้นในการศึกษาคั้งนี้จึงมีกรอบการศึกษาไว้ที่ปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ที่ไม่ได้ถูกกำหนดมาจากพันธุกรรมเท่านั้น

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมาพบว่า มีการกำหนดสมการความสุขโดยกำหนดปัจจัยหลัก ๆ แยกเป็นด้านต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้³⁵

$$r = h(u(y, z, t)) + \varepsilon$$

เมื่อกำหนดให้ r หมายถึง ระดับความรู้สึกสุข หรือระดับความพึงพอใจ, Y หมายถึง รายได้ที่แท้จริง, Z หมายถึง ปัจจัยทางประชากรและปัจจัยส่วนบุคคลต่าง ๆ, T หมายถึง ปี และสำหรับ ε หมายถึงส่วนอื่น ๆ ที่ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยตัวแปรที่อยู่ในสมการ

ต่อมาสมการดังกล่าวได้มีการปรับเปลี่ยนให้ครอบคลุมไปถึงปัจจัยอื่น ๆ ทางสังคมและวัฒนธรรม โดยมีการนำปัจจัยด้านทุนทางสังคม (S) ได้แก่ ความไว้วางใจกันของคนในสังคม การมีปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม เป็นต้น เข้ามาเป็นปัจจัยอธิบายในสมการดังกล่าว³⁶

³⁴ Andrew Oswald, Happiness, presentation Esmee Fairbairn 2006 Lecture, Lancaster Available from:

<http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/economics/staff/faculty/oswald/happinesslancasternov06.pdf>

³⁵ Blanchflower & Oswald, "Well-being Over time in Britain and the USA", *Warwick Economic Research Paper*, No.610 (2001)

³⁶ Gardner & Oswald, "Money and Mental Wellbeing: A Longitudinal Study of Medium-Sized lottery Wins, *Journal of Health Economics* 26,(2007) and Powdthavee, Nattavudh, "Putting a

$$r = h(u(y, s, z, t)) + \varepsilon$$

ในงานศึกษาบางชิ้นได้สนใจเป็นพิเศษกับปัจจัยทางเศรษฐกิจต่างๆ เช่น ความไม่เท่าเทียมกัน ภาวะการทำงาน อัตราเงินเฟ้อ ก็ได้แยกกลุ่มตัวแปรศึกษาไปในอีกลักษณะหนึ่งดังเช่น งานศึกษาของ Di Tella³⁷

$$Happy = \alpha Inequality + \beta Macro + \delta Micro + \eta + \mu + \varepsilon$$

เมื่อกำหนดให้ Happy หมายถึง ระดับความสุข, Inequality หมายถึงความไม่เท่าเทียมกัน, Macro เป็นตัวแปรต่างๆในระดับรัฐ เช่น GDP ต่อหัวประชากร อัตราเงินเฟ้อ อัตราการว่างงาน อัตราการเกิดอาชญากรรม เป็นต้น สำหรับ Micro เป็นตัวแปรในระดับบุคคล เช่น อายุ การจ้างงาน รายได้ เป็นต้น, η เป็นตัวแปรหุ่น (ตัวแปรเชิงคุณภาพ), μ เป็นตัวแปรปี พ.ศ. และสำหรับ ε เป็นอิทธิพลที่มาจากส่วนอื่นๆที่แบบจำลองไม่สามารถอธิบายได้ หรือในบางครั้งให้ความสนใจเฉพาะส่วนของเงินเฟ้อและอัตราการว่างงานที่มีต่อระดับความสุข สมการจะมีการปรับเปลี่ยนเป็นดังนี้

$$Happy = \alpha Inflation_{it} + \beta Unemployment_{it} + \varepsilon_{it} + \delta_t + \mu_{it}$$

เมื่อกำหนดให้ ε_{it} เป็นส่วนของ fixed Effect และกำหนดให้ δ_t เป็น Time Effect³⁸ ดังนั้นเมื่อสรุปแล้วจากข้อมูลข้างต้น สามารถจำแนกประเภทของปัจจัยกำหนดต่างๆ ออกดังนี้

4.5.1. ปัจจัยทางประชากรศาสตร์ (Demographic Factors)

สำหรับปัจจัยทางประชากร ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา และปัจจัยอื่นๆ โดยสามารถแสดงรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

- ปัจจัยด้านเพศ (Gender)

จากการทบทวนวรรณกรรมปริทัศน์ พบว่าโดยเฉลี่ยแล้วจากการศึกษาในรัสเซีย สหรัฐอเมริกา สวิตเซอร์แลนด์ ต่างให้ความเห็นในทิศทางเดียวกันโดยพบว่า เพศชายมีระดับความสุขหรือความพึงพอใจในชีวิตมากกว่าเพศหญิง³⁹ ซึ่งเหตุผลในการอธิบายอาจมาจากลักษณะ

Price Tag on Friends, Relatives and Neighbour: Using Surveys of Life Satisfaction to Value Social Relationship”, (2007)

³⁷ Rafael Di Tella, “Inequality and Happiness: Are Europeans and Americans Different?”, (2001a) and “The Macroeconomics of Happiness”, Warwick Economic Research Paper, 615 (2001b), p.24.

³⁸ Rafael Di Tella, MacCulloch and Oswald, “Preferences over Inflation and Unemployment: Evidence from Surveys of Happiness”, *The American Economic Review*, 91, 1 (Mar, 2001), p.24.

³⁹ Graham, Carol and Andrew Eggers and Sandip Sukhtankar (2004). “Does Happiness pay?: An Exploration based on panel data from Russia”, *Journal of Economic Behavior & Organization*, Vol. 55 (2004), pp. 319-42, Andrew Clark, Andrew Oswald and Peter Warr, “Is Job Satisfaction U-shaped in Age?”, *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 69, (1996), pp. 57-81

ปัญหาการเลือกปฏิบัติระหว่างเพศ⁴⁰ ซึ่งถึงแม้ว่าจะมีการออกกฎหมายเกี่ยวกับการเลือกปฏิบัติแล้วก็ตาม แต่ในความเป็นจริงยังคงมีการเลือกปฏิบัติเกิดขึ้น

นอกจากนี้แล้วลักษณะสังคมยังมีส่วนสำคัญต่อระดับความสุข โดยพบว่า ผู้หญิงจะมีความสุขมากกว่าผู้ชาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าสังคมดังกล่าวเป็นสังคมที่มีการกระจายรายได้เท่าเทียมกัน แต่ผลการศึกษาก็จะให้ผลตรงข้ามหากสังคมดังกล่าวเป็นสังคมที่มีการกระจายรายได้ไม่ดี โดยได้ยกตัวอย่างเปรียบเทียบสังคมในประเทศอิสราเอล 2 กลุ่ม ซึ่งกลุ่มตัวอย่างหนึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรม ที่มีวิธีการผลิตแบบชุมชน ผู้หญิงมีแต่หน้าที่เลี้ยงดูที่บ้าน สำหรับการตัดสินใจที่จะทำงานนอกบ้านเป็นสิทธิของแต่ละบุคคล แต่ในอีกกลุ่มตัวอย่างหนึ่งที่เป็นสังคมการค้า แม้ว่าผู้หญิงจะมีหน้าที่ทำงานนอกบ้าน แต่งานบ้านก็เป็นหน้าที่ที่จะต้องกระทำด้วย ดังนั้นเพศหญิงจึงมีความสุขมากกว่า⁴¹ แต่อย่างไรก็ตาม ในบางสังคมผู้หญิงอาจมีระดับความสุขที่สูงกว่าเพศชายได้ โดยงานศึกษาเชิงประจักษ์ในสวีเดนและนอร์เวย์ พบว่าทัศนคติในแง่บวกที่มีต่อหน้าที่การเป็นแม่บ้านแม่เรือนก็มีผลทำให้เพศหญิงมีระดับความสุขมากกว่าเพศชายได้ แม้ว่าจะต้องทำงานทั้งในบ้านและนอกบ้าน⁴²

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า โดยทั่วไปเพศชายมีแนวโน้มที่จะมีระดับความสุขมากกว่าเพศหญิง แต่การสรุปผลยังไม่สามารถสรุปได้ชัดเจนได้ เนื่องจากสภาพสังคม ทัศนคติ ต่างมีส่วนสำคัญในการกำหนดระดับความสุขเช่นเดียวกัน

▪ ปัจจัยด้านอายุ (Age)

พบว่าจากการศึกษาแล้ว ระดับความสุขและอายุมีลักษณะความสัมพันธ์ในลักษณะของ U-Shape กล่าวคือ ความสุขในช่วงต้นและช่วงท้ายของชีวิตมีแนวโน้มสูงกว่าวัยกลางคน ซึ่งผลการศึกษาก็ยืนยันจากข้อมูลเชิงประจักษ์ในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ รัสเซีย และรวมไปถึงประเทศละตินอเมริกาเป็นไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ ระดับความสุขที่ต่ำที่สุดของสหรัฐอเมริกาอยู่ในช่วงอายุประมาณ 40 ปี ขณะที่ผลการศึกษาในประเทศอังกฤษ พบว่าระดับความสุขต่ำที่สุดอยู่ที่ 31 ปี⁴³ ในงานบางชิ้นอยู่ที่ช่วงอายุ 37 และ 40 ปี แยกเป็นเพศชาย และเพศหญิง ตามลำดับ⁴⁴ สำหรับในรัสเซียพบว่า ช่วงอายุที่ระดับความสุขต่ำที่สุดอยู่ประมาณ 47 ปี ซึ่งข้อมูลดังกล่าวนี้อาจมากกว่าผลของกลุ่มประเทศ OECD และประเทศสหรัฐอเมริกาที่ได้มีการศึกษาไว้⁴⁵ และในประเทศละตินอเมริกา พบว่า ระดับอายุที่ระดับความสุขต่ำที่สุด คือ ช่วง

⁴⁰ David G Blanchflower and Andrew Oswald, "Money, Sex and Happiness: An Empirical Study", *NBER working paper No.10499*, May 2004

⁴¹ David Morawetz, "From Income and Distribution and Self-Rated Happiness: Some Empirical Evidence", in *The Economic Journal* (September 1977), pp. 511-522

⁴² Bruno Frey and Alois Stutzer, "What are the sources of Happiness?", *Working Paper No. 0027*, Johannes Kepler University of Linz, Department of Economics, (November 2000)

⁴³ Andrew Clark, Andrew Oswald and Peter Warr, "Is Job Satisfaction U-shaped in Age?", pp.63

⁴⁴ Blanchflower, David G. and Andrew J. Oswald, "Well-being overtime in Britain and The USA", *Warwick Economic Research Papers*, NO. 616, (2001).

⁴⁵ Graham et al, "Does Happiness pay?: An Exploration based on panel data from Russia"

อายุ 47 ปี⁴⁶ และสำหรับในแอฟริกาใต้ พบว่าผลการศึกษาไม่ต่างไปจากประเทศที่ร่ำรวยทั้งหลาย คือระดับความสุขมีความสัมพันธ์เป็น U-shape จริง โดยมีช่วงอายุที่ระดับความสุขต่ำที่สุด ประมาณช่วงอายุ 40 ปี⁴⁷

แต่อย่างไรก็ตามพบว่าผลการศึกษาอาจจะตรงข้ามได้ในบางประเทศ ที่อายุมากขึ้นอาจมีความสุขลดลงได้ อันเนื่องมาจากปัญหาการกระจายรายได้ในแต่ละสังคมที่แตกต่างกันไป โดยพบว่าในสังคมที่มีการกระจายรายได้ดี มีลักษณะเป็นสังคมเกษตร ช่วงอายุที่มากขึ้นไม่ได้ทำให้ความสุขลดลง ซึ่งตรงกันข้ามกับสังคมที่มีปัญหาการกระจายรายได้ไม่ดี โดยจะพบว่าอายุที่มากขึ้น จะยังมีความสุขลดลงเห็นได้จากกรณีศึกษาในประเทศอิสราเอล⁴⁸ และเมื่อเปรียบเทียบผลดังกล่าวกับกรณีของประเทศสวีเดนและแลนด์ พบว่า คนสูงอายุมีแนวโน้มจะมีความสุขมากกว่าผู้คนที่อายุน้อยกว่า 30 ปี⁴⁹

▪ ปัจจัยด้านสถานภาพสมรส (Marital Status)

พบว่าจากการศึกษาข้อมูลภาคตัดขวาง (Cross Section) ได้ข้อสรุปที่น่าสนใจว่า โดยทั่วไปแล้วผู้ที่สมรสจะมีระดับความสุขที่สูงกว่าคนโสด ยิ่งไปกว่านั้นจากการศึกษาวารสารเกี่ยวกับครอบครัว พบว่าความสุขจากชีวิตสมรสเป็นแหล่งสำคัญที่สุดของความสุขของผู้คน ดังจะเห็นได้จากผลการศึกษาข้อมูลของกลุ่มคนผิวสีในสหรัฐอเมริกา⁵⁰ นอกจากนี้แล้วยังพบว่าระดับความสุขของผู้ที่มีสถานภาพสมรสจะแตกต่างกันไปตามช่วงอายุอีกด้วย โดยพบว่า กลุ่มอายุน้อยจะมีระดับความสุขระดับหนึ่ง เมื่ออายุมากขึ้นและสมรสจะมีระดับความสุขที่สูงขึ้น ซึ่งสามารถยืนยันผลการศึกษาได้ว่า ผู้ที่มีสถานภาพสมรสจะมีความสุขมากกว่าผู้ที่มีสถานภาพโสด⁵¹ (ดูภาพประกอบในแผนภาพที่ 4.6)

แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากพฤติกรรมของผู้คนยังคงมีลักษณะที่ปรับตัวตามสถานการณ์ต่างๆ ที่กระทบ ดังนั้นจึงมีงานศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของระดับความสุขของผู้ที่สมรสแล้ว โดยพบว่า แม้กลุ่มที่สมรสแล้วและกลุ่มที่กำลังสมรสจะมีระดับความสุขมากกว่าค่าเฉลี่ย

⁴⁶ Graham, Carol and Stefano Pettinato, Happiness and Hardship: Opportunity and Insecurity in New Market Economy, (Washington D.C: Brooking Institutional Press,2002)..

⁴⁷ Powdthavee, Nattavudh, “Happiness and Standard of Living: The case of South Africa”, in Handbook on Economics of Happiness,(2006) pp. 447-486

⁴⁸ David Morawetz, “From Income and Distribution and Self-Rated Happiness :Some Empirical Evidence”

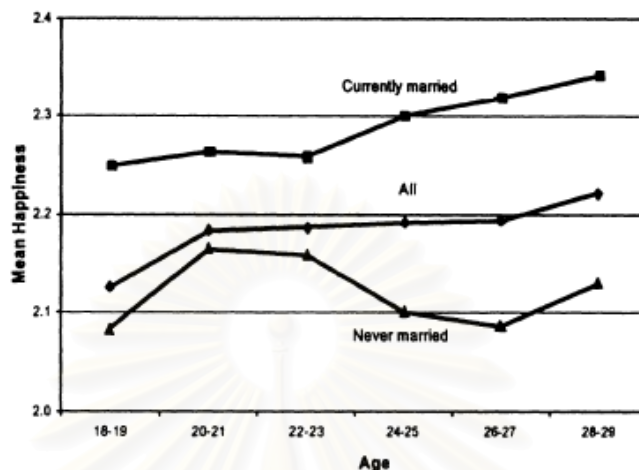
⁴⁹ Bruno Frey and Alois Stutzer, “What are the sources of Happiness?”

⁵⁰ Veroniga G. Thomas, “Determinants of Global Life Happiness and Marital Happiness in Dual-Career Black Couples”, Family Relation, ,39, (1990) pp. 174-78

⁵¹ Richard Easterlin, “Explaining Happiness”, Proceeding of the National Academy of Science of the United States of America, Vol. 100, No. 19, (Sep,2003), pp. 11176-11183 ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวได้รับการยืนยันว่าเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับงานศึกษาของ Alois Stutzer & Bruno Frey, “Does Marriage Make People Happy or Do Happy People Get Married?”, Journal of Socio-Economic, (October,2004)

ระดับความสุขก่อนที่จะมีการสมรส แต่เมื่อมีการแต่งงานแล้ว ผู้คนจะมีความพึงพอใจในชีวิตแต่งงานน้อยกว่าช่วงที่สมรสได้ไม่นาน อันแสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของผู้คนที่มีการแต่งงาน⁵²

แผนภาพที่ 4. 8 แสดงระดับความรู้สึกสุขจำแนกตามช่วงอายุ และสถานภาพสมรส

ที่มา. Richard Easterlin (2003), อ้างมาจาก Davis. J. A. & Smith. T. W. (2002) *General Social Surveys, 1972-2002* (National Opinion Research Center. Chicago). machine-readable data file

แต่สำหรับคู่สมรสที่มีปัญหาชีวิต จะพบว่าชีวิตแต่งงานที่ไม่ดีจะลดความอยู่ดีมีสุขของชีวิตลง เสียการเคารพตนเอง รวมถึงสุขภาพโดยรวมด้วยที่จะแย่ง มีหลักฐานที่ยืนยันว่าชีวิตสมรสที่ไม่มีความสุขนั้นจะสร้างความทุกข์ใจมากกว่าผู้ที่ตัดสินใจหย่าร้าง⁵³

สำหรับผู้ที่อยู่ในภาวะการหย่าร้างจะมีความสุขน้อยกว่าคนทั่วไป อิทธิพลทางลบของการหย่าร้างในอดีตจะส่งผลต่อเนื่องเป็นช่วงเวลานาน คือ 2 ปีสำหรับเพศชาย และ 3 ปีสำหรับเพศหญิง⁵⁴ โดยจากผลการศึกษาในประเทศอังกฤษ พบว่าหากรัฐบาลต้องการชดเชยระดับความสุขให้คนหย่าร้างรู้สึกมีความสุขไม่แตกต่างไปจากคนสมรส จะต้องชดเชยเป็นเงินจำนวนถึง 100,000 เหรียญสหรัฐต่อปี⁵⁵ เมื่อเปรียบเทียบระดับความสุขของผู้ที่ตัดสินใจหย่าร้าง พบว่า เมื่อพิจารณาภาพรวมทั้งหมด ระหว่างคู่สมรสที่มีปัญหาแต่ยังคงไม่หย่าร้าง คู่สมรสที่หย่าร้าง และคู่สมรสที่เป็นหม้าย จะพบว่า คู่สมรสที่ตัดสินใจหย่าร้างได้รับผลได้ทางจิตใจจากการหย่าร้างในช่วงปีแรกๆของการหย่าร้าง และระดับความรู้สึกจะค่อยๆปรับตัวลดลง⁵⁶ (ดูแผนภาพที่ 4.7 ประกอบ)

⁵² Lucas et al, "Reexamining Adaptation and The Set point model of Happiness: Reaction to changes in Marital Status" และสอดคล้องกับงานศึกษาของ Andrew Clark et al, "Lags and Leads in Life Satisfaction: A Test of the Baseline Hypothesis", (2003) ,pp.16

⁵³ Hawkins and Booth, "Unhappily Ever After: Effects of Long term, Low Quality Marriages on Well-being", *Social Forces*, Vol. 84, No.1, (2005), pp.451-471

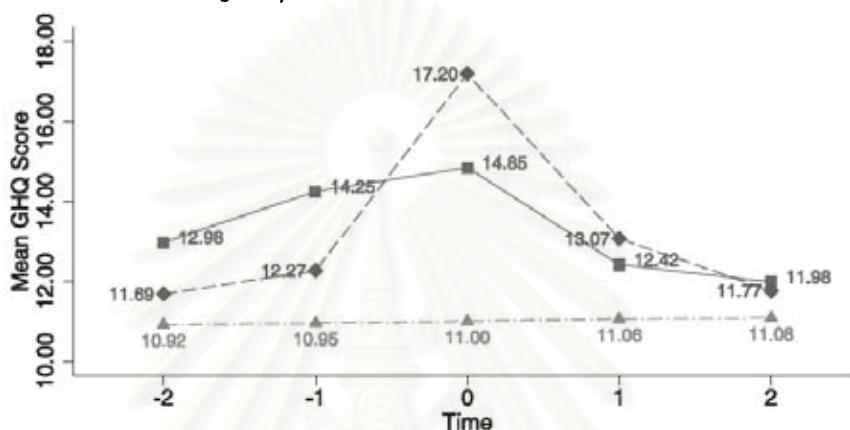
⁵⁴ Andrew Clark et al (2003), pp.16

⁵⁵ Blanchflower and Oswald, "Well-being overtime in Britain and The USA", *Warwick Economic Research Paper*, No.616, (2001)

⁵⁶ Gardner, Jonathan and Andrew J. Oswald, "Do Divorcing Couples Become Happier By Breaking up?", *IZA Discussion Paper* No. 1788, (September 2005)

แผนภาพดังกล่าวได้แสดงถึงระดับความรู้สึกสุขโดยจำแนกตามสถานภาพสมรสทั้งสาม คือ คู่สมรสที่มีปัญหาชีวิตสมรสแต่ไม่หย่าร้าง ผู้ที่ตัดสินใจหย่าร้าง และผู้ที่เป็นหม้าย โดยพบว่า กลุ่มผู้ไม่หย่าร้างนั้นมีระดับความรู้สึกสุขที่น้อยที่สุด ในขณะที่ผู้ที่ตัดสินใจหย่าร้างนั้นจะได้รับระดับความรู้สึกสุขที่มากกว่ากลุ่มอื่นๆ ในช่วงที่หย่าร้าง แต่เมื่อเวลาผ่านไปลักษณะพฤติกรรมของการปรับตัวจะทำให้ระดับความรู้สึกสุขลดน้อยลงกลับมาสู่ระดับเดิม แต่ยังคงเป็นระดับที่สูงกว่ากลุ่มสถานภาพสมรสอื่นๆ

แผนภาพที่ 4.9 ระดับความรู้สึกสุขจำแนกตามสถานภาพสมรส และการตัดสินใจหย่าร้าง

ที่มา: Gardner & Oswald (2006). “Do Divorcing Couples Become Happier by Breaking Up”, pp. 327

▪ ปัจจัยทางสุขภาพ (Health)

พบว่าโดยรวมแล้วทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างระดับสุขภาพและระดับความสุขจะเป็นไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ ระดับสุขภาพกายและสุขภาพทางจิตใจจะมีความสัมพันธ์ทางบวกต่อระดับความสุข ซึ่งกรอบความคิดเกี่ยวกับสุขภาพถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของชีวิตที่ดีตามแนวคิดของอริสโตเติลมาแต่เริ่มแรกแล้ว⁵⁷ โดยผลการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ดังกล่าวได้รับการยืนยันด้วยงานศึกษาต่างๆ ยกตัวอย่างเช่น สุขภาพที่แข็งแกร่งกับความสุขต่างกำหนดซึ่งกันและกัน⁵⁸ หรือผลการศึกษาในบางชิ้นที่ระบุในทิศทางตรงข้ามว่า สุขภาพกายไม่ได้เป็นตัวทำนายสำหรับความอยู่ดีมีสุขตามอรรถวิสัย เพราะเนื่องจากปัจเจกชนเรียนรู้ที่จะปรับตัวตามสถานการณ์ต่างๆ ดังนั้นสุขภาพที่ดีจึงไม่ได้เป็นตัวรับรองว่าจะมีความสุขเสมอไป⁵⁹ ในขณะที่ทางด้านสุขภาพจิตมีผลการศึกษาว่า คนที่มีความสุขมากจะไม่มีอาการรายงานว่ามีปัญหาทางสุขภาพจิต⁶⁰

⁵⁷ Peter Allmark, “Health , Happiness and Health Promotion”, *Journal of Applied Philosophy*, Vol.22, No.1 (2005)

⁵⁸ Carol Graham et al, “Does Happiness Pay? : An Exploration based on panel data from Russia”,(2004)

⁵⁹ Ed Diener, Jeffrey Sapyta and Eunkook Suh, “Subjective Well-being is essential to Well-being”, *Psychological Inquiry*,(1998),pp.33-37

⁶⁰ Ed Diener and Martin Seligman, “Very Happy People”, *American Psychological Science*, Vol.13, No.1, (2002),pp. 81-84

ประกอบกับมีการให้ความสำคัญกับสุขภาพจิตว่าเป็นตัวทำนายสำหรับความพึงพอใจที่มีต่อการทำงาน⁶¹

จากความสับสนเกี่ยวกับการกำหนดระหว่างระดับความสุขกับระดับสุขภาพว่าสิ่งใดเป็นตัวกำหนดสิ่งใดนั้น งานศึกษาของ Easterlin⁶² ให้ความเห็นไว้ว่า คำว่าสุขภาพ มีหลายมิติ ดังนั้นจึงขึ้นอยู่กับความหมายของสุขภาพ ซึ่งงานชิ้นดังกล่าวได้ให้ข้อสรุปความสัมพันธ์ระหว่างความสุขกับสุขภาพว่า สุขภาพเป็นตัวกำหนดความพึงพอใจในชีวิต และยังมีปัญหาด้านสุขภาพยิ่งส่งผลกระทบต่อระดับความสุขให้ลดต่ำลง⁶³ และจากการอธิบายด้วยทฤษฎีทางจิตวิทยา Easterlin ได้ชี้ให้เห็นว่า ภาวะการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นจากอุบัติเหตุ หรือการเจ็บป่วยระยะสั้นมีผลกระทบต่อระดับความสุขมากกว่าภาวะการเจ็บป่วยระยะยาว

ยิ่งไปกว่านั้นจากงานศึกษาล่าสุดในประเทศอังกฤษและเยอรมัน ปี ค.ศ. 2007 พบว่าภาวะโรคอ้วนมีผลต่อระดับความสุขจริง โดยจากข้อมูลทางการแพทย์ได้ยืนยันว่าดัชนี Body Mass Index: BMI ที่มีการปรับสูงขึ้น 10 คะแนนจะทำให้ระดับความสุขทางจิตใจลดลงประมาณ 0.3 GHQ* คะแนน⁶⁴ นอกจากนี้ยังศึกษาว่าหากรัฐต้องการชดเชยเป็นตัวแทนให้กับผู้ที่มีปัญหาสุขภาพให้มีระดับความสุขเท่ากับผู้มีระดับความสุขมากจะต้องจ่ายเป็นมูลค่าถึง 480,000 ปอนด์⁶⁵

▪ ปัจจัยทางระดับการศึกษา (Education)

งานศึกษาที่ผ่านมายังไม่สามารถให้ผลสรุปที่ชัดเจนระหว่างความสัมพันธ์ของระดับการศึกษา หรือจำนวนปีที่ศึกษากับระดับความสุขได้ ซึ่งงานศึกษาในประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้ให้ความเห็นในประเด็นนี้ไว้ว่า ระดับการศึกษาหรือจำนวนปีการศึกษาเป็นตัวกำหนดรายได้ของผู้คนและนำไปสู่ความสุขต่อไป ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับงานศึกษาในประเทศรัสเซีย ประเทศกำลังพัฒนา และบรรดาประเทศในแถบละตินอเมริกา

72 ⁶¹ Andrew Clark, Andrew Oswald and Peter Warr, "Is Job Satisfaction U-shaped in Age?", pp.

⁶² Richard Easterlin, "Explaining Happiness"(2003)

⁶³ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Richard Layard, "Happiness of Women and Men in Later life: Nature, Determinants and Prospects"

* General Health Questionnaire: GHQ เป็นแบบสอบถามทางจิตวิทยา จำนวน 12 ข้อ โดยเป็นหนึ่งในดัชนีทางจิตวิทยาที่ได้รับความนิยมมากที่สุด ในการวัดความรู้สึกเศร้าโศก ทุกข์ใจ หรือภาวะการเจ็บป่วย, อ้างอิงจาก Andrew Clark and Andrew Oswald, "Unhappiness and Unemployment", The Economic Journal, Vol. 104, No.424, (May, 1994), pp 648-659

⁶⁴ Oswald & Powdthavee, "Obesity, Unhappiness and the Challenge of Affluence : Theory and Evidence", Forthcoming in Economic Journal, pp. 1-21 (2007a)

⁶⁵ Powdthavee, Nattavudh, "Putting the price tag on Friends, Relative and Neighbours: Using Surveys of Life Satisfaction to value Social Relationships"(2007b)

แต่อย่างไรก็ตามยังมีผลการศึกษที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในทางตรงข้ามอีกด้วย⁶⁶ พบว่าระดับความพึงพอใจในชีวิตกับระดับการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กันในทางลบ กล่าวคือ เมื่อระดับการศึกษาสูงขึ้น ความพึงพอใจที่มีต่อชีวิตกลับลดลง ซึ่งสามารถอธิบายจากเหตุผลที่ว่า เพราะ ปัจเจกชนที่มีระดับการศึกษาสูงจะมีการคาดการณ์ต่อการทำงานที่สูงขึ้นด้วย เมื่อความพึงพอใจต่องานมีต่ำจึงส่งผลทำให้ระดับพึงพอใจต่อชีวิตต่ำด้วย

▪ ปัจจัยทางประชากรอื่น ๆ (Others)

สำหรับปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทางประชากร พบว่ามีผลการศึกษาที่ไม่มากนักที่สรุปความสัมพันธ์ของปัจจัยทางศาสนาและระดับความสุข โดยงานศึกษาบางส่วนได้ให้เห็นในทิศทางเดียวกันระหว่างความสุขและศาสนา โดยชี้วัดจากจำนวนครั้งในการเข้าปฏิบัติศาสนกิจ ดังจะเห็นได้จากข้อมูลในประเทศรัสเซีย และรวมถึงผลงานศึกษาอื่นที่เกี่ยวข้อง⁶⁷

นอกจากนี้แล้วยังมีประเด็นเรื่องสีผิวและเชื้อชาติ พบว่า โดยทั่วไปแล้วกลุ่มประชากรในประเทศที่มีสีผิวหรือเชื้อชาติอื่นนอกเหนือจากประชากรหลัก จะมีระดับความสุขที่ต่ำกว่า⁶⁸ ดังจะเห็นได้จากผลการศึกษาระดับความสุขของคนผิวสีที่อาศัยอยู่ในสหรัฐอเมริกา ซึ่งแม้ว่าเมื่อเปรียบเทียบกับเมื่อ 10 ปีที่ผ่านมา คนผิวสีมีระดับความสุขที่เพิ่มขึ้น แต่ระดับความสุขของคนกลุ่มดังกล่าวยังอยู่ในระดับต่ำเมื่อเทียบกับคนผิวขาว สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นเนื่องมาจากปัญหาการแบ่งแยกสีผิวที่ยังคงดำรงอยู่ในสังคมอเมริกัน แต่อย่างไรก็ตาม ช่องว่างระหว่างสีผิวมีแนวโน้มลดลงในหลายทศวรรษที่ผ่านมา และเมื่อศึกษาต่อไปพบว่าหากรัฐบาลต้องการจ่ายค่าชดเชยให้กับคนผิวสี อาจจำเป็นต้องชดเชยเป็นจำนวนเงินถึง 30,000 เหรียญต่อปี⁶⁹

อย่างไรก็ตามในงานศึกษาบางชิ้นมีผลสรุปที่แตกต่างไป ดังเห็นได้จากงานศึกษาในประเทศรัสเซีย พบว่าจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของรัสเซีย รวมไปถึงลักษณะวัฒนธรรมพื้นฐานที่เป็นมาอย่างยาวนานในรัสเซีย ทำให้ชนกลุ่มน้อยในรัสเซียมีระดับความสุขที่สูงกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับคนผิวดำในสหรัฐอเมริกา หรือชนกลุ่มน้อยในลาตินอเมริกา ซึ่งชนกลุ่มน้อยในรัสเซียนั้นหมายรวมไปถึงกลุ่มชนมุสลิมด้วย แต่ระดับความสุขค่อนข้างอ่อนไหวกับสถานการณ์ทางการเมืองด้วยเช่นกัน โดยสังเกตได้จากกรณีสงครามในเมือง Chechnya ทำให้มุมมองที่มีต่อ

⁶⁶ Johnathan Gardner & Andrew Oswald, “How Does Education Affect Mental Well-Being and Job Satisfaction?”, Warwick University, *A summary of a paper presented to a National Institute of Economic and Social Research conference, at the University of Birmingham, on Thursday June 6, สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Powdthavee, Nattavudh, “Putting the price tag on Friends, Relative and Neighbours: Using Surveys of Life Satisfaction to value Social Relationships”(2007b) และ “Happiness and Standard of Living: The case of South Africa”, in Handbook on Economics of Happiness,(2006)*

⁶⁷ Bruno Frey and Alois Stutzer, *Happiness and Economics: How the Economy and Institutions affect Well-being*, (Princeton University Press,2002b)

⁶⁸ Bruno Frey and Alois Stutzer, “What are the sources of Happiness?”,(2000)

⁶⁹ David G. Blanchflower and Andrew J. Oswald, “Well-being overtime in Britain and The USA”,(2001)

คนมุสลิมและชนกลุ่มน้อยอื่นๆ เปลี่ยนแปลงไปในทางลบ และนำไปสู่ระดับความสุขที่ลดน้อยลง เมื่อเปรียบเทียบระหว่างปี ค.ศ. 1950 และปี ค.ศ. 2000 ⁷⁰

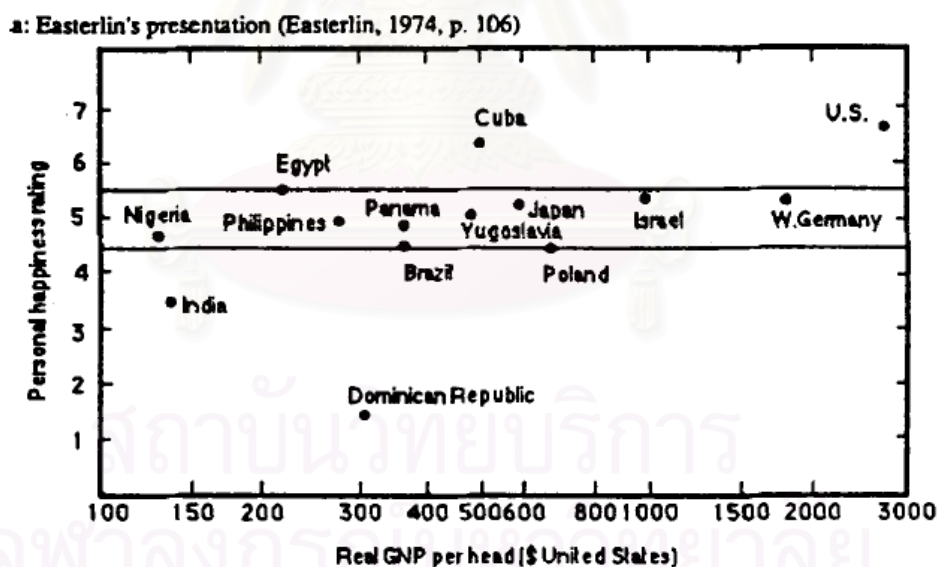
4.5.2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (Economic Factors)

นอกเหนือจากปัจจัยทางประชากรศาสตร์แล้วยังพบว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจถือได้ว่าเป็นอีกกลุ่มปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อระดับความรู้สึกสุข ซึ่งปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ได้แก่ ระดับรายได้ สถานการณ์ทำงาน ความพึงพอใจที่มีต่อการทำงาน อัตราเงินเฟ้อ เป็นต้น

▪ ปัจจัยทางด้านรายได้ และสถานะทางเศรษฐกิจ (Income)

ปัจจัยด้านรายได้ถือได้ว่าเป็นปัจจัยกำหนดที่สำคัญอีกปัจจัยหนึ่ง งานศึกษาเกี่ยวกับความสุขส่วนมากได้ค้นพบว่า เมื่อพิจารณาภายในประเทศจะพบว่า ผู้ที่มีรายได้มากกว่าจะมีแนวโน้มที่จะมีความสุขมากกว่าผู้ที่มีรายได้ต่ำ แต่เมื่อเปรียบเทียบระหว่างประเทศด้วยกันแล้ว จะเห็นว่ามีความสัมพันธ์ที่น้อยมากระหว่างการเพิ่มขึ้นของรายได้ต่อหัวประชากร กับระดับความสุข โดยเฉลี่ย⁷¹

แผนภาพที่ 4. 10 ระดับความพึงพอใจในชีวิตและรายได้ต่อหัวประชากรที่แท้จริงของ 14 ประเทศ ในช่วงปี ค.ศ. 1960

ที่มา. Veenhoven, "Is Happiness Relative?", (1991), pp.11

ในที่นี้การศึกษาปัจจัยด้านรายได้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มสำคัญคือ รายได้ที่เป็นตัวเงินจากการทำงาน และรายรับที่มาจากความเสี่ยงโชค โดยผลการศึกษสามารถแยกได้ดังนี้

⁷⁰ Carol Graham et al, "Does Happiness pay?: An Exploration based on panel data from Russia", (2004)

⁷¹ ใน Carol Graham, "The Economics of Happiness: Insight on Globalization from a novel approach", *World Economics*, Vol.6, No. 3, (July-September, 2005)

- รายได้ที่เป็นตัวเงิน

นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น พบว่าลักษณะพื้นฐานอื่น ๆ ทางสังคมมีส่วนสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรายได้และความสุข ยกตัวอย่างเช่น เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของสังคม ระหว่างสังคมเกษตรที่มีการกระจายรายได้เท่าเทียมกัน และสังคมที่มีการกระจายรายได้ที่ไม่ดีในอิสราเอล พบว่าสังคมที่มีการกระจายรายได้ไม่ดี ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้และระดับความสุขกลับมีทิศทางลบ⁷² ซึ่งตรงกันข้ามกับสังคมอุตสาหกรรมอย่างสหรัฐอเมริกา และยิ่งไปกว่านั้นในสหรัฐอเมริกายังพบว่า รายได้โดยเปรียบเทียบ (Relative Income) มีอิทธิพลสำคัญต่อความสุขของผู้คน ซึ่งผู้คนมักจะเปรียบเทียบตนเองกับผู้ที่มิฐาณะทางเศรษฐกิจที่สูงกว่าและจะรู้สึกดีขึ้นเมื่อตนเองสามารถมีรายได้เทียบเคียงกับกลุ่มดังกล่าว⁷³

นอกจากนี้ยังมีความพยายามหาคำตอบว่าระหว่างรายได้และความสุข สิ่งใดเป็นเหตุปัจจัยในการกำหนดที่แท้จริง โดยกำหนดว่ารายได้หรือความมั่งคั่งถูกกำหนดมาจากความสุข การทดสอบเช่นนี้สรุปผลว่าความสุขมีนัยสำคัญจริงต่อรายได้ กล่าวคือ ความสุขเพิ่มสูงขึ้นร้อยละ 1 จะทำให้ความมั่งคั่งสูงขึ้นร้อยละ 3⁷⁴ และเมื่อแยกพิจารณาคนรวยและคนจนแล้ว พบว่า แม้มีความสุขเพียงประการเดียวก็สามารถสร้างความร่ำรวยขึ้นในคนจนได้ และเมื่อเวลาผ่านไปและมีความร่ำรวยในระดับหนึ่งแล้ว รายได้ในปัจจุบันจะเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลดีกว่าในการสร้างความมั่งคั่งที่สูงกว่าเดิมในอนาคต และในทางกลับกัน เมื่อต้องการทดสอบว่าความสุขถูกกำหนดมาจากความมั่งคั่งหรือรายได้ ผลการทดสอบดังกล่าวมีนัยสำคัญเช่นนั้นจริง โดยมีความสัมพันธ์ในทางบวกต่อกัน

- ลาภลอย/การถูกรางวัล

มีงานศึกษาที่อยู่ในลักษณะของการเก็บข้อมูลภาคตัดขวางและการเก็บข้อมูลในลักษณะของการเป็น Panel Data ผลการศึกษาที่เกิดขึ้นมีความแตกต่างที่สำคัญคือ ข้อมูลของระดับความสุขของผู้ที่ได้รับลาภลอยดังกล่าว สำหรับการศึกษาระยะภาคตัดขวางจะพบว่า ระดับความสุขจะมีการปรับตัวเพียงระยะหนึ่งเมื่อได้รับลาภลอย และจะมีการปรับตัวกลับสู่ระดับเดิมอีกครั้งหนึ่ง

⁷⁵

ในขณะที่มีการศึกษาข้อมูลแบบ Panel data ในประเทศอังกฤษได้ให้ข้อสรุปที่แตกต่างกันว่า ณ เวลาที่ถูกรางวัล ผู้ถูกรางวัลจะมีระดับความสุขหรือความพึงพอใจที่สูงกว่าเดิม แม้ว่าจะไม่สามารถยืนยันในส่วนของความยั่งยืนของระดับความสุขได้ก็ตาม⁷⁶ โดยพบว่าหากต้องการให้ผู้คนระดับล่างของสังคมได้รับความสุขเท่ากับคนที่อยู่ระดับสูงของสังคม รัฐบาลต้องจ่ายถึง 1 ล้าน

⁷² David Morawetz , “Income Distribution and Self-rate Happiness”,(1977)

⁷³ David Blanchflower and Andrew Oswald, “Well-being overtime in Britain and The USA”

⁷⁴ Carol Graham et al, “Does Happiness pay?: An Exploration based on panel data from Russia”,(2004)

⁷⁵ Brickman et al, “Lottery Winnners and Accident Victims: Is Happiness Relative?”, (1978)

⁷⁶ Gardner, Jonathan and Andrew Oswald, “Does Money Buy Happiness? A Longitudinal Study Using Data on Windfalls”, (March 2001)

ปอนด์เพื่อให้ได้รับความสุขเท่ากัน และสำหรับงานศึกษาอีกชิ้นหนึ่งในปี ค.ศ. 2006 ได้ให้ข้อสรุปที่คล้ายคลึงกันว่า การถูกรางวัลได้ให้ระดับความสุขที่สูงขึ้นกว่าเดิม อีกทั้งยังพบว่าภายหลังจากการถูกรางวัลแล้ว 2 ปี ระดับความสุขของผู้ที่ถูกรางวัลมีการปรับตัวสูงขึ้น 1.4 GHQ⁷⁷

- ปัจจัยด้านการว่างงาน (Unemployment)

พบว่าอิทธิพลของภาวะการว่างงานส่งผลกระทบต่อความสุขอย่างชัดเจน โดยจากการศึกษาในสหรัฐอเมริกา รัสเซีย และสวีเดนได้ให้ผลสรุปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งพบว่าในกรณีของสหรัฐอเมริกานั้น หากรัฐบาลต้องการให้ผู้ว่างงานมีความรู้สึกไม่ต่างไปจากผู้มีงานทำ อาจต้องชดเชยเป็นเงินมูลค่าถึง 60,000 เหรียญต่อปี หรือในประเทศสวีเดนจะต้องคำนวณเงินชดเชยให้ประชากรต่อหัว คนละ 165 เหรียญต่อรายได้ประชากรต่อหัว เมื่ออัตราการว่างงานเพิ่มขึ้น 1 %

อย่างไรก็ตามพบว่า สภาพของสังคม หรือสภาพแวดล้อมของตลาดแรงงานต่างมีส่วนในการกำหนดระดับความสุขด้วย โดยพบว่าหากว่าสังคมดังกล่าวมีอัตราการว่างงานสูง ผู้ที่ตกงานที่อยู่ในสังคมดังกล่าวจะรู้สึกดีกว่า หรือมีความรู้สึกแย่น้อยกว่าในกรณีที่อยู่สังคมที่มีการจ้างงานมาก⁷⁸

เมื่อพิจารณาจำแนกตามเพศ จะพบว่าเพศชายจะรู้สึกถึงผลกระทบของการว่างงานมากกว่าเพศหญิง โดยความรุนแรงของสภาวะการว่างงานในความรู้สึกของเพศชายจะมากกว่าเพศหญิง⁷⁹ ภาวะการว่างงานจะส่งผลกระทบต่อความพึงพอใจในชีวิตให้ลดต่ำลง พร้อมกับนำไปสู่ปัญหาสุขภาพจิต ความเครียด การเสียความมั่นใจและความเคารพในตนเอง หรือแม้กระทั่งการตัดสินใจฆ่าตัวตาย⁸⁰

เมื่อพิจารณาถึงระยะเวลาที่ว่างงานกับระดับความสุขที่เกิดขึ้นพบว่าในงานศึกษาบางชิ้นได้เปรียบเทียบผลระหว่างผู้ที่ตกอยู่ในภาวะการว่างงานเป็นครั้งแรก กับผู้ที่เคยตกอยู่ในภาวะการว่างงานมาก่อนแล้ว จะพบว่า ผู้ที่เคยตกอยู่ในภาวะว่างงานมาแล้วเป็นครั้งแรกจะมีระดับความทุกข์ที่น้อยกว่าผู้ที่ตกอยู่ในภาวะว่างงานเป็นครั้งแรก อีกทั้งยังพบว่าผู้ว่างงานเป็น

⁷⁷ Gardner, Jonathan and Andrew Oswald, "Money and Mental Well-being : A Longitudinal Study of Medium-Sized Lottery Wins", Forthcoming in the Journal of Health Economics, July 26,2006

⁷⁸ Clark and Oswald, "Unhappiness and Unemployment", The Economic Journal, Vol 104, No. 424 (May, 1994), pp.648-59 และ Clark, "Unemployment as a Social Norm: Psychological Evidence From Panel Data", CNRS and Delta, (October,2001), pp.1-35

⁷⁹ Andrew Clark et al, "Lags and Leads in Life Satisfaction: A Test of The Baseline Hypothesis", (2003), p 4

⁸⁰ Clark, "A Note on Unhappiness and Unemployment Duration", Working Paper, Paris-Jourdan Sciences Economique, pp.1-16 (2006), และใน Di Tella et al, "Preference over Inflation and unemployment : Evidence from surveys of Happiness", The American Economic Review, Vol.91, No. 1 (March,2001) pp. 335-341, Garlach and Stephan, "A paper on Unhappiness and Unemployment in Germany", Economics Letters, 52, (1996), pp. 325-330, Goldsmith et al, "The impact of Labour force history on Self-esteem and its component parts, anxiety, alienation and depression, Journal of Economic Psychology ,17, (1996) pp.183-220, Winkelmann & Winkelmann, "Why are the unemployed so unhappy? Evidence from panel data", Economica, (New Science), Vol.65, No.257, (Feb,1998), pp. 1-15 เป็นต้น

ระยะเวลาอันยาวนานจะมีความรู้สึกทุกข์น้อยกว่าผู้ที่ว่างงานในระยะสั้น⁸¹ แต่อย่างไรก็ตามผลการศึกษา ยังไม่สามารถยืนยันได้ชัดเจนว่าทุกกรณีของการว่างงานที่ระยะเวลาอันยาวนานจะทำให้เป็นทุกข์น้อยกว่า การว่างงานในระยะสั้น เนื่องจากยังคงมีผลการศึกษาที่แสดงความขัดแย้ง โดยพบว่าจากข้อมูลการ ว่างงานในระยะยาวของ (European Community Household Panel: ECHP) ยิ่งระยะเวลาใน การว่างงานยิ่งยาวนาน ผู้คนก็ยิ่งมีความทุกข์มากขึ้น ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ลักษณะดังกล่าวอาจ ไม่ได้เกิดขึ้นในยุโรปทุกแห่งก็เป็นได้

▪ ปัจจัยด้านภาวะเงินเฟ้อ (Inflation)

สำหรับอิทธิพลของภาวะเงินเฟ้อที่มีต่อระดับความสุขพบว่า ภาวะเงินเฟ้อต่างส่งผล กระทบทางลบต่อความสุขเช่นเดียวกับภาวะการว่างงาน⁸² แต่อย่างไรก็ตามยังมีข้อสังเกตว่า มี ความแตกต่างของผลกระทบบางประการระหว่างอัตราการว่างงานและอัตราเงินเฟ้อ คือ งาน ศึกษาเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุขได้แสดงให้เห็นถึง Misery Index ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวเกิดขึ้น เพื่อโต้แย้งคำกล่าวของนักเศรษฐศาสตร์ในอดีตที่ให้น้ำหนักความสำคัญที่เท่ากันระหว่างอัตราเงิน เฟ้อและอัตราการว่างงาน แต่จากข้อค้นพบในปัจจุบันได้ค้านกับหลักการดังกล่าว โดยพบว่า เมื่อ เปรียบเทียบผลของอัตราการว่างงานและอัตราเงินเฟ้อพบว่า อัตราการว่างงานให้ผลกระทบทาง ลบสูงกว่ากรณีของอัตราเงินเฟ้อ⁸³ ยกตัวอย่างเช่น ผลการศึกษาข้อมูลเชิงประจักษ์ของประเทศ ยุโรป 12 ประเทศ ร่วมกับข้อมูลของสหรัฐอเมริกา พบว่า ผลของการว่างงานที่ปรับตัวสูงขึ้น 1 เปอร์เซ็นต์ จะมีค่าเท่ากับผลกระทบจากอัตราเงินเฟ้อที่สูงขึ้น 1.66 เปอร์เซ็นต์ ดังนั้นจาก ข้อมูลดังกล่าวจึงเป็นการยืนยันว่า ผลของการว่างงานมีความรุนแรงมากกว่าผลจากปัญหาเงินเฟ้อ จริง⁸⁴ และจากผลการศึกษาดังกล่าว นักวางแผนนโยบายอาจต้องหันมาให้น้ำหนักของปัญหาเรื่อง การว่างงานให้มากขึ้นกว่าเดิม⁸⁵

ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อพิจารณารายละเอียดของแต่ละสังคม จะพบว่าในสังคมยุโรปตะวันตก อิทธิพลของอัตราการว่างงานกับอัตราเงินเฟ้อขึ้นอยู่กับลักษณะทางความคิดว่าแนวคิดทางการ เมืองอยู่ในลักษณะใดระหว่าง สังคมนิยม และเสรีนิยม โดยพบว่าหากเป็นกลุ่มสังคมนิยมแล้ว ผลกระทบด้านการว่างงานต่อความสุขจะมีความรุนแรงมากกว่ากรณีของอัตราเงินเฟ้อ ซึ่งตรงกัน ข้ามกับกับแนวคิดของกลุ่มเสรีนิยม ซึ่งผลกระทบด้านเงินเฟ้อจะรุนแรงกว่าด้านการว่างงาน⁸⁶

⁸¹ Ibid, Clark, “A Note on Unhappiness and Unemployment Duration”, (2006)

⁸² Bruno Frey and Alois Stutzer “What are the sources of Happiness?”,(2000)

⁸³ Bruno Frey and Alois Stutzer , “What can Economists Learn from Happiness Research?”, *Journal of Economic Literature*, Vol XL, No.2, (2002), pp.401-35

⁸⁴ Rafael Di Tella ,Robert McCulloch and Andrew Oswald, “ Preference over inflation and unemployment: Evidence from Surveys of Happiness”,(2001)

⁸⁵ Bruno Frey and Alois Stutzer, *Happiness and Economics: How the Economy and Institutions Affect Well-being*, Chapter 6 Inflation,(2002)

⁸⁶ Di Tella and MacCulloch, “Partisan Social Happiness”, *Review of Economic Studies* (2005)72,pp 367-393

4.5.3. ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Factors)

สำหรับอิทธิพลของปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ได้รับความสนใจมากขึ้น ในระยะหลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ของระบบทุนทางสังคม ตลอดจนการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม เช่น เพื่อน มิตรสหาย แม้แต่เพื่อนบ้านที่มีงานศึกษาที่แสดงถึงความสำคัญของความสัมพันธ์ดังกล่าว และอีกทั้งยังรวมไปถึงอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมที่มีส่วนกำหนดระดับความสุขของประชาชนในสังคม

▪ ปัจจัยด้านเครือข่ายทางสังคม (Social Network)

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมา พบว่าเครือข่ายทางสังคมมีความสัมพันธ์ทางบวกต่อระดับความสุขของผู้คนอย่างชัดเจน โดยจากงานศึกษาในรัฐนิวแฮมเชียร์ สหรัฐอเมริกา พบว่าจากจำนวนตัวอย่าง 600 คน ได้ให้ผลสรุปความสัมพันธ์ระหว่างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับระดับความสุขว่า ระดับปฏิสัมพันธ์ทางสังคมมีผลทางบวกต่อระดับความสุขของผู้คนจริง⁸⁷

หน่วยของสังคมที่เล็กที่สุด คือ ครอบครัว มีผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวที่มีผลต่อระดับความสุข โดยพบว่าจากนอกเหนือจากความสุขจากชีวิตแต่งงานที่มีผลต่อความสุขแล้ว ยังพบว่าในบรรดาของคู่ชายแล้ว ความกลมเกลียวสามัคคีของครอบครัวเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ซึ่งสำหรับผู้หญิงจะพบว่า ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญที่สุด⁸⁸

นอกเหนือจากสถาบันครอบครัว จะเห็นได้ว่าความสำคัญของมิตรสหาย เพื่อนบ้านต่างมีอิทธิพลต่อระดับความสุขด้วยเช่นกัน โดยจะเห็นได้จากความถี่ในการติดต่อกับมิตรสหายว่ามีส่วนเพิ่มระดับความสุข ซึ่งมีเหตุผลทางจิตวิทยาในการอธิบายว่า การติดต่อกับมิตรสหาย หรือการมีปฏิสัมพันธ์เป็นตัวลดความว้าวุ่นทางใจ ซึ่งงานศึกษาในลักษณะเดียวกันในกลุ่มคนผิวดำของสหรัฐอเมริกาต่างให้ผลเช่นเดียวกัน⁸⁹ และยิ่งไปกว่านั้นยังมีงานศึกษาที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเจ็บป่วยทางใจ (Mental Illness) กับ ความผูกพันระหว่างผู้คน พบว่าคนที่ไม่มีเพื่อนมีความเสี่ยงสูงที่จะมีอาการเจ็บป่วยทางใจอีกด้วย

ยิ่งไปกว่านั้นยังมีงานศึกษาที่สนับสนุนความสำคัญของการเข้าร่วมกิจกรรมในสังคมด้วย โดยพบว่า ผู้ที่มีความสุขมาก คือ ผู้ที่มีการเข้าสังคมที่สูง มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่สูง มีนัยยะต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา⁹⁰ งานศึกษาของ Helliwell และ Putnum แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของความถี่ในการติดต่อปฏิสัมพันธ์กับครอบครัว เพื่อน และเพื่อนบ้านว่ามีผลต่อ

⁸⁷ Derek.L Phillips, Thomas S. Langner and Stanley T. Michael, Life Stress and Mental Health (New York: Free Press,1963), pp. 285-90

⁸⁸ Veronica G. Thomas, "Determinants of Global life Happiness and Marital Happiness in Dual-Career Black Couples", Family Relations,(1990) ,pp. 174-177

⁸⁹ Christopher Ellison, "Family Ties, Friendships ,and Subjective Well-being among Black Americans", Journal of Marriage and the Family 52 (May 1990), pp.298-310

⁹⁰ Ed Diener and Martin Seligman, "Very Happy People",(2002)

ระดับความกินดีอยู่ดี⁹¹ ซึ่งผลการศึกษาเป็นไปในทางเดียวกันกับงานศึกษาเชิงประจักษ์ในแคนาดา ที่พบว่า ความไว้วางใจที่มีในที่ทำงานมีผลกระทบทางบวกต่อระดับความสุขของผู้คน โดยผลกระทบดังกล่าวเทียบเท่ากับผลทางรายได้ที่มีต่อระดับความสุข⁹² และต่อจากนั้นยังมีงานศึกษาที่ยืนยันจากข้อมูลในประเทศแถบสแกนดิเนเวียว่า ยิ่งทุนทางสังคมมีมาก ยิ่งส่งผลทำให้ระดับความไว้วางใจมีมากขึ้น และส่งผลทำให้ความรู้สึกกินดีอยู่ดีตามอัตวิสัยมีระดับสูงขึ้นตามไปด้วย และยังสัมพันธ์กับอัตราการฆ่าตัวตายที่ลดน้อยลงด้วย⁹³

เมื่อไม่นานนี้มีผลการศึกษาในประเทศอังกฤษที่แสดงถึงอิทธิพลของเพื่อน คนรู้จัก และเพื่อนบ้านว่า การเพิ่มปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มดังกล่าวให้มากขึ้น มีผลเทียบเท่ากับการเพิ่มขึ้นของรายได้สูงถึง 85,000 ปอนด์ต่อปี โดยเป็นการเพิ่มขึ้นที่มีนัยสำคัญอย่างชัดเจน⁹⁴

▪ ปัจจัยด้านวัฒนธรรม (Cultural Factors)

สิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งในการวิเคราะห์เรื่องความสุข แม้ว่าผลการศึกษาต่างๆที่เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ นั้นจะมีความเหมือนหรือคล้ายกันอย่างไร แต่สิ่งหนึ่งที่พึงต้องให้ความสำคัญคือ อิทธิพลของวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในแต่ละประเทศ อันจะมีส่วนในการกำหนดลักษณะและความแตกต่าง ซึ่งจะมีผลต่อการวิเคราะห์และอธิบายผลที่เกิดขึ้น และทำให้ผลการศึกษาแตกต่างกัน⁹⁵

4.5.4. ปัจจัยทางการเมืองการปกครอง (Political Factors)

ปัจจัยที่สำคัญเมื่อกล่าวถึงการเมืองการปกครอง ได้แก่ ปัจจัยด้านระบบการเมืองการปกครอง ปัจจัยด้านประชาธิปไตย ความเท่าเทียมกันทางสังคม เป็นต้น

▪ ปัจจัยการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation)

พบว่าปัจจัยสถาบันเช่น ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย รวมถึงการมีส่วนร่วมในการปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีส่วนต่อการเพิ่มขึ้นของความสุขของประชาชนในสังคม โดยมิลักษณะความสัมพันธ์ในทางบวก สังเกตได้จากข้อมูลศึกษาในประเทศสวีตเซอร์แลนด์ จำนวน 6,000 ตัวอย่าง พบว่าการมีส่วนร่วมกับประชาธิปไตยทางตรงจะมีอิทธิพลต่อระดับความสุขของประชาชน โดยเห็นได้จากการมีส่วนร่วมของประชาชนมีส่วนเพิ่มระดับความกินดีอยู่ดีอัตวิสัย (Subjective Well-being) ให้สูงขึ้น โดยพบว่าการเพิ่มขึ้นของดัชนีวัดระดับประชาธิปไตย

⁹¹ อ้างไว้ใน John F. Helliwell, “Well-being, Social Capital and Public Policy: What’s new?”, *NBER Working Paper 11807*, (2005), pp. 1-18

⁹² John F. Helliwell, “Well-being, Social Capital and Public Policy: What’s new?”, *NBER Working Paper 11807*, (2005), pp. 1-18

⁹³ John F. Helliwell, “Well-being and Social Capital: Does Suicide Pose a Puzzle?”, *NBER Working Paper 10896*, (Nov,2004)., pp. 1-51

⁹⁴ Powdthavee, Nattavudh, “Putting the price tag on Friends, Relative and Neighbours: Using Surveys of Life Satisfaction to value Social Relationships”,(2007b)

⁹⁵ Robert Biswas-Diener et al, “Most People are Pretty Happy, But there is cultural variation: The Inughuit, The Amish and The Maasai”, *Journal of Happiness Studies*,(2005),pp. 205-226

ทางตรง (Direct Democratic Index) 1 หน่วยจะทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นของความสุข ร้อยละ 2.8⁹⁶

ยิ่งไปกว่านั้นยังมีข้อมูลที่แสดงเปรียบเทียบระหว่างสวีตเซอร์แลนด์และสหรัฐอเมริกาว่า การพัฒนาการของสถาบันประชาธิปไตยในสวีตเซอร์แลนด์นำไปสู่การลดรายจ่ายสาธารณะลงถึง ร้อยละ 14 และหนี้ต่อหัวประชากรลดลง การหลีกเลี่ยงการจ่ายภาษีของประชาชนได้ลดลงด้วย⁹⁷

▪ ปัจจัยด้านความเท่าเทียมกันในสังคม (Inequality)

จากงานศึกษาในยุโรปและอเมริกา พบว่า ความสุขของผู้คนมีความแตกต่างกันไปตามระดับความไม่เท่าเทียมกันในสังคม กล่าวคือ ในสังคมยุโรประดับความไม่เท่าเทียมกันจะทำให้ผู้คนมีความสุขน้อยกว่าในกรณีของสหรัฐอเมริกา ซึ่งพบว่าระดับความไม่เท่าเทียมกันไม่มีอิทธิพลมากนักต่อระดับความสุขของประชาชน สาเหตุอาจมาจากเพราะสภาพสังคมที่แตกต่างกัน กล่าวคือ สังคมยุโรปมีลักษณะความเป็นสังคมรัฐสวัสดิการ ดังนั้นความคิดของประชาชนในประเด็นความไม่เท่าเทียมกันจึงค่อนข้างรุนแรงกว่าในกรณีของสหรัฐอเมริกา อีกทั้งในสหรัฐอเมริกามีการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมมากกว่าในยุโรป ซึ่งทำให้ผู้คนรู้สึกกระทบน้อยกว่า ซึ่งในสหรัฐอเมริกามีเพียงกลุ่มที่เป็นคนรวยและเป็นคนอนุรักษ์นิยมเท่านั้นที่รู้สึกว่าการลดลงเมื่อมีความไม่เท่าเทียมกันในสังคม⁹⁸

4.6. นัยยะเชิงนโยบายที่มีต่อเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุข

สิ่งสำคัญที่สุดจากข้อค้นพบในปัจจัยที่มีส่วนกำหนดระดับความสุข คือ การดำเนินการต่อไปเพื่อสร้างความสุขให้เกิดขึ้นกับประชาชน จึงทำให้การออกกฎหมายหรือการวางนโยบายจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นและสำคัญมากสำหรับการศึกษาเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุข จากการศึกษาวรรณกรรมปริทัศน์ที่ผ่านมา นักเศรษฐศาสตร์จำนวนหนึ่งได้ให้ข้อเสนอแนะที่น่าสนใจไว้หลายประการดังต่อไปนี้

• มาตรการทางภาษี

จากวรรณกรรมปริทัศน์ที่ผ่านมา มีการเสนอให้หันไปพิจารณาความสำคัญและใช้มาตรการทางภาษีเป็นหนึ่งในเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนและนำไปสู่เป้าหมายเรื่องความสุข โดยเริ่มต้นจากการประเมินความเหมาะสมของการจ่ายภาษีที่อยู่บนฐานความสามารถในการจ่ายภาษีใหม่ และรวมไปถึงการสร้างระบบการเก็บภาษีรายได้อัตโนมัติที่ก้าวหน้า เสนอให้มีการเก็บภาษี

⁹⁶ Bruno Frey and Alois Stutzer, “What are the sources of Happiness?”,(2001)

⁹⁷ Ibid

⁹⁸ Rafael Di Tella , “From Inequality and Happiness: Are Europeans and Americans Different?” , NBER Working Paper 8198, April 2001

consumption tax ในอัตราก้าวหน้า⁹⁹ เพื่อเป็นการสร้างมาตรวัดที่เหมาะสมและเป็นการลดช่องว่างทางเศรษฐกิจระหว่างผู้คนที่ฐานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันในสังคมอีกทางหนึ่ง

เป้าหมายของการเก็บภาษีรายได้ดังกล่าว จะเป็นการลดผลได้ส่วนบุคคลที่ได้รับมาจากความยินดีในรายได้ เมื่อมีการเก็บภาษี จะส่งผลต่อความพยายามในการทำงานที่ลดลง และลดความอยากทำงานนอกเวลา หรือการทำงานส่วนเกินออกไป มาตรการดังกล่าวนี้คาดว่าจะสามารถช่วยยกระดับความสุขของผู้คนในสังคมได้¹⁰⁰

นอกเหนือจากการเก็บภาษีในลักษณะดังกล่าวแล้ว ในงานศึกษาบางชิ้นได้ให้ข้อเสนอต่อไปถึงความสำคัญของการเก็บภาษีมลภาวะ (Pollution Tax) รวมไปถึงการเก็บภาษีสิ่งเสพติด (Addicted Tax)¹⁰¹ โดยมีเหตุผลในการเก็บภาษีดังกล่าวว่า จะทำให้ผู้คนให้ความสนใจมากขึ้นกับมลภาวะ เป็นการเรียกเก็บภาษีสำหรับความเสียหายที่แต่ละบุคคลกระทำกับสิ่งแวดล้อมกับผู้อื่น และเมื่อนับรวมสิ่งดังกล่าวเข้าเป็นต้นทุนแล้วจะทำให้มีการตระหนักมากขึ้นในสิ่งที่อาจถูกละเลยความสำคัญไป เนื่องจากการแข่งขันต่าง ๆ ในการผลิตสินค้าและบริการอาจนำไปสู่ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมได้หากไม่มีระบบการป้องกันที่ดี รวมถึงเสนอให้อุดหนุนเงินเพื่อนำไปสู่การวิจัยอื่น ๆ ที่ก่อให้เกิดความยั่งยืน¹⁰² สำหรับการเรียกเก็บภาษีสิ่งเสพติด มีความครอบคลุมตั้งแต่เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ บุหรี่ เป็นต้น ซึ่งแม้ว่าสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะให้ระดับความรู้สึกสุขกับผู้เสพย์ในปัจจุบัน แต่ในระยะยาวแล้วมีผลต่อระดับสุขภาพ และมีแนวโน้มที่จะเสพติดต่อไปในอนาคตอันจะส่งผลต่อความสุขเช่นเดียวกัน¹⁰³

- มาตรการทางสวัสดิการสังคม

เนื่องจากปัญหาความยากจนเป็นหนึ่งในเหตุที่ลดระดับความรู้สึกสุขของผู้คนที่อยู่ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกลุ่มคนยากจน ดังนั้นจึงมีงานศึกษาที่เสนอแนะเชิงนโยบายว่าสมควรสร้างระบบสวัสดิการสังคมให้เกิดขึ้นในสังคม เช่น การลงทุนในสุขภาพ การลงทุนในหลักประกันสังคมต่อแรงงาน เป็นต้น ซึ่งสวัสดิการสังคมเรียกได้ว่าเป็นเงื่อนไขที่จำเป็น (Necessary Conditions) ที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในอนาคตต่อไป¹⁰⁴ แต่อย่างไรก็ตาม มีนักเศรษฐศาสตร์จำนวนหนึ่งได้ตั้งคำถามว่าระบบสวัสดิการดังกล่าวอาจจะส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของตลาด เนื่องจาก แรงงานที่มีระบบสวัสดิการอาจไม่กระตือรือร้น รวมไปถึงผู้ที่อยู่ในภาวะว่างงานได้รับความสะดวกสบายจนเกินไป และท้ายที่สุดอาจส่งผลเสียต่อระบบ

⁹⁹ Robert H. Frank, "The Frame of Reference as a public good", The Economic Journal, 107, (November), 1832-1847

¹⁰⁰ Richard Layard, "Human Satisfaction and Public Policy", The Economic Journal, Vol.90, No.360, (Dec, 1980), pp. 737-750

¹⁰¹ Richard Layard, Happiness : Lessons from a New Science, (Penguin:2005)

¹⁰² Yew-Kwang Ng, "A Case for Happiness, Cardinalism and Interpersonal Comparability", The Economic Journal, vol.107, No. 445 (Nov.1997), pp. 1848-58

¹⁰³ Richard Layard, "Happiness and Public Policy: A Challenge to the Profession", The Economic Journal, 116, (March, 2006), pp. 24-33

¹⁰⁴ Carol Graham, "Economics of Happiness : Insight on Globalization from a novel approach", (2005)

เศรษฐกิจโดยรวม คำถามดังกล่าวมีการทดสอบในประเทศยุโรปและสหรัฐอเมริกาแล้ว ซึ่งพบว่าไม่ได้เป็นไปตามข้อสงสัยดังกล่าวแต่อย่างใด¹⁰⁵

- มาตรการทางสถาบัน

มีการเสนอแนะถึงการให้หน้าที่กับสถาบันในการแก้ไขปัญหาเรื่องพฤติกรรมของมนุษย์ในการแสวงหาสถานะ ซึ่งนอกเหนือจากการแก้ไขด้วยมาตรการด้านภาษีรายได้เพื่อลดแรงจูงใจแล้ว ยังสมควรที่จะจำกัดการให้ทรัพย์สินหรือสิ่งตอบแทนที่ไม่ใช่ตัวเงินให้น้อยที่สุด เท่าที่จะสามารถกระทำได้ โดยเสนอให้แสวงหาแรงจูงใจใหม่ๆ ที่จะกระตุ้นให้เกิดการทำงาน (ภายใต้เงื่อนไขการทำงานที่ว่าหน่วยสุดท้ายของสินค้ามีค่าเท่ากับหน่วยสุดท้ายของความไม่พึงใจในการทำงาน หรืออธิบายได้ว่า นายจ้างสมควรจ่ายลูกจ้างเท่าที่ระดับหน่วยสุดท้ายของสินค้า)¹⁰⁶

นอกเหนือจากการทำงานแล้วยังพบว่า รัฐสมควรให้ความสำคัญกับระบบการศึกษา เนื่องจากการศึกษาถือได้ว่าเป็นเครื่องมือหนึ่งในการยกระดับสถานะทางสังคม โดยพบว่าความพยายามในการแข่งขันทางการศึกษาด้วยวิธีการต่างๆ ได้ก่อให้เกิดภาวะความเครียด ความทุกข์ ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน และสิ่งเหล่านี้ได้รับการยืนยันด้วยการยกตัวอย่างงานศึกษาในตะวันออกอย่างประเทศไต้หวัน ที่แสดงให้เห็นผลดังกล่าว¹⁰⁷

- มาตรการทางสื่อ

หนึ่งในข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับการนำไปสู่เป้าหมายเรื่องความสุข คือ บทบาทของสื่อในด้านต่างๆ ที่มีผลต่อการกระตุ้นความต้องการ ความแสวงหาที่มากขึ้น โดยพบว่าตัวอย่างที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจน คือ การโฆษณาในทางโทรทัศน์ หรือสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ซึ่งแม้จะมีเป้าหมายในการกระตุ้นให้เกิดการซื้อขายสินค้าและบริการ แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อ Satisfaction Treadmill* ส่งผลทำให้ผู้บริโภคมีความต้องการในการแสวงหาสินค้าที่มากขึ้น ก่อให้เกิดการบริโภคอย่างไม่มีประสิทธิภาพ

กลุ่มประชากรที่ได้รับผลกระทบจากการโฆษณา คือ กลุ่มวัยเด็ก ที่มีแนวโน้มที่จะเลียนแบบพฤติกรรม ให้เกิดความรู้สึกอยากได้ ทั้งที่แท้จริงแล้วอาจจะไม่ได้ต้องการสิ่งนั้นจริง ดังนั้นจะเห็นตัวอย่างได้จากกฎหมายในประเทศสวีเดน ซึ่งมีการห้ามการโฆษณาสินค้าเพื่อการพาณิชย์ โดยตรงกับเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 12 ปี บทเรียนดังกล่าวอาจจะต้องนำมาเป็นประเด็นในการเรียนรู้สำหรับอีกหลายประเทศ¹⁰⁸

¹⁰⁵ Di Tella et al,(2001)

¹⁰⁶ Richard Layard, “Human Satisfaction and Public Policy” (1980)

¹⁰⁷ Yew Kwang Ng, “The East-Asian Happiness Gap: Speculating on Causes and Implications, *Pacific Economic Review*, 7:1 (2002),pp.51-63

* อ้างไว้ในงานของ Bruni, Luigino and Luca Stanca ,(2006)

¹⁰⁸ Richard Layard, *Happiness: Lessons from a New Science*,(2005),pp.160-161

• ข้อเสนอแนะสร้างดัชนีความอยู่ดีมีสุขของประเทศ

พบว่าในท้ายที่สุด เป้าหมายที่สมควรกระทำให้เกิดขึ้นในแต่ละประเทศ คือ ความพยายามสร้างดัชนีความอยู่ดีมีสุขของประเทศให้เกิดขึ้น โดยข้อมูลดังกล่าวจะเป็นฐานข้อมูลที่ดีให้กับการวางนโยบายสาธารณะ จะเป็นตัวสะท้อนทิศทางการพัฒนาที่ก่อให้เกิดสุขกับประชาชนในสังคมได้เป็นอย่างดี ซึ่งความสำคัญของดัชนีดังกล่าวสมควรเน้นที่ผลของความไม่เท่าเทียมกันที่อาจนำไปสู่ระดับความรู้สึกสุขของประชาชนในสังคม นอกจากนี้แล้วยังพบว่า การสร้างดัชนีความอยู่ดีมีสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเก็บข้อมูลในลักษณะของการเป็น Panel Data* จะเป็นการช่วยตอบคำถามที่สำคัญอีกหลายประการ ซึ่งข้อมูลที่ดีและการนำเศรษฐมิติเข้ามาใช้ในการวิเคราะห์จะทำให้สามารถแสวงหาคำตอบในทางนโยบายที่เหมาะสมได้ในอนาคต

4.7. งานศึกษาเกี่ยวกับความสุขในประเทศไทย

พบว่าในประเทศไทยแล้ว งานศึกษาเกี่ยวเนื่องกับความสุขหรือความพึงพอใจในชีวิตยังมีอยู่ในวงที่จำกัด เนื่องจากส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาในด้านสาธารณสุขเป็นส่วนมาก เช่น สาขาพยาบาล สาขาจิตวิทยา เป็นต้น สำหรับการศึกษาในเชิงสังคมวิทยาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางเศรษฐศาสตร์ยังมีจำนวนไม่มากนัก

จากการทบทวนวรรณกรรมในประเทศไทยจนถึงปี พ.ศ. 2548 พบว่า งานศึกษาส่วนมากเป็นงานศึกษาเชิงจิตวิทยา และสาขาพยาบาล ซึ่งศึกษาโดยเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อชี้วัดระดับความพึงพอใจ เช่น วิทยุใหญ่ตอนต้นที่ทำงานแล้ว¹⁰⁹ กลุ่มข้าราชการบ้านญาติ¹¹⁰ ผู้สูงอายุ¹¹¹ รวมไปถึงผู้ป่วยโรคเรื้อรัง¹¹² เป็นต้น ซึ่งระเบียบวิธีที่ใช้ในการศึกษาจะอาศัยแบบสอบถามเป็นหลัก

* Panel Data เป็นหนึ่งในสามรูปแบบของการเก็บข้อมูลในทางสถิติ ซึ่งรูปแบบการเก็บข้อมูลประกอบด้วย การเก็บข้อมูลภาคตัดขวาง (Cross-Section Data) ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลสำรวจ ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง เป็นการเลือกศึกษาพฤติกรรมหรือลักษณะพิเศษในระยะเวลาที่กำหนด สำหรับกรณีที่สองคือ การเก็บข้อมูลอนุกรมเวลา (Time Series) ซึ่งเป็นการประมวลข้อมูลระยะเวลายาวนาน เช่น การเก็บข้อมูลในช่วง ปี พ.ศ. 2540- 2550 เป็นต้น โดยมีเป้าหมายที่จะวิเคราะห์พฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างเปรียบเทียบกับช่วงเวลา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาข้อมูลอนุกรมเวลา ไม่จำเป็นต้องเป็นบุคคลคนเดียว แต่สำหรับข้อมูลบัญชีชื่อ (Panel Data) เป็นการศึกษาสนใจพฤติกรรมกลุ่มตัวอย่างที่เปลี่ยนไปข้ามช่วงเวลาอย่างชัดเจน โดยอาจเก็บข้อมูลเป็น 10 ปีต่อเนื่อง หรือ 1 เดือนต่อเนื่อง ขึ้นอยู่กับเป้าหมายในการเก็บข้อมูล สิ่งสำคัญคือ กลุ่มตัวอย่างจะต้องเป็นคน ๆ เดียวกัน เป็นคนเดิมที่ได้เริ่มต้นการศึกษาไว้แล้ว ดังนั้นจึงเป็นวิธีการศึกษาที่แม่นยำที่สุด แต่ขณะเดียวกันก็เป็นวิธีการที่ใช้ค่าใช้จ่ายในการติดตามผลสูงที่สุดเช่นกัน

¹⁰⁹ จุรีรัตน์ ชุ่มอิม, “การศึกษาความพึงพอใจในชีวิตของวิทยุใหญ่ตอนต้นที่ทำงานแล้วในกรุงเทพมหานคร”, (วิทยานิพนธ์หลักสูตรจิตวิทยาพัฒนาการ คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536)

¹¹⁰ ปัญญณี ทิพโกมุท, “ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบ้านญาติศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการบ้านญาติสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ”, (วิทยานิพนธ์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สาขาวิชาสังคมวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536)

¹¹¹ ศิริวรรณ สินไชย, “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา กรมประชาสงเคราะห์”, (วิทยานิพนธ์ภาควิชาพยาบาลศึกษา สาขาวิชาการบริหารการพยาบาล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531)

¹¹² ศิรามาศ รอดจันทร์, “ความพึงพอใจในชีวิตของผู้ป่วยโรคเรื้อรังสถาบันราชประชาสมาสัย”, (วิทยานิพนธ์ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ สาขาวิชาสุขภาพจิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546)

โดยดัดแปลงมาจาก ดัชนีบ่งชี้เอ (LST-A) ของ Neugarten *et al* ในปีค.ศ. 1961¹¹³ ซึ่งผลการศึกษา พบว่า สำหรับในวัยทำงานแล้วพบว่า ปัจจัยทางด้านอายุไม่มีนัยสำคัญต่อระดับความพึงพอใจในชีวิตแต่อย่างใด กล่าวคือ ช่วงอายุที่แตกต่างกันนั้นมีความพึงพอใจในชีวิตที่ไม่แตกต่างกัน¹¹⁴ เมื่อนำปัจจัยด้านเพศมาเกี่ยวข้องจะพบว่า มีนัยยะสำคัญระหว่างอายุและเพศที่จะมีผลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้ใหญ่ตอนต้น โดยพบว่าเพศชายที่มีอายุระหว่าง 33-40 ปีจะมีความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าเพศหญิงในวัยเดียวกัน

สำหรับในปัจจัยด้านอื่นๆ เช่น สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา หรือระดับรายได้ไม่พบที่มีความสัมพันธ์แต่อย่างใดกับความพึงพอใจในชีวิต แต่จากข้อมูลในงานศึกษาพบว่า ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าจะมีระดับความพึงพอใจในชีวิตที่สูงกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาที่ต่ำกว่า สำหรับในด้านรายได้พบว่า ผู้ที่มีรายได้สูงกว่า (6,000-15,000) จะมีความพึงพอใจในชีวิตที่สูงกว่าผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่า (น้อยกว่า 6,000 บาท)¹¹⁵

สำหรับในกลุ่มตัวอย่างประชากรผู้ที่อยู่ในวัยชรา หรือผู้ที่อยู่ในภาวะเจ็บป่วย งานศึกษาที่พบได้แยกปัจจัยออกเป็นกลุ่มๆ ดังนี้ เช่น ปัจจัยทางประชากร หรือปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางการเงิน และปัจจัยทางด้านสังคม โดยสามารถสรุปผลการศึกษาดังนี้

- ปัจจัยส่วนบุคคล

โดยพบว่า เพศและสถานภาพสมรสไม่มีความสัมพันธ์ต่อระดับความพึงพอใจในชีวิต¹¹⁶ ในขณะที่ความสัมพันธ์ในครอบครัวมีผลอย่างมากต่อความพึงพอใจในชีวิต¹¹⁷ รวมไปถึงความสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคมที่มีผลทางบวกต่อความพึงพอใจในชีวิตด้วยเช่นกัน¹¹⁸ และเมื่อพิจารณาถึงภาวะสุขภาพของตนเองพบว่า มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในชีวิตเช่นกัน¹¹⁹ โดยพบว่าสำหรับกรณีผู้ที่เจ็บป่วย ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในชีวิตปัจจัยหนึ่งคือความสามารถในการประกอบกิจวัตรประจำวัน ซึ่งหากผู้ป่วยมีความสามารถที่จะประกอบกิจวัตรประจำวันได้ดีจะเป็นผู้ที่มีระดับความพึงพอใจในชีวิตที่สูงกว่าผู้ป่วยที่มีลักษณะตรงกันข้าม¹²⁰

¹¹³ อ่างแล้ว, จุริรัตน์ ชุ่มอิม, “การศึกษาความพึงพอใจในชีวิตของผู้ใหญ่ตอนต้นที่ทำงานแล้วในกรุงเทพมหานคร” และ เรื่องเดียวกัน

¹¹⁴ เรื่องเดียวกัน

¹¹⁵ เรื่องเดียวกัน

¹¹⁶ อ่างแล้วใน ปัญจณี ทิพโกมุท, “ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการบำนาญสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ” และ ศิริวรรณ ลินไชย, “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา กรมประชาสงเคราะห์”

¹¹⁷ อ่างแล้ว, ปัญจณี ทิพโกมุท, “ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการบำนาญสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ”

¹¹⁸ อ่างแล้ว, ศิรามาศ รอดจันทร์, “ความพึงพอใจในชีวิตของผู้ป่วยโรคเรื้อนสถาบันราชประชาสมาสัย”

¹¹⁹ อ่างแล้ว, ปัญจณี ทิพโกมุท, “ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการบำนาญสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ” และ ศิริวรรณ ลินไชย, “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา กรมประชาสงเคราะห์”

¹²⁰ อ่างแล้ว, ศิรามาศ รอดจันทร์, “ความพึงพอใจในชีวิตของผู้ป่วยโรคเรื้อนสถาบันราชประชาสมาสัย”

- ปัจจัยด้านการเงิน การทำงาน

ปัจจัยด้านการเงิน ได้แก่ สถานภาพทางการเงินของตนเอง การมีงานทำ โดยจะพบว่า สถานภาพทางการเงิน หรือการมีรายได้ที่พอดี/มากกว่ารายจ่าย จะมีความสัมพันธ์ทางบวกต่อความพึงพอใจในชีวิต¹²¹ ซึ่งความสัมพันธ์นั้นเป็นไปในทิศทางเดียวกันในกรณีของการมีงานทำ¹²²

- ปัจจัยทางด้านสังคม

ปัจจัยด้านสังคมที่มีส่วนกำหนด ได้แก่ การมีเวลาว่าง การมีงานอดิเรก โดยจากการศึกษาพบว่า ในกลุ่มวัยชราพบว่า การมีเวลาว่าง หรือการมีงานอดิเรกมีผลทางบวกต่อความพึงพอใจในชีวิตเป็นอย่างมาก¹²³

นอกเหนือจากการศึกษาความสุขหรือความพึงพอใจในชีวิตในเมืองแล้ว มีงานศึกษาที่สนใจศึกษาความสุขโดยเก็บข้อมูลในต่างจังหวัด ในปี พ.ศ. 2548¹²⁴ โดยใช้แบบสอบถามความจำเป็นขั้นพื้นฐานเป็นหลักในการกำหนดระดับความสุข ซึ่งเรียกว่า The Resources and Needs Questionnaires (RANQ) แบบสอบถามดังกล่าวได้รับการพัฒนาจาก ทฤษฎีว่าด้วยความต้องการของมนุษย์ (Theory of Human Need (THN)) โดยใช้ในการศึกษาที่ประเทศบังกลาเทศ เปรู เอธิโอเปีย และประเทศไทย สำหรับการศึกษาในประเทศไทยพบว่าการเก็บข้อมูลจำนวน 922 ตัวอย่าง โดยการใช้รูปแบบคำถามอ้างอิงจากสหรัฐอเมริกา

จากผลการศึกษาพบว่า คนไทยส่วนมากให้ความเห็นต่อระดับความสุขว่า “พอใช้” (Fairly happy) ถึงร้อยละ 76 โดยสำหรับงานศึกษาดังกล่าวได้ทดสอบความสัมพันธ์โดยอาศัยสมการ Probit Model¹²⁵ ได้แยกปัจจัยกำหนดความสุขออกเป็นกลุ่ม คือ

- ปัจจัยด้านบุคคล เช่น อายุ เพศ ระดับการศึกษา สถานภาพ ศาสนา เป็นต้น
- ปัจจัยด้านความกินดีอยู่ดี (ปัจจัยพื้นฐาน) เช่น น้ำสะอาด ไฟฟ้า สุขอนามัย การดูแลสุขภาพ การเจ็บป่วยเรื้อรัง เป็นต้น
- การให้อันดับฐานะทางเศรษฐกิจเปรียบเทียบกับชุมชนโดยรวม (Self-evaluation)
- ปัจจัยทุนทางสังคม เช่น เครือข่ายความสัมพันธ์ของครอบครัวกับชุมชน

¹²¹ อ่างแล้ว, ปัญจณี ทิพโกมุท, “ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการบำนาญสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ”และเรื่องเดียวกัน

¹²² อ่างแล้ว, ศิรามาศ รอดจันทร์, “ความพึงพอใจในชีวิตของผู้ป่วยโรคเรื้อรังสถาบันราชประชาสมาสัย”

¹²³ อ่างแล้ว, ปัญจณี ทิพโกมุท, “ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการบำนาญสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ”และ ศิริวรรณ สินไชย, “ปัจจัยที่มีผลสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา กรมประชาสงเคราะห์”

¹²⁴ Royo, Monica Guillen and Jackeline Velazco, “Exploring the relationship between happiness, objective and subjective well-being: Evidence from rural Thailand”, ESRC Research Group on Well-being in Developing Countries,(Great Britain: University of Bath,2005)

¹²⁵ สมการที่ใช้ในการศึกษาของ (Royo and Velazco,2005) อยู่ในรูป $Y_i^* = \beta_0 + \sum_{k=1}^K \beta_{ki} X_{ki} + \varepsilon_i$ เมื่อกำหนดให้ Y คือ ระดับความพึงพอใจ และ X คือเวกเตอร์ของปัจจัยกำหนดต่างๆ เช่น ปัจจัยบุคคล ปัจจัยพื้นฐาน การเปรียบเทียบกับชุมชนอื่น และปัจจัยทุนทางสังคม

ผลการศึกษาพบว่า ข้อมูลประเทศไทยมีลักษณะที่แตกต่างจากงานศึกษาของประเทศอื่นๆ โดยปัจจัยด้านบุคคล เช่น เพศ สถานภาพ ศาสนา ต่างไม่มีนัยยะต่อการกำหนดความสุขของผู้คนในสังคม ในขณะที่อายุมีความสัมพันธ์กับระดับความสุขคือ ผู้ที่อายุมากขึ้น (40-59 ปี และมากกว่า 60 ปีขึ้นไป) จะมีระดับความสุขที่น้อยกว่าผู้ที่อายุน้อย (20-39 ปี) รวมไปถึงปัจจัยด้านระดับการศึกษาซึ่งพบว่า ระดับการศึกษาที่สูงจะมีแนวโน้มทำให้ผู้คนมีความสุขมากขึ้น ในขณะที่ความสมบูรณ์พร้อมของปัจจัยพื้นฐานมีนัยยะสำคัญอย่างเห็นได้ชัดกับระดับความสุขของผู้คน เช่น น้ำสะอาด ไฟฟ้า สุขอนามัย และภาวะการเจ็บป่วยเรื้อรัง เป็นต้น

นอกจากนี้แล้ว งานศึกษาดังกล่าวได้ให้ความสำคัญกับผลของการเปรียบเทียบฐานะทางเศรษฐกิจของผู้คนในสังคม ซึ่งทดสอบสมมุติฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีแนวโน้มในการเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่น และผลของการเปรียบเทียบจะกำหนดระดับความสุข ภายหลังจากการทดสอบพบว่า ผลการศึกษาได้ยืนยันตามสมมุติฐาน คือ คริวเรือนที่รายงานว่าตนมีระดับเศรษฐกิจดีกว่าผู้อื่นจะมีความสุขมากกว่าคนที่รายงานว่าตนมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำกว่าคนอื่น ซึ่งเหตุผลในการอธิบายว่ารายได้มีความสำคัญ อาจเนื่องมาจากรายได้ที่สูงจะทำให้ผู้คนมีความสามารถในการบรรลุความต้องการขั้นพื้นฐานด้านต่างๆ ได้ดีขึ้น

สำหรับปัจจัยทุนทางสังคม งานศึกษาดังกล่าวตั้งสมมุติฐานว่าทุนทางสังคมมีความสัมพันธ์ทางบวกต่อระดับความสุขของผู้คนในสังคม โดยผลการศึกษาสรุปว่า ทุนทางสังคมอยู่ในฐานะที่เป็นตัวเชื่อมโยงและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในท้องถิ่นมีผลกระทบทางบวกต่อความสุขอย่างมาก แม้ว่าการมีนัยสำคัญยังอยู่ในระดับที่ต่ำก็ตาม

ดังนั้นกล่าวโดยสรุปคือ ในการศึกษาปัจจัยกำหนดระดับความสุขหรือความพึงพอใจในชีวิตของผู้คนในพื้นที่ชนบทของประเทศไทย ของ Royo and Velazco แสดงจุดเด่นที่นำไปสู่ความแตกต่างกับงานศึกษาชิ้นอื่นๆ ในต่างประเทศ คือ มีการนำเอาปัจจัยด้านความจำเป็นขั้นพื้นฐาน และปัจจัยด้านทุนทางสังคมมาใช้ในการทดสอบ ซึ่งผลสรุปได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญและความสัมพันธ์ทางบวกของทั้งสองปัจจัยได้เป็นอย่างดี

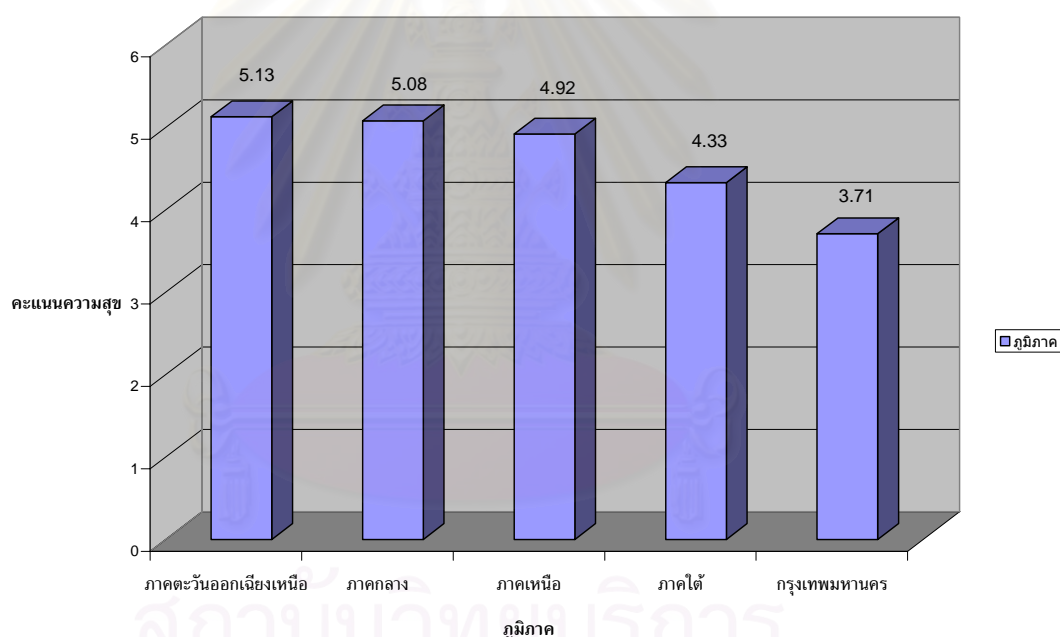
ภายใต้ลักษณะของประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศกำลังพัฒนา การนำปัจจัยพื้นฐานเช่น สาธารณูปโภค สุขอนามัย มาชีวิตนั้นเป็นหนึ่งในตัววัดที่เหมาะสม เนื่องจากปัจจัยพื้นฐานต่างๆ นั้นเป็นเครื่องมือเบื้องต้นที่ทำให้ประชาชนทั่วไปสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปลอดภัย เช่น การมีน้ำประปาที่สะอาด มีไฟฟ้าให้แสงสว่างในยามค่ำคืนทำให้ปลอดภัยจากอันตรายและสัตว์ร้ายต่างๆ ระบบสุขภาพที่ดีทำให้ประชาชนอุ่นใจ เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดนั้นถือได้ว่าเป็น Social Security ให้กับประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาชิ้นอื่นๆ ที่ผ่านมาก็ได้ให้ข้อสรุปว่าสังคมที่มีระบบ Social Security ที่ดีจะทำให้ระดับความสุขของประชาชนสูงขึ้น

สำหรับคำอธิบายของอิทธิพลของทุนทางสังคม ว่าเป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่มีความเหมาะสมกับประเทศไทย อาจอธิบายได้จากลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมของไทยที่มีความผูกพันพึ่งพาอาศัยกันเป็นเครือญาติ ทำให้ปัจจัยด้านการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมหรือเครือข่ายทาง

สังคมเป็นสิ่งที่มืทธิพลอย่างมากต่อการดำรงชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคม ดังนั้นในการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลกำหนดระดับความสุขของผู้คนในสังคมจึงยากที่จะปฏิเสธการนำปัจจัยทุนทางสังคมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

หลังจากพ.ศ. 2548 เป็นต้นมา เริ่มมีงานศึกษาอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับความสุขมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปีที่ผ่านมา ส่วนใหญ่แล้วมักเป็นการอาศัยการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเป็นตัวชี้วัด ซึ่งล่าสุดมีจากรายงานดัชนีความสุขมวลรวมของประชาชนภายในประเทศในช่วงเดือนพฤษภาคม-กรกฎาคม พ.ศ. 2550 โดยศูนย์วิจัยเอแบคชนวัตกรรมทางสังคม¹²⁶ พบว่าสถานการณ์ความสุขมวลรวมของประชาชนมีทิศทางลดต่ำลงอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ช่วงปลายปี 2549 ที่ผ่านมา และระดับความสุขเฉลี่ยของประชาชนอยู่ที่ 5.02 ซึ่งถือว่าอยู่ในเกณฑ์ปานกลางค่อนข้างต่ำ นอกจากนี้สามารถจำแนกระดับความสุขตามภูมิภาคได้ ดังแผนภาพที่ 4.9 นี้

แผนภาพที่ 4. 11 ดัชนีความสุขมวลรวมของประชาชนภายในประเทศในช่วงเดือน พฤษภาคม-กรกฎาคม พ.ศ. 2550

ที่มา. ศูนย์วิจัยเอแบคชนวัตกรรมทางสังคม

จากการสำรวจดังกล่าวพบว่า สิ่งที่ทำให้ผู้คนในสังคมไทยไม่มีความสุขในปัจจุบัน สืบเนื่องมาจากสถานการณ์ทางการเมืองในปัจจุบัน ซึ่งเป็นประเด็นแรก รองลงมาคือเรื่องสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย ระบบการค้าเสรีในกระแสโลกาภิวัตน์ หลักธรรมาภิบาล การศึกษา

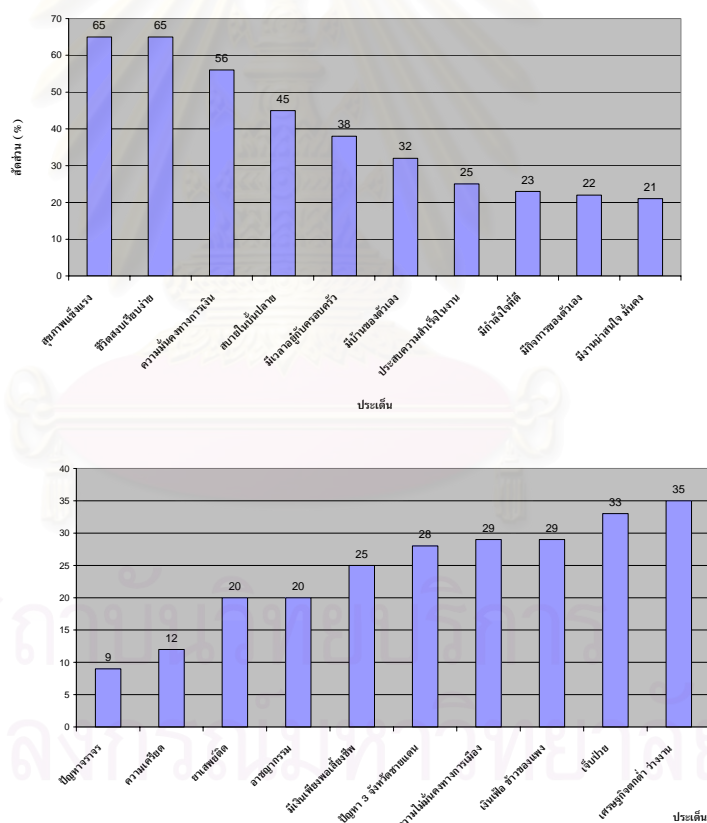
* ลักษณะความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายในสังคมไทยดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นจากค่านิยมในสังคมต่างๆ เช่น การนับญาติเป็นพี่น้อง หรือนับเป็นพ่อแม่ โดยเนื่องมาจากความเคารพหรือตามศักดิ์อายุ เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นลักษณะเฉพาะตัวที่เห็นได้โดยทั่วไปในสังคมตะวันออก

¹²⁶ “โพลชี้ มีอบ-ไฟใต้ ทำความสุขลด พบอีสานแชมป์แฮปปี้-กม.บัว” ในหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ฉบับวันจันทร์ที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2550, หน้า 15

ทรัพยากรธรรมชาติและการจัดสรรอย่างเป็นธรรม และกระบวนการยุติธรรม สำหรับสิ่งที่ทำให้ประชาชนรู้สึกมีความสุขได้มากที่สุดอันดับหนึ่ง คือ การดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง โครงการพระราชดำริ สุขภาพกาย บรรยากาศในชุมชน และวัฒนธรรมประเพณี รวมไปถึงความมีน้ำใจให้แกกัน

งานศึกษาดังกล่าวได้นำเสนอประเด็นปัญหาที่ส่งผลทำให้ประชาชนเป็นทุกข์ โดยให้ความเห็นว่า สถานการณ์ทางการเมืองส่งผลทำให้ผู้คนในสังคมมีความเครียดสูงขึ้น รวมไปถึงสถานการณ์ความไม่สงบของชายแดนภาคใต้เช่นกัน นอกจากนี้แล้วเมื่อสำรวจทัศนคติของคนในกรุงเทพมหานครในด้านของสิ่งที่ต้องการในชีวิต และสิ่งที่สร้างความทุกข์ โดยสถาบันวิจัยการตลาดแห่งประเทศไทยเมื่อเดือนกรกฎาคมที่ผ่านมา¹²⁷ พบผลที่สะท้อนในลักษณะเดียวกันกับงานศึกษาของ ศูนย์วิจัยเอแบคฉันทกรรมทางสังคม ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 4. 12 สิ่งที่ต้องการในชีวิต และสิ่งที่สร้างความกังวลใจ จำแนกตามสัดส่วนความเห็นของคนกรุงเทพมหานคร

ที่มา. สมาคมวิจัยการตลาดแห่งประเทศไทย,ไทยโพสต์, 22 กรกฎาคม 2550

ผลการศึกษาข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึง อิทธิพลของสถานการณ์ทางการเมืองที่เป็นปัจจัยอันดับต้น ๆ ที่มีผลต่อระดับความรู้สึก และเป็นสิ่งที่สร้างความกังวลใจให้กับคน

¹²⁷“ทัศนคติของคนในเขตกรุงเทพมหานคร สิ่งที่ต้องการในชีวิต สิ่งที่ทำให้เกิดความกังวลใจ”,ใน มติชนสุดสัปดาห์ หน้า 91

กรุงเทพมหานคร โดยอยู่ในอันดับที่ 3 ของสิ่งสร้างความกังวลใจ รองลงมาจากปัญหาเรื่องเศรษฐกิจตกต่ำ ว่างงาน ที่เป็นอันดับหนึ่ง และปัญหาเรื่องการเจ็บป่วยที่ตามมาเป็นอันดับที่สอง

อย่างไรก็ตามเนื่องจากงานศึกษาในเชิงเศรษฐศาสตร์ของประเทศไทยเกี่ยวกับปัจจัยกำหนดความรู้สึกสุขของประชากรมีอยู่ไม่มากนัก ดังนั้นจึงเป็นเหตุผลสำคัญที่วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ทำกรณีศึกษาขึ้นเพื่อเป็นตัวอย่างและชีวิตปัจจัยที่มีอิทธิพลในการกำหนดระดับความสุขของประชาชน และกำหนดพื้นที่กรุงเทพมหานครเป็นพื้นที่ในการศึกษา ดังรายละเอียดที่จะกล่าวต่อไปในบทต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

กรณีศึกษาเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุข ในทรศนะของกลุ่มตัวอย่างในเขตกรุงเทพมหานคร

จากที่กล่าวมาในบทที่แล้ว งานศึกษาเชิงประจักษ์เกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุขในประเทศไทยยังไม่ได้มีการศึกษามากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับสาขาวิชาอื่น ๆ เช่น จิตวิทยา วิทยาศาสตร์ ที่ได้มีการศึกษาในประเด็นดังกล่าวมาเป็นเวลานาน อีกทั้งยังขาดฐานข้อมูลทฤษฎีที่จะนำมาประกอบในการพิจารณาวางแผนด้านนโยบายหากรัฐมีเป้าประสงค์สุดท้ายเพื่อความอยู่ดีมีสุขประชาชน ดังนั้นหนึ่งในวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จึงมุ่งนำเสนอกรณีศึกษาเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุขในทรศนะของกลุ่มตัวอย่างผู้ปกครองนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร โดยมีกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 940 รายทั่วกรุงเทพมหานคร

เนื้อหาสำคัญในบทนี้ประกอบด้วย 3 ส่วนสำคัญ ได้แก่ ส่วนที่หนึ่ง จะอธิบายถึงกรณีศึกษาและระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษา อันประกอบด้วย การเก็บรวบรวมข้อมูล กลุ่มตัวอย่าง วิธีการสุ่มตัวอย่าง เครื่องมือและแบบจำลองระดับความสุข และปัจจัยที่ใช้ในการศึกษา สำหรับส่วนที่สอง จะกล่าวถึงผลการศึกษา และในส่วนสุดท้ายจะเป็นการวิเคราะห์และประเด็นว่าด้วยนโยบายที่ได้จากผลการศึกษา

5.1. กรณีศึกษาและระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษา

จากการทบทวนวรรณกรรมในบทที่ผ่านมา พบว่าการศึกษาเรื่องความสุขจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลทางสถิติประกอบการวิเคราะห์เป็นสำคัญ แต่เนื่องจากการสำรวจความรู้สึกสุขของประชากรในพื้นที่กรุงเทพมหานครยังไม่ได้มีการสำรวจโดยหน่วยงานราชการ ดังนั้นในงานศึกษาชิ้นนี้จึงเริ่มต้นจากการเก็บข้อมูลปฐมภูมิ โดยกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษา กลุ่มตัวอย่างวิธีการเก็บข้อมูล ตลอดจนเครื่องมือและแบบจำลองในการศึกษาดังต่อไปนี้

5.1.1. กรอบแนวคิดในการศึกษา

กรอบแนวคิดในการศึกษาในที่นี้กำหนดขอบเขตกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ปกครองนักเรียนผู้อาศัยในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร และสมมุติให้กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาไม่ได้เป็นสมาชิกในครัวเรือนเดียวกัน หรือมีความสัมพันธ์ทางสายเลือดต่อกัน ซึ่งวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลอาศัยข้อมูลจากแบบสอบถามเป็นหลัก มีระยะเวลาการสำรวจระหว่างวันที่ 9 กุมภาพันธ์ – วันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2550 สรุประยะเวลาในการเก็บข้อมูล 1 เดือน

สำหรับข้อจำกัดในการศึกษาในที่นี้ ขอละการศึกษปัจจัยกำหนดระดับความรู้สึกสุข ในส่วนของปัจจัยภายในตัวบุคคล อันได้แก่ พันนิสัย ยีนส์ รวมไปถึงปัจจัยทางพันธุกรรม เนื่องจาก

การอธิบายในส่วนดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยความเชี่ยวชาญทางจิตวิทยา รวมถึงการวิเคราะห์ทาง
 ประสาทวิทยาประกอบด้วย ซึ่งอยู่นอกเหนือจากความชำนาญของผู้ศึกษา

5.1.2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากระยะเวลาในการศึกษา งบประมาณที่จำกัด ในการศึกษานี้จึงกำหนดศึกษา
 เฉพาะกลุ่มผู้ปกครองนักเรียนในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างใน
 การศึกษาในนี้อาศัยสูตรคำนวณจาก Yamane (1967) ดังสูตรคำนวณดังต่อไปนี้

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

n = Number of Observation

N = Population

e = Percentage of Error

เมื่อคำนวณจากสูตรข้างต้นด้วยจำนวนประชากรกรุงเทพมหานครแล้ว พบว่า จำนวน
 ขนาดกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำในการสำรวจครั้งนี้คือ

$$n = \frac{6,801,100}{1 + (6,801,100)(0.05)^2} \approx 400$$

แต่เนื่องจากในการสำรวจดังกล่าวนี้มีปัจจัยหลักและปัจจัยย่อยจำนวนมาก เมื่อมีการ
 แจกแจงรายละเอียดของตัวอย่างจำแนกตามกลุ่มย่อย การกำหนดขนาดตัวอย่าง 400 ชุดอาจไม่
 สามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบรายละเอียดของกลุ่มตัวอย่างได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ผู้ศึกษา
 จึงกำหนดขนาดตัวอย่างมากกว่าขนาดกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำ 3 เท่า คือ กำหนดกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำใน
 การสำรวจครั้งนี้คือ 1,200 ตัวอย่าง ประกอบด้วยคนโสดและคนสมรส แต่ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
 จะวิเคราะห์เพียงกลุ่มตัวอย่างที่เป็นคนสมรสจำนวน 940 ตัวอย่างเท่านั้น

5.1.3. การสุ่มตัวอย่างประชากร

การสุ่มตัวอย่างประชากรผู้มีสถานภาพสมรสและมีบุตร โดยอาศัยความน่าจะเป็น
 (Multistage-Sampling) อาศัยสถานศึกษาเป็นเป้าหมายสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมี
 ขั้นตอนการสุ่มตัวอย่างดังต่อไปนี้

- ขั้นตอนที่ 1 แบ่งพื้นที่กรุงเทพมหานครออกเป็น 3 ส่วน จำแนกตามการ
 กำหนดเขตพื้นที่การศึกษาของกรุงเทพมหานคร ซึ่งเขตการศึกษาที่ 1
 ครอบคลุมพื้นที่กรุงเทพมหานครส่วนใน เขตพื้นที่การศึกษาเขต 2 ครอบคลุม
 พื้นที่การศึกษาในด้านตะวันออกของกรุงเทพมหานคร และเขตพื้นที่การศึกษา
 เขต 3 ครอบคลุมพื้นที่การศึกษาในด้านตะวันตกของกรุงเทพมหานคร*

* เขตพื้นที่การศึกษาทั้ง 3 เขต สำนักผู้ตรวจราชการเขตกรุงเทพมหานครได้แบ่งเขตต่าง ๆ ออกตามพื้นที่การศึกษา
 ดังนี้

1. พื้นที่การศึกษาเขต 1 มีจำนวนทั้งสิ้น 17 เขต ได้แก่ พระนคร ป้อมปราบฯ ดุสิต สัมพันธวงศ์ สาทร บางรัก ปทุม
 วัน ยานนาวา ราชเทวี ดินแดง พญาไท บางซื่อ คลองเตย พระโขนง วัฒนา บางนา บางคอแหลม

- ขั้นตอนที่ 2 ในแต่ละพื้นที่การศึกษา สุ่มตัวอย่างสถานศึกษาตามประเภทของสถานศึกษาในพื้นที่กรุงเทพมหานคร พื้นที่ละ 3 ประเภท คือ โรงเรียนรัฐบาล โรงเรียนเอกชน และโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร โดยจำนวนสถานศึกษาที่เก็บตัวอย่างขึ้นอยู่กับสัดส่วนของสถานศึกษาแต่ละประเภทในพื้นที่การศึกษานั้นๆ
- ขั้นตอนที่ 3 ในแต่ละสถานศึกษา จะเก็บตัวอย่างโดยการสุ่มชั้นปีการศึกษาของแต่ละแห่ง สถานศึกษาละ 3 ชั้นปี ชั้นปีละ 1-2 ห้อง ขึ้นอยู่กับจำนวนนักเรียนในสถานศึกษาแต่ละแห่ง

ตารางที่ 5.1 สถานศึกษาที่ให้ความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ประเภทที่	สังกัด/หน่วยงาน	จำนวน (แห่ง)
1.	สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ได้แก่ โรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร, โรงเรียนบางมดวิทยา (สี่สุข หวาดจวน อูปถัมภ์),โรงเรียนอนุบาลวัดนางนอง	3
2.	สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สกอ.) ได้แก่ โรงเรียนกุหลาบวิทยา, โรงเรียนสตรีวรนาถ, โรงเรียนนราทร, โรงเรียนเทพเสนาอนุสรณ์, โรงเรียนอิสลามสันติชน,โรงเรียนช่างตาครูส์ศึกษา เป็นต้น	6
3.	สังกัดกรุงเทพมหานคร ได้แก่ โรงเรียนวัดพระพิเรนทร์, โรงเรียนวัดธรรมมงคล,โรงเรียนวัดนางนอง, โรงเรียนวัดโพธิ์,โรงเรียนคลองพิทยาลงกรณ์, โรงเรียนวัดราชบุรุษบำรุง	6
รวมทั้งสิ้น		15

5.1.4. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาและแบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์

สำหรับเครื่องมือในงานศึกษาครั้งนี้ อาศัยแบบสำรวจทัศนคติความเห็นของกลุ่มตัวอย่างในการรวบรวมคำตอบ และนำมาประมวลผลด้วยเครื่องมือทางสถิติ โดยอาศัยแบบจำลองทางเศรษฐมิติในการอธิบายระดับความรู้สึกสุขผ่านปัจจัยกำหนดต่างๆ ที่ทบทวนผ่านวรรณกรรมปริทัศน์ในบทที่ผ่านมา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

2. พื้นที่การศึกษาเขต 2 มีจำนวนทั้งสิ้น 18 เขต ได้แก่ จตุจักร ลาดพร้าว หลักสี่ ดอนเมือง สายไหม บางเขน วังทองหลาง บางกะปิ บึงกุ่ม คันนายาว คลองสามวา หนองจอก มีนบุรี สะพานสูง ลาดกระบัง สวนหลวง ประเวศ ห้วยขวาง

3. พื้นที่การศึกษาเขต 3 มีจำนวนทั้งสิ้น 15 เขต ได้แก่ ธนบุรี ราษฎร์บูรณะ จอมทอง บางขุนเทียน ภาษีเจริญ ดลิ่งชัน บางกอกน้อย บางกอกใหญ่ ทวีวัฒนา บางแค บางบอน หนองแขม บางพลัด คลองสาน พุ่งศรี

ในการศึกษานี้ส่งแบบสอบถามให้สถานศึกษา จำนวนทั้งสิ้น 2,000 ตัวอย่าง ส่งกลับมาทั้งสิ้นประมาณ 1,400 ตัวอย่าง และเมื่อตรวจสอบแบบสอบถามชุดที่สมบูรณ์สามารถนำมาใช้วิเคราะห์ได้ มีจำนวนทั้งสิ้น 940 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 47 ของแบบสำรวจทั้งหมดที่ส่งไป หรือคิดเป็นร้อยละ 67 ของแบบสำรวจที่ส่งกลับจากสถานศึกษา

แบบสำรวจที่ใช้ในการศึกษาดังกล่าว แบ่งออกเป็น 3 ส่วน (ดูภาคผนวก ก) ซึ่งส่วนที่หนึ่ง จะสอบถามข้อมูลทางประชากรของกลุ่มตัวอย่างซึ่งจะถูกนำมาวิเคราะห์ในแบบจำลอง Ordered Logit Model ต่อไป โดยปัจจัยที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อระดับความรู้สึกสุข จะถูกนำมาทดสอบ และคาดการณ์ทิศทางความสัมพันธ์ของปัจจัยกำหนดกับระดับความรู้สึกสุขดังต่อไปนี้

ปัจจัยประชากรศาสตร์

สำหรับปัจจัยทางประชากรศาสตร์ที่จะนำมาวิเคราะห์ในที่นี้ ได้แก่ อายุ เพศ ระดับการศึกษา ระดับสุขภาพ โดยในแต่ละปัจจัยมีสมมุติฐานทิศทางความสัมพันธ์กับระดับความสุขดังต่อไปนี้

สมมุติฐานข้อที่ 1. อายุมีความสัมพันธ์ในรูปแบบที่เป็น Non-linear โดยมีลักษณะการเป็น U-shape กับระดับความรู้สึกสุข

Age $\uparrow \xRightarrow{(-)}$ HP \downarrow , Age $\uparrow \Rightarrow$ MinHP, Age $\uparrow \xRightarrow{(+)}$ HP \uparrow (1)
 young Mid Old

สมมุติฐานข้อที่ 2. เพศหญิงมีความสุขมากกว่าเพศชาย

HP $>$ HP.(2)
 Female Male

สมมุติฐานข้อที่ 3. ระดับการศึกษาที่สูงขึ้นจะทำให้รายได้สูงขึ้น และนำไปสู่ระดับความสุขที่สูงขึ้น แต่ขณะเดียวกันระดับการศึกษาที่สูงขึ้นจะทำให้คนมีความคาดหวังที่สูงขึ้น และอาจนำไปสู่ความทุกข์ที่มากขึ้นพร้อมกัน

Education $\uparrow \Rightarrow$ IncomeLevel $\uparrow \xRightarrow{(+)}$ HP \uparrow
 \Rightarrow Aspiration $\uparrow \xRightarrow{(-)}$ HP \downarrow (3)

สมมุติฐานข้อที่ 4. ระดับสุขภาพของกลุ่มตัวอย่าง มีทิศทางในทางเดียวกันกับระดับความสุข

Health $\uparrow \xRightarrow{(+)}$ HP \uparrow (5)

ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ของครอบครัวและสังคม

สำหรับปัจจัยด้านความสัมพันธ์ของครอบครัวและทุนทางสังคม ในงานศึกษานี้สนใจศึกษาในสองส่วนคือ ส่วนของปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว และระดับความไว้วางใจที่มีต่อผู้อื่นในสังคม ซึ่งมีสมมุติฐานดังต่อไปนี้

สมมุติฐานข้อที่ 5. ระดับการมีปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวจะมีทิศทางเดียวกันกับระดับความรู้สึกสุข

$$\text{FamilyRelation} \uparrow \xRightarrow{(+)} \text{HP} \uparrow \dots\dots\dots(5)$$

สมมุติฐานข้อที่ 6. ระดับความไว้วางใจที่มีต่อผู้คนในสังคมจะมีทิศทางเดียวกันกับระดับความรู้สึกสุข

$$\text{Trust} \uparrow \xRightarrow{(+)} \text{HP} \uparrow \dots\dots\dots(6)$$

ปัจจัยทางเศรษฐกิจและการจ้างงาน

จากการทบทวนวรรณกรรมปริทัศน์ที่ผ่านมา ปัจจัยที่จะนำมาทดสอบในกรณีศึกษานี้ได้แก่ รายได้ส่วนบุคคล รายได้ครัวเรือน พฤติกรรมการออม และสถานภาพการจ้างงาน โดยสมมุติฐานในงานศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วยว่า

สมมุติฐานข้อที่ 7. รายได้มีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกกับระดับความรู้สึกสุข

$$\text{logInc} \uparrow \xRightarrow{(+)} \text{HP} \uparrow \dots\dots\dots(7)$$

สมมุติฐานข้อที่ 8. พฤติกรรมการออมมีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกกับระดับความรู้สึกสุข

$$\text{Saving} \uparrow \xRightarrow{(+)} \text{HP} \uparrow \dots\dots\dots(8)$$

สมมุติฐานข้อที่ 9. ระดับรายได้ครัวเรือนมีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกกับระดับความรู้สึกสุข

$$\text{HHInc} \uparrow \xRightarrow{(+)} [\text{Pr}(\text{Saving}) \uparrow] \Rightarrow \text{HP} \uparrow \dots\dots\dots(9)$$

สมมุติฐานข้อที่ 10. ภาวะการว่างงานมีความสัมพันธ์ในทิศทางลบกับระดับความรู้สึกสุข

$$\text{Unemploy} \uparrow \xRightarrow{(-)} \text{HP} \downarrow \dots\dots\dots(10)$$

ปัจจัยทางการเมือง

สำหรับในส่วนสุดท้าย ด้านปัจจัยทางการเมือง ในงานศึกษานี้ศึกษาระดับการให้ความสนใจประเด็นทางการเมืองการปกครองกับระดับความรู้สึกสุขของกลุ่มตัวอย่าง โดยมีสมมุติฐานว่า

สมมุติฐานข้อที่ 11. ความสนใจที่มีต่อสถานการณ์ทางการเมืองจะมีทิศทางเดียวกันกับระดับความรู้สึกสุข

$$\text{Polsatis} \uparrow \xRightarrow{(+)} \text{HP} \uparrow \dots\dots\dots(11)$$

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสำรวจดังกล่าว จะแยกเป็น 2 ส่วนสำคัญ โดยในส่วนแรก จะวิเคราะห์สถิติพื้นฐานด้วยวิธีการ CrossTab สำหรับในส่วนที่สอง จะวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์อรรถสมการออร์เดอร์โลจิต (Ordered Logit Model) ในการอธิบายระดับความสุขกับปัจจัยกำหนดระดับความสุข

แบบจำลองที่ใช้ในการศึกษา (Ordered Logit Model)*

สำหรับการวิเคราะห์สมการถดถอยแบบปกติเชิงซ้อน จะพบว่าตัวแปรตาม (Dependent Variables) จะเป็นตัวแปรเชิงกลุ่ม เช่น ระดับการศึกษา เพศ ระดับการมีส่วนร่วมในชุมชน หรือในกรณีนี้คือ ระดับความสุข ซึ่งเมื่อตัวแปรตามเป็นตัวแปรเชิงกลุ่มที่มีค่ามากกว่า 2 ค่าขึ้นไป ประกอบกับมีลักษณะการให้ลำดับชั้น (Order) ของคำตอบ ดังนั้นการวิเคราะห์ต้องใช้รูปแบบของ Ordered Logit (Ologit)

แบบจำลอง Ologit เกิดขึ้นเมื่อต้องให้ความสำคัญกับการตอบสนองทางทัศนคติ โดยกำหนดเป็นระดับความคิดความรู้สึก เช่น เห็นด้วยมาก ค่อนข้างเห็นด้วย ปานกลาง ไม่ค่อยเห็นด้วย และไม่เห็นด้วยเลย เป็นต้น ซึ่งลำดับเหล่านี้เรียกว่า “Ordinal variables” โดยการแปลงระดับความเห็นให้ออกมาเป็นคะแนน ด้วยวิธีการที่ง่ายที่สุดคือการให้คะแนนเป็นจำนวนเต็ม (integer scoring) โดยกำหนดคะแนนให้ระดับความเห็นที่น้อยที่สุดให้เป็นหนึ่ง และเรียงลำดับคะแนนขึ้นมาเรื่อยๆตามระดับความเห็นได้**

แบบจำลองลักษณะนี้ขึ้นอยู่กับแนวคิดเบื้องหลังของความเป็น Cumulative logit ซึ่งได้สร้างแนวคิดเรื่องของ Cumulative probability แบบจำลอง Ordered logit model สามารถเขียนในรูปของ Matrix ได้ดังต่อไปนี้

$$C_{ij} = \Pr(y_i \leq j) = \sum_{k=1}^j \Pr(y_i = k)$$

$$\text{logit}(C_{ij}) = \alpha_j + \beta X_i$$

สำหรับการวิเคราะห์ว่าแบบจำลองมีความเหมาะสมในการนำไปใช้มากน้อยเพียงใด จะพิจารณาผ่านการทดสอบ Likelihood (McFadden-R²)***

* ในบางครั้งพบว่าสามารถเรียกได้อีกชื่อว่า “Ordinal Logit Model”

**

Available from:

http://www.columbia.edu/~ag2319/teaching/G4075_Outline/node27.html

การทดสอบด้วยค่าสัมประสิทธิ์ McFadden จะมีค่าอยู่ระหว่าง 0-1 ยิ่งมีค่าเข้าใกล้ 1 แบบจำลองดังกล่าวสามารถแทนความสัมพันธ์ของตัวแปรได้ถูกต้องมากขึ้น และสำหรับค่า Predicted Percent Correct นั้นไม่มีการกำหนดแน่นอนว่าค่าเท่าใดจึงแปลความว่าแบบจำลองดังกล่าวมีความเหมาะสม แต่ยังมีค่าเปอร์เซ็นต์ที่สูง ยิ่งแสดงว่าแบบจำลองมีความเหมาะสม สามารถนำไปใช้ได้, กัลยา วาณิชย์บัญชา (2546). การวิเคราะห์สถิติขั้นสูงด้วย SPSS for Windows, พิมพ์ครั้งที่สาม, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์) หน้า 123

ระดับความสุขในการศึกษาครั้งนี้อ้างอิงจากแบบสอบถามของ World Value Survey โดยมีการกำหนดคำตอบไว้ 4 ระดับ ได้แก่ มีความสุขมาก (3) ค่อนข้างมีความสุข (2) ไม่ค่อยมีความสุข (1) และไม่มีความสุขเลย (0)

จากการทบทวนวรรณกรรมในบทที่ผ่านมา พบว่ามีการจำแนกปัจจัยออกเป็นกลุ่มสำคัญต่าง ๆ ดังนั้นในงานศึกษาชิ้นนี้ได้อ้างอิงรูปแบบสมการข้างต้นเป็นหลัก ด้วยเหตุดังกล่าว ปัจจัยกำหนดความน่าจะเป็น จึงประกอบด้วยตัวแปรต่าง ๆ โดยสามารถจำแนกได้ตามกลุ่มปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

$$\text{Logit}(C_{ij}) = h(u(Y, D, S, P)) + \varepsilon_i$$

เมื่อกำหนดให้ ระดับความสุขเป็นตัวแปรตาม ซึ่งขึ้นอยู่กับ Y, D, S, P เมื่อ Y หมายถึงกลุ่มปัจจัยทางรายได้และเศรษฐกิจ, D หมายถึงกลุ่มปัจจัยทางประชากรศาสตร์, S หมายถึงปัจจัยด้านสังคม ในที่นี้คือ ทูทางสังคม, P หมายถึง ปัจจัยด้านการเมืองการปกครอง โดยที่ ε เป็น error term หรือเรียกว่าเป็นอิทธิพลของปัจจัยอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากปัจจัยกำหนดที่มีอยู่ในสมการนี้ ซึ่งรายละเอียดของปัจจัยแต่ละตัว จะอธิบายในส่วนการประมาณการแบบจำลองในส่วนต่อไป

ซึ่งผลการประมาณการด้วยสมการ Ordered Logit Model จะมีประสิทธิภาพเพียงใด นอกเหนือจากการพิจารณาระดับการมีนัยสำคัญของตัวแปรแล้ว ยังสามารถอธิบายได้จากทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยกำหนดที่มีต่อระดับความรู้สึกลับสุขด้วยเช่นกัน ว่าเป็นไปตามสมมุติฐานของทฤษฎีที่มีการศึกษาหรือไม่ โดยผลการประมาณการจะอธิบายในส่วนต่อไป

ผลการวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่าง

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงผลการศึกษาระดับการศึกษาเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุข จากกลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการนักเรียนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยจำแนกออกเป็น 3 ส่วนหลัก คือ ส่วนที่หนึ่งเป็นข้อมูลสถิติเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนที่สอง คือ ความสัมพันธ์ทางสถิติเบื้องต้นระหว่างระดับความสุขและปัจจัยที่คาดว่าจะมีอิทธิพล และในที่สุดท้ายจะอธิบายผลการศึกษาด้วยเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ อาศัยแบบจำลองระดับความสุขด้วยการวิเคราะห์แบบจำลองออร์เดอร์โลจิต (Ordered Logit Model) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.2. ผลการวิเคราะห์สถิติพื้นฐาน

สถิติพื้นฐานทำให้เห็นภาพโดยทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง รวมไปถึงความคิดเห็นที่มีต่อสังคมในด้านต่าง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นในรูปของร้อยละของทรศนะ ซึ่งในที่นี้จำแนกผลสถิติพื้นฐานออกเป็นด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านประชากรสังคม, ด้านเศรษฐกิจและการจ้างงาน, ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และด้านการเมืองการปกครอง ตลอดจนปัญหาสังคมที่อยู่ในความสนใจของกลุ่มตัวอย่าง

- ลักษณะทางประชากรสังคม

จากการศึกษาพบว่า จำนวนกลุ่มตัวอย่างผู้ปกครองนักเรียนมีสัดส่วนเพศชายต่อเพศหญิงอยู่ที่ 42: 58 ซึ่งอายุเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างอยู่ที่ประมาณ 40ปี และพบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ปกครองร้อยละ 24.7 จบการศึกษาสูงสุดในระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย รองลงมาคือระดับปริญญาตรี ที่ร้อยละ 20.4 และ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่ร้อยละ 17.7 (ดูภาคผนวก ข)

สำหรับสถานภาพสมรส พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 76.9 เป็นผู้ที่มิใช่สถานภาพสมรส ขณะที่อีกร้อยละ 12.4 มีลักษณะการอยู่กินด้วยกันแต่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส (สถานภาพอยู่ด้วยกัน) สำหรับกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวนี้มีกลุ่มผู้ที่หย่าร้าง คิดเป็นร้อยละ 4.8 กลุ่มที่แยกกันอยู่ และเป็นหม้าย คิดเป็นร้อยละ 3.2 และ 2.7 ตามลำดับ ในประเด็นการนับถือศาสนา พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการกระจายแยกตามศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลาม มีสัดส่วนอยู่ที่ร้อยละ 87.0 , 2.3 และ 10.6 ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาความถี่ในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาจะพบว่า สำหรับกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 57.4 ระบุว่าจะปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาตาม “วันสำคัญทางศาสนา” เป็นหลัก ส่วนที่ระบุว่า “ไม่เคยปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาเลย” มีจำนวนอยู่ร้อยละ 3.8

ในส่วนสุดท้ายเมื่อสอบถามถึงระดับสุขภาพของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ปกครองจะพบว่า ส่วนใหญ่แล้วระบุว่า สุขภาพอยู่ในเกณฑ์ดี โดยคิดเป็นร้อยละ 72.6 รองลงมาคือ สุขภาพอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง พอใช้ คิดเป็นร้อยละ 17.8 ขณะที่กลุ่มที่บอกว่า สุขภาพดีมากหรือสุขภาพไม่ดีเลยมีสัดส่วนน้อย

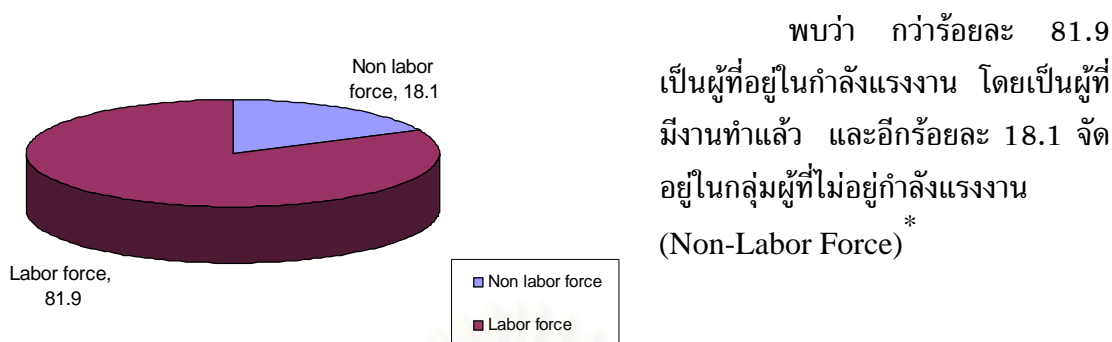
- ลักษณะทางเศรษฐกิจและการจ้างงาน

เมื่อจำแนกกลุ่มตัวอย่างตามสถานภาพแรงงานและอุตสาหกรรม โดยจำแนกออกเป็น 2 กลุ่มสำคัญคือ กลุ่มกำลังแรงงาน และกลุ่มผู้ที่ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน ดังแผนภาพที่แสดงต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* สำหรับรายละเอียดตารางแสดงกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามศาสนาและความถี่ในการปฏิบัติกิจกรรมนั้น สามารถอ่านเพิ่มเติมได้ในภาคผนวก

แผนภาพที่ 5.1 สถานภาพแรงงานของกลุ่มตัวอย่างผู้ปกครองในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

พบว่า กว่าร้อยละ 81.9 เป็นผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงาน โดยเป็นผู้ที่มีงานทำแล้ว และอีกร้อยละ 18.1 จัดอยู่ในกลุ่มที่ไม่อยู่กำลังแรงงาน (Non-Labor Force)*

โดยกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในกำลังแรงงานกว่าครึ่งหนึ่งอยู่ในกลุ่มผู้ที่มีงานประจำ รองลงมาคือเป็นเจ้าของกิจการของตนเอง และในส่วนสุดท้ายคือทำงานชั่วคราว สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่อยู่ในกำลังแรงงานส่วนมากอยู่ในกลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มผู้เกษียณอายุ คิดเป็นร้อยละ 14.5 และร้อยละ 1.6 ของจำนวนตัวอย่างทั้งหมดตามลำดับ

สำหรับระดับรายได้ของกลุ่มตัวอย่าง พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนมากมีระดับรายได้เฉลี่ยอยู่ที่เดือนละ 15,474 บาท โดยมีผู้ที่มีรายได้สูงสุดมีระดับรายได้ที่ 300,000 บาทต่อเดือน สำหรับรายได้ครัวเรือนพบว่า เมื่อจำแนกการกระจายกลุ่มตัวอย่างออกออกตามช่วงรายได้ ครัวเรือนเป็น 10 ช่วง** จะพบว่า โดยสัดส่วนที่สูงที่สุดพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีรายได้ครัวเรือนอยู่ในช่วงระหว่าง 30,001-60,000 บาท ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 17.2 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างรายได้กับเวลาที่มีให้กับครอบครัว จะพบว่า กลุ่มตัวอย่างประมาณหนึ่งในสามระบุว่า “รายได้พอบ้างไม่พอบ้าง แต่ครอบครัวก็มีเวลาให้กัน” อยู่ที่ ร้อยละ 31.9 รองลงมาอีกร้อยละ 24.5 ระบุว่า “รายได้มีพอกับรายจ่าย แต่อยากให้ครอบครัวมีเวลาให้กันมากกว่านี้” ซึ่งมีความหมายว่ากลุ่มตัวอย่างกรุงเทพมหานครส่วนหนึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่สูงนัก แต่มีเวลาให้แก่ครอบครัวเพียงพอ ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งซึ่งมีจำนวนกลุ่มตัวอย่างไม่ต่างมากนัก มีฐานะทางเศรษฐกิจที่อยู่ในเกณฑ์ดี แต่ขาดปฏิสัมพันธ์กับครอบครัวของตนเอง

ยิ่งไปกว่านั้นหากพิจารณาเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่างในประเด็นของการมีเวลาให้ครอบครัว จะพบว่า ข้อมูลจากแบบสำรวจได้แสดงให้เห็นถึงภาพรวมของกลุ่มตัวอย่างว่า กลุ่ม

* ผู้ที่ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน ในความหมายของสำนักงานสถิติแห่งชาติ หมายถึง บุคคลที่ไม่เข้าข่ายคำนิยามของผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงานในสำมะโนประชากร ซึ่งได้แก่ บุคคลซึ่งในสำมะโนประชากรมีอายุต่ำกว่า 15 ปี หรือ บุคคลซึ่งในสำมะโนประชากรมีอายุ 15 ปีขึ้นไป แต่ไม่ได้ทำงาน และไม่พร้อมที่จะทำงานเนื่องจากเป็นผู้ที่ทำงานบ้าน เรียนหนังสือ ยังเด็กเกินไป หรือชราภาพ เป็นผู้ที่ไม่สามารถทำงานได้ เนื่องจากพิการทางร่างกายหรือจิตใจ หรือเจ็บป่วยเรื้อรัง เป็นผู้ที่ไม่สมัครใจทำงาน หรือทำงานโดยไม่ได้รับค่าจ้าง ผลกำไร ส่วนแบ่ง หรือสิ่งตอบแทนอื่น ๆ ให้แก่บุคคลซึ่งมิได้เป็นสมาชิกในครัวเรือนเดียวกัน เป็นผู้ทำงานให้แก่องค์กร หรือสถาบันการกุศลต่าง ๆ โดยไม่ได้รับค่าจ้างผลกำไรส่วนแบ่ง หรือสิ่งตอบแทนอย่างไร้ประโยชน์ เนื่องจากเหตุผลอื่น

** เหตุผลที่กำหนดช่วงรายได้เป็น 10 ช่วง อ้างอิงจากตารางแจกแจงรายได้ของกลุ่มตัวอย่าง โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ

ตัวอย่างส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 64.0 ระบุว่าไม่มีปัญหาเรื่องการมีเวลาให้ครอบครัว ขณะที่อีกร้อยละ 34.9 พบว่าไม่มีเวลาให้กับครอบครัว โดยในจำนวนดังกล่าวมีอยู่เพียง ร้อยละ 29.8 เท่านั้นที่มีเหตุผลจากภาระการทำงานหนักจึงทำให้ไม่มีเวลาให้กับครอบครัว ในขณะที่ส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 70.2 เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ระบุว่าไม่ได้เป็นเพราะภาวะความบีบคั้นทางเศรษฐกิจที่ต้องทำงานหนักเพื่อหารายได้ เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างมีรายได้มีเพียงพอกับรายจ่ายอยู่แล้ว แต่อาจมาจากปัจจัยเหตุผลอื่น ๆ ที่ทำให้ไม่มีเวลาให้กับครอบครัว ผลสถิติดังกล่าวมีนัยยะสะท้อนให้เห็นถึงสภาพครอบครัวและสังคมไทยในปัจจุบันบางประการว่ามีแนวโน้มอาจเกิดภาวะความห่างเหิน ความอ่อนแอของสถาบันครอบครัว ซึ่งหากไม่ให้ความสนใจกับประเด็นนี้ ต่อไปในอนาคตอาจส่งผลกระทบต่อระบบรุนแรงต่อสังคมต่อไป

สำหรับพฤติกรรมกรรมการออมของกลุ่มตัวอย่างในกรุงเทพมหานคร จำแนกเป็น 4 กลุ่มพฤติกรรม คือ เก็บออมเงินได้ พอกินพอใช้ไม่เหลือเก็บ ไม่สามารถเก็บออมเงินได้ ต้องดึงเงินออมมาใช้บางส่วน และสุดท้ายคือ ไม่สามารถเก็บออมได้ จำเป็นต้องก่อหนี้ กลุ่มตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ในจำนวนกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวมีเพียงร้อยละ 35.6 เท่านั้นที่ระบุว่าสามารถเก็บออมเงินได้ ซึ่งมีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่ระบุว่า “พอมีพอใช้ ไม่เหลือเก็บ” คิดเป็นร้อยละ 38.2 ในขณะที่กลุ่มสุดท้ายคือ ผู้ที่ไม่สามารถเก็บออมเงินได้ คิดเป็นร้อยละ 25.8 โดยในจำนวนดังกล่าวมีอยู่มากกว่ากึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 60.5) ที่ระบุว่ามีการก่อหนี้สินด้วย สำหรับที่เหลืออีกร้อยละ 29.5 ระบุว่ามีการดึงเงินเก็บมาใช้

- ลักษณะทางสังคมและการปฏิสัมพันธ์

เมื่อศึกษาลักษณะทางสังคม จะพบว่าโครงสร้างครอบครัวของกลุ่มตัวอย่างผู้ปกครองในกรุงเทพมหานครกว่าร้อยละ 75.7 เป็นครอบครัวเดี่ยว (Single Family) ที่เหลืออีกร้อยละ 24.3 เป็นครอบครัวขยาย ซึ่งจำนวนสมาชิกในครอบครัวเดี่ยวมีจำนวนสมาชิกเฉลี่ย 5 คนต่อครอบครัว (ซึ่งตัวเลขดังกล่าวเป็นตัวเลขที่สูงกว่าข้อมูลการสำรวจของกรุงเทพมหานครในปี พ.ศ. 2537) นอกจากนี้ยังพบว่าสำหรับครอบครัวขยายมีจำนวนสมาชิกเฉลี่ย 8 คนต่อครอบครัว

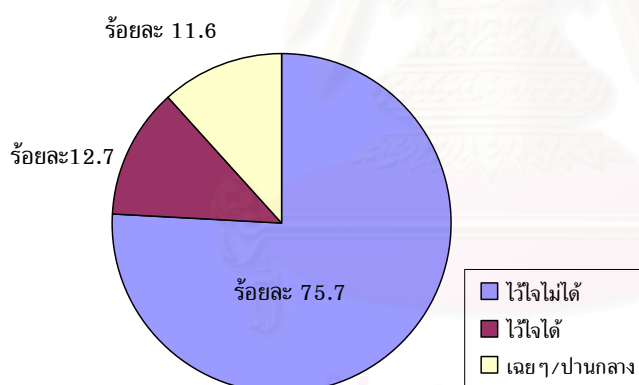
ด้านความใกล้ชิดหรือปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในครัวเรือนพบว่า ส่วนใหญ่ระบุความเห็นว่าเป็นหน้าพร้อมหน้าพร้อมตากันทุกวัน ร้อยละ 72.7 * นอกนั้นกลุ่มตัวอย่างที่เหลือมักจะระบุว่าเวลาที่พร้อมหน้าพร้อมตาที่สุดจะเป็นช่วงเวลาเสาร์อาทิตย์ โดยคิดเป็นร้อยละ 15.7 ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับผลการสอบถามถึงระดับการปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว โดยพบว่า ส่วนใหญ่ระบุคำตอบใกล้เคียงกันคือ “พูดคุยกันทุกวัน” และ “เกือบทุกวัน” คิดเป็นร้อยละ 40.1 และ 31.6 ตามลำดับ และพบว่ามีจำนวนกลุ่มตัวอย่างเกือบครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 45) ที่ระบุว่า ส่วนใหญ่แล้วตนเองมักจะรับรู้ปัญหาของสมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัวอยู่เสมอ ซึ่งทั้งหมด

* ตัวเลขดังกล่าวมาจากการรวม “ช่วงเช้าและเย็นของทุกวัน” ร้อยละ 49.8 และ “เฉพาะช่วงเวลาเย็น” ร้อยละ

ดังนั้นจะกล่าวได้ว่า แม้สังคมกรุงเทพมหานครจะมีลักษณะของการเป็นสังคมเดี่ยวที่ชัดเจน แต่ในด้านของความอบอุ่นของครอบครัวหรือปฏิสัมพันธ์ที่สมาชิกในครอบครัวมีต่อกัน ยังคงอยู่ในระดับปานกลาง โดยสังเกตได้จากความถี่ในการพบปะพร้อมหน้าพร้อมตาของสมาชิกในครอบครัว , ระดับการปฏิสัมพันธ์พูดคุยต่อกัน รวมไปถึงพฤติกรรมในการรับรู้ปัญหาของสมาชิกในครอบครัวร่วมกัน อันแสดงให้เห็นถึงความเหนียวแน่นของความสัมพันธ์ของครอบครัวว่าอยู่ในระดับปานกลาง

เมื่อขยายกรอบความสัมพันธ์จากครอบครัวออกสู่สังคมโดยรวม โดยการสอบถามทัศนคติของกลุ่มตัวอย่างผู้ปกครองนักเรียนมีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน พบว่าผู้ปกครองส่วนใหญ่มีแนวโน้มไปในทิศทางที่มีความหวาดระแวงต่อผู้คนในสังคมมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากผลการสอบถามที่พบว่าจำนวนกลุ่มตัวอย่างกว่าร้อยละ 75.7 ระบุว่า “ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยจำเป็นต้องระวังให้มาก” ซึ่งนอกเหนือจากนั้น มีเพียงร้อยละ 12.7 เท่านั้นที่ระบุว่า “ผู้คนส่วนใหญ่เชื่อใจได้” ซึ่งจากความเห็นดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ระดับความไว้วางใจของผู้คนที่มีต่อสังคมอยู่ในระดับที่น่ากังวล ซึ่งจากวรรณกรรมปริทัศน์ที่ศึกษามาข้างต้น ได้แสดงให้เห็นแนวโน้มว่า ยิ่งระดับความไว้วางใจต่อสังคมยิ่งต่ำเท่าใด ประชาชนในสังคมมีแนวโน้มว่าจะมีความสุขลดน้อยลง อันเนื่องมาจากความหวาดระแวงซึ่งกันและกัน

แผนภาพที่ 5. 2 ทัศนคติของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อผู้คนในสังคมไทย

แต่อย่างไรก็ตาม ในระยะก่อนการเก็บข้อมูลภาคสนาม ยังคงเป็นช่วงที่ประชาชนทั่วไปรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับสถานการณ์ความรุนแรงทางภาคใต้ จึงมีความเป็นไปได้ว่า อิทธิพลของสถานการณ์ดังกล่าวอาจมีผลกระทบต่อทัศนคติของกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้

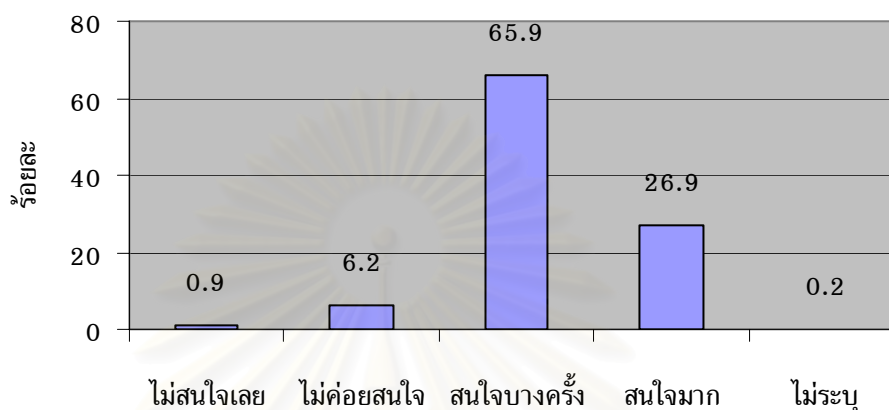
• ลักษณะทางการเมืองและการปกครอง

ในงานศึกษาชิ้นนี้ได้รวบรวมประเด็นเกี่ยวกับความเห็นที่มีต่อสถานการณ์ทางการเมืองร่วมด้วย โดยประเด็นสถานการณ์ทางการเมืองถือได้ว่าเป็นประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญต่อสังคมไทยและต่อระดับความสุขของผู้คน ซึ่งประเด็นการเมืองที่สอบถามในงานชิ้นนี้ ได้แก่ ระดับความสนใจที่มีต่อสถานการณ์การเมือง รวมไปถึง ความพึงพอใจที่มีต่อการปกครองในปัจจุบัน ผลการสำรวจความคิดเห็นพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการติดตามข่าวสารทางการเมือง โดย

* อิทธิพลดังกล่าวสะท้อนได้จากคำถามปลายเปิดที่ให้กลุ่มตัวอย่างตอบถึงปัญหาที่คาดหวังให้มีการแก้ไข โดยพบว่ามีคำตอบจำนวนมากที่แสดงความเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ทางภาคใต้ จึงเป็นที่เชื่อได้ว่าอิทธิพลของความรุนแรงดังกล่าวมีผลต่อการตอบแบบสอบถาม หรือมีเรื่องอื่นๆ ที่ทำให้ความไว้วางใจต่ำ เช่น ข่าวการหลอกลวง ฉ้อโกง ต่างๆ ที่เกิดขึ้น เป็นต้น

พบว่ากว่าร้อยละ 65.9 ระบุว่า สนใจสถานการณ์ทางการเมืองเป็นบางครั้ง รองลงมาจำนวนกว่า ร้อยละ 26.9 ระบุว่าสนใจสถานการณ์ทางการเมืองอย่างมาก*

แผนภาพที่ 5.3 ร้อยละระดับความสนใจที่มีต่อสถานการณ์ทางการเมืองของกลุ่มตัวอย่าง ผู้ปกครองในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

จากจำนวนกลุ่มตัวอย่างข้างต้น เมื่อสอบถามต่อไปถึงความพึงพอใจที่มีต่อสถานการณ์ การปกครองประชาธิปไตยในปัจจุบันพบว่า ในภาพรวมพบว่ากลุ่มตัวอย่างประมาณกึ่งหนึ่งได้ให้ ความเห็นต่อสถานการณ์ไปในทิศทางบวก คือ ร้อยละ 52.8 ระบุความเห็นว่าเป็น “ค่อนข้างพอใจ” ต่อสถานการณ์ทางการเมืองขณะนั้น ในขณะที่สัดส่วนกลุ่มตัวอย่างที่เหลือรองลงมาอีก ร้อยละ 32.6 ระบุว่า “ไม่ค่อยพอใจ” เท่าใดนัก ส่วนที่เหลือได้ให้ทรรศนะที่ใกล้เคียงกันระหว่างพอใจ มากและไม่พอใจเลย โดยมีจำนวนสัดส่วนความเห็นร้อยละ 7.7 และร้อยละ 4.8 ตามลำดับ สำหรับที่เหลืออีกร้อยละ 2.2 ไม่ขอระบุความเห็นใดๆต่อสถานการณ์ทางการเมือง

- ลักษณะความคาดหวังที่มีต่อสังคมไทยในอนาคตและปัญหาที่ต้องการแก้ไข

นอกเหนือจากนี้ในแบบสำรวจยังได้สอบถามถึงเป้าหมายของประเทศในอนาคตที่กลุ่ม ตัวอย่างปรารถนาจะเห็น โดยกำหนดทางเลือกไว้ 4 ประการด้วยกัน ** คือ

1. ประเทศไทยมีระดับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูง
2. ประเทศไทยมีความมั่นคงและป้องกันภัยจากภายในและภายนอกประเทศ
3. ประชาชนมีสำนึกในหน้าที่ของตนและให้ความสำคัญกับชุมชนสังคมมากขึ้น
4. การพยายามที่จะทำให้สิ่งแวดล้อมในเมืองและนอกเมืองงดงามขึ้น

ผลการสำรวจกลุ่มตัวอย่างในกรุงเทพมหานครพบว่ามากกว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 53.8) ให้ความสำคัญกับเป้าหมายในเรื่องความสำนึกในหน้าที่และความสำคัญของชุมชนสังคมว่าเป็นสิ่ง ที่สำคัญที่สุด ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับเป้าหมายในเรื่องการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ พบว่ามีความ

* สามารถดูรายละเอียดจากตารางสถิติด้านความสนใจทางการเมือง ได้จากภาคผนวกท้ายเล่ม

** สำหรับคำถามดังกล่าวได้ใช้คำถามในงานศึกษา World Value Survey 2005

แตกต่างกันอย่างมาก โดยจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจว่าเป็นเป้าหมายอันดับแรก มีเพียงร้อยละ 21.7 เท่านั้น จึงเป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มตัวอย่างแม้เป็นผู้ปกครองนักเรียนซึ่งอยู่ในกลุ่มวัยแรงงานที่จะมีบทบาทเกี่ยวข้องกับภาวะทางเศรษฐกิจโดยตรงนั้นให้น้ำหนักความสนใจกับเป้าหมายการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไม่มาก และยังสะท้อนว่ากลุ่มผู้ปกครองคาดหวังว่าในอนาคตประชาชนในสังคมจะตระหนักในหน้าที่ของตนให้มากขึ้น ซึ่งมีนัยยะถึงมุมมองต่อสังคมปัจจุบันที่อนุমানได้ว่า กลุ่มผู้ปกครองมองว่าสังคมไทยยังขาดการสำนึกในหน้าที่ของตนเองอยู่มาก *

เมื่อสอบถามถึงความเห็นที่มีต่อสังคมในแต่ละประเภท ว่ากลุ่มตัวอย่างให้น้ำหนักความสำคัญกับสังคมประเภทใดมากกว่ากัน พบว่ามีความคล้ายคลึงกันกับความเห็นข้างต้น เมื่อกำหนดให้กลุ่มตัวอย่างเลือกร้อยละที่สำคัญที่สุดจาก 4 ทางเลือก ดังต่อไปนี้

1. เศรษฐกิจประเทศเจริญเติบโตมั่นคง
2. สังคมมีความเมตตากรุณาต่อกัน
3. สังคมที่เน้นความสำคัญของความคิดมากกว่าเงินทอง
4. สังคมที่ต่อต้านอาชญากรรมและก่อการร้าย

จากผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับ “สังคมที่มีความเมตตากรุณา” มากกว่าสังคมลักษณะอื่น โดยคิดเป็นร้อยละ 35.4 ของจำนวนตัวอย่างทั้งหมด สำหรับสัดส่วนผู้ตอบที่ให้ความสำคัญกับสังคมที่ “เศรษฐกิจประเทศเจริญเติบโตมั่นคง” เป็นประเด็นอันดับสองที่กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญ โดยคิดเป็นร้อยละ 28.1 สัดส่วนนี้สูงกว่ากลุ่มที่ระบุเป้าหมายด้านความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอยู่เล็กน้อย ผลส่วนนี้จึงสอดคล้องกับเป้าหมายที่พึงปรารถนาในอนาคต สำหรับการให้ความสำคัญสูงสุดกับ “สังคมที่ต่อต้านอาชญากรรมและก่อการร้าย และสังคมที่เน้นความสำคัญของความคิดมากกว่าเงินทอง สัดส่วนผู้ตอบคิดเป็นร้อยละ 22.3 และ 13.2 ตามลำดับ **

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ในความเห็นของกลุ่มตัวอย่างผู้ปกครองนักเรียนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร พบว่า การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแม้ว่าจะจะเป็นสิ่งที่สำคัญ แต่สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่านั้นในทรรศนะของกลุ่มตัวอย่างคือ สังคมที่มีความเมตตากรุณา ซึ่งเป็นลักษณะพื้นฐานของสังคมไทยมาแต่เดิม

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบความสำคัญระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ พบว่า กลุ่มตัวอย่างในกรุงเทพมหานครมีแนวโน้มที่จะให้น้ำหนักความสำคัญกับการเจริญเติบโตและเศรษฐกิจมากกว่าด้านสิ่งแวดล้อม โดยพบว่ากลุ่มที่ให้น้ำหนักความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมคิดเป็นร้อยละ 45.0 ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่ให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตและเศรษฐกิจ คิดเป็นร้อยละ 52.6 จึงเป็นไปได้ว่าเมื่อต้องตัดสินใจระหว่างสิ่งแวดล้อมและการ

* กลุ่มตัวอย่างที่เหลืออีกร้อยละ 1.14 ขอไม่แสดงความคิดเห็นในประเด็นดังกล่าว

** สำหรับในคำถามดังกล่าว มีกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 1.0 ที่ขอไม่แสดงความคิดเห็นในประเด็นดังกล่าว

เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อาจมีแนวโน้มที่ให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมากกว่าสิ่งแวดล้อม*

ในคำถามสุดท้ายเกี่ยวกับสังคมไทยในปัจจุบัน ได้สอบถามความเห็นเกี่ยวกับปัญหาที่กลุ่มตัวอย่างคาดว่าจะปัญหาที่ต้องรีบแก้ไขเป็นอันดับแรก โดยแยกปัญหาต่างๆ แยกเป็น 6 ประเด็นสำคัญด้วยกัน ดังนี้

1. ปัญหาความยากจนและขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน	4. ปัญหาด้านการศึกษาที่ไม่เพียงพอ
2. ปัญหาการแบ่งแยกเลือกปฏิบัติระหว่างหญิงชาย	5. ปัญหาสิ่งแวดล้อมและมลภาวะทางสิ่งแวดล้อม
3. ปัญหาสุขภาพอนามัยไม่ดีและภาวะโรคติดต่อ	6. ปัญหาเรื่องคอร์รัปชันและความไม่โปร่งใสของฝ่ายบริหาร

พบว่าปัญหาสำคัญสามอันดับแรกที่กลุ่มตัวอย่างให้ความสนใจ เริ่มต้นจากปัญหาความยากจนและการขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานซึ่งเป็นปัญหาสำคัญประการแรกที่กลุ่มตัวอย่างคิดว่าจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขโดยเร็วที่สุด โดยคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 42.3 สำหรับปัญหาที่ตามมาเป็นอันดับสองคือ ปัญหาเรื่องคอร์รัปชันและความไม่โปร่งใสของฝ่ายบริหาร ซึ่งอยู่ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกันกับความสำคัญของปัญหาความยากจน โดยคิดเป็นร้อยละ 32.0 และอันดับที่สามคือ ปัญหาด้านการศึกษาที่ไม่เพียงพอ แต่มีสัดส่วนที่ห่างจากปัญหาทั้งสองมาก โดยคิดเป็นร้อยละ 7.4 ดังนั้นจึงแสดงว่าปัญหาสำคัญสองอันดับแรกที่ต้องการการแก้ไขอย่างชัดเจน คือ ปัญหาความยากจนและปัญหาเรื่องการคอร์รัปชัน

เมื่อจำแนกตามระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่จบการศึกษาในระดับชั้นพื้นฐานให้ความสำคัญกับปัญหาความยากจนมากกว่าปัญหาคอร์รัปชันอย่างเห็นได้ชัดชัดเจน ซึ่งแตกต่างกับผู้ที่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรีขึ้นไป ที่เน้นความสำคัญของปัญหาคอร์รัปชันมากกว่าปัญหาอื่น ๆ (ดูภาคผนวก ค. ตารางที่ 14)

ความหมายของความสุข

การศึกษาเรื่องความสุข สิ่งสำคัญประการหนึ่งคือ มุมมองที่มีต่อความสุขในทรรศนะต่างๆ ซึ่งหมายถึงการให้คำจำกัดความของความสุขด้วยเช่นกัน ในงานศึกษานี้ได้เปิดให้กลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความหมายของคำว่า “ความสุข” ได้โดยเสรี ซึ่งกำหนดไว้เป็นคำถามสุดท้ายในแบบสำรวจ โดยพบว่ากลุ่มตัวอย่างได้ให้ความหมายของคำว่า “ความสุข” ไว้อย่างหลากหลาย เลือกลงจากประเด็นนิยามที่มีการกล่าวถึงจากมากไปหาน้อยดังต่อไปนี้

* กลุ่มตัวอย่างมีบางส่วนที่ไม่ระบุความเห็นในคำถามข้อนี้ ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 11.17 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

1. ความสุขและความอบอุ่นในครอบครัว

สิ่งที่สำคัญที่สุดและเป็นที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุดเมื่อสอบถามถึงความหมายของคำว่าความสุข กลุ่มตัวอย่างผู้ปกครองมีการกล่าวถึง “ความอบอุ่นของครอบครัว” ว่าอยู่ในฐานะปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อระดับความรู้สึกสุขของตนเอง โดยพบว่าจากกลุ่มตัวอย่างที่ระบุความเห็นจำนวน 835 ตัวอย่าง มีจำนวนกลุ่มตัวอย่างอยู่ร้อยละ 31.3 ที่ให้ความสำคัญกับความอบอุ่นของครอบครัว ในฐานะที่เป็นแหล่งที่มาของความสุขอย่างแท้จริง ดังความเห็นดังต่อไปนี้

- “ได้อยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตา ร่วมทุกข์ร่วมสุข มีน้อยกินน้อย มีมากกินมาก เข้าใจซึ่งกันและกัน” ความเห็นที่ 249
- “มีเวลาอยู่ด้วยกันกับครอบครัว ไม่ทะเลาะ อยู่กันอย่างมีความสุข ไม่จำเป็นต้องมีเงินเยอะมากก็มีมีความสุขได้” ความเห็นที่ 394
- “การได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันครอบครัวพร้อมหน้าพร้อมตาพ่อแม่ลูก เพราะสังคมปัจจุบันนี้ต้องแข่งขันกันทำงาน ทำให้ไม่มีเวลาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข” ความเห็นที่ 1238
- “ความสุขภายในครอบครัว คือจุดเริ่มต้นที่จะทำให้ทุกคนรอบข้างมีความสุข” ความเห็นที่ 1697
- “ครอบครัวที่อบอุ่นเป็นพื้นฐานแรกของความสุข ส่งผลทำให้ทำอะไรก็สำเร็จ แม้ว่าจะไม่มั่งคั่งก็ตาม การดูแลเอาใจใส่ ความเข้าใจกันระหว่างคนในครอบครัวก็เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด” ความเห็นที่ 1922
- “การที่สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยเฉพาะสถาบันครอบครัว ไม่อยากให้สังคมให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจและเทคโนโลยีมากเกินไป (เช่นทุกวันนี้)...” ความเห็นที่ 1385
- “ครอบครัวอบอุ่น สุขภาพแข็งแรง ฐานะการเงินไม่ใช่เรื่องสำคัญ ขอแค่พอกินพอใช้ มีเวลาให้กันในการทำกิจกรรมร่วมกัน ก็มีความสุขมากกว่ามีเงินทองแต่ไม่มีเวลาให้กันเลย” ความเห็นที่ 582

2. ความสุขเกี่ยวกับฐานะทางการเงินและรายได้

สำหรับความหมายของคำว่าความสุข ได้รับความเห็นจากกลุ่มตัวอย่างว่ามีความเกี่ยวข้องกับฐานะทางการเงินและรายได้ โดยพบว่ามีสัดส่วนอยู่ที่ร้อยละ 14.2 ของความเห็นทั้งหมด ซึ่งสะท้อนทรรศนะความเห็นบางประการของกลุ่มตัวอย่างผู้ปกครอง ดังความเห็นต่อไปนี้

- “ไม่เป็นหนี้ ครอบครัวจะมีความสุขมาก” ความเห็นที่ 441
- “มีงานทำค้าขายได้ไม่เป็นหนี้ ก็พออยู่ได้ ตั้งแต่ 2-3 เดือนมานี้ขายอะไรลำบากมาก ไม่เหมือนปี 2540-49 ขายดีมีกำไร ไม่ต้องดิ้นรนมาก” ความเห็นที่ 461
- “เงินก็ให้ความสุขที่ดี แต่สิ่งที่ดีที่สุดคือความเข้าใจและปรองดองกันและกันจะดีที่สุด” ความเห็นที่ 661
- “การมีอาชีพที่มั่นคง และมีรายได้พอเลี้ยงและส่งบุตรเรียนในที่ๆ เหมาะสม และให้มีเงินเหลือเก็บยามฉุกเฉิน” ความเห็นที่ 1545
- “การไม่มีหนี้สิน มีเงินใช้จ่ายในแต่ละวัน ในครอบครัว” ความเห็นที่ 1959
- “ความสุขเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากใจ เงินทองก็เป็นแค่เครื่องมือชนิดหนึ่งเพื่อให้เราสุขสบายทางกาย และนำไปสู่ความสุขทางใจได้บ้าง และยังมีความสุขอื่น ๆ อีกมากมายที่เราารู้สึกได้ง่ายๆ” ความเห็นที่ 1859

โดยพบว่านอกเหนือจากเรื่องรายได้แล้ว พบว่าสิ่งที่กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญและกล่าวถึงเมื่อพูดถึงความสุข ที่สำคัญคือ เรื่องการไม่เป็นหนี้ โดยพบว่ามีความเห็นในส่วนนี้อยู่ไม่น้อย

3. ความสุขและสภาพสังคมเศรษฐกิจการเมือง

นอกเหนือจากเรื่องความอบอุ่นของครอบครัวและเรื่องฐานะทางการเงินแล้ว ในงานศึกษานี้ยังมีเสียงสะท้อนถึงความหมายของความสุขที่กล่าวถึง ความสำคัญของภาคสังคม ความปลอดภัย ระบบการเมืองการปกครอง ความเป็นประชาธิปไตย และรวมไปถึงปัญหาเรื่องการคอร์รัปชันของนักการเมืองที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับความสุขของผู้คนด้วย โดยมีอยู่ร้อยละ 12.0 ของความเห็นทั้งหมด ดังต่อไปนี้

- “การที่ได้เห็นคนในประเทศสามัคคีและความโปร่งใสของรัฐบาลและเศรษฐกิจที่ดีกว่านี้ เพื่ออนาคตจะไม่เกิดการตกงานของคนในประเทศ” ความเห็นที่ 108
- “อยากเห็นเศรษฐกิจไทยเติบโต และแข็งแรงดีกว่านี้ อยากให้รัฐบาลเข้าถึงประชาชนที่ยากจน ซึ่งมันจะกระทบกับเด็กที่พ่อแม่มีรายได้น้อย สิ่งที่จะตามมาคือ เด็กอาจจะไม่มีโอกาสได้เรียนต่อสูงได้ดีเหมือนที่ผู้ปกครองบางคนไม่ได้มีฐานะยากจน” ความเห็นที่ 833
- “อยากให้เปลี่ยน นักการเมืองหน้าเก่า ๆ ออกไปแล้วหาใหม่เข้ามาแทนที่ อย่าให้มีพวกโกงชาติอยู่ในประเทศเรา” ความเห็นที่ 134
- “การมีชีวิตที่สงบสุข มีสิทธิเสรีภาพในตนเอง การไม่ถูกทำร้าย มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน บุคคลอันเป็นที่รัก มีสุขภาพที่ดีมีความสุข” ความเห็นที่ 1196
- “การมีชีวิตไม่ต้องคอยระวังว่าจะมีคนมาทำร้าย การไม่มีความเหลื่อมล้ำทางสังคม การเปิดโอกาสให้กับคนที่ด้อยโอกาส เช่น การเปิดโอกาสให้เด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ได้มีโอกาสเรียนดี ๆ...” ความเห็นที่ 46
- “อยากเห็นสังคมมีคุณธรรม มีระเบียบวินัย มีความพอเพียงในสิ่งที่มีอยู่ ไม่โลภ ไม่เอาแต่เพียงผลประโยชน์อย่างเดียว” ความเห็นที่ 1310
- “ได้รัฐบาลมาจากการเลือกตั้ง และมีความรู้ความสามารถเป็นที่ยอมรับของคนไทยและทั่วโลก สร้างงามอย่างต่อเนื่อง เก่งเศรษฐกิจ...” ความเห็นที่ 131
- “รัฐบาลมาจากการเลือกตั้ง และไม่แย่งชิงกันเป็นใหญ่ นำมาซึ่งความสุขและผู้นำมีความสามารถ นำพาเศรษฐกิจได้ดี ประชาชนมีกินมีใช้ มีงานทำ” ความเห็นที่ 135
- “อยากให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และปัญหาอาชญากรรม ปัญหาทุจริตในวงราชการและรัฐบาลบางรัฐบาล ปัญหาสิ่งแวดล้อม” ความเห็นที่ 1251
- “...อยากให้ประเทศชาติมีความมั่นคง ปราศจากการคอร์รัปชัน ความโปร่งใสและเป็นธรรมของรัฐบาล” ความเห็นที่ 92

ความสำคัญของภาคสังคมการเมืองเศรษฐกิจ นับว่าเป็นเรื่องที่กลุ่มตัวอย่างได้ให้ความสำคัญ เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในช่วงวัยทำงาน ปัญหาภาวะเศรษฐกิจหรือการเมืองการปกครองจึงมีส่วนกระทบต่อหน้าที่การงานของกลุ่มตัวอย่าง และรวมไปถึงความ

มั่นคงการทำงานด้วยเช่นกัน ซึ่งทั้งหมดต่างเกี่ยวเนื่องกับการครองชีพของกลุ่มตัวอย่างด้วย ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าประเด็นเรื่องสังคมการเมืองและเศรษฐกิจ ติดอยู่ในอันดับที่ 3

4. ความสุขกับประเด็นเรื่องสุขภาพ

ประเด็นเรื่องสุขภาพเป็นประเด็นอีกส่วนหนึ่งที่กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญโดยได้รับการกล่าวถึงในอันดับที่ 4 ซึ่งสุขภาพในที่นี้มีความหมายรวมถึงสุขภาพกายและสุขภาพจิตใจประกอบพร้อมกัน โดยพบว่ามีอยู่ร้อยละ 11.2 ดังต่อไปนี้

- “การไม่เจ็บไม่ป่วย เป็นความสุขที่ชีวิตควรมี” ความเห็นที่ 454
- “ทุกคนในครอบครัวมีสุขภาพแข็งแรง” ความเห็นที่ 468
- “การได้ทำงานที่มั่นคง มีกินมีใช้ไม่มีหนี้สิน ไม่เป็นภาระของสังคม มีสุขภาพที่ดี ไม่เป็นโรคภัยไข้เจ็บนี้แหละความสุข” ความเห็นที่ 1086
- “สุขภาพที่ดี จิตใจดี พี่น้องพ่อแม่คุยกันเฮฮา เศรษฐกิจพอเพียง” ความเห็นที่ 1061
- “การมีสุขภาพที่แข็งแรง” ความเห็นที่ 1003
- “สุขภาพร่างกายแข็งแรง เงินทองเป็นเรื่องสุดท้ายที่เกี่ยวกับความสุข” ความเห็นที่ 568
- “สุขภาพจิตและกายที่ดี” ความเห็นที่ 572
- “มีสุขภาพที่แข็งแรง ไม่ป่วยบ่อย” ความเห็นที่ 1588
- “ความไม่เจ็บไข้ได้ป่วย เป็นความสุขที่แท้จริง” ความเห็นที่ 13

5. ความสุขคือการอยู่แบบพอเพียงตามความสามารถของตน

เป็นที่น่าสังเกตว่ามีกลุ่มตัวอย่างที่ระบุความเห็นเกี่ยวกับความสุขของตนเองกับประเด็นเรื่องความพอเพียง บางตัวอย่างได้แสดงความเห็นว่าความร่ำรวยมั่งคั่งหรือเงินทองไม่ได้ส่งผลให้มีความสุขเสมอไป การดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงจะพื่อนำไปสู่ความสุขในที่สุด โดยพบว่ามีจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีอยู่ร้อยละ 9.9 ที่ระบุถึงความพออยู่พอกิน ที่จะนำไปสู่ความสุขของชีวิตในที่สุด

- “ตามคำว่า "พอเพียง" แบ่งปันสู่คนรอบข้าง และช่วยเหลือกันและกัน ตามความสามารถของตน” ความเห็นที่ 364
- “อยู่แบบพอเพียง ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่เบียดเบียนคนอื่น” ความเห็นที่ 449
- “ไม่เป็นหนี้สิน มีรายได้จุนเจือครอบครัว พอมีเงินออมบ้าง ครอบครัวอบอุ่น รักใคร่กลมเกลียว ใช้ชีวิตแบบ "พอเพียง" เท่านั้นที่มีความสุขสุด ๆ แล้ว” ความเห็นที่ 503
- “มีความเป็นอยู่แบบพอเพียง พออยู่พอกิน พอใช้ และเหลือเก็บบ้างในยามเจ็บป่วยจะได้มีรักษา และใช้จ่ายในยามชราภาพ ไม่มีหนี้สิน และเห็นความสำเร็จในชีวิตของลูก ๆ” ความเห็นที่ 899
- “... สามารถทำตามหน้าที่ของตนเองให้เหมาะสมกับวัยได้ และสังคมมีความร่วมมือกันในการสร้างสังคมที่มีคุณธรรม บนความมั่นคงของเศรษฐกิจพอเพียง และอยากบอกว่าเศรษฐกิจ

พอเพียงไม่ใช่การปลูกผักปลูกหญ้า แต่เป็นสิ่งที่สามารถนำไปประยุกต์ได้กับทุกอย่าง” ความเห็นที่ 1986

- “อยู่อย่างพอเพียงตามรอยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่เศรษฐกิจพอเพียงต้องเติบโตตาม GDP ของโลก ทุกคนจะได้มีงานทำ มีเงินเลี้ยงครอบครัว เด็กจะได้รับการศึกษาเพื่อเป็นอนาคตของชาติ ไม่ใช่มีแต่รัฐบาลชิงแก่ซึ่งตามโลกาภิวัตน์ไม่ทัน ทุกวันนี้เมืองไทยจึงอยู่ในสภาพเช่นนี้” ความเห็นที่ 370

6. ความสุขเป็นสิ่งที่เป็นไปได้เพื่อผู้อื่น เพื่อสิ่งอื่น

ในประเด็นดังกล่าวนี้ การกระทำใด ๆ ที่ก่อให้เกิดความสุขไม่ได้เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองตนเองเป็นหลัก แต่มุ่งหมายให้ผู้อื่นที่รักได้รับความสุข เป็นความปรารถนาที่ดีต่อผู้อื่น ยกตัวอย่างเช่น

- “การเห็นคนที่เรารักมีความสุข” ความเห็นที่ 12
- “การดูแลลูกและพ่อให้มีความสุข เท่าที่จะทำได้ในชีวิตนี้” ความเห็นที่ 251
- “การที่เห็นลูกตั้งใจเรียน และเรียนจนมีงานทำสบาย มีความสุข” ความเห็นที่ 472
- “ลูกรับปริญญา” ความเห็นที่ 824
- “ความสุขคือการที่เราพอใจ ภูมิใจ ในสิ่งที่อยู่รอบข้างตัวเรา การที่เราเป็นผู้ให้ จะทำให้เรามีความสุขมากที่สุด ให้ ให้ และให้โดยไม่หวังผลตอบแทน คือความสุขที่แท้จริง” ความเห็นที่ 1380
- “การตอบแทนผู้มีพระคุณ (บิดามารดา) ให้มีความสุข เห็นท่านมีความสุข เราก็มีความสุขที่สุดแล้ว” ความเห็นที่ 1602

ความสุขที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นความสุขที่เกิดจากการให้ กลุ่มตัวอย่างส่วนมากที่ให้ความเห็นในลักษณะดังกล่าวโดยคิดเป็นร้อยละ 9.7 ของความเห็นของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

7. ความสุขและหลักธรรมความสงบภายในจิตใจ

จากระดับความสุขที่เกี่ยวข้องข้างต้นที่กล่าวมาแล้ว หากเปรียบเทียบกับหลักการทางศาสนาจะเห็นได้ว่า ความสุขในส่วนที่เป็นไปเพื่อตนเอง และความสุขที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่น อาจเรียกได้ว่าเป็นความสุขที่อยู่ในทางโลก ซึ่งจากกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาพบว่ามีความเห็นไม่น้อยที่ระบุว่า ความสุขเป็นส่วนเกี่ยวเนื่องกับความสงบสุขทางใจ การปฏิบัติยึดหลักธรรมคำสอน ดังความเห็นต่อไปนี้

- “การทำจิตใจให้ปลอดโปร่ง สงบ” ความเห็นที่ 446
- “การปฏิบัติธรรมะ” ความเห็นที่ 965
- “การปฏิบัติตามคำสั่งสอนตามศาสนา และใช้ศาสนาในการดำเนินชีวิต คิดดี ทำดี แม้ว่าไม่มีใครเห็นแต่เราก็มีความสุข” ความเห็นที่ 1271
- “ได้เข้าถึงความสุขในทางธรรม และความสุขในทางโลกเท่าเทียมกัน” ความเห็นที่ 1867
- “ความสงบและความเรียบง่ายในชีวิต เพราะความวุ่นวายทั้งหมดแท้จริงแล้วคือความทุกข์ ความดีนั้นที่ทุกคนไม่รู้ว่ามันไม่ใช่ความสุข” ความเห็นที่ 1091
- “อาศัยหลักธรรมทางศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจ เรื่องเวรกรรม...” ความเห็นที่ 1871

ความสุขที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นความสุขที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ โดยคิดเป็นร้อยละ 5.6 ของความเห็นของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

8. ความสุขและประเด็นอื่นๆ

ในส่วนสุดท้ายนี้ ความสุขมีความหมายเกี่ยวเนื่องกับความปรารถนาให้ตนเองมีความสุข , ปรารถนาที่จะได้รับความรักและการนับถือจากผู้อื่น เป็นต้น ซึ่งทั้งสองส่วนนั้นต่างคิดเป็นร้อยละ 2.8 ทั้งสิ้น นอกเหนือจากนั้นเป็นความเห็นด้านอื่นๆ อีกร้อยละ 0.8 ซึ่งทั้งหมดนั้นได้แก่ความเห็นต่างๆต่อไปนี้

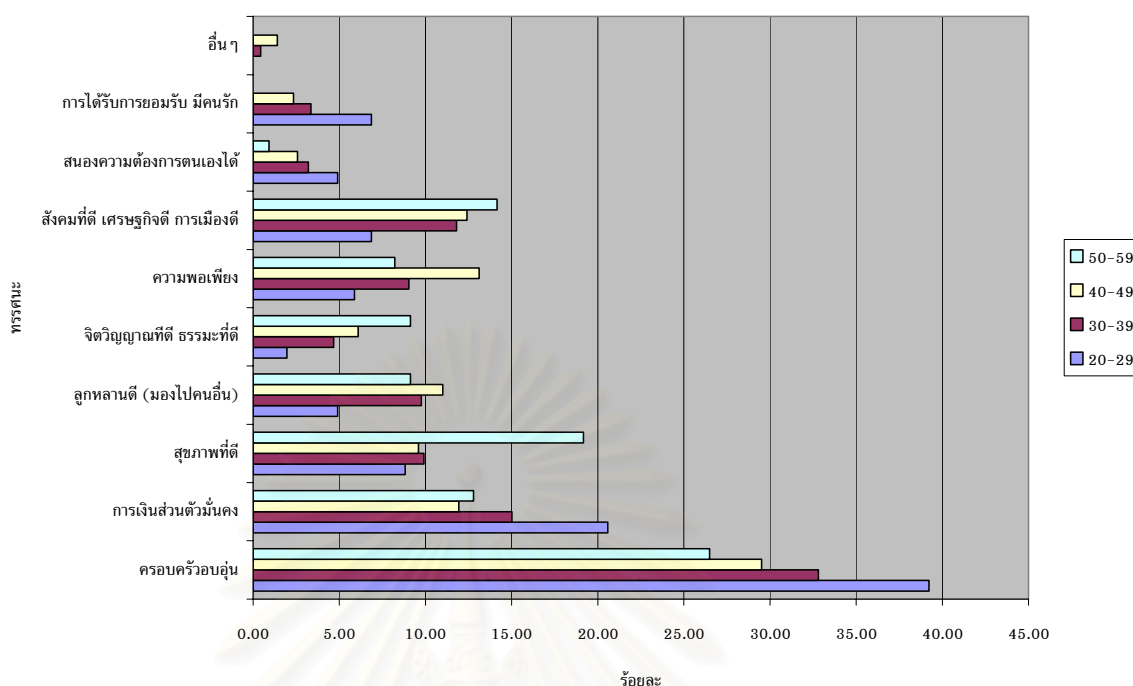
- “ความสุขในชีวิต คือ ได้ใช้ชีวิตในแบบที่ต้องการ สามารถตอบสนองความต้องการของตัวเองได้ในระดับที่น่าพอใจในทุกๆด้าน ทั้งการงาน สังคม ความรัก ฯลฯ” ความเห็นที่ 1979
- “ความมีพร้อมในสิ่งที่ปรารถนา มีโอกาสทำความดีเพื่อครอบครัวและสังคมที่แวดล้อมเราซึ่งจะนำมาซึ่งความรักจากเพื่อนฝูงและเพื่อนร่วมงาน” ความเห็นที่ 1661
- “การมีชีวิตที่สงบสุข มีสิทธิเสรีภาพในตนเอง การไม่ถูกทำร้าย มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน บุคคลอันเป็นที่รัก มีสุขภาพที่ดีมีความสุข” ความเห็น ที่1196
- “ต้องการเห็นความสามัคคีของคนในชาติมากที่สุด ไม่อยากเห็นคนทะเลาะกัน อยากให้ภาคใต้สงบ อยากกลับบ้านถ้าเป็นไปได้อยากหางานทำในบ้านเกิด ไม่อยากอยู่ที่นี้แล้ว” ความเห็นที่ 1911
- “อยากมีสวัสดิการของผู้สูงอายุ ไม่ต้องไปอยู่บ้านคนชรา” ความเห็นที่ 1115

เมื่อจำแนกความเห็นของกลุ่มตัวอย่างออกตามช่วงอายุ เพื่อพิจารณาความเห็นของแต่ละช่วงอายุให้ความสำคัญกับสิ่งใด หรือมีการกล่าวถึงปัจจัยใดที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกสุขของกลุ่มเหล่านั้น โดยจำแนกออกเป็น 4 ช่วงอายุ คือ 20-29 ปี 30-39 ปี 40-49 ปี และ 50-59 ปี ตามลำดับ และจำแนกออกเป็นกลุ่มความเห็น 10 กลุ่มสำคัญ ได้แก่ ความอบอุ่นของครอบครัว ฐานะการเงินการไม่มีหนี้สิน สุขภาพกายและสุขภาพใจ ความปรารถนาให้ตนเองเป็นสุข ความปรารถนาให้บุคคลที่รักเป็นสุข หลักธรรมะคำสอนทางศาสนา หลักความพออยู่พอกิน การให้น้ำหนักความสำคัญต่อสังคมเศรษฐกิจการเมือง การได้รับการยอมรับจากผู้อื่น และปัจจัยอื่นๆ โดยผลการวิเคราะห์สามารถแสดงให้เห็นดังแผนภาพต่อไปนี้*

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* สำหรับรายละเอียดของแต่ละกลุ่มสามารถอ่านเพิ่มเติมได้จากภาคผนวกท้ายเล่ม

แผนภาพที่ 5.4 ทรรศนะว่าด้วยความสุขจำแนกตามช่วงอายุของกลุ่มตัวอย่าง

ที่มา: จากการศึกษา

จากแผนภาพดังกล่าวข้างต้น สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ความหมายของคำว่าความสุขมีการให้ความหมายที่แตกต่างกันจริงตามช่วงอายุ โดยพบว่า

- **อายุ 20-29 ปี** ซึ่งอยู่ในช่วงเริ่มต้นของการทำงานและช่วงเริ่มต้นครอบครัว ทรรศนะความสุขของกลุ่มดังกล่าวเห็นได้จากความอบอุ่นของครอบครัว ความสุขที่มาจากการได้รับในสิ่งที่ตนเองปรารถนา และให้ความสำคัญกับฐานะการเงินและรายได้เป็นอันดับต้นๆ และรวมไปถึงความต้องการได้รับการยอมรับนับถือจากผู้อื่น เช่น มิตรสหาย คู่รัก เป็นต้น โดยมีสัดส่วนที่สูงกว่ากลุ่มอายุอื่นๆ
- **กลุ่มอายุ 30-39 ปี** เป็นช่วงวัยทำงานจะพบว่าทรรศนะความสุขเริ่มลดความสำคัญในเรื่องการเงินลงเล็กน้อย โดยเพิ่มความห่วงใยในเรื่องสุขภาพมากขึ้น รวมถึงการปรารถนาให้คนที่ตนเองรักมีความสุข เช่น บุตรธิดา และรวมไปถึงการให้ความสำคัญกับประเด็นทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง แต่อย่างไรก็ตามยังไม่สามารถระบุได้ชัดเจนนักว่าให้ความสำคัญกับประเด็นใดเป็นพิเศษ
- **กลุ่มอายุ 40-49 ปี** เมื่อกลุ่มตัวอย่างมีอายุที่มากขึ้น การให้ความสำคัญของปัจจัยด้านต่างๆ เริ่มเข้ามาเกี่ยวข้องนอกเหนือจากปัจจัยด้านการเงินและครอบครัวอย่างเห็นได้ชัด โดยพบว่า เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ทรรศนะเรื่องความสุข

เริ่มขยายกรอบจากความปรารถนาให้ตนเองเป็นสุขออกไปสู่การตระหนักถึงความสุขของคนที่คุณเองรักให้มีความสุข นอกเหนือจากนี้ กลุ่มตัวอย่างดังกล่าวเริ่มให้ความสำคัญกับหลักการพออยู่พอกิน ดังจะเห็นได้จากกลุ่มตัวอย่างบางส่วนที่กล่าวอ้างหลักความพอเพียงเป็นหลักยึดถือปฏิบัติ*

- **กลุ่มอายุ 50-59 ปี** ซึ่งเป็นกลุ่มสุดท้าย จะพบว่า สุขภาพกายและสุขภาพจิตใจเป็นประเด็นที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอายุอื่น ๆ โดยพบว่าคิดเป็นร้อยละ 19.18 ยิ่งไปกว่านั้นประเด็นทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองเป็นสิ่งที่กระทบกับความรู้สึกสุขของกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวมากที่สุด โดยมีสัดส่วนอยู่ที่ร้อยละ 14.16 และเป็นวัยที่หันมาให้ความสำคัญกับหลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนาที่พบว่าเป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับความสุขของกลุ่มตัวอย่างในช่วง 50-59 ปีมากกว่ากลุ่มอายุอื่น ๆ เช่นกัน

อนึ่ง ภาพสะท้อนอีกด้านหนึ่งจากคำถามปลายเปิดดังกล่าว อาจสื่อถึงปัญหาสำคัญบางประการที่สังคมกำลังประสบ จากแผนภาพในที่นี้ “ความอบอุ่นของครอบครัว” เป็นประเด็นสำคัญที่ได้รับการกล่าวถึงอย่างมากในทุกช่วงอายุของกลุ่มตัวอย่าง หมายความว่า ความอบอุ่นเป็นเรื่องจำเป็นและสำคัญ ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อเปรียบเทียบกับด้านอื่น ๆ จะพบว่าน้ำหนักของมิติทางครอบครัว เป็นเรื่องที่กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญ มากกว่ามิติทางเศรษฐกิจ เช่น การมีฐานะทางการเงิน หรือมิติอื่น ๆ เช่น มิติทางสังคม การเมือง ดังนั้นจากคำตอบของกลุ่มตัวอย่างจึงเป็นการตอบคำถามเกี่ยวกับความหมายของความสุขได้ว่า การพิจารณาเรื่องความสุขเพียงมิติทางเศรษฐกิจการทำงาน อาจไม่เพียงพอที่จะตอบคำถามเกี่ยวกับความรู้สึกสุขได้อย่างสมบูรณ์หากปราศจากการวิเคราะห์มิติทางครอบครัว และมิติทางสังคม การเมือง เข้าร่วมด้วย

ดังนั้นจากที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด เป็นสิ่งที่เผยถึงทรรศนะความสุขว่า ความสุขเป็นสิ่งที่รับรู้ได้ มีลักษณะการเป็นนามธรรมที่ไม่เปลี่ยนแปลง มีแต่เพียงปัจจัยหรือสิ่งที่เข้ามากำหนดหรือนำมาซึ่งความสุขของแต่ละบุคคล รวมไปถึงช่วงอายุที่แตกต่างกัน ที่ทำให้มุมมองเรื่องความสุขหรือปัจจัยที่นำมาซึ่งความสุขก็แตกต่างกันไปด้วย จึงทำให้การศึกษาเรื่องความสุขจึงเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน และมีข้อกำหนดเงื่อนไขที่นำมาซึ่งความสุขที่แตกต่างไปด้วย

5.3. ผลการศึกษาระดับความสุขและปัจจัยที่คาดว่าจะมีอิทธิพล

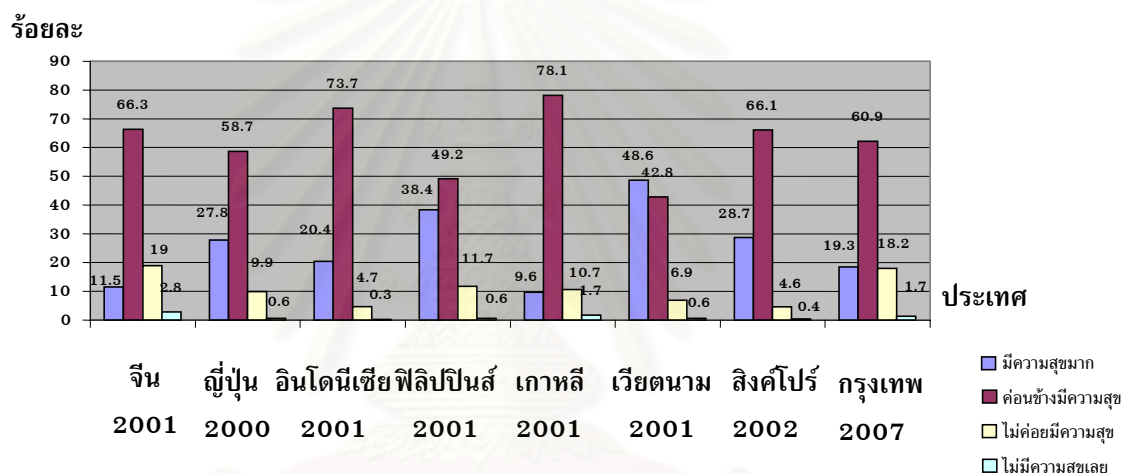
นอกเหนือจากผลทางสถิติพื้นฐานที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น พบว่าเมื่อนำผลการศึกษาเกี่ยวกับระดับความสุขมาเปรียบเทียบกับปัจจัยที่คาดว่าจะมีอิทธิพลกำหนดระดับความสุขใน

* แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากงานศึกษานี้ไม่ได้มีเป้าหมายในการวิเคราะห์หลักการเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นจึงไม่ได้สอบถามถึงความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงที่กลุ่มตัวอย่างแต่ละคนให้ความเห็น ดังนั้น การกล่าวถึงหลักเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มตัวอย่างจึงยังไม่อาจสรุปได้ว่าเป็นสิ่งเดียวกัน หรือเป็นความหมายเดียวกันกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหรือไม่ อีกทั้งหลักการดังกล่าวยังจำเป็นต้องอาศัยการตีความที่ชัดเจนมากกว่านี้ ดังนั้นจึงขออ้างตามคำกล่าวของกลุ่มตัวอย่างเป็นหลัก

แต่ละด้านจะพบว่า จากกลุ่มตัวอย่างผู้ปกครองนักเรียนในกรุงเทพมหานคร จำนวน 940 ตัวอย่าง พบว่าส่วนใหญ่ คือ ร้อยละ 60.9 ตอบว่า “ค่อนข้างมีความสุข” ขณะที่เกือบ 1 ใน 5 คือ ร้อยละ 19.3 ตอบว่า “มีความสุขมาก” หากรวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสองเข้าด้วยกัน สัดส่วนของตัวอย่างมาก ถึงร้อยละ 80.2 จัดอยู่ในกลุ่ม ค่อนข้างสุข ถึง สุขมาก ซึ่งนับว่าอยู่ในเกณฑ์ที่สูง สำหรับกลุ่ม ตัวอย่างที่ระบุว่า “ไม่ค่อยมีความสุข” หรือ “ไม่มีความสุขเลย” มีอยู่ประมาณ 1 ใน 5 ของกลุ่ม ตัวอย่างทั้งหมด (ดูตารางที่ 5.3)

โดยผลการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างผู้ปกครองนักเรียนในกรุงเทพมหานคร สามารถ เปรียบเทียบกับผลการศึกษาในระดับประเทศ ที่สำรวจโดย World Value Survey ได้ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 5.5 ระดับความรู้สึกสุขจำแนกตามกลุ่มประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้รับ การสำรวจโดย World Value Survey

ที่มา: World Value Survey

จากผลการศึกษาเปรียบเทียบกับประเทศใหญ่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยกัน พบว่า ผลการศึกษากลุ่มตัวอย่างในกรุงเทพมหานครมีลักษณะคล้ายคลึงกับระดับความสุขที่ศึกษาใน ประเทศจีน ในปี พ.ศ. 2544 หรือเมื่อเปรียบเทียบภาพรวมโดยพิจารณาผ่านกลุ่มตัวอย่างที่ระบุ ว่า “ค่อนข้างมีความสุข” ร่วมกับกลุ่มตัวอย่างที่ระบุว่า “มีความสุขมาก” จะพบว่า สำหรับกลุ่ม ตัวอย่างในกรุงเทพมหานครแล้วอยู่ในอันดับเกือบสุดท้ายก่อนหน้าประเทศจีนที่มีร้อยละของ ระดับความสุขในเกณฑ์ค่อนข้างสุขและสุขมากที่ 77.8 เมื่อประเทศที่มีระดับความสุขในเกณฑ์ ค่อนข้างสุขและมีความสุขมากที่สุดคือ ประเทศ สิงคโปร์ โดยคิดเป็นร้อยละ 94.8 ของ ความเห็นทั้งหมด รองลงมาคือประเทศ อินโดนีเซีย (ร้อยละ 94.1) และประเทศ เวียดนาม* (ร้อยละ 91.4) ตามลำดับ

* สำหรับประเทศเวียดนามพบว่า มีผลการศึกษาที่แตกต่างไปจากประเทศอื่นๆ โดยพบว่าเป็นประเทศเดียวในกลุ่ม เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่กลุ่มตัวอย่างที่ระบุความรู้สึก “มีความสุขมาก” มีสัดส่วนสูงกว่ากลุ่มตัวอย่างที่ระบุ “ค่อนข้างมีความสุข”

เมื่อกลับมาพิจารณาข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างในกรุงเทพมหานคร สามารถวิเคราะห์ทางสถิติแยกเป็นด้านต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้**

- ปัจจัยด้านประชากรศาสตร์

ปัจจัยที่อยู่ในกลุ่มประชากร ได้แก่ ลักษณะส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง เช่น เพศ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส ระดับสุขภาพ เป็นต้น ซึ่งผลการวิเคราะห์ด้วยสถิติเบื้องต้น ได้ผลสรุปว่า

(1) เพศหญิงมีแนวโน้มจะมีความสุขมากกว่าเพศชาย

เนื่องจากพบว่าเมื่อเปรียบเทียบระหว่างเพศชายและเพศหญิงแล้ว กลุ่มตัวอย่างผู้ปกครองนักเรียนเพศหญิงมีแนวโน้มว่าจะมีระดับความสุขที่สูงกว่าเพศชาย โดยสังเกตได้จากร้อยละของระดับความรู้สึกสุขที่ “ไม่ค่อยมีความสุข และไม่มีความสุขเลย” ที่น้อยกว่าเพศชาย ขณะที่ร้อยละของของความเห็นว่า “ค่อนข้างมีความสุข และมีความสุขมาก” มากกว่าเพศชาย (ดูภาคผนวก ค.)

(2) กลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มว่าจะมีความสุขมากที่สุดเมื่ออายุประมาณ 45 ปี

สำหรับด้านอายุ พบว่ามีผลทางสถิติไม่สามารถระบุได้แน่ชัดว่าช่วงอายุใดที่มีแนวโน้มว่าจะมีความสุขมาก เนื่องจากได้ค่าเฉลี่ยของอายุที่ใกล้เคียงกัน โดยอยู่ในช่วงอายุระหว่าง 39-40 ปี แต่สำหรับช่วงอายุที่มีแนวโน้มว่าจะมีความสุขมากที่สุด พบว่า ช่วงอายุประมาณ 45 ปี จะเป็นช่วงที่กลุ่มตัวอย่างระบุว่า “ไม่มีความสุขเลย” มากที่สุด

(3) ระดับการศึกษากับระดับความสุขยังไม่สามารถยืนยันได้ชัดเจน

พบว่าจากข้อมูลสถิติพื้นฐาน ทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาสูงสุดของกลุ่มตัวอย่างกับระดับความรู้สึกสุขยังไม่สามารถระบุได้ชัดเจน เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างความสุขและระดับการศึกษาค่อนข้างสลับซับซ้อน ไม่สามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางตรง (Direct Relationship) ได้ ซึ่งแสดงให้เห็นจาก สัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างเมื่อจำแนกตามระดับความรู้สึกสุขในกลุ่มต่าง ๆ ไม่แตกต่างกันมากนัก ดังนั้นในที่นี้จึงควรทดสอบความสัมพันธ์ด้วยแบบจำลองทางสถิติในส่วนต่อไป

(4) ระดับสุขภาพมีแนวโน้มทางบวกต่อระดับความสุข

สำหรับการวิเคราะห์ทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างสุขภาพและระดับความสุขจะพบว่าเป็นไปตามวรรณกรรมปริทัศน์ที่มีการศึกษามาก่อนหน้า โดยพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่ระบุความเห็นว่าเป็น “สุขภาพไม่ดีเลย” จะมีระดับความรู้สึกสุขในกลุ่มของ “ไม่มีความสุขเลยและไม่ค่อยมีความสุข” คิดเป็นสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 58.3 ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่ระบุว่า “สุขภาพปานกลาง” “สุขภาพดี”

** การวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติในส่วนนี้ กำหนดการวิเคราะห์โดยใช้ช่วงความเชื่อมั่นที่ 95 เปอร์เซนต์ สำหรับการวิเคราะห์ในทุกตัวแปร พร้อมกับทดสอบระดับนัยสำคัญที่ 0.05

และ “สุขภาพดีมาก” จะมีสัดส่วนที่ระบุว่า “ไม่มีความสุขและไม่ค่อยมีความสุข” น้อยลงเรื่อย ๆ คือ ร้อยละ 39.5 ร้อยละ 15.9 และร้อยละ 7.3 ตามลำดับ ดังนั้นจึงสามารถสรุปว่า มีแนวโน้มว่าระดับสุขภาพมีทิศทางความสัมพันธ์ในทางเดียวกันกับระดับความสุข

- ปัจจัยด้านสถาบันครอบครัวและสังคม

นอกเหนือไปจากปัจจัยด้านประชากรศาสตร์แล้วยังพบว่า สามารถเปรียบเทียบและแสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับความสุขกับประเด็นทางครอบครัวและสังคมได้ ดังต่อไปนี้ *

(5) ลักษณะครอบครัวไม่สามารถยืนยันแนวโน้มของระดับความสุขได้

ผลของการสำรวจกลุ่มตัวอย่างจำนวน 940 ตัวอย่างในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 75.7 อยู่ในกลุ่มครอบครัวเดี่ยว (Single Family) และมีเพียงร้อยละ 24.3 เท่านั้นที่ระบุว่าเป็นครอบครัวขยาย ต่อคำถามที่ว่าลักษณะของครอบครัวส่งผลต่อระดับความสุขของกลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกันหรือไม่นั้น ผลทางสถิติพื้นฐานยังไม่สามารถสรุปผลได้อย่างชัดเจนนัก เนื่องจากสัดส่วนของผู้ที่มีความสุข หรือไม่มีความสุขไม่แตกต่างกันมากนักระหว่างทั้งสองกลุ่ม

(6) การปฏิสัมพันธ์ของครอบครัวมีแนวโน้มทางบวกต่อระดับความสุข

สำหรับการวิเคราะห์ด้านปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ในการศึกษาครั้งนี้ได้มีคำถามหลายส่วนที่เชื่อมโยงถึงลักษณะปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว เช่น ความพร้อมหน้าพร้อมตาของครอบครัว การพูดคุยต่อกันและกัน การรับรู้ปัญหาของกันและกัน ตลอดจนการสอบถามเกี่ยวกับรายได้และเวลาที่มีให้แก่กัน เป็นต้น โดยผลสถิติสามารถดูในภาคผนวก ค.

ผลการศึกษาพบว่า แนวโน้มทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างระดับความสุขและความพร้อมหน้าพร้อมตาของสมาชิกในครอบครัวว่ามีแนวโน้มเป็นไปในทิศทางบวกต่อกัน โดยกลุ่มตัวอย่างที่ระบุว่า “ไม่บ่อยนักที่จะอยู่พร้อมหน้ากัน” มีร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่ระบุว่า “มีความสุขมาก” น้อยที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มตัวอย่างอื่น ๆ ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ระบุว่าสมาชิกในครอบครัวพร้อมหน้าพร้อมตากัน “ ทุกเช้าและเย็นของทุกวัน” มีสัดส่วนระดับความสุขที่ระบุว่า “มีความสุขมาก” มากที่สุด ถึงร้อยละ 22 และเมื่อพิจารณาระดับ “ไม่มีความสุขเลย” ในกลุ่มดังกล่าวนี้ว่าเป็นกลุ่มที่มีสัดส่วนความเห็นดังกล่าวต่ำที่สุดเช่นกัน

เมื่อวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวในด้านการพูดคุยและรวมไปถึงการรับรู้ปัญหาของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งถือว่าเป็นหนึ่งในการชี้วัดความใกล้ชิดของสถาบันครอบครัวพบว่า เมื่อพิจารณาความถี่ในการพูดคุยของสมาชิกในครอบครัวกับความสัมพันธ์ที่มีต่อระดับความสุขเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับเรื่องความพร้อมหน้าพร้อมตาของสมาชิกในครอบครัว โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ระบุว่า “นาน ๆ ครั้ง” จะได้พูดคุยกับสมาชิกในครอบครัว มีระดับความสุข “ไม่มีความสุขเลย” สูงที่สุดเมื่อเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ และสำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ระบุ

* ตารางสถิติแสดงผลการศึกษาในส่วนของปัจจัยด้านครอบครัวและสังคม สามารถอ่านได้ในภาคผนวกท้ายเล่ม

ว่าปกติแล้วได้พูดคุยกับสมาชิกในครอบครัว “ทุกวัน” เป็นกลุ่มที่มีสัดส่วนความเห็นระบุว่า “มีความสุขมาก” มากที่สุดเมื่อเทียบกับทุกกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งผลสถิติเป็นไปเช่นเดียวกันกับการร่วมรับรู้ปัญหาของสมาชิกในครอบครัว

(7) ไม่สามารถระบุความสัมพันธ์ระหว่างความไว้วางใจต่อสังคมและระดับความสุขได้

ทรรศนะความเห็นที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน ว่ามีความโน้มเอียงไปในทางใด ระหว่างสังคมที่ผู้คนเชื่อถือไว้วางใจได้ และสังคมที่ต้องระวังตัวเองให้มาก ผลการศึกษาในกลุ่มตัวอย่างผู้ปกครองในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครพบว่า ยังไม่สามารถสรุปภาพได้ชัดเจนว่าทัศนคติที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบันจะมีอิทธิพลต่อระดับความสุขของประชาชนหรือไม่ สาเหตุส่วนหนึ่งเนื่องมาจากกลุ่มตัวอย่างมีจำนวนที่แตกต่างกันมาก แต่อย่างไรก็ตามหากเปรียบเทียบภายในกลุ่มเดียวกัน จะพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่ระบุว่าสังคมส่วนใหญ่เชื่อถือได้ มีสัดส่วนระดับความสุขในเกณฑ์ “ค่อนข้างมีความสุขและมีความสุขมาก” ร้อยละ 82.3 ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่ระบุว่าสังคมที่ต้องระมัดระวังให้มาก มีสัดส่วนระดับความสุขในเกณฑ์ “ค่อนข้างมีความสุขและมีความสุขมาก” ต่ำกว่ากลุ่มข้างต้นเพียงเล็กน้อยเท่านั้น โดยมีสัดส่วนร้อยละ 80.2

- ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและการเงิน

ปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงในการวิเคราะห์ไปได้ เนื่องจากเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของประชาชน ดังนั้นในการศึกษานี้จึงได้นำรวมเอาปัจจัยทางเศรษฐกิจต่างๆ เช่น รายได้ส่วนบุคคล ระดับรายได้ครัวเรือน พฤติกรรมการออม มาร่วมในการวิเคราะห์นี้ด้วย

(8) รายได้ส่วนบุคคล รายได้ครัวเรือนมีแนวโน้มทางบวกต่อระดับความสุข

สำหรับปัจจัยทางด้านรายได้พบว่าเมื่อทดสอบเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างรายได้กับระดับความสุข โดยทดสอบสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสองนั้น ณ ระดับนัยสำคัญที่ 0.05 พบว่าระดับความสุขและรายได้ของบุคคลมีความสัมพันธ์ต่อกันจริง โดยมีทิศทางบวกต่อกัน

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างระดับรายได้ครัวเรือนและระดับความสุขเมื่อจำแนกระดับรายได้ของครัวเรือนออกเป็น 10 ช่วง ตั้งแต่ต่ำกว่า 4,500 จนถึง มากกว่า 90,000 บาทต่อเดือน โดยพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีระดับรายได้อยู่ในระดับล่าง ได้แก่ รายได้ครัวเรือนน้อยกว่า 4,500 บาท อยู่ในเกณฑ์ “ไม่มีความสุขเลย” มากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มรายได้ครัวเรือนอื่นๆ สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่มีระดับรายได้อยู่ในระดับสูง ได้แก่ รายได้ครัวเรือน ระหว่าง 30,001-60,000 บาทต่อเดือน และระหว่าง 60,001-90,000 บาทต่อเดือน เป็นกลุ่มที่มีสัดส่วนความเห็นที่ “มีความสุขมาก” มากที่สุด โดยคิดเป็นร้อยละ 24.1 และ ร้อยละ 32.7 ของกลุ่มฐานรายได้เดียวกันตามลำดับ

แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่น่าสังเกตประการหนึ่งที่พบจากสถิติพื้นฐาน คือ สำหรับกลุ่มรายได้ครัวเรือนที่มีช่วงรายได้มากกว่า 90,000 บาทขึ้นไป กลับมีการปรับลดลงของระดับความรู้สึก “มีความสุขมาก” โดยมีอยู่เพียงร้อยละ 23.8 เท่านั้น ซึ่งน้อยกว่ากลุ่มที่มีรายได้ระหว่าง

60,000-90,000 บาทต่อเดือนมาก ในประเด็นนี้อาจเป็นไปได้ว่ารายได้ครัวเรือนที่มากขึ้นอาจไม่ได้มีผลทางบวกต่อระดับความสุขให้ปรับตัวสูงขึ้นเสมอไป และอาจมีปัจจัยอื่นที่เข้ามาอธิบายได้ ซึ่งจำเป็นต้องทดสอบต่อไป

(9) การออมมีผลทางบวกต่อระดับความสุข

จากข้อมูลทางสถิติ เป็นที่ชัดเจนว่าพฤติกรรมการออมของกลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มความสัมพันธ์ทางบวกต่อระดับความสุขของประชาชน ซึ่งพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่ระบุว่า “สามารถเก็บออมเงินได้” มีสัดส่วนของผู้ที่มีระดับความสุขอยู่ในเกณฑ์ “มีความสุขมาก” มากกว่ากลุ่มอื่นๆ โดยเปรียบเทียบ ที่ร้อยละ 29.6 ซึ่งตรงข้ามกับกลุ่มตัวอย่างที่ระบุว่า “ไม่สามารถออมเงินได้ จำเป็นต้องก่อหนี้” เป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีสัดส่วนผู้ที่มีระดับความสุขอยู่ในเกณฑ์ “ไม่มีความสุขเลย” มากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มตัวอย่างกลุ่มอื่นๆ

- ปัจจัยด้านการเมือง

สำหรับปัจจัยทางการเมืองการปกครองที่อยู่ในความสนใจ ได้แก่ ระดับความสนใจทางการเมืองการปกครอง และระดับความพึงพอใจที่มีต่อระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน ซึ่งผลการศึกษาสามารถจำแนกออกได้ดังต่อไปนี้ *

(10) ระดับความสนใจทางการเมืองและระดับความสุข

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างความสนใจทางการเมืองกับระดับความสุขนั้นพบว่า มีทิศทางความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้าม โดยพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่ระบุว่า “ไม่สนใจเลย” จะมีระดับความรู้สึกในกลุ่ม “ค่อนข้างมีความสุขและมีความสุขมาก” เป็นสัดส่วนสูงที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มตัวอย่างอื่นๆ โดยมีสัดส่วนอยู่ที่ร้อยละ 87.5 ขณะที่กลุ่มตัวอย่างอื่นๆที่ระบุว่า “ไม่ค่อยสนใจ” , “สนใจเป็นบางครั้ง” และกลุ่ม “สนใจมาก” มีสัดส่วนระดับความรู้สึกสุขอยู่ในเกณฑ์ร้อยละ 82.8 ร้อยละ 81.8 และร้อยละ 75.1 ตามลำดับ

เมื่อพิจารณากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ที่ระบุว่า สนใจสถานการณ์ทางการเมืองในปัจจุบัน “เป็นบางครั้ง” พบว่า แม้ว่าจะมีระดับความสุข “สนใจเป็นบางครั้ง” เป็นส่วนใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 61.9 แต่สัดส่วนดังกล่าวยังน้อยกว่ากลุ่มที่ระบุว่า “ไม่สนใจเลย” ซึ่งกลุ่มดังกล่าวมีระดับความสุขในเกณฑ์ “ค่อนข้างมีความสุข” ร้อยละ 75.0 ซึ่งเป็นสัดส่วนที่สูงกว่า ดังนั้นจากข้อมูลดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่าสถานการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นแม้ว่าจะเป็นสถานการณ์ที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ในพื้นที่กรุงเทพมหานครให้ความสนใจ แต่สถานการณ์ดังกล่าวได้สร้างความไม่สบายใจให้กับกลุ่มตัวอย่างมากกว่าที่จะสร้างความสุขให้เกิดขึ้น

* สำหรับตารางแสดงผลสถิติพื้นฐานในส่วนของปัจจัยทางการเมืองการปกครอง สามารถอ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้ในตารางภาคผนวก

(11) ระดับความพึงพอใจที่มีต่อการเมืองการปกครองและระดับความสุข

นอกจากนี้ในงานศึกษาชิ้นนี้ได้ให้ความสนใจต่อความพึงพอใจที่มีต่อการเมืองการปกครองเช่นกัน โดยจากผลการศึกษาพบว่า ทิศทางความพึงพอใจที่มีต่อสถานการณ์ทางการเมืองนั้นเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับระดับความสุข โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ระบุว่า “ค่อนข้างพอใจ” กับสถานการณ์การเมืองจะมีระดับความสุขในเกณฑ์ “ค่อนข้างมีความสุขและมีความสุขมาก” เป็นสัดส่วนที่สูงที่สุด คือร้อยละ 85.1 ในขณะที่กลุ่มอื่นๆ เช่น “ไม่พอใจเลย”, “ไม่ค่อยพอใจ” และกลุ่มที่ระบุว่า “พอใจมาก” มีสัดส่วนร้อยละ 75.6 ร้อยละ 74.1 และร้อยละ 73.6 ตามลำดับ

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า แม้ว่าสถานการณ์ทางการเมืองจะสร้างความทุกข์ใจให้กับกลุ่มตัวอย่าง แต่ภาพรวมแล้วกลุ่มตัวอย่างยังคงมีความพึงพอใจต่อระบอบการเมืองการปกครองในปัจจุบันอยู่ ดังจะเห็นได้จากผลการศึกษาข้างต้น

5.4. ผลการวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองออร์เดอร์โลจิสต์ (Ordered Logit Model)

จากผลการศึกษาทั้งสถิติพื้นฐานและการเปรียบเทียบจำแนกปัจจัยต่างๆตามระดับความสุข การศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้นำปัจจัยดังกล่าวมาวิเคราะห์โดยเลือกใช้แบบจำลองออร์เดอร์โลจิสต์ (Ordered Logit Model) ในการพยากรณ์ระดับความสุขของกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยพิจารณาจากตัวแปรอิสระที่มีอิทธิพลในการกำหนดระดับความสุข ในที่นี้ระดับความสุขของกลุ่มตัวอย่างผู้ปกครองมีด้วยกัน 4 ระดับความสุข ดังนี้

$$HP = \begin{cases} 0; \text{Not Happy} \\ 1; \text{Not Quite Happy} \\ 2; \text{Pretty Happy} \\ 3; \text{Very Happy} \end{cases}$$

จากการทบทวนวรรณกรรมปริทัศน์ที่ผ่านมาพบว่า งานศึกษาสามารถจำแนกปัจจัยออกเป็นกลุ่มต่างๆ เช่น ปัจจัยทางประชากรสังคม ปัจจัยรายได้ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทุนทางสังคม เป็นต้น ซึ่งในงานศึกษานี้เป็นการศึกษาข้อมูลแบบภาคตัดขวาง (Cross Section) โดยกำหนดปัจจัยด้านการเมืองและปัจจัยทางศาสนาและความเชื่อเข้ามาร่วมกำหนดสมการระดับความสุข

$$\text{Logit}(C_{ij}) = h(u(Y, Z, S, P)) + \varepsilon_i \dots \dots \dots (1)$$

อย่างไรก็ตามในงานศึกษาชิ้นนี้ ทดสอบสมการ Ordered Logit Model ด้วยแบบจำลอง 3 สมการ โดยแบบจำลองพื้นฐานในที่นี้คือ แบบจำลองที่ 1 (ด้านล่าง)

$$\text{Logit}(C_{ij}) = f(\text{AGE}, \text{AGE}^2, \text{LOGSALAR}, \text{GENDER}, P_EDUC1, P_EDUC2, P_EDUC3, \\ P_HEALTH1, P_HEALTH2, P_HEALTH3, \\ P_CLOSER1, P_CLOSER2, P_CLOSER3, P_TRUST1, P_TRUST2, \text{UNEMP}, \\ P_HHINC1, P_HHINC2, P_HHINC3, P_HHINC4, P_HHINC5, P_HHINC6, \\ P_HHINC7, P_HHINC8, P_SAVING1, P_SAVING2, P_POLSAT1, P_POLSAT2, \\ P_POLSAT3)$$

ลักษณะของแบบจำลองที่ 1 เป็นการทดสอบปัจจัยต่างๆที่คาดว่าจะมีส่วนในการอธิบายระดับความรู้สึกสุข พร้อมกับตอบคำถามเกี่ยวกับลักษณะความสัมพันธ์ของอายุและระดับความสุข ว่ากลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการในกรุงเทพมหานครจะมีลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างความสุขกับอายุในลักษณะของการเป็น U-shape ซึ่งเป็นลักษณะที่พบตามงานวรรณกรรมที่ได้ศึกษาหรือไม่

$$\text{Logit}(C_{ij}) = f(\text{AGE}, \text{AGE}^2, \text{LOGSALAR}, \text{GENDER}, P_EDUC1, P_EDUC2, P_EDUC3, \\ P_HEALTH1, P_HEALTH2, P_HEALTH3, \\ P_CLOSER1, P_CLOSER2, P_CLOSER3, P_TRUST1, P_TRUST2, \\ \text{UNEMP}, P_SAVING1, P_SAVING2, P_POLSAT1, P_POLSAT2, P_POLSAT3)$$

สำหรับแบบจำลองที่ 2 ได้ทดสอบว่ามีความสัมพันธ์หรือปัญหาการใส่ตัวแปรซ้ำซ้อนระหว่างรายได้ครัวเรือนกับรายได้ส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างหรือไม่ ซึ่งอาจมีปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นได้หากกลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการที่ตอบแบบสอบถามเป็นหัวหน้าครัวเรือน หรือเป็นผู้ที่หารายได้หลักของครอบครัว ปัญหาการใส่ตัวแปรซ้ำซ้อนดังกล่าวอาจจะส่งผลต่อภาพรวมของผลลัพธ์หรืออาจส่งผลทำให้ตัวแปรอื่นๆมีทิศทางความสัมพันธ์ที่ผิดไป หรืออาจเกิดปัญหาว่าไม่มีนัยสำคัญทั้งที่ความจริงแล้วปัจจัยดังกล่าวมีผลต่อระดับความสุข การทดสอบนี้ได้นำปัจจัยด้านรายได้ครัวเรือนออกจากแบบจำลอง พร้อมกับเปรียบเทียบผลการประมาณการกับแบบจำลองที่ 1 ต่อไป

$$\text{Logit}(C_{ij}) = f(\text{AGE}, \text{AGE}^2, \text{SALA}, \text{SALA}^2, \text{GENDER}, P_EDUC1, P_EDUC2, P_EDUC3, \\ P_HEALTH1, P_HEALTH2, P_HEALTH3, \\ P_CLOSER1, P_CLOSER2, P_CLOSER3, P_TRUST1, P_TRUST2, \\ \text{UNEMP}, P_SAVING1, P_SAVING2, P_POLSAT1, P_POLSAT2, P_POLSAT3)$$

สำหรับแบบจำลองที่ 3 มีเป้าหมายในการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ส่วนบุคคลกับระดับความสุขว่า รายได้ส่วนบุคคลจะมีผลต่อระดับความรู้สึกสุขของกลุ่มตัวอย่างเพียงระดับหนึ่งและจะมีทิศทางความสัมพันธ์ที่วกกลับเกิดขึ้นหรือไม่ โดยในที่นี้ได้นำตัวแปรรายได้และรายได้ยกกำลังสอง มาทดสอบ

ในส่วนสุดท้ายนี้มีรายละเอียดตัวแปรต่างๆที่ใช้ในการทดสอบในแบบจำลอง ซึ่งวิธีการในการกำหนดฐานอ้างอิง (Redundent) ของตัวแปรหุ่น (Dummy) ในงานศึกษานี้ใช้เกณฑ์การเลือกจากข้อมูลสถิติที่สรุปจากผลการศึกษาทางสถิติที่กล่าวมาข้างต้น โดยนำตัวแปรที่มีสัดส่วนสูงที่สุดเป็นตัวแปรอ้างอิงในแต่ละกลุ่มตัวแปรหุ่น (สามารถดูรายละเอียดสถิติได้จากภาคผนวกข.) ซึ่งทิศทางการสัมพันธ์ที่งานศึกษาชั้นนี้ตั้งสมมุติฐานไว้ได้กล่าวอธิบายไปในส่วนข้างต้นแล้ว โดยปัจจัยต่างๆที่ใช้ในการทดสอบสมการ Ordered Logit สามารถสรุปเป็นตารางได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.2 ปัจจัยกำหนดระดับความรู้สึกสุข สัญลักษณ์ที่ใช้และความหมาย

ตัวแปรในการทดสอบ	สัญลักษณ์ และความหมาย
1. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (Y)	
<ul style="list-style-type: none"> รายได้ส่วนบุคคล 	$\log Salary$ = ค่า logarithim รายได้ส่วนบุคคล (ต่อเดือน)
<ul style="list-style-type: none"> รายได้ (Salary) 	Sala = รายได้ส่วนบุคคล (บาทต่อเดือน)
<ul style="list-style-type: none"> รายได้² 	Sala2 = รายได้ส่วนบุคคล ยกกำลังสอง
<ul style="list-style-type: none"> รายได้ครัวเรือน 	$P_HHINC1 = 1$ ถ้า มีรายได้ครัวเรือนน้อยกว่า หรือเท่ากับ 7,500” บาท $P_HHINC2 = 1$ ถ้า มีรายได้ครัวเรือน 7,501-10,500 บาท $P_HHINC3 = 1$ ถ้า มีรายได้ครัวเรือน 10,501-13,500 บาท $P_HHINC4 = 1$ ถ้า มีรายได้ครัวเรือน 13,501-16,500 บาท $P_HHINC5 = 1$ ถ้า มีรายได้ครัวเรือน 16,501-22,500 บาท $P_HHINC6 = 1$ ถ้า มีรายได้ครัวเรือน 22,501-30,000 บาท $P_HHINC7 = 1$ ถ้า มีรายได้ครัวเรือน 30,001-60,000 บาท $P_HHINC8 = 1$ ถ้า มีรายได้ครัวเรือนมากกว่า 60,000 บาท กำหนดให้ “30,001-60,000 บาท” เป็นกลุ่มอ้างอิง
<ul style="list-style-type: none"> พฤติกรรมการออม 	$P_SAVING1 = 1$ ถ้าสามารถเก็บออมได้ $= 0$ ถ้าเป็นอย่างอื่น
	$P_SAVING2 = 1$ ถ้าพอกินพอใช้ ไม่เหลือเก็บ $= 0$ ถ้าเป็นอย่างอื่น กำหนดให้ “ไม่สามารถเก็บออมได้” เป็นกลุ่มอ้างอิง
<ul style="list-style-type: none"> สถานภาพการทำงาน 	UnEmploy = 1 ถ้าเป็นผู้ว่างงาน, =0 ถ้ามีงานทำ

ตารางที่ 5.2 แสดงปัจจัยกำหนดระดับความรู้สึกสุข สัญลักษณ์ที่ใช้และความหมาย (ต่อ)

ตัวแปรในการทดสอบ	สัญลักษณ์ และความหมาย
2. ปัจจัยทางประชากรสังคม (D)	
• อายุ	Age หน่วยเป็นปี
• อายุ ²	Age^2
• เพศ	$GENDER = 1$ ถ้าเป็นเพศชาย , กำหนดให้เพศหญิงเป็นกลุ่มอ้างอิง
• ระดับการศึกษา	$P_EDUC1 = 1$ ถ้าจบการศึกษาระดับประถมศึกษา หรือต่ำกว่า $P_EDUC2 = 1$ ถ้าจบการศึกษาชั้นอาชีวศึกษา $P_EDUC3 = 1$ จบการศึกษาระดับปริญญาบัณฑิตหรือสูงกว่า เมื่อกำหนดให้ “จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา” เป็นกลุ่มอ้างอิง
• ระดับสุขภาพ	$P_Health1 = 1$ ถ้าระบุ “ดีมาก ไม่เจ็บป่วยเลย” $P_Health2 = 1$ ถ้าระบุ “ปานกลาง” $P_Health3 = 1$ ถ้าระบุ “แย่มาก” กำหนดให้ “สุขภาพดี” เป็นกลุ่มอ้างอิง
3. ปัจจัยทุนทางสังคม (S)	
• ระดับปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ในครอบครัว	$P_CLOSER1 = 1$ ถ้าระบุว่า “ไม่ค่อยอยู่พร้อมหน้า” $P_CLOSER2 = 1$ ถ้าระบุว่า “แน่นอนที่สุด เสาร์อาทิตย์” $P_CLOSER3 = 1$ ถ้าระบุว่า “เกือบทุกวัน” กำหนดให้ “ทุกวัน” เป็นกลุ่มอ้างอิง
• ระดับความไว้วางใจที่มีต่อสังคม	$P_Trust1 = 1$ ถ้าระบุว่า “ไว้วางใจได้” $P_Trust2 = 1$ ถ้าระบุว่า “เฉยๆ” กำหนดให้ “ไว้วางใจไม่ได้” เป็นกลุ่มอ้างอิง
4. ปัจจัยทางการเมืองการปกครอง (P)	
• ระดับความพึงพอใจต่อ การเมืองการปกครอง	$P_Polsat1 = 1$ ถ้าระบุว่า “พอใจมาก” $P_Polsat2 = 1$ ถ้าระบุว่า “ไม่ค่อยพอใจ” $P_Polsat3 = 1$ ถ้าระบุว่า “ไม่พอใจเลย” กำหนดให้ “ค่อนข้างพอใจ” เป็นกลุ่มอ้างอิง

ตารางที่ 5.3 แสดงผลการประมาณการด้วยสมการ Ordered Logit Model (1)

		Estimate	Std. Error	Wald	df	Sig.	95% Confidence Interval	
							Lower Bound	Upper Bound
Threshold	[HAPPY = .00]	-3.391	2.370	2.048	1	.152	-8.036	1.253
	[HAPPY = 1.00]	-.193	2.353	.007	1	.935	-4.804	4.418
	[HAPPY = 2.00]	3.148	2.356	1.786	1	.181	-1.469	7.766
Location	AGE	-.006	.090	.004	1	.950	-.182	.171
	AGE2	.000	.001	.022	1	.883	-.002	.002
	LOGSALAR	.659	.369	3.197	1	.074	-.063	1.381
	[GENDER=1.00]	-.093	.163	.329	1	.566	-.412	.225
	[GENDER=2.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[P_EDUC=1.00]	-.092	.206	.198	1	.656	-.495	.312
	[P_EDUC=2.00]	-.485	.244	3.961	1	.047	-.963	-.007
	[P_EDUC=3.00]	-.621	.227	7.450	1	.006	-1.067	-.175
	[P_EDUC=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[P_HEALTH=1.00]	.681	.278	6.011	1	.014	.137	1.225
	[P_HEALTH=2.00]	-1.088	.201	29.331	1	.000	-1.482	-.694
	[P_HEALTH=3.00]	-1.881	.660	8.115	1	.004	-3.175	-.587
	[P_HEALTH=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[P_CLOSER=1.00]	-1.126	.301	13.971	1	.000	-1.717	-.536
	[P_CLOSER=2.00]	.021	.203	.011	1	.916	-.377	.420
	[P_CLOSER=3.00]	.195	.361	.292	1	.589	-.512	.903
	[P_CLOSER=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[P_TRUST=1.00]	-.237	.235	1.012	1	.314	-.698	.225
	[P_TRUST=2.00]	.528	.243	4.730	1	.030	.052	1.003
	[P_TRUST=3.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[UMEMP=.00]	-1.555	1.169	1.770	1	.183	-3.846	.736
	[UMEMP=1.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[P_HHINC=1.00]	-.336	.384	.765	1	.382	-1.089	.417
	[P_HHINC=2.00]	-.144	.354	.164	1	.685	-.838	.551
	[P_HHINC=3.00]	-.476	.347	1.886	1	.170	-1.156	.203
	[P_HHINC=4.00]	-.451	.317	2.024	1	.155	-1.072	.170
	[P_HHINC=5.00]	.075	.313	.058	1	.810	-.539	.689
	[P_HHINC=6.00]	.085	.281	.091	1	.763	-.467	.636
	[P_HHINC=7.00]	-.140	.350	.159	1	.690	-.826	.547
	[P_HHINC=8.00]	.099	.430	.053	1	.818	-.743	.941
[P_HHINC=9.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.	
[P_SAVING=1.00]	.773	.192	16.215	1	.000	.397	1.149	
[P_SAVING=2.00]	-.745	.198	14.204	1	.000	-1.132	-.357	
[P_SAVING=3.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.	
[P_POLSAT=1.00]	-.714	.296	5.804	1	.016	-1.294	-.133	
[P_POLSAT=2.00]	-.503	.168	8.932	1	.003	-.833	-.173	
[P_POLSAT=3.00]	-.343	.372	.852	1	.356	-1.072	.386	
[P_POLSAT=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.	

Link function: Logit.

a. This parameter is set to zero because it is redundant.

ตารางที่ 5.4 แสดงผลการประมาณการด้วยสมการ Ordered Logit Model (2)

		Parameter Estimates					95% Confidence Interval	
		Estimate	Std. Error	Wald	df	Sig.	Lower Bound	Upper Bound
Threshold	[HAPPY = .00]	-2.223	2.061	1.163	1	.281	-6.263	1.817
	[HAPPY = 1.00]	.960	2.043	.221	1	.638	-3.044	4.964
	[HAPPY = 2.00]	4.279	2.049	4.359	1	.037	.262	8.296
Location	AGE	-.002	.089	.000	1	.987	-.176	.173
	AGE2	.000	.001	.035	1	.852	-.002	.002
	LOGSALAR	.876	.258	11.543	1	.001	.370	1.381
	[GENDER=1.00]	-.110	.159	.483	1	.487	-.422	.201
	[GENDER=2.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[P_EDUC=1.00]	-.109	.200	.295	1	.587	-.502	.284
	[P_EDUC=2.00]	-.377	.238	2.502	1	.114	-.844	.090
	[P_EDUC=3.00]	-.523	.219	5.709	1	.017	-.952	-.094
	[P_EDUC=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[P_HEALTH=1.00]	.675	.274	6.093	1	.014	.139	1.212
	[P_HEALTH=2.00]	-1.095	.200	30.008	1	.000	-1.487	-.703
	[P_HEALTH=3.00]	-1.882	.659	8.153	1	.004	-3.174	-.590
	[P_HEALTH=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[P_CLOSER=1.00]	-1.112	.301	13.679	1	.000	-1.701	-.523
	[P_CLOSER=2.00]	-.008	.202	.002	1	.967	-.404	.388
	[P_CLOSER=3.00]	.215	.359	.360	1	.549	-.488	.918
	[P_CLOSER=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[P_TRUST=1.00]	-.238	.234	1.030	1	.310	-.697	.221
	[P_TRUST=2.00]	.511	.241	4.502	1	.034	.039	.983
	[P_TRUST=3.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[UMEMP=.00]	-1.362	1.161	1.377	1	.241	-3.638	.913
	[UMEMP=1.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[P_SAVING=1.00]	.762	.186	16.727	1	.000	.397	1.128
	[P_SAVING=2.00]	-.740	.197	14.149	1	.000	-1.126	-.355
	[P_SAVING=3.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[P_POLSAT=1.00]	-.742	.295	6.306	1	.012	-1.320	-.163
[P_POLSAT=2.00]	-.521	.167	9.730	1	.002	-.848	-.193	
[P_POLSAT=3.00]	-.314	.367	.733	1	.392	-1.032	.405	
[P_POLSAT=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.	

Link function: Logit.

a. This parameter is set to zero because it is redundant.

แต่อย่างไรก็ตามพบว่า จากตารางแสดงสมการประมาณการที่ 1 (ดูภาคผนวก ง.) ดังกล่าวมีข้อสังเกตว่าตัวแปรรายได้ครัวเรือนอาจมีความซ้ำซ้อนกันกับรายได้ส่วนบุคคลหากตัวผู้ตอบแบบสำรวจเป็นหัวหน้าครัวเรือน หรือเป็นผู้ที่หาเลี้ยงครอบครัวหลัก ดังนั้นจึงทดสอบโดยการตัดตัวแปรรายได้ครัวเรือนออกไป โดยได้ผลการประมาณการใหม่ดังตารางสมการประมาณการที่ 2 ซึ่งพบว่า ตัวแปรรายได้ส่วนบุคคล มีค่านัยสำคัญจริง โดยทิศทางความสัมพันธ์ของตัวแปรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในสมการที่ 1 ยังคงมีนัยสำคัญเช่นเดิม และทิศทางความสัมพันธ์เช่นเดิมไม่เปลี่ยนแปลง (ยกเว้นแต่ตัวแปรความใกล้ชิดของครอบครัว (P_Closer=2) ที่ปรับทิศทางจากบวกเป็นลบ แต่ยังคงสามารถอธิบายเหตุผลได้)

จากผลการประมาณการของแบบจำลองที่ 1 และ 2 จะพบว่าการเลือกแบบจำลองที่ 2 จะเป็นแบบจำลองที่เหมาะสมมากกว่า (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ในภาคผนวก ง.) ยิ่งไปกว่านั้น

สำหรับแบบจำลองที่ 2 แสดงถึงอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงของรายได้ต่อระดับความรู้สึกสุข โดยพบว่า การเปลี่ยนแปลงของรายได้หนึ่งหน่วยจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับความสุขในทางบวก แต่เป็นการเพิ่มขึ้นในอัตรการลดน้อยถอยลง (Diminishing of Marginal utility of Income) ซึ่งหมายความว่ารายได้มีแนวโน้มในทางบวกต่อระดับความสุข แต่มีอิทธิพลต่อความสุขในอัตราที่ลดลงตามลำดับ แต่อย่างไรก็ตามยังมีประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ส่วนบุคคลกับระดับความสุขอีกประการหนึ่งซึ่งจำเป็นต้องแสวงหาคำตอบ ดังนั้นในแบบจำลองที่ 3 จึงเปลี่ยนปัจจัย $\log\text{salary}$ ออก และนำปัจจัยด้านรายได้เข้ามาอธิบาย ผลการประมาณการดังกล่าวที่แสดงต่อไปนี้

ตารางที่ 5.5 แสดงผลการประมาณการด้วยสมการ Ordered Logit Model (3)

		Parameter Estimates					95% Confidence Interval	
		Estimate	Std. Error	Wald	df	Sig.	Lower Bound	Upper Bound
Threshold	[happy = .00]	-5.388	1.577	11.679	1	.001	-8.478	-2.298
	[happy = 1.00]	-2.488	1.556	2.556	1	.110	-5.538	.562
	[happy = 2.00]	.790	1.553	.259	1	.611	-2.254	3.834
Location	age	-.021	.077	.073	1	.787	-.171	.130
	age2	.000	.001	.047	1	.828	-.002	.002
	sala	1.10E-005	.000	2.739	1	.098	-2E-006	2E-005
	sala2	-2.15E-011	.000	.547	1	.460	-8E-011	4E-011
	[gender=1.00]	-.071	.150	.226	1	.634	-.365	.223
	[gender=2.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[p_educ=1.00]	-.180	.176	1.042	1	.307	-.526	.166
	[p_educ=2.00]	-.275	.213	1.661	1	.197	-.693	.143
	[p_educ=3.00]	-.370	.193	3.692	1	.055	-.748	.007
	[p_educ=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[p_health=1.00]	.769	.249	9.532	1	.002	.281	1.257
	[p_health=2.00]	-1.075	.182	34.877	1	.000	-1.431	-.718
	[p_health=3.00]	-1.992	.587	11.522	1	.001	-3.142	-.842
	[p_health=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[p_closer=1.00]	-.981	.274	12.794	1	.000	-1.518	-.443
	[p_closer=2.00]	-.041	.187	.047	1	.828	-.407	.326
	[p_closer=3.00]	-.084	.317	.071	1	.790	-.706	.537
	[p_closer=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[p_trust=1.00]	-.264	.210	1.587	1	.208	-.676	.147
	[p_trust=2.00]	.485	.216	5.054	1	.025	.062	.908
	[p_trust=3.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[umemp=.00]	.107	.211	.260	1	.610	-.306	.521
	[umemp=1.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
[p_saving=1.00]	.758	.168	20.307	1	.000	.428	1.087	
[p_saving=2.00]	-.722	.176	16.892	1	.000	-1.066	-.378	
[p_saving=3.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.	
[p_polsat=1.00]	-.631	.262	5.792	1	.016	-1.146	-.117	
[p_polsat=2.00]	-.522	.151	11.906	1	.001	-.819	-.226	
[p_polsat=3.00]	-.002	.323	.000	1	.995	-.634	.630	
[p_polsat=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.	

Link function: Logit.

a. This parameter is set to zero because it is redundant.

ผลการประมาณการแบบจำลองที่ 3 แสดงให้เห็นทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ส่วนบุคคลและระดับความสุขมีความสัมพันธ์ในทิศทางวกกลับ ซึ่งหมายความว่า รายได้และระดับ

ความสุขมีลักษณะความสัมพันธ์เป็นโค้งระฆังคว่ำ แม้ว่าจะยังไม่สามารถยืนยันค่าความมีนัยสำคัญก็ตาม โดยเมื่อพิจารณาพร้อมกับปัจจัยอื่น ๆ ที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อระดับความรู้สึกสุข พบว่าปัจจัยอื่น ๆ ส่วนใหญ่ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงทิศทางความสัมพันธ์ไปจากเดิมแต่อย่างใด ยกเว้นเสียแต่ปัจจัยด้านการว่างงานที่มีการปรับเปลี่ยนทิศทางความสัมพันธ์ ซึ่งเหตุผลที่มีทิศทางผิดไปจากทฤษฎีและตรรกะที่ควรจะเป็นนั้น เนื่องจากมีความเป็นไปได้ว่าปัจจัยด้านการว่างงานมีความสัมพันธ์กับรายได้ส่วนบุคคล โดยเฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่ระบุว่าไม่มีงานทำ ซึ่งจะมีรายได้ส่วนบุคคลเป็นศูนย์ จะทำให้ปัจจัยด้านการว่างงานมีความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านรายได้ส่วนบุคคลอย่างมาก และการมีตัวแปรทั้งสองในสมการอาจส่งผลต่อการอธิบายแบบจำลองได้

ดังนั้นเพื่อการทดสอบข้อสันนิษฐานดังกล่าวจึงจำเป็นต้องสร้างแบบจำลองขึ้นมาอีกหนึ่งสมการ เรียกว่า แบบจำลองที่ 4 โดยในแบบจำลองนี้จะนำปัจจัยด้านการว่างงานออกจากการวิเคราะห์และดูความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทิศทางความสัมพันธ์ของปัจจัยอื่น ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้น มีสมการความสัมพันธ์ดังต่อไปนี้

$$\text{Logit}(C_{ij}) = f(\text{AGE}, \text{AGE}^2, \text{SALA}, \text{SALA}^2, \text{GENDER}, P_EDUC1, P_EDUC2, P_EDUC3, \\ P_HEALTH1, P_HEALTH2, P_HEALTH3, \\ P_CLOSER1, P_CLOSER2, P_CLOSER3, P_TRUST1, P_TRUST2, \\ P_SAVING1, P_SAVING2, P_POLSAT1, P_POLSAT2, P_POLSAT3)$$

ผลการประมาณการณแบบจำลองที่ 4 พบว่าเมื่อตัดตัวแปรการว่างงานออกจากสมการแล้ว ไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อทิศทางความสัมพันธ์ของตัวแปรอื่น ๆ ดังนั้นสามารถเลือกแบบจำลองที่ 4 มาอธิบายความสัมพันธ์ได้ ซึ่งสามารถพิจารณาผลการประมาณการณแบบจำลองที่ 4 ได้จากตารางต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5.6 แสดงผลการประมาณการด้วยสมการ Ordered Logit Model (4)

		Parameter Estimates					95% Confidence Interval	
		Estimate	Std. Error	Wald	df	Sig.	Lower Bound	Upper Bound
Threshold	[happy = .00]	-5.449	1.571	12.025	1	.001	-8.529	-2.369
	[happy = 1.00]	-2.550	1.551	2.704	1	.100	-5.590	.489
	[happy = 2.00]	.727	1.548	.221	1	.638	-2.306	3.760
Location	age	-.022	.077	.085	1	.771	-.172	.128
	age2	.000	.001	.062	1	.803	-.002	.002
	sala	9.49E-006	.000	2.573	1	.109	-2.10E-006	2.11E-005
	sala2	-1.6E-011	.000	.359	1	.549	-6.92E-011	3.68E-011
	[gender=1.00]	-.093	.144	.420	1	.517	-.375	.188
	[gender=2.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[p_educ=1.00]	-.184	.176	1.084	1	.298	-.529	.162
	[p_educ=2.00]	-.279	.213	1.710	1	.191	-.697	.139
	[p_educ=3.00]	-.368	.193	3.654	1	.056	-.745	.009
	[p_educ=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[p_health=1.00]	.767	.249	9.493	1	.002	.279	1.255
	[p_health=2.00]	-1.080	.182	35.369	1	.000	-1.436	-.724
	[p_health=3.00]	-2.011	.586	11.776	1	.001	-3.159	-.862
	[p_health=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[p_closer=1.00]	-.983	.274	12.845	1	.000	-1.520	-.445
	[p_closer=2.00]	-.043	.187	.054	1	.816	-.410	.323
	[p_closer=3.00]	-.089	.317	.078	1	.780	-.711	.533
	[p_closer=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[p_trust=1.00]	-.261	.210	1.550	1	.213	-.672	.150
	[p_trust=2.00]	.487	.216	5.097	1	.024	.064	.910
	[p_trust=3.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[p_saving=1.00]	.759	.168	20.382	1	.000	.429	1.088
	[p_saving=2.00]	-.720	.176	16.809	1	.000	-1.064	-.376
	[p_saving=3.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
[p_polsat=1.00]	-.627	.262	5.719	1	.017	-1.141	-.113	
[p_polsat=2.00]	-.520	.151	11.824	1	.001	-.817	-.224	
[p_polsat=3.00]	.000	.323	.000	1	.999	-.632	.633	
[p_polsat=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.	

Link function: Logit.

a. This parameter is set to zero because it is redundant.

การเลือกแบบจำลองในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่คาดว่าจะมีผลต่อระดับความสุข ในที่นี้ตัดสินใจเลือกระหว่างแบบจำลองอันดับ (Ordered Logit Model) แบบจำลองที่ 2 และแบบจำลองที่ 4

แบบจำลองทั้งสองนี้สามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อระดับความสุขได้คล้ายคลึงกัน ความแตกต่างระหว่างแบบจำลองทั้งสองในที่นี้คือ ปัจจัยด้านรายได้ที่นำมาวิเคราะห์ โดยแบบจำลองที่ 2 นำปัจจัย *Logsalary* มาเป็นปัจจัยในการกำหนดระดับความรู้สึกสุข ซึ่งผลการอธิบายในที่นี้คือ การเปลี่ยนแปลงของรายได้ที่เพิ่มขึ้นหนึ่งหน่วยจะส่งผลต่อระดับความสุขให้มีปรับตัวเพิ่มขึ้น 0.876 หน่วย ซึ่งหมายความว่า รายได้ที่เพิ่มขึ้นจะมีผลต่อระดับความสุขในทิศทางบวกจริง แต่หน่วยหลัง ๆ ของการเพิ่มขึ้นจะเป็นการเพิ่มขึ้นในอัตรา

ลด และแบบจำลองดังกล่าวยังสามารถอธิบายทิศทางความสัมพันธ์ของปัจจัยด้านการว่างงานที่มีต่อระดับความสุขได้เช่นกัน ว่าการว่างงานมีผลต่อระดับความรู้สึกสุขในทางลบ

สำหรับแบบจำลองที่ 4 เริ่มต้นจากข้อสันนิษฐานว่า รายได้มีผลต่อระดับความรู้สึกสุข แต่เป็นไปในลักษณะของระฆังคว่ำ กล่าวคือ รายได้จะมีผลทางบวกต่อระดับความสุขในช่วงหนึ่ง แต่เมื่อรายได้เปลี่ยนแปลงไปมากขึ้น จะส่งผลทำให้ความสุขของกลุ่มตัวอย่างลดลง นอกจากนี้ จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ว่าเนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างการว่างงานกับรายได้ที่เกิดขึ้น จึงทำให้ต้องละปัจจัยการว่างงานออกจากสมการ ซึ่งในทางเศรษฐศาสตร์และจากการทบทวนวรรณกรรมปริทัศน์ที่ผ่านมาพบว่า การว่างงานเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อระดับความสุขมาก ดังนั้นการละทิ้งปัจจัยการว่างงานออกทำให้กรณีศึกษาไม่สามารถอธิบายผลของการว่างงานที่มีต่อระดับความสุขได้

ดังนั้นจากการเปรียบเทียบดังกล่าวจึงขอสรุปว่า เพื่อที่จะสามารถอธิบายปัจจัยที่มีส่วนในการกำหนดความสุขได้ ในกรณีศึกษาจึงเลือกแบบจำลองที่ 2 เป็นหลักในการศึกษา เนื่องจากแสดงถึงทิศทางความสัมพันธ์ของรายได้และความสุขได้อย่างมีเหตุผล ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของหลักการว่าด้วยการลดน้อยถอยลงของอรรถประโยชน์จากรายได้ อีกทั้งยังสามารถอธิบายโดยอาศัยทฤษฎีการปรับตัวทางจิตวิทยาที่แสดงว่า บุคคลที่แนวโน้มที่จะปรับตัวต่อสภาพต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป ในที่นี้การเปลี่ยนแปลงของรายได้หน่วยแรก ๆ อาจมีผลต่อระดับความสุข แต่เมื่อเกิดขึ้นอีกครั้ง ระดับความรู้สึกสุขจะเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นในอัตราที่ลดลงในที่สุด ยิ่งไปกว่านั้น การนำแบบจำลองที่ 2 มาใช้ในการอธิบายยังทำให้สามารถนำปัจจัยด้านการว่างงานมาอธิบายได้ เนื่องจากการปรับค่ารายได้ด้วยการใช้ลอการิทึม ทำให้ลดปัญหาของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรรายได้และการว่างงานลงได้ ทำให้แบบจำลองมีความสมบูรณ์มากขึ้น

5.5. ผลการศึกษาแบบจำลอง Ordered Logit Model

จากผลการประมาณการสมการข้างต้นพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อระดับความรู้สึกสุขเมื่อจำแนกตามกลุ่มปัจจัยแล้วพบว่า ให้ผลลัพธ์ดังต่อไปนี้

- ปัจจัยด้านประชากรศาสตร์ (Demographic Factors)

สำหรับปัจจัยด้านประชากรศาสตร์ที่ทดสอบในแบบจำลองดังกล่าวนี้ประกอบด้วย ปัจจัยอายุ (Age) เพศ (Gender) ระดับการศึกษา (Education) ระดับสุขภาพ (Health) โดยผลการศึกษาในที่นี้พบว่า ปัจจัยที่มีพบว่ามีอิทธิพลต่อระดับความรู้สึกสุขของกลุ่มตัวอย่างอย่างมีนัยสำคัญ ได้แก่ ปัจจัยด้านระดับสุขภาพ และปัจจัยด้านระดับการศึกษา โดยมีนัยสำคัญที่ 0.05

สำหรับปัจจัยด้านอายุ เพศ ไม่พบว่ามีนัยสำคัญแต่อย่างใดต่อระดับความสุข โดยพบว่า แนวโน้มทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างอายุ และระดับความสุข มีทิศทางความสัมพันธ์ในลักษณะ U-shape คือ มีแนวโน้มว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีอายุน้อย และกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุมาก จะมีแนวโน้มว่า

จะมีความสุขมาก ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุช่วงวัยกลางคนจะมีแนวโน้มที่จะมีความสุขน้อยกว่าช่วงอายุอื่นๆ ในขณะที่ลักษณะทางเพศของกลุ่มตัวอย่างแม้ว่าในงานศึกษาชิ้นนี้จะไม่สามารถยืนยันความมีนัยสำคัญได้ แต่พบว่าแนวโน้มที่กลุ่มตัวอย่างที่มีเพศชายจะมีความสุขน้อยกว่าเพศหญิง ซึ่งผลการศึกษาในส่วนของเพศมีความคล้ายคลึงกับผลศึกษาในพื้นที่กรุงเทพมหานครที่มีการสำรวจในเวลาใกล้เคียงกัน¹

สำหรับปัจจัยด้านระดับการศึกษาและความสุข พบว่าทิศทางความสัมพันธ์ของระดับการศึกษาและระดับความสุขเป็นไปในทิศทางตรงข้าม กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาสูงจะมีแนวโน้มที่จะมีระดับความสุขที่ลดลง ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับผลการศึกษาในแอฟริกาใต้² สำหรับในงานศึกษาชิ้นนี้จำแนกระดับการศึกษาที่กลุ่มตัวอย่างสำเร็จสูงสุด 4 กลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มที่มีระดับการศึกษาตั้งแต่ต่ำกว่าประถมศึกษาและจบประถมศึกษา กลุ่มที่มีระดับการศึกษาระดับมัธยมศึกษา กลุ่มที่มีระดับการศึกษาในระดับอนุปริญญาหรือเทียบเท่า และกลุ่มที่มีระดับการศึกษาตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป

ผลการศึกษาพบว่าระดับการศึกษาตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไปมีแนวโน้มว่าจะมีอิทธิพลทางลบต่อระดับความสุขอย่างมีนัยสำคัญ โดยพบว่า ระดับการศึกษาตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไปมีค่าสัมประสิทธิ์ต่อระดับความสุขอยู่ที่ -0.523 (ในการศึกษานี้กำหนดให้กลุ่มที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเป็นฐานอ้างอิง) โดยกลุ่มที่มีระดับการศึกษาประถมศึกษาและต่ำกว่าประถม และกลุ่มระดับอนุปริญญาหรือเทียบเท่ามีค่าสัมประสิทธิ์อยู่ที่ -0.109 และ -0.377 ตามลำดับ

สำหรับเหตุผลที่อธิบายถึงทิศทางความสัมพันธ์ในทางลบของระดับการศึกษาที่จบกับระดับความสุข มีความเป็นไปได้ว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาที่สูงจะมีความปรารถนาและความคาดหวังต่อชีวิตของตนเอง ตลอดจนคาดหวังต่อระดับรายได้ที่สูงกว่ากลุ่มที่จบการศึกษาระดับต่ำกว่า ในขณะที่สถานการณ์ทางเศรษฐกิจในปัจจุบันที่ไม่เอื้ออำนวยต่อรายได้ดังเช่นที่กลุ่มตัวอย่างคาดหวัง ประกอบกับกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวเป็นกลุ่มพ่อแม่ที่มีบุตรต้องเลี้ยงดู ดังนั้นจึงมีแนวโน้มว่าจะมีความเครียด ความไม่พึงพอใจที่จะส่งผลต่อระดับความรู้สึกสุขของกลุ่มตัวอย่าง*

ในส่วนของปัจจัยด้านสุขภาพ พบว่าจากกรณีศึกษานี้ยืนยันเห็นถึงความสำคัญอย่างชัดเจนของระดับสุขภาพที่มีอิทธิพลต่อระดับความรู้สึกสุขของกลุ่มตัวอย่าง โดยพบว่าระดับสุขภาพในทุกระดับต่างมีผลต่อระดับความสุขอย่างมีนัยสำคัญ แต่หากเปรียบเทียบในแต่ละระดับสุขภาพแล้วจะพบว่า ระดับสุขภาพที่เปลี่ยนแปลงไปหนึ่งระดับจะมีผลต่อความสุขแตกต่างกันไป

¹ Kanokporn Nitnitiphut, Happiness Concept and How Thai People Perceived :Pilot study based on the Survey of Bangkokian, Master of Economics : Thammasart University (May,2007)

² Natthavudh Powdthavee, "Happiness and Standard of Living: The case of South Africa", (2007).

* ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับระดับความสุขเป็นเรื่องที่ซับซ้อน ขณะเดียวกันกับการศึกษาทำให้ปัจเจกชนมีความเครียดสูงขึ้น คิดมากขึ้น แต่การศึกษาก็เป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้ปัจเจกชนจัดการกับระบบตลาดและให้โอกาสแก่ตัวเอง มีหนทางแสวงหาความสุขให้กับตนเองเพิ่มขึ้น ทั้งในเรื่องความสามารถในการแสวงหารายได้ การดูแลตนเอง การสร้างเสริมทักษะความรู้ให้กับตนเองและครอบครัว ดังนั้นตีความหมายแบบจำลองความสัมพันธ์ระหว่างระดับความสุขกับระดับการศึกษาจึงไม่อาจตีความได้ง่าย

ซึ่งกลุ่มที่มีสุขภาพดีมาก มีแนวโน้มว่าจะมีผลต่อระดับความสุขเพิ่มขึ้น 0.675 ในขณะที่หากระดับสุขภาพลดลงอยู่ในเกณฑ์ปานกลางหรือพอใจ จะมีผลต่อระดับความสุขที่ลดลง -1.095 และหากระดับสุขภาพอยู่ในเกณฑ์ที่แย่มาก จะมีผลต่อระดับความสุขที่ลดลงมากที่สุด ถึง -1.882 (เมื่อกำหนดให้ระดับสุขภาพ “ดี” เป็นฐานอ้างอิง) โดยคิดเป็น 3 เท่าโดยประมาณของระดับสุขภาพที่อยู่ในเกณฑ์ดีมาก

ดังนั้นกล่าวได้ว่า อิทธิพลของสุขภาพที่ไม่ดีจะมีผลที่รุนแรงกว่าสุขภาพที่อยู่ในเกณฑ์ดี โดยเห็นได้จากความรุนแรงของผลที่มีต่อระดับความสุข ดังนั้นข้อเสนอแนะในส่วนของปัจจัยสุขภาพจึงได้แก่ การเสนอให้มีมาตรการหรือนโยบายที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการป้องกันสุขภาพ การป้องกันโรคและบำรุงสุขภาพให้มาก ซึ่งจะเป็นตัวส่งเสริมให้ระดับความสุขอยู่ในเกณฑ์บวกต่อไป

- ปัจจัยทางด้านสถาบันครอบครัวและสังคม

สำหรับปัจจัยด้านสถาบันครอบครัวและสังคม ในกรณีศึกษานี้ให้ความสนใจกับปัจจัยด้านความพร้อมหน้าพร้อมตาระหว่างสมาชิกในครอบครัว รวมไปถึงระดับความไว้วางใจที่มีต่อผู้คนในสังคมไทย ซึ่งผลการศึกษาค้นพบว่าปัจจัยทั้งสอง มีนัยสำคัญต่อระดับความรู้สึกสุขจริง

เมื่อพิจารณาความพร้อมหน้าพร้อมตาของสมาชิกในครอบครัวพบว่า กลุ่มที่ระบุว่า “อยู่ไกลบ้านจึงไม่ได้อยู่พร้อมหน้ากัน” กับ “ไม่บ่อยนักที่จะพบหน้ากัน” เป็นกลุ่มที่มีนัยสำคัญในทางลบต่อระดับความสุข โดยให้ค่าสัมประสิทธิ์ที่ -1.112 ในขณะที่ระดับความพร้อมหน้าพร้อมตาอื่น ๆ ที่มีความถี่ของการพบปะมากกว่า เช่น “แน่นอนที่สุด เฉพาะเสาร์อาทิตย์” และ “เกือบทุกวัน” มีการปรับตัวในทางบวกมากขึ้น โดยพบว่า กลุ่มที่ระบุว่า “แน่นอนที่สุด เฉพาะเสาร์อาทิตย์” แม้จะมีทิศทางในทางลบ (-0.008) แต่เป็นระดับที่น้อยกว่ากลุ่มแรก และสำหรับกลุ่มที่ระบุว่า “เกือบทุกวัน” จะมีแนวโน้มในทิศทางบวกแม้ว่าจะไม่สามารถยืนยันนัยสำคัญได้ก็ตาม โดยให้ค่าสัมประสิทธิ์ 0.215 (ขณะที่กำหนดให้ “พบหน้ากันทุกวัน” เป็นฐานอ้างอิง) ดังนั้นจากการศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การไม่พบหน้าของสมาชิกในครอบครัวอย่างพร้อมหน้าจะมีผลลบที่รุนแรงต่อระดับความรู้สึกสุขมากกว่า ดังนั้นจึงควรนำประเด็นนี้ไว้ในการพิจารณา นโยบายสาธารณะเพิ่มเติมด้วย

สำหรับการวิเคราะห์เรื่องความไว้วางใจที่มีต่อผู้คนในสังคม พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่ไม่ระบุความเห็นหรือเรียกว่าเป็นกลุ่มที่ไม่ความเห็นปานกลางต่อระดับความไว้วางใจต่อสังคมจะมีนัยสำคัญทางบวกต่อระดับความสุข โดยพบว่าให้ค่าสัมประสิทธิ์ที่ 0.511 ในขณะที่กลุ่มที่ระบุว่าไว้วางใจได้มีทิศทางลบต่อระดับความรู้สึกสุข โดยมีค่าสัมประสิทธิ์อยู่ที่ -0.238 ซึ่งตรงกันข้ามกับผลการศึกษาที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ โดยเหตุผลที่อาจเป็นสาเหตุของความสัมพันธ์ในทางลบอาจสืบเนื่องมาจากอิทธิพลของสถานการณ์ความไม่ไว้วางใจจากเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งแม้ว่าจะไม่กระทบกับประชาชนกรุงเทพมหานครโดยตรง แต่จาก

ข่าวสารที่เกิดขึ้นในแต่ละวันก็มีส่วนที่จะทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกกลางแครงใจ ไม่ไว้วางใจ และรวมไปถึงความรู้สึกหวาดระแวงต่อผู้คนรอบตัวมากขึ้น

ดังนั้นจากผลการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของปัจจัยด้านความพร้อมหน้าพร้อมตาของสมาชิกในครอบครัวว่ามีผลต่อระดับความรู้สึกสุขจริง

- ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและการจ้างงาน

สำหรับปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและการจ้างงาน พบว่า ในการศึกษาที่มีการทดสอบหลายปัจจัย อันได้แก่ รายได้ส่วนบุคคล (Salary) พฤติกรรมการออมของกลุ่มตัวอย่าง (Saving) และการว่างงาน จากการทดสอบพบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อระดับความสุขอย่างมีนัยสำคัญอย่างชัดเจนได้แก่ ปัจจัยด้านพฤติกรรมการออม และรายได้ส่วนบุคคล สำหรับการว่างงานมีแนวโน้มความสัมพันธ์ทางลบต่อระดับความสุข แม้ในงานศึกษานี้จะไม่สามารถยืนยันด้วยค่านัยสำคัญก็ตาม

สำหรับรายได้ส่วนบุคคลพบว่า รายได้ส่วนบุคคลมีทิศทางความสัมพันธ์ทางบวกต่อระดับความรู้สึกสุขอย่างมีนัยสำคัญ มีค่าสัมประสิทธิ์ที่ 0.876 โดยที่การเพิ่มขึ้นหนึ่งหน่วยของระดับรายได้ส่วนบุคคล จะส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของระดับความสุขแต่การเพิ่มขึ้นนั้นจะเป็นไปในลักษณะการลดน้อยถอยลง กล่าวคือ สามารถอธิบายได้ว่าในกลุ่มตัวอย่างของผู้ปกครองนักเรียนในพื้นที่กรุงเทพมหานครนั้น รายได้หน่วยแรก ๆ ที่มีการปรับตัวเพิ่มขึ้นนั้นจะส่งผลต่อระดับความรู้สึกสุข แต่การเพิ่มขึ้นของความสุขนั้นจะปรับตัวขึ้นอย่างช้าและลดน้อยถอยลง

สำหรับปัจจัยด้านพฤติกรรมการออม พบว่ากลุ่มที่มีความสามารถในการเก็บออมเงินได้จะมีแนวโน้มว่าจะมีระดับความสุขที่สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ที่ 0.762 ในขณะที่กลุ่มที่ไม่สามารถเก็บออมเงินได้ (ทั้งกลุ่มที่ระบุว่าต้องดึงเงินเก็บมาใช้ และกลุ่มที่ระบุว่าจำเป็นต้องก่อหนี้) มีแนวโน้มว่าจะมีผลทางลบต่อระดับความสุข โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ที่ -0.740 (เมื่อกำหนดให้กลุ่มที่ระบุว่า พอมีพอใช้ ไม่เหลือเก็บ เป็นฐานอ้างอิง)

สำหรับเหตุผลสำคัญที่ทำให้พฤติกรรมการออมมีผลต่อระดับความสุข ในระดับเบื้องต้น การออม (Saving) ถือเสมือนว่าเป็นตาข่ายรองรับความไม่แน่นอนที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต ดังนั้นกลุ่มที่มีความสามารถในการออมจะมีแนวโน้มที่จะรู้สึกถึงความปลอดภัยในชีวิตของตนเองมากขึ้น สามารถที่จะแสวงหาทางออกให้กับตนเองได้ในระดับหนึ่งเมื่อต้องเผชิญกับปัญหาที่ไม่คาดฝัน และยิ่งไปกว่านั้นในทางเศรษฐศาสตร์ การออมอาจมีนัยยะถึงการลงทุนในอีกทางหนึ่งด้วย เมื่อนำเงินออมไปใช้ในการลงทุนในด้านต่าง ๆ เช่น ฝากธนาคาร ลงทุนในอสังหาริมทรัพย์ต่าง ๆ กองทุนตราสารหนี้ เพื่อก่อให้เกิดการงอกเงยของเงินออม ด้วยเหตุที่กล่าวมาทั้งหมดจึงทำให้กลุ่มที่สามารถเก็บออมเงินได้จึงมีแนวโน้มที่จะมีความสุขกับชีวิตมากขึ้น

• ปัจจัยด้านการเมืองการปกครอง

พบว่าในงานศึกษาชิ้นนี้ได้ทดสอบปัจจัยด้านการเมืองการปกครองด้วย โดยทดสอบพฤติกรรมการรับรู้สถานการณ์ทางการเมืองต่อระดับความรู้สึกสุขของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าพฤติกรรมการรับรู้ข่าวสารทางการเมืองมีผลต่อระดับความรู้สึกสุขของกลุ่มตัวอย่างอย่างมีนัยสำคัญจริง โดยพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่ “พอใจมาก และ ไม่พอใจเลย” ต่อสถานการณ์การเมืองการปกครองจะมีแนวโน้มต่อระดับความสุขในทางลบ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์อยู่ที่ -0.742 และ -0.521 ตามลำดับ เมื่อกำหนดให้กลุ่มที่ “ค่อนข้างพอใจ” เป็นฐานอ้างอิง

เหตุผลสำคัญอาจสืบเนื่องมาจากความเครียดจากการติดตามข่าวสารทางการเมืองของทั้งสองกลุ่ม โดยพบว่ากลุ่มตัวอย่างทั้งสองให้ความสนใจต่อสถานการณ์ทางการเมืองค่อนข้างมาก โดยสัดส่วนประมาณร้อยละ 90 ของแต่ละกลุ่มความเห็นที่ระบุว่าให้ความสนใจและให้ความสนใจมากต่อข่าวสารการเมือง ดังตารางที่แสดงให้เห็นดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.7 จำแนกกลุ่มความเห็นพึงพอใจต่อสถานการณ์ทางการเมืองตามระดับความสนใจ

ความพึงพอใจที่มีต่อสถานการณ์ทางการเมือง		ระดับความสนใจต่อสถานการณ์การเมืองการปกครองในปัจจุบัน				รวมทั้งสิ้น
		ไม่สนใจเลย	ไม่ค่อยสนใจ	สนใจ	สนใจมาก	
ไม่พอใจเลย	จำนวน	0	3	19	23	45
	ร้อยละของกลุ่มความเห็น	.0%	6.7%	42.2%	51.1%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.0%	.3%	2.1%	2.5%	4.9%
ไม่ค่อยพอใจ	จำนวน	3	27	187	87	304
	ร้อยละของกลุ่มความเห็น	1.0%	8.9%	61.5%	28.6%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.3%	3.0%	20.5%	9.5%	33.3%
ค่อนข้างพอใจ	จำนวน	2	21	361	108	492
	ร้อยละของกลุ่มความเห็น	.4%	4.3%	73.4%	22.0%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.2%	2.3%	39.6%	11.8%	53.9%
พอใจมาก	จำนวน	2	3	37	29	71
	ร้อยละของกลุ่มความเห็น	2.8%	4.2%	52.1%	40.8%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.2%	.3%	4.1%	3.2%	7.8%
รวมทั้งสิ้น	จำนวน	7	54	604	247	912
	ร้อยละของกลุ่มความเห็น	.8%	5.9%	66.2%	27.1%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.8%	5.9%	66.2%	27.1%	100.0%

ผลการศึกษาดังกล่าวมีทิศทางความสัมพันธ์ในทางลบต่อระดับความสุข ซึ่งตรงกันข้ามกับผลการศึกษาทางตะวันตกชิ้นอื่นๆ ที่ระบุว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อมของประชาชนจะส่งผลกระทบต่อระดับความสุขของประชาชน ยกตัวอย่างในประเทศสวีเดน เป็นต้น ดังนั้นสิ่งที่เกิดขึ้น อาจต้องนำไปสู่การตั้งคำถามเกี่ยวกับระบบการเมืองการปกครองของประเทศไทยว่ามีสิ่งใดที่ผิดแปลกไปหรือไม่ และรวมไปถึงการย้อนพิจารณาถึงโครงสร้างของสถาบันการเมืองของไทยเช่นกัน

แต่อย่างไรก็ตาม ในงานศึกษาชิ้นนี้ยอมรับว่าอาจมีอิทธิพลของสถานการณ์การปฏิบัติรัฐประหารที่เข้ามามีอิทธิพลต่อระดับความรู้สึกของกลุ่มตัวอย่างในการสอบถามครั้งนี้เนื่องจาก การเก็บรวบรวมแบบสำรวจเกิดขึ้นภายหลังจากการปฏิวัติรัฐประหารในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 ดังนั้นจึงเสนอแนะว่า การยืนยันผลการศึกษาในส่วนของปัจจัยทางด้านการเมืองการปกครองที่มีต่อระดับความรู้สึกสุข อาจจำเป็นต้องมีการสำรวจอีกครั้งภายหลังจากการเลือกตั้งที่จะเกิดขึ้นเมื่อสถานการณ์กลับคืนสู่สภาพปกติของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

ดังนั้นจากการศึกษาในที่นี่ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อระดับความรู้สึกสุขอย่างมีนัยสำคัญ มีดังต่อไปนี้

ปัจจัยด้านบวก	ค่าสัมประสิทธิ์
1. ปัจจัยด้านรายได้ส่วนบุคคล	0.876
2. ปัจจัยด้านพฤติกรรมการออม	0.762
3. ปัจจัยด้านระดับสุขภาพ	0.675
4. ปัจจัยด้านความไว้วางใจที่มีต่อสังคม : ปานกลาง	0.511
ปัจจัยด้านลบ	ค่าสัมประสิทธิ์
1. ปัจจัยด้านสุขภาพ : แย่มาก	-1.882
2. ปัจจัยด้านความพร้อมหน้าพร้อมตาครอบครัว : อยู่ไกลบ้าน หรือไม่บ่อยนักที่พบหน้ากัน	-1.112
3. ปัจจัยด้านสุขภาพ : ปานกลาง พอใช้	-1.095
4. ปัจจัยด้านความพึงพอใจต่อการเมือง : พอใจมาก	-0.742
5. ปัจจัยด้านพฤติกรรมการออม : ไม่สามารถเก็บออมได้ ต้องดึงเงินเก็บมาใช้ หรือ ก่อหนี้	-0.740
6. ปัจจัยด้านระดับการศึกษา : ปริญญาตรีขึ้นไป	-0.523
7. ปัจจัยด้านความพึงพอใจต่อการเมือง : ไม่พอใจ	-0.521

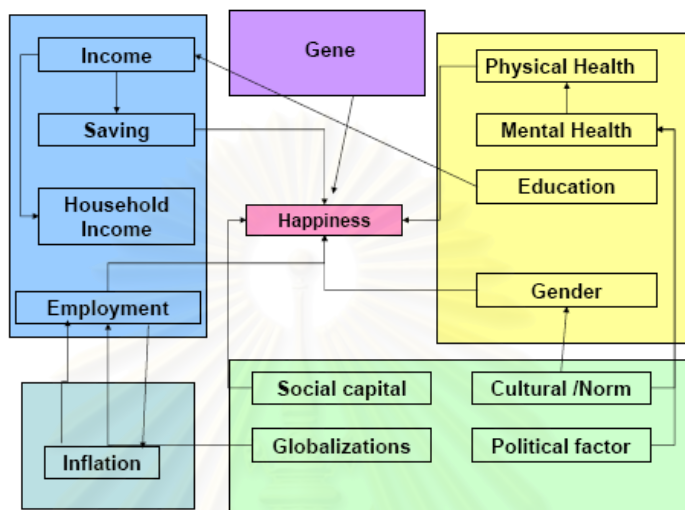
5.6. ประเด็นนโยบายสาธารณะที่เกิดขึ้นจากการศึกษา

จากผลการวิเคราะห์ที่กล่าวมาข้างต้น ของกรณีศึกษากลุ่มตัวอย่างผู้ปกครองจำนวน 940 ตัวอย่างในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ได้แสดงให้เห็นถึงปัจจัยต่างๆ ที่คาดว่าจะมีผลต่อระดับความรู้สึกสุขของกลุ่มตัวอย่าง ที่รัฐพึงให้ความสนใจ เช่น ปัจจัยด้านระดับสุขภาพ ปัจจัยด้านความอบอุ่นของครอบครัว ปัจจัยทางการเมือง ปัจจัยด้านพฤติกรรมการออม เป็นต้น ประกอบกับข้อมูลสถิติพื้นฐานที่แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มของปัญหาสำคัญหลายประการที่พึงให้ความสนใจ

แต่อย่างไรก็ตาม จะพบว่าเหตุปัจจัยหนึ่งๆมีส่วนในการกำหนดซึ่งกันและกันของปัญหาต่างๆ การแก้ไขปัญหานั้นด้วยวิธีการหนึ่งหากไม่พิจารณาให้ครอบคลุมหรือไม่พิจารณาเป็นองค์

รวม อาจส่งผลให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาได้ ดังเช่นที่ Richard Layard ได้กล่าวไว้³ ดังนั้นหนทางในการแก้ไขปัญหามันควรจะพิจารณาทุกองค์ประกอบพร้อมกัน ด้วยการวิเคราะห์ที่เป็นองค์รวม ดังแผนภาพที่แสดงให้เห็น

แผนภาพที่ 5.6 โครงข่ายเหตุปัจจัยที่มีส่วนกำหนดระดับความรู้สึกสุขโดยสังเขป

ที่มา: จากการศึกษา

จากผลการศึกษาข้างต้นสามารถแยกประเด็นสำคัญจากแบบจำลอง อันได้แก่ ปัญหาเรื่องรายได้ ปัญหาเรื่องสุขภาพ ปัญหาพฤติกรรมการออม ปัญหาความพร้อมหน้าพร้อมตาของครอบครัว และปัญหาการเมืองการปกครอง ที่มีผลต่อระดับความรู้สึกสุข

นโยบายสาธารณะสำหรับสถาบันครอบครัว

สำหรับสถาบันครอบครัวจะพบว่า ในงานศึกษาชิ้นนี้ได้แสดงถึงแนวโน้มของปัญหาของหน่วยสังคมที่เล็กที่สุดอย่างสถาบันครอบครัว ในส่วนของความอบอุ่นของครอบครัว ซึ่งพบว่ามีอยู่ประมาณร้อยละ 35 ที่ระบุว่าครอบครัวไม่มีเวลาให้กันและกัน โดยเหตุผลมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจที่ทำให้ต้องทำงานหนักมีอยู่เพียงร้อยละ 30 ของกลุ่มตัวอย่างในกรุงเทพมหานคร ขณะที่อีกร้อยละ 70 พบว่าปัญหาความบีบคั้นเรื่องรายได้ไม่ใช่เหตุผลหลักที่ทำให้ขาดความอบอุ่นและไม่มีเวลาให้กัน เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวมีรายได้ที่เพียงพออยู่แล้ว (ซึ่งแตกต่างจากงานศึกษาอื่น ๆ ที่ระบุถึงเหตุผลที่ทำให้ครอบครัวขาดความอบอุ่นมาจากปัญหาเรื่องรายได้ที่ไม่เพียงพอจึงต้องย้ายถิ่นเข้ามาทำงาน*) นอกจากผลการศึกษาทางสถิติแล้วยังพบว่าได้แรง

³ Richard Layard, *Happiness: Lesson from a new science*, p. 146

* เหตุผลสนับสนุนคำกล่าวข้างต้นสามารถอ้างอิงได้จากงานศึกษาของมหาวิทยาลัยขอนแก่น ของ ดุษฎี อายุวัฒน์ และคณะ, การย้ายถิ่น วิธีการยังชีพเพื่อความอยู่ดีมีสุขของครัวเรือนอีสาน, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ 23 ฉบับที่ 2 , มกราคม-มีนาคม, 2549, หน้า 80-111 ซึ่งผลการศึกษาพบว่า สาเหตุหลักของการย้ายถิ่นของแรงงานชาวอีสานเข้าสู่กรุงเทพมหานครเป็นไปเพื่อการหางานถึงร้อยละ 86

สนับสนุนจากภาพสะท้อนของคำตอบของคำถามปลายเปิด อันสื่อถึงประเด็นเรื่องความอบอุ่นของครอบครัวที่กลุ่มตัวอย่างให้ความสนใจ

สำหรับประเด็นเรื่องความอบอุ่นของสถาบันครอบครัวนี้ พบว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทั้งฉบับปี พ.ศ. 2540 หรือแม้แต่ฉบับปี พ.ศ. 2550 มีการกล่าวถึงประเด็นเรื่องครอบครัวไว้ค่อนข้างน้อย โดยกล่าวถึงโดยรวมไว้กับมาตราที่ 80 ดังที่เห็นในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2550 ดังต่อไปนี้

มาตรา 80 รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านสังคม การสาธารณสุข การศึกษาและวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

(1) คุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชน สนับสนุนการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาปฐมวัย ส่งเสริมความเสมอภาคของหญิงและชาย เสริมสร้างและพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของสถาบันครอบครัวและชุมชน รวมทั้งต้องสงเคราะห์และจัดสวัสดิการให้แก่ผู้สูงอายุ ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และผู้อยู่ในสภาวะยากลำบาก ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและพึ่งพาตนเองได้

นอกจากนี้ หลักฐานทางวิชาการที่มีส่วนในการสนับสนุนทิศทางความสัมพันธ์ดังกล่าว เห็นได้จากผลการศึกษาของสถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว ซึ่งสะท้อนภาพในระดับภาคและประเทศ โดยพบว่าดัชนีชี้วัดสัมพันธภาพที่อบอุ่นในครอบครัวมีแนวโน้มปรับลดลงตามลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหลังการเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540⁴

มาตรการนโยบายที่แก้ไขปัญหา ไม่สามารถแยกการวิเคราะห์ได้ว่าหน่วยงานใด หรือภาคส่วนใดที่ควรเข้ามามีบทบาทนำ แต่จำเป็นต้องอาศัยทุกส่วนร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นส่วนของรัฐหรือ ภาคเอกชน และชุมชน โดยการจำแนกรูปแบบมาตรการอาจอาศัยวัตถุประสงค์ 3 ด้านในการจำแนกคือ

- มาตรการเชิงรุก ได้แก่ การออกกฎหมายหรือข้อบังคับต่าง ๆ ที่นำมากำหนดพฤติกรรม หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมใหม่ ตัวอย่างมาตรการในลักษณะดังกล่าว เช่น
 - การกระจายและกระตุ้นแรงงานให้ทำงานในพื้นที่ถิ่นเกิด เพื่อก่อให้เกิดความอบอุ่นหรือใกล้ชิดกันของสมาชิกในครอบครัวมากยิ่งขึ้น โดยในระยะแรกของการดำเนินการ รัฐอาจจำเป็นต้องสร้างแรงจูงใจในการกลับไปทำงานที่ถิ่นเกิดด้วยมาตรการกระตุ้นผ่านนโยบายการเงิน เช่น ส่งเสริมการลงทุนให้แก่การลงทุนที่มีภูมิสำเนาและปรารถนาที่จะกลับถิ่นเกิดให้ได้รับอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ที่ต่ำ พร้อมกับประเมินสถานการณ์ความเป็นไปได้ของการดำเนินธุรกิจดังกล่าวเป็นระยะ หรือการลงทุนด้านสาธารณูปโภคต่าง ๆ ที่สนับสนุนการกลับสู่ถิ่นเกิด แสวงหาศักยภาพหรือช่องทางในการสร้างรายได้ที่อยู่บนฐานของทุนที่ชุมชน

⁴ สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว, ความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัว, เอกสารประกอบการสัมมนา สมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ปี 2548 ระหว่างวันที่ 7-8 กรกฎาคม พ.ศ. 2548

นั้น ๆ มีอยู่ เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานที่อาจต้องเข้ามาวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในส่วนนี้ อาจประกอบไปด้วย กระทรวงการคลัง กระทรวงพาณิชย์ หรือผู้นำชุมชนของท้องถิ่นดังกล่าว

- มาตรการเชิงรับ ได้แก่ การรับมือกับปัญหาที่กำลังเกิดขึ้น เพื่อจัดการกับปัญหาบางส่วนที่มีในสังคม ยกตัวอย่างเช่น
 - การฝึกอบรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพแรงงาน จากผลการศึกษาพบว่า มีแนวโน้มว่ารายได้จะมีทิศทางความสัมพันธ์ทางบวกต่อระดับความสุขจริง โดยมีการเพิ่มขึ้นในอัตราที่ลด อีกทั้งประกอบกับผลการศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่าปัญหาเรื่องรายได้เป็นปัญหาสำคัญที่กลุ่มตัวอย่างปรารถนาให้รัฐแก้ไขเป็นอันดับแรก ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ต่ำจะมีแนวโน้มว่ารายได้จะมีผลต่อระดับความรู้สึกสุขอย่างมาก แต่หากกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวไม่สามารถเข้าถึงงานที่มีรายได้ดีได้ รัฐอาจจำเป็นต้องจัดโครงการฝึกอบรมความรู้เพิ่มเติมให้กับประชาชน เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงงานที่ให้ผลตอบแทนที่สูง เพื่อให้แรงงานกลุ่มดังกล่าวมีสภาพฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น ซึ่งหน่วยงานที่ควรจะมาเข้ามามีบทบาทรับผิดชอบในส่วนนี้ ได้แก่ กระทรวงการคลัง กระทรวงแรงงาน เป็นต้น
 - การปฏิรูปกฎหมายสื่อ การป้องกันกลุ่มผู้บริโภคจากการบริโภคสื่อที่กระตุ้นความต้องการในการแสวงหาสินค้าที่มีแนวโน้มเป็นสินค้าแสดงสถานะทางสังคม ที่จะทำให้อัตราการบริโภคสินค้าที่เพิ่มสูงขึ้นเพื่อสามารถครอบครองสินค้านั้น ๆ * ซึ่งนอกจากจะกระทบกับกลุ่มผู้มีรายได้แล้ว สื่อบางประเภทยังกระตุ้นไปยังกลุ่มเด็กและเยาวชนให้มีพฤติกรรมสนองตอบต่อวัตถุมากขึ้น แปรลกแยกออกจากสังคมมากขึ้น และนำไปสู่ภาวะปัญหาความอ้วนในที่สุด ซึ่งอาจต้องมีการศึกษาความเป็นไปได้จากการปรับกฎหมายสื่อโทรทัศน์ของประเทศสวีเดน เป็นแบบอย่าง โดยหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบในส่วนนี้อาจต้องพิจารณาร่วมกันระหว่าง นิติศาสตร์ ในการพิจารณาแงกฎหมาย และ จิตวิทยา ในการวิเคราะห์สื่อประเภทต่าง ๆ เช่น โฆษณา ทางโทรทัศน์
- มาตรการเชิงป้องกัน ได้แก่ การรณรงค์ หรือส่งเสริมสนับสนุนสร้างความแข็งแกร่งของสถาบันครอบครัวให้ดีจากภายใน ยกตัวอย่างมาตรการสำคัญเช่น
 - การเปลี่ยนแปลงกรอบคุณค่าของสังคม พบว่าปัญหาค่านิยมทางสังคมที่รับแนวคิดการแสวงหารายได้ที่มากขึ้น ตลอดจนการยอมรับนับถือตัวบุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี กลายเป็นปัญหาสำคัญและเป็นแรงกดดันส่งผลทำให้

* ลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะที่ทางจิตวิทยาเรียกว่า Satisfaction Treadmill ซึ่งเป็นความพยายามในการแสวงหาเพื่อสนองตอบความพึงพอใจต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง โดยจะส่งผลทำให้ผู้คนไม่รู้สึกมีความสุข

แรงงานที่อยู่ในระบบจำเป็นต้องกระทำตามสังคมหมู่มาก ดังนั้นการเริ่มต้นแก้ไขปัญหาก็ไม่ได้อยู่แค่เพียงการออกกฎหมายหรือกฎเกณฑ์ในการทำงานเท่านั้น หากแต่ต้องครอบคลุมไปถึงทัศนคติหรือค่านิยมของผู้คนในสังคมให้เปลี่ยนแปลงเสียใหม่ ยกย่องผู้ที่ประสบความสำเร็จกับความอบอุ่นของครอบครัวมากกว่าผู้ที่มีประสบความสำเร็จทางการงานแต่ประสบปัญหาครอบครัว เป็นต้น

นโยบายสาธารณะสำหรับภาคสวัสดิการ

สำหรับในส่วนของสวัสดิการนั้น พบว่าจากผลการศึกษาข้างต้น สุขภาพของกลุ่มตัวอย่างในปัจจุบันหนึ่งส่งผลกระทบต่อระดับความสุขค่อนข้างมาก โดยพบว่าเมื่อเปรียบเทียบระหว่างระดับสุขภาพที่ดีมาก และระดับสุขภาพที่อยู่ในเกณฑ์ที่แย่มาก ระดับสุขภาพในเกณฑ์ที่แย่มากจะมีผลทางลบต่อระดับความสุขที่รุนแรงมากกว่าระดับสุขภาพในเกณฑ์ที่ดีมาก

ดังนั้นจึงควรให้ความสำคัญอันดับแรกกับการบำรุงและป้องกันสุขภาพของประชาชนเป็นสำคัญอันจะมีผลต่อระดับความสุขของประชาชนมากกว่าการรักษาโรคเมื่อต้องตกในภาวะเจ็บป่วย ด้วยเหตุดังกล่าวรัฐจึงพึงสร้างมาตรการในการบำรุงสุขภาพของประชาชนให้มากขึ้น ซึ่งทั้งหมดนั้นต่างอยู่ภายใต้สิทธิที่จะได้รับบริการสาธารณสุขสุขจากรัฐ ตามประมวลกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปี พ.ศ.2550 ได้บัญญัติไว้*

มาตรา 51 บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับบริการทางสาธารณสุขที่เหมาะสมและได้มาตรฐาน และผู้ยากไร้มีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลจากสถานบริการสาธารณสุขของรัฐ โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย
บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการบริการสาธารณสุขจากรัฐซึ่งต้องเป็นไปอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ
บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการป้องกันและขจัดโรคติดต่ออันตรายจากรัฐอย่างเหมาะสม โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายและทันต่อเหตุการณ์

มาตรา 80 รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านสังคม การสาธารณสุข การศึกษา และวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้...

(2) ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาระบบสุขภาพที่เน้นการสร้างเสริมสุขภาพอันนำไปสู่สุขภาวะที่ยั่งยืนของประชาชน รวมทั้งจัดและส่งเสริมให้ประชาชนได้รับการสาธารณสุขที่มีมาตรฐานอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้เอกชนและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสุขภาพและการจัดบริการสาธารณสุข โดยผู้มีหน้าที่ให้บริการดังกล่าวซึ่งได้ปฏิบัติหน้าที่ตามมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณ ย่อมได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย

* สาระของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2550 ในส่วนของสิทธิอันเกี่ยวเนื่องกับสาธารณสุขและสวัสดิการนั้นมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อความจากปี พ.ศ. 2540 ในมาตราที่ 52 โดยการตัดคำว่า “ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ” ทิ้ง พร้อมกับทั้งคำว่า “จะต้องส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชนมีส่วนร่วมด้วยเท่าที่จะกระทำได้” ออก

ด้วยเหตุดังกล่าวมาตรการที่รัฐพึงกระทำให้เกิดขึ้น ได้แก่ การส่งเสริมสุขภาพของประชาชน ทั้งในส่วนของการป้องกันสุขภาพในวัยเด็ก เช่น การให้วัคซีนป้องกันโรคในวัยเด็ก จนถึงการให้บริการสุขภาพที่เหมาะสมต่อวัยชรา บริการการตรวจสุขภาพอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง หรือการณรงค์ส่งเสริมการออกกำลังกายเพื่อสร้างเสริมสุขภาพที่แข็งแรงให้กับทุกเพศทุกวัย อันจะเป็นการป้องกันสุขภาพเป็นอันดับแรกที่ใช้ต้นทุนน้อยแต่ให้ประสิทธิภาพมาก ซึ่งจากรายงานของกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข เมื่อเดือนกันยายน ปี พ.ศ. 2550 พบว่า ประชากรในกรุงเทพมหานครติดอันดับหนึ่งในห้าจังหวัดที่มีภาวะความดันโลหิตสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 26.86⁵

นอกจากประเด็นเรื่องสุขภาพแล้วยังพบว่า ด้านการออมนับได้ว่าเป็นหนึ่งในประเด็นที่รัฐจะต้องให้ความสนใจ เนื่องจากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า การออมเปรียบเสมือนได้กับตาข่ายที่รองรับความไม่แน่นอนที่อาจจะเกิดขึ้นในชีวิต ดังนั้นความสามารถในการออมจึงมีผลทางบวกต่อระดับความรู้สึกสุขของประชาชน

ด้วยเหตุดังกล่าวรัฐจึงควรเสนอมาตรการในการกระตุ้นให้ประชาชนมีการเก็บออมมากขึ้น ผ่านมาตรการทางดอกเบี้ย ซึ่งพบว่าจากการสำรวจพฤติกรรมการออมของประชาชนโดยศูนย์พยากรณ์เศรษฐกิจและธุรกิจ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย เมื่อเดือนกันยายน 2550⁶ พบว่าพฤติกรรมการออมและการใช้จ่ายของคนไทยในช่วง ปี พ.ศ. 2550 มีแนวโน้มที่จะเก็บออมเงินมากขึ้นเนื่องจาก ความไม่แน่ใจในสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบัน ซึ่งพร้อมกับข้อเสนอแนะให้มีการสนับสนุนการออมเงินมากขึ้น โดยอย่างไรก็ตาม บทบาทของรัฐในประเด็นดังกล่าวนี้ได้รับการกล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญแล้ว ดังจะเห็นได้จากมาตรา 84

มาตรา 84 รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านเศรษฐกิจ ดังต่อไปนี้

(4) จัดให้มีการออมเพื่อการดำรงชีพในยามชราแก่ประชาชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างทั่วถึง

กล่าวโดยสรุปแล้ว ในส่วนของนโยบายตลอดจนมาตรการเพื่อนำไปสู่ความสุขของประชาชนนั้น พบว่ามาตรการทั้งหมดที่กล่าวไปข้างต้นเป็นมาตรการที่มีเป้าหมายในการส่งเสริมให้เกิดความสุข หรือลดโอกาสที่จะเกิดความทุกข์ให้เหลือน้อยที่สุด ซึ่งอย่างน้อยที่สุด หากรัฐไม่สามารถที่จะสนับสนุนหรือส่งเสริมให้เกิดมาตรการเหล่านั้นขึ้นได้ บทบาทหน้าที่ของรัฐควรหันไปให้ความสำคัญกับนโยบายด้านสวัสดิการ ของสังคม ซึ่งถือได้ว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนที่อยู่ในฐานะพลเมืองของรัฐควรที่จะได้รับ หรือเรียกอีกนัยหนึ่งได้ว่าเป็นเกณฑ์ขั้นต่ำที่ประชาชน

⁵ Available from: http://www.dmh.go.th/sty_libnews/news/view.asp?id=7727

⁶ Available from: <http://bot.or.th> , ข่าวประกาศ วันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2550 พฤติกรรมการออมและการใช้จ่ายของคนไทย ปี 2550

* สวัสดิการในที่นี้ เป็นสวัสดิการที่มีความหมายในทางวิชาการ คือ ภาวะความกินดีอยู่ดี มีสุข และมีสิทธิ , อ้างอิงจาก ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, สวัสดิการสังคมในมิติกินดีอยู่ดี มีสุข มีสิทธิ, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง, 2549), หน้า V (บทสรุปสำหรับผู้บริหาร)

ทุกคนฟังที่จะได้รับ ไม่ว่าจะป็นสวัสดิการในฐานะของทรัพยากรธรรมชาติ ในฐานะวัฒนธรรมชุมชน และฐานะของสิทธิทางสังคม ก็ตาม

สำหรับในการนำเสนอที่นี้ หยิบยกประเด็นการวิเคราะห์นโยบายด้านสถาบันครอบครัว และด้านสุขภาพเป็นประเด็นตัวอย่าง ซึ่งการวิเคราะห์แก้ไข้ปัญหาแท้จริงแล้ว จำเป็นต้องพิจารณา ในด้านอื่น ๆ ประกอบพร้อมกันไปด้วย เพื่อศึกษาผลที่จะเกิดขึ้นอันจะกระทบกับส่วนอื่น ๆ ของ สังคม สิ่งที่น่าย้าคือ การแก้ไข้ปัญหาไม่อาจเกิดขึ้นได้ด้วยการให้หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง ตัดสินใจ แต่จำเป็นต้องให้ทุกหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบเข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมกัน ในการวางกรอบใหม่ให้เกิดขึ้น

ดังนั้นในท้ายที่สุดแล้ว เมื่อแต่ละปัญหาต่างถูกผู้กรวมเข้าไว้ด้วยกัน การแก้ไข้ปัญหา แบบแยกส่วนอาจไม่สามารถตัดหรือขุดรากของปัญหาได้ทั้งหมดอย่างถาวร ด้วยเหตุดังกล่าว หนทางการแก้ไข้ปัญหาที่แท้จริง อาจต้องเริ่มต้นที่การตั้งคำถามกับระบบโครงสร้างของสังคมว่า ระบบโครงสร้างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นต้นเหตุของปัญหาทั้งหมดหรือไม่ และการวิเคราะห์หรือ บทบาทของรัฐในฐานะที่เป็นผู้ดำเนินนโยบายเพื่อความสุขของประชาชนที่อยู่ในสังคมควรดำเนิน ไปอย่างไร จำเป็นหรือไม่ที่รัฐจะต้องมีการปรับเปลี่ยนวิถีความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเสียใหม่ ให้ เกิดความสมดุลระหว่างภาคเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ตลอดจนบทบาทของภาควัฒนธรรม ทุน ทางสังคมที่สังคมไทยมีอยู่ คำถามดังกล่าวยังคงรอการค้นหาคำตอบต่อไปจากงานศึกษาที่จะมา ต่อยอดทางความคิดจากงานชิ้นนี้ในอนาคต

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์ “เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุข กรณีศึกษาประชาชนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร” ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 2 ส่วนสำคัญ กล่าวคือ ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดที่ว่าด้วยความสุขและประโยชน์ด้านนโยบายที่นักเศรษฐศาสตร์อาจนำมาใช้ และศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อ “ความสุข” ในทรรศนะของกลุ่มตัวอย่างผู้ปกครองในเขตกรุงเทพมหานคร

สำหรับในส่วนที่หนึ่ง กล่าวถึงบทสรุปทางทฤษฎีที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมปริทัศน์ในตะวันออกและตะวันตกอันเกี่ยวเนื่องกับจุดเริ่มต้นของการศึกษาว่าด้วยความสุข พัฒนาการทางความคิดเกี่ยวกับความสุขในทางเศรษฐศาสตร์ในเรื่องอรรถประโยชน์ และมาถึงช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ที่นักเศรษฐศาสตร์ได้เริ่มกลับมาให้ความสำคัญเกี่ยวกับประเด็นเรื่องความสุข โดยนำหลักการทางจิตวิทยาเข้ามาอธิบายและชี้ให้เห็นถึงขีดจำกัดของทฤษฎีอรรถประโยชน์ รวมไปถึงข้อค้นพบของนักเศรษฐศาสตร์ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 21 เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรายได้และระดับความสุขอันเป็นจุดประกายทางความคิดให้กับนักเศรษฐศาสตร์และนำมาสู่การนำ “ความสุข” ให้กลับมาเป็นประเด็นที่อยู่ในความสนใจของนักเศรษฐศาสตร์อีกครั้งหนึ่ง

นอกเหนือจากนี้แล้ว การสังเคราะห์เฉพาะวรรณกรรมปริทัศน์อาจไม่สามารถแสดงถึงภาพอย่างชัดเจนได้ ดังนั้นสำหรับในส่วนที่สอง จะเป็นการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์เบื้องต้นเพื่อเป็นการทดสอบและเป็นตัวอย่างการศึกษาเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุขในประเทศไทย โดยนำข้อมูลปฐมภูมิของกลุ่มตัวอย่างผู้ปกครองนักเรียนในพื้นที่กรุงเทพมหานครจำนวนหนึ่งมาเป็นกรณีศึกษา และทดลองจนอาศัยแบบจำลองทางเศรษฐมิติเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ปัจจัยที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อระดับความรู้สึกสุข และนำเสนอความเห็นเชิงนโยบายที่เกิดขึ้นจากการศึกษาในกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวประกอบพร้อมกัน

รายละเอียดของบทสรุปนี้ นอกเหนือจากการกล่าวถึงคำตอบของวัตถุประสงค์ทั้งสองส่วนแล้ว จะกล่าวต่อไปถึงปัญหาที่พบจากการทำกรณีศึกษา และข้อเสนอแนะต่อไปในอนาคตอันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในสาขานี้ต่อไป

บทสรุป : เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุข

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น การกล่าวถึงบทสรุปของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะขอจำแนกออกเป็น 2 ส่วนสำคัญ คือ ส่วนของวรรณกรรมปริทัศน์ และกรณีศึกษา ซึ่งสำหรับภาควรรณกรรมปริทัศน์นั้น จะแยกเป็น 2 ส่วนสำคัญ อันได้แก่ การก่อตัวทางความคิด โดยกล่าวถึง

พรรณนะว่าด้วยความสุข รวมถึงนักเศรษฐศาสตร์ก็ประเด็นว่าด้วยความสุข และพัฒนาการทางความคิดของเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุขตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 จนถึงปัจจุบัน ส่วนกรณีศึกษาเชิงประจักษ์ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร จะอธิบายบทสรุปที่ได้จากข้อมูลสถิติพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างผู้ปกครองจำนวน 940 ตัวอย่าง ตลอดจนผลแบบจำลองทางเศรษฐมิติซึ่งในที่นี้อาศัยแบบจำลองออร์เดอร์โลจิต (Ordered Logit Model) เป็นหัวใจในการศึกษาและปัจจัยที่คาดว่าจะมีนัยสำคัญต่อระดับความสุข ตลอดจนข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่มีต่อกรณีศึกษาดังกล่าว

6.1. การก่อตัวทางความคิดของเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุข

จุดเริ่มต้นของการกล่าวถึง “ความสุข” สามารถนับย้อนไปได้ถึงสมัยวิทยาการด้านปรัชญารุ่งเรือง ความสุขเป็นหนึ่งในบรรดาคำตอบที่นักอภิปรัชญาทั้งหลายในยุคสมัยกรีกให้ความสำคัญในฐานะของสิ่งอันเป็นเป้าหมายสุดท้ายในชีวิตของมนุษย์ แสดงถึงภาพกว้างของความหมายของคำว่าความสุข ตลอดจนพรรณนะที่เกี่ยวกับความสุขในสายตาของนักวิชาการในด้านต่าง ๆ เช่น นักปรัชญา นักพัฒนา นักการศาสนา และรวมไปถึงนักวิทยาศาสตร์ ได้มีการตั้งคำถามขึ้นเกี่ยวกับความหมายของคำว่า “ความสุข” ว่ามีความหมายถึงสิ่งใด ตลอดจนคำถามที่ว่าความสุขเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต หรือเป็นสิ่งที่น่าพึงปรารถนาที่สุดหรือไม่ คำตอบของคำถามนี้อาจตอบว่า “ใช่” หากเป็นกรอบแนวคิดของนักปรัชญาสายตะวันตกอย่าง เอพิคิวรัส หรือนักปรัชญาในสายสุนิยมสากล

แต่ในทางตรงกันข้ามกัน หากถามคำถามเดียวกันนี้กับกลุ่มนักคิดในสายอื่น ๆ อย่างเช่น นักปรัชญาสายปัญญานิยม อย่างเพลโต อริสโตเติล คำตอบอาจไม่เป็นเช่นนั้น ซึ่งในสายอื่น ๆ ความสุขอาจถือได้ว่าเป็นเพียงผลพลอยได้ที่ได้รับเมื่อแต่ละบุคคลพยายามแสวงหา “ปัญญา” อันเป็นเป้าหมายสุดท้าย หรือในพรรณนะทางศาสนาที่ “ความสุข” เป็นผลพลอยได้ที่มาจากความสงบทางจิตใจ หรือความละเอียดของจิต ซึ่งเป็นแนวคิดของสำนักวิมุตตินิยม

สำหรับพรรณนะของนักเศรษฐศาสตร์มีการกล่าวโยงถึงประเด็นเรื่องความสุข และเผยแพร่หลักการดังกล่าวโดยนักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญอย่างเจเรมี เบนแธม (Jeremy Bentham) ซึ่งหลักการรรถประโยชน์ (Principle of Utility) ตามความเห็นของ Bentham ยึดถือว่าการกระทำใดเป็นการกระทำที่ถูกต้องอยู่ที่การกระทำนั้นก่อให้เกิดความสุขขึ้นกับชุมชนสังคม ซึ่งนโยบายสาธารณะที่มีนัยยะแฝงอยู่ในหลักการดังกล่าวคือ ในการดำเนินนโยบายใด ๆ ภาครัฐควรตระหนักในความสำคัญของประโยชน์สุขของสังคมโดยรวมเป็นหลัก

อรรถประโยชน์ถูกกล่าวถึงมากขึ้น พร้อมกับความพยายามในการที่จะวัดอรรถประโยชน์เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการเลือกนโยบายเช่นกัน แต่พบว่าเป็นการยากที่จะวัดเปรียบเทียบสิ่งที่เป็นความรู้สึกระหว่างบุคคล ดังนั้นจึงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะของการเป็น Cardinal Utility มาสู่การแสดงผลลำดับเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจจากชุดทางเลือกต่าง ๆ (Choices) ที่แต่ละบุคคลสามารถบอกได้ว่ามีความพอใจในสิ่งใดมากกว่ากัน (Ordinal

Utility) ภายใต้ข้อสมมุติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีความเป็นเหตุเป็นผล (Rational) และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง

จนช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 21 ข้อสมมุติทางเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยพฤติกรรมความเป็นเหตุเป็นผลของมนุษย์ได้ถูกนำมาทดสอบ ซึ่งรวมไปถึงเรื่องอรรถประโยชน์ด้วยเช่นกัน ในงานศึกษาของ Daniel Kahneman นักจิตวิทยาที่ได้รับรางวัลโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์ ซึ่งงานของ Kahneman แสดงให้เห็นว่า ด้วยความก้าวหน้าของเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ทำให้ความรู้สึกละเอียดที่สามารถวัดได้ (แต่อย่างไรก็ตามแนวคิดของ Kahneman ยังคงติดอยู่ในกรอบของทางเลือก) และนำไปสู่การนำหลักคิดของเบนแธม กลับมาอธิบายอีกครั้งหนึ่ง โดยเรียกอรรถประโยชน์ในลักษณะนี้ว่า อรรถประโยชน์จากประสบการณ์ (Experienced Utility) และ Kahneman ได้ชี้ถึงความแตกต่างของอรรถประโยชน์จากประสบการณ์ด้วยเครื่องมือทางจิตวิทยา ซึ่งต่างจากอรรถประโยชน์จากการตัดสินใจ (Decision Utility) ที่รับรู้กันดีในทางเศรษฐศาสตร์

ประโยชน์สำคัญที่ได้จากการวัดอรรถประโยชน์ เกิดขึ้นเมื่อรัฐออกนโยบายสาธารณะเพื่อสนองต่อความรู้สึกสุขของประชาชน ความสามารถในการวัดอรรถประโยชน์ของกลุ่มประชาชนได้จะทำให้ทราบความเห็นของประชาชน และทำให้ความสำคัญของความรู้สึกสุขของประชาชนกลับมาเป็นประเด็นความสนใจของสาธารณะอีกครั้งหนึ่ง

6.2. พัฒนาการทางความคิดของเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุข

เมื่อหันมาพิจารณาถึงพัฒนาการของโลกในปัจจุบันที่มีการปรับสูงขึ้นในทุก ๆ ด้านอย่างเห็นได้ชัด ไม่ว่าจะเป็นด้านเทคโนโลยี การแพทย์ การก่อสร้างบ้านที่อยู่อาศัยให้ลบลภัยตามธรรมชาติ ระดับรายได้ต่อหัวประชากรที่อยู่ในเกณฑ์ที่สูงกว่าในอดีต โอกาสการเสียชีวิตจากโรคต่าง ๆ ลดน้อยลง ความสะดวกสบายในด้านต่าง ๆ ของชีวิตสามารถทำได้ง่ายขึ้นกว่าในอดีต แต่ละประเทศต่างพยายามแสวงหาอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูง โดยเชื่อว่า ระดับการเจริญเติบโตจะนำมาซึ่งความกินดีอยู่ดีและความสุขของประชาชน แต่จากการศึกษาเชิงประจักษ์ในหลายประเทศมีข้อค้นพบที่น่าประหลาดใจว่า ระดับความสุขของประชาชนไม่ได้มีการปรับเพิ่มขึ้น ตามระดับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแต่อย่างใด

จากข้อค้นพบดังกล่าว ทำให้เกิดคำถามสำคัญขึ้นมาประการหนึ่งคือ ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจอาจไม่ได้เป็นสิ่งเดียวที่จะนำไปสู่ความสุขได้ และขยายไปสู่การศึกษาต่าง ๆ ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 โดยพยายามค้นหาปัจจัยที่คาดว่าจะมีอิทธิพลและนำไปสู่ความสุข ซึ่งผลได้ที่เกิดจากการศึกษาเหล่านั้นไม่เพียงแต่เป็นการแสวงหาทฤษฎีการพัฒนาใหม่ แต่ยังเป็นการเปิดมุมมองใหม่ของการพัฒนาอีกด้วย

การศึกษาเศรษฐศาสตร์ที่ว่าด้วยความสุขนี้ นับว่าเป็นศาสตร์ที่มีความเป็นสหสาขาวิชามาร่วมกันวิเคราะห์ ยกตัวอย่างเช่น วิชาจิตวิทยา (พฤติกรรมมนุษย์ ระบบประสาท) , เศรษฐศาสตร์สถาบัน , เศรษฐศาสตร์ทรัพยากรมนุษย์ (ด้านการศึกษา สาธารณสุข) รวมไปถึงอิทธิพลของสังคมวัฒนธรรมและการเมืองที่เข้ามามีบทบาทต่อการกำหนดระดับความรู้สึกสุข

โดยนักเศรษฐศาสตร์ที่เป็นที่รู้จักในสาขาดังกล่าว ได้แก่ Richard Easterlin, Bruno Frey, Alois Stutzer, Carol Graham, Richard Layard, Andrew Oswald, David Blanchflower, ฯลฯ รวมไปถึงนักจิตวิทยาที่ให้ความสนใจในประเด็นนี้ เช่น Daniel Kahneman, Ed Diener, Martin Seligman เป็นต้น

จากการศึกษาวรรณกรรมที่ผ่านมา พบว่าสามารถแยกกลุ่มปัจจัยที่คาดว่าจะมีผลต่อระดับความรู้สึกสุขออกได้เป็น 4 กลุ่มสำคัญ ได้แก่ ปัจจัยทางพันธุกรรม ปัจจัยทางประชากร ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมซึ่งรวมไปถึงปัจจัยด้านการเมืองด้วย

1. ปัจจัยทางพันธุกรรม

สำหรับในส่วนของปัจจัยระดับพันธุกรรม ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ได้ค้นพบความสัมพันธ์ระหว่างอารมณ์ความรู้สึกและการทำงานของเซลล์สมอง โดยวิเคราะห์การทำงานของสมองในแต่ละซีกที่มีส่วนในการควบคุมอารมณ์ความรู้สึก การทำงานของสมองจากการรับรู้ภาพที่ให้อารมณ์ความสุข และภาพที่ให้อารมณ์ความรู้สึกเศร้า เป็นต้น ตลอดจนลักษณะพฤติกรรมของมนุษย์โดยทั่วไป เช่น ลักษณะพื้นฐานทางอารมณ์ของมนุษย์ ซึ่งทั้งหมดได้เข้ามาส่วนกำหนดความสุขของบุคคลทางหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตามเมื่อเปรียบเทียบกับงานศึกษานักจิตวิทยากับนักเศรษฐศาสตร์แล้ว พบว่าสำหรับในงานศึกษาทางเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่ยังไม่นำประเด็นทางพันธุกรรมเข้ามาวิเคราะห์เนื่องจากอยู่นอกเหนือจากความชำนาญในสาขา

2. ปัจจัยทางประชากรศาสตร์

ปัจจัยทางประชากรเป็นอีกปัจจัยพื้นฐานที่ถูกนำมาทดสอบกับระดับความสุข เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส เชื้อชาติ สีผิว ซึ่งโดยเฉลี่ยพบว่า ส่วนใหญ่แล้วระดับอายุมีความสัมพันธ์กับระดับความสุข ในลักษณะของการเป็น Smile Shape หรือรูป U-shape ซึ่งหมายความว่า กลุ่มอายุที่มีอายุน้อยมีแนวโน้มว่าจะมีระดับความสุขมาก และความสุขจะลดต่ำลงในช่วงวัยกลางคน และจะปรับตัวสูงขึ้นอีกครั้งเมื่อกลุ่มตัวอย่างมีอายุมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวอาจมีทิศทางตรงกันข้ามเกิดขึ้นได้ในกรณีที่สังคมดังกล่าวมีลักษณะการกระจายรายได้ที่ไม่ดี

ทางด้านสถานภาพสมรสพบว่าโดยเฉลี่ยแล้วผู้ที่สมรสแล้วจะมีระดับความสุขสูงกว่าผู้ที่อยู่ในสถานะภาพโสด และสำหรับกลุ่มที่อยู่ในสถานภาพหย่าร้างจะมีระดับความสุขต่ำที่สุดในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่ประสบกับปัญหาชีวิตสมรส การอยู่ในสถานภาพสมรสต่อไปจะมีระดับความทุกข์ที่มากกว่าการตัดสินใจหย่าร้าง แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อระดับความสุขสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามที่ทฤษฎีการปรับตัวทางจิตวิทยา ผู้ที่ประสบกับปัญหาชีวิตสมรสที่ตัดสินใจหย่าร้างแม้จะมีระดับความสุขที่สูงขึ้นในปีแรก แต่ระดับความสุขไม่เป็นเช่นนั้นตลอดไป โดยพบว่าระดับความสุขจะมีการปรับตัวลดลงในปีต่อ ๆ มา จนสู่ระดับความรู้สึกเดิมของบุคคลดังกล่าว

สำหรับประเด็นเรื่องระดับการศึกษาพบว่า ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงจะมีโอกาสแสวงหารายได้ที่มากกว่า และมีความเป็นไปได้ว่าจะมีระดับการเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ที่มากกว่า และอาจนำไปสู่ความสุขได้ แต่ขณะเดียวกันจะพบว่ากลุ่มผู้ที่จบการศึกษาที่สูงขึ้นมักมีลักษณะการคาดหวังต่อสังคมและรายได้ที่มากขึ้นด้วยเช่นกัน ดังนั้นหากไม่สมปรารถนาดังที่คาดหวังไว้จะทำให้กลุ่มตัวอย่างมีความสุขมากขึ้น ทำให้ทิศทางความสัมพันธ์กับระดับความสุขเป็นไปได้ในทางตรงกันข้ามได้

สำหรับปัจจัยด้านระดับสุขภาพ งานศึกษาส่วนใหญ่ในทางตะวันตกให้ผลการศึกษาในทิศทางเดียวกันว่า ระดับสุขภาพที่ดีนั้นจะมีแนวโน้มต่อระดับความสุขของประชาชนด้วยเช่นกัน นอกเหนือจากประเด็นเหล่านั้นแล้ว ยังพบว่าในด้านสัณยหรือเชื้อชาติ พบว่ามีการยืนยันผลการศึกษาที่ว่า ในสังคมที่ประสบปัญหาการเหยียดสีผิว คนผิวสีมีแนวโน้มมีความสุขที่ต่ำกว่าคนทั่วไป

3. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและการจ้างงาน

ปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่นักเศรษฐศาสตร์มักให้ความสำคัญในการวิเคราะห์ โดยพบว่า ปัจจัยที่มักมีการศึกษา เช่น สถานภาพการจ้างงาน ระดับรายได้ส่วนบุคคล ภาวะเงินเฟ้อ หรือในงานศึกษาบางชิ้นได้นำ GDP ต่อหัวประชากรเป็นปัจจัยในการวิเคราะห์ทางมหภาค เป็นต้น

ผลการศึกษาที่มีการยืนยันได้แก่ ปัจจัยด้านรายได้ส่วนบุคคล โดยพบว่า กลุ่มคนที่มีรายได้สูงกว่าจะมีแนวโน้มจะมีความสุขมากกว่า แต่เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบประเทศที่มีระดับรายได้ต่อหัวกับระดับความสุข พบว่ารายได้มีผลต่อระดับความสุขเพียงระดับหนึ่งเท่านั้น หากประเทศมีรายได้ต่อหัวสูงเกินกว่าระดับเกณฑ์ (Threshold) ความสุขของประชาชนจะอยู่ในเกณฑ์ที่ไม่แตกต่างกัน แม้ว่าจะมีระดับรายได้ต่อหัวที่ต่างกันมากก็ตาม

สำหรับการทดสอบปัจจัยด้านการว่างงานและภาวะเงินเฟ้อพบว่า ปัญหาการว่างงานมีผลต่อระดับความรู้สึกสุขของประชาชนจริง โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ประสบกับปัญหาการว่างงานจะมีความสุขที่ใจ รู้สึกสูญเสียสถานะทางสังคมของตนเอง สูญเสียความมั่นใจ ประสบกับความเครียด โรคซึมเศร้า และอาจนำไปสู่การฆ่าตัวตายได้ในบางกรณี ประกอบกับระดับความทุกข์ที่เกิดขึ้นจะแตกต่างกัน หากว่ากลุ่มตัวอย่างประสบกับปัญหาการว่างงานในสังคมที่มีอัตราการว่างงานสูงจะเป็นทุกข์น้อยกว่าผู้ที่ว่างงานและอยู่ในสังคมที่มีอัตราการว่างงานต่ำและเช่นเดียวกันกับสังคมที่ประสบกับภาวะเงินเฟ้อ โดยพบว่าประชาชนจะรู้สึกเป็นทุกข์มากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามหากเปรียบเทียบผลของการว่างงานและภาวะเงินเฟ้อแล้ว จะพบว่า งานศึกษาเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุขได้ค้นพบถึง Misery Index ระหว่างอัตราเงินเฟ้อและอัตราการว่างงาน ซึ่งพบว่าอิทธิพลของการว่างงานนั้นมีผลทางลบต่อระดับความสุขรุนแรงมากกว่าการเกิดปัญหาเงินเฟ้อ

แต่ถึงกระนั้น ความแตกต่างทางสังคมก็มีส่วนทำให้อิทธิพลทางลบของปัญหาการว่างงานกับปัญหาเงินเพื่อแตกต่างกันได้ โดยพบว่าสังคมที่มีความโน้มเอียงไปในระบอบเสรีนิยม และสังคมที่มีความโน้มเอียงไปในระบอบสังคมนิยมจะมีความอ่อนไหวต่อการว่างงานและปัญหาเงินเพื่อต่างกัน คือ สังคมที่มีความโน้มเอียงไปในทางระบอบเสรีนิยม ผู้คนจะค่อนข้างกังวลกับประเด็นเรื่องปัญหาเงินเพื่อมากกว่าเรื่องอัตราการว่างงาน ดังนั้นจึงเป็นเหตุให้ระดับความรู้สึกสุขขึ้นกับเรื่องอัตราเงินเพื่อมากกว่า ซึ่งลักษณะดังกล่าวจะตรงกันข้ามกับสังคมที่มีความโน้มเอียงไปในทางสังคมนิยม ซึ่งจะให้ความสำคัญกับเรื่องปัญหาการว่างงานมากกว่าเรื่องปัญหาอัตราเงินเพื่อ เป็นต้น

4. ปัจจัยด้านการเมืองการปกครอง

พบว่ามีการศึกษาตะวันตกที่พบว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนมีผลต่อระดับความรู้สึกสุขของประชาชน โดยพบว่ามิติทางความสัมพันธ์ในทางบวกต่อกัน ซึ่งรวมไปถึงปัจจัยด้านทุนทางสังคมด้วยเช่นกัน โดยพบว่าระดับการมีปฏิสัมพันธ์ของผู้นในชุมชนจะมีผลต่อระดับความรู้สึกสุขของประชาชนด้วยเช่นกัน

ในทางด้านนโยบายหรือมาตรการต่าง ๆ งานศึกษาใหม่ๆในประเทศพัฒนาแล้ว มีข้อเสนอด้านนโยบายในมุมมองใหม่ๆโดยใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ เพื่อเพิ่มความสุขหลายประการเช่น การใช้ระบบภาษีเป็นแรงจูงใจ ให้ใช้เวลาว่างกับครอบครัวมากขึ้น (เนื่องจากพบว่าการขาดความอบอุ่นในครอบครัวเป็นเหตุผลหนึ่งของความสุขน้อย) การเสนอให้รัฐจัดสินค้าสาธารณะ (สถานที่พักผ่อนหย่อนใจของครอบครัว ฯลฯ) การวัดความรู้สึกสุขจากมาตรการทางเลือกด้านสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

งานวรรณกรรมต่างประเทศ ชี้ว่าการศึกษาศรษฐศาสตร์ว่าด้วยความสุขนับว่าเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจและอยู่ในช่วงการค้นคว้าหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างความสุขและปัจจัยต่างๆ เพื่อนำไปสู่การวางแผนนโยบายที่เหมาะสมในการพัฒนาต่อไป เมื่อทบทวนงานศึกษาในทางตะวันออกพบว่ายังมีงานในลักษณะดังกล่าวไม่มากนัก โดยเฉพาะประเทศไทย ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงเป็นเหตุสนับสนุนให้วิทยานิพนธ์ดังกล่าวนี้สำรวจความเห็นเกี่ยวกับทฤษฎีที่ว่าด้วยความสุขของกลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการในเขตกรุงเทพมหานคร เป็นกรณีศึกษาประกอบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

6.3. ข้อค้นพบจากกรณีศึกษา กลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการในกรุงเทพมหานคร

การศึกษากรณีศึกษากลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการนักเรียนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร จำนวน 940 ตัวอย่าง ระหว่างวันที่ 9 กุมภาพันธ์ จนถึงวันที่ 5 มีนาคม พบว่าจากการสอบถามเรื่องความสุข พบว่าความหมายของคำว่า “ความสุข” กลุ่มตัวอย่างได้ให้นิยามแตกต่างกันไป โดยสามารถจำแนกความหมายของคำว่าความสุขออกเป็นด้านต่าง ๆ โดยพบว่าประเด็นนิยามที่มีการกล่าวถึงมากที่สุด คือ เรื่องความอบอุ่นของครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 31.3 รองลงมาได้แก่ ฐานะทางการเงินที่ดี สังคมการเมืองและเศรษฐกิจที่ดี สุขภาพที่ดี การดำรงชีวิตอยู่อย่างพอเพียง โดยคิดเป็นร้อยละ 14.2 ร้อยละ 12.0 ร้อยละ 11.2 และร้อยละ 9.9 ตามลำดับ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เมื่อกล่าวถึงความสุข ประเด็นเรื่องความอบอุ่นของครอบครัว เป็นประเด็นแรกที่กลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการนึกถึงและให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก ซึ่งแม้ว่าจะพิจารณาระดับความอบอุ่นของครอบครัวโดยสอบถามจากระดับการปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว การพูดคุยของสมาชิกในครอบครัว การร่วมกันรับรู้ปัญหาของสมาชิกในครอบครัวจะพบว่าโดยเฉลี่ยแล้วสังคมกรุงเทพมหานครมีระดับการปฏิสัมพันธ์ในระดับกลาง แต่เป็นที่สังเกตว่ามีจำนวนกลุ่มตัวอย่างอยู่ถึงร้อยละ 35 ของผู้ตอบแบบสำรวจที่ระบุว่า ไม่มีเวลาให้กับครอบครัว ยิ่งไปกว่านั้นพบว่าในจำนวนดังกล่าวมีเพียงร้อยละ 30 เท่านั้นที่ระบุว่า การไม่มีเวลาให้กับครอบครัวมาจากสาเหตุของปัญหาทางเศรษฐกิจที่ทำให้ต้องทำงานหนัก ขณะที่เหลืออีกร้อยละ 70 ความห่างเหินหรือไม่มีเวลาให้กับครอบครัวไม่ได้มาจากสาเหตุด้านรายได้ เนื่องจากกลุ่มดังกล่าวมีรายได้ที่เพียงพอต่อรายจ่ายอยู่แล้ว

จากการสอบถามในส่วนของรายได้ส่วนบุคคลและรายได้ครัวเรือน พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการมีรายได้ส่วนบุคคลเฉลี่ยอยู่ที่ 15,474 บาทต่อเดือน และพบว่ามีรายได้ครัวเรือนอยู่ในช่วง 30,000-60,000 บาท ต่อเดือน แต่อย่างไรก็ตาม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่สามารถเก็บออมเงินได้ โดยพบว่าจัดอยู่ในกลุ่ม “พอกินพอใช้ ไม่เหลือเก็บ” มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 38.2 ขณะที่สามารถเก็บออมเงินได้และไม่สามารถเก็บออมได้และต้องก่อหนี้ คิดเป็นร้อยละ 35.6 และร้อยละ 25.8 ตามลำดับ

ข้อค้นพบจากการสำรวจนี้แสดงถึงทัศนคติที่กลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการในกรุงเทพฯมีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน พร้อมทั้งความคาดหวังที่มีต่อสังคมไทยในอนาคตด้วยเช่นกัน โดยพบว่ากลุ่มตัวอย่างมากกว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 53.8) คาดหวังอยากเห็นสังคมไทยในอนาคตเป็นสังคมที่ประชาชนแต่ละคนสำนึกในหน้าที่ของตนเองและสังคมที่มากขึ้น ซึ่งความเห็นดังกล่าวคิดเป็นสัดส่วนที่สูงกว่าความเห็นในด้านระดับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจซึ่งมีเพียงร้อยละ 21.7 เท่านั้น

ลักษณะความคาดหวังดังกล่าวมีความสอดคล้องกันกับการให้น้ำหนักสังคมไทย โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างประมาณหนึ่งในสามให้ความสำคัญกับสังคมที่มีเมตตากรุณาต่อกัน มากกว่า

สังคมที่มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูง ซึ่งมีความเห็นเพียงร้อยละ 28.1 เท่านั้น ด้วยเหตุดังกล่าวจึงอาจกล่าวได้ว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการนักเรียนในกรุงเทพฯ แม้จะเป็นกลุ่มวัยแรงงานซึ่งอยู่ในภาคเศรษฐกิจ แต่เป็นกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับสังคมที่ความเมตตากรุณาและคาดหวังถึงการตระหนักในหน้าที่ที่มีต่อสังคมที่มากขึ้น สูงกว่าสังคมที่มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูง

ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อสอบถามถึงปัญหาที่ปรารถนาที่จะได้รับการแก้ไขเป็นอันดับแรก พบว่า ปัญหาความยากจนและการขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานเป็นปัญหาที่กลุ่มตัวอย่างระบุเป็นอันดับแรก โดยคิดเป็นร้อยละ 42.3 รองลงมาคือ ปัญหาการคอร์รัปชันและความไม่โปร่งใสของฝ่ายบริหาร คิดเป็นร้อยละ 32.0 ประเด็นปัญหาทั้งสองนั้นนับว่าเป็นปัญหาที่รุนแรงในทรรศนะของกลุ่มตัวอย่างมาก โดยมีสัดส่วนที่ห่างจากปัญหาด้านการศึกษาที่ไม่เพียงพอ ซึ่งอยู่ในอันดับที่สามอย่างชัดเจน ที่ร้อยละ 7.4 และสิ่งที่พบจากงานศึกษาในที่นี่คือ ระดับการศึกษาที่สูงมีแนวโน้มจะให้ความสำคัญกับปัญหาการคอร์รัปชันอย่างชัดเจน ในขณะที่ปัญหาความยากจนจะได้รับการกล่าวถึงและให้ความสำคัญมากกว่าในกลุ่มที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี

ระดับความรู้สึกสุขของกลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการนักเรียนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

การศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการนักเรียนส่วนใหญ่มีระบุว่า มีระดับความรู้สึกสุขในเกณฑ์ “ค่อนข้างมีความสุข” คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 60.9 และมีกลุ่มที่ระบุว่า “มีความสุขมาก” อยู่ที่ร้อยละ 19.3 และ “ไม่ค่อยมีความสุข” และ “ไม่มีความสุขเลย” อยู่ที่ร้อยละ 18.2 และ 1.7 ตามลำดับ

เมื่อทดสอบถึงปัจจัยที่คาดว่าจะมีส่วนกำหนดระดับความรู้สึกสุข ด้วยแบบจำลองออร์เดอร์โลจิสติก (Ordered Logit Model) โดยแยกปัจจัยในการวิเคราะห์ออกเป็น 4 ด้านได้แก่ ปัจจัยด้านประชากร ปัจจัยด้านสถาบันครอบครัวและสังคม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและการจ้างงาน และปัจจัยทางด้านการเมืองการปกครอง ได้ผลการศึกษาดังต่อไปนี้

- **ปัจจัยด้านประชากรศาสตร์** โดยทดสอบปัจจัย อายุ เพศ ระดับการศึกษา และระดับสุขภาพ พบว่า ปัจจัยด้านอายุมีทิศทางความสัมพันธ์กับระดับความสุขในลักษณะ U-shape , เพศชายมีแนวโน้มจะมีระดับความสุขน้อยกว่าเพศหญิง , ปัจจัยระดับการศึกษามีแนวโน้มในทิศทางตรงข้ามกับระดับความสุข* และสำหรับปัจจัยระดับสุขภาพในเกณฑ์ดีมาก จะมีแนวโน้มทางบวกต่อระดับความรู้สึกสุข ขณะที่ระดับสุขภาพอยู่ในเกณฑ์ปานกลางหรือในเกณฑ์แย่มาก จะมีผลทางลบอย่างมากต่อระดับความสุข

* ต้องตระหนักว่า ไม่อาจสรุปได้ว่า รัฐไม่ควรให้การศึกษาระดับสูงเพื่อให้ผู้คนมีความสุข เพราะความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับความสุขมีความซับซ้อนกว่าจะตอบด้วยการใช้แบบจำลอง Ordered Logit

- **ปัจจัยด้านสถาบันครอบครัวและสังคม** ในการศึกษาครั้งนี้ ทดสอบความสัมพันธ์ของระดับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว และระดับความไว้วางใจที่มีต่อสังคม โดยผลการศึกษาพบว่าปัจจัยด้านความอบอุ่นของครอบครัวมีผลต่อระดับความสุขอย่างมีนัยสำคัญจริง เมื่อกลุ่มตัวอย่างอยู่ไกลบ้านหรือไม่ค่อยอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากัน โดยจะมีผลทางลบต่อระดับความรู้สึกสุข ขณะที่ตัวแปรด้านความไว้วางใจที่มีต่อสังคมไทยโดยรวมมีผลต่อระดับความสุขอย่างมีนัยสำคัญ
- **ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและการจ้างงาน** ในที่นี้ศึกษาปัจจัยด้านรายได้ส่วนบุคคล และพฤติกรรมการออม และการว่างงาน เป็นสำคัญ โดยพบว่า รายได้ส่วนบุคคลมีแนวโน้มในทางบวกต่อระดับความสุข โดยเป็นการปรับเพิ่มของระดับความสุขในอัตราที่ลดลง (Diminishing) สำหรับด้านพฤติกรรมการออมของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า พฤติกรรมการออมมีแนวโน้มทางบวกต่อระดับความรู้สึกสุขจริงอย่างมีนัยสำคัญ โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ที่สามารถเก็บออมเงินได้จะมีแนวโน้มว่าจะมีความสุข ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่ไม่สามารถเก็บออมเงินได้ หรือผู้ที่ก่อหนี้มีแนวโน้มทางลบต่อระดับความรู้สึกสุข ขณะที่การว่างงานมีผลต่อระดับความสุขในทางลบ แม้จะไม่สามารถยืนยันความมีนัยสำคัญได้ก็ตาม ซึ่งผลการศึกษาสอดคล้องกับงานศึกษาอื่น ๆ ในต่างประเทศที่พบว่า การว่างงานเป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจปัจจัยหนึ่งที่มีแนวโน้มทางลบต่อระดับความรู้สึกสุข เนื่องจากผู้ที่ประสบกับการว่างงานจะรู้สึกลบต่อสถานะของตนเองในสังคม จึงทำให้ไม่มีความสุข
- **ปัจจัยด้านการเมืองการปกครอง** ในงานชิ้นนี้ทดสอบความพึงพอใจที่มีต่อการเมืองการปกครองในปัจจุบัน โดยพบว่า ความพึงพอใจที่มีต่อสถานการณ์ทางการเมืองมีแนวโน้มทางลบต่อระดับความรู้สึกสุขของกลุ่มตัวอย่างจริงอย่างมีนัยสำคัญ โดยกลุ่มตัวอย่างที่ระบุความเห็นว่าเป็น “พอใจมาก” ต่อสถานการณ์ทางการเมือง และกลุ่มที่ระบุว่า “ไม่ค่อยพอใจ” มีผลทางลบต่อระดับความรู้สึกสุขเช่นเดียวกัน ซึ่งเหตุผลที่เป็นเช่นนั้นอาจสืบเนื่องจากสถานการณ์ความเครียดทางการเมือง ตลอดจนสถานการณ์ของการปฏิวัติรัฐประหารที่เข้ามามีอิทธิพลต่อระดับความรู้สึกของประชาชน

จากผลการศึกษาดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีแนวโน้มในทางบวกต่อระดับความรู้สึกสุขของกลุ่มตัวอย่างผู้ปกครองนักเรียนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ได้แก่ ปัจจัยด้านรายได้ ปัจจัยด้านสุขภาพ ปัจจัยพฤติกรรมการออม ตลอดจนปัจจัยด้านความไว้วางใจที่มีต่อสังคมไทย ในทางตรงกันข้ามกับปัจจัยที่มีแนวโน้มส่งผลทางลบต่อระดับความรู้สึกสุข ได้แก่ ระดับสุขภาพที่ไม่ดี ปัจจัยด้านความพร้อมหน้าพร้อมตาของครอบครัวในกรณีที่อยู่ไกลบ้าน

หรือไม่ค่อยได้พบหน้ากัน ปัจจัยด้านการศึกษาที่มีความซับซ้อน* ปัจจัยพฤติกรรมการออมในกรณีที่ไม่สามารถเก็บออมเงินได้ มีการก่อหนี้ และรวมไปถึงปัจจัยด้านการเมืองการปกครอง ที่มีต่อสถานการณ์การเมืองในปัจจุบัน

6.4. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากการศึกษา

ผลการศึกษาข้างต้นและการทบทวนวรรณกรรมปริทัศน์ได้ให้ข้อสรุปอันแสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวพันและความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ ที่มีต่อความสุข ซึ่งการสนับสนุนนโยบายที่จะส่งเสริมความสุขให้เกิดขึ้น เช่น มาตรการทางสถาบันครอบครัว การสร้างความอบอุ่นให้เกิดขึ้น หรือ มาตรการทางการออมซึ่งถือเสมือนว่าเป็นตาข่ายรองรับความปลอดภัยของประชาชนที่จะนำไปสู่ความสุข เป็นต้น ประกอบกับการวิเคราะห์ที่มาจากทฤษฎีความเห็นของกลุ่มตัวอย่างในประเด็นปัญหาที่ต้องการให้มีการแก้ไขเป็นอันดับแรก โดยสะท้อนให้เห็นจากปัญหาความยากจนและขาดแคลนปัจจัยขั้นพื้นฐาน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่ส่งเสริมและป้องกันความอบอุ่นของสถาบันครอบครัว อาจจำแนกเป็นด้านต่าง ๆ ภายใต้การพิจารณาร่วมกันของภาคส่วนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นรัฐ ภาคเอกชน และชุมชน ดังต่อไปนี้

1. มาตรการส่งเสริมสถาบันครอบครัว ได้แก่
 - การส่งเสริมการจ้างงานในถิ่นเกิด
2. มาตรการปฏิรูปกฎหมายสื่อ
3. มาตรการปรับเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อการแสวงหารายได้
4. มาตรการด้านสวัสดิการ ยกตัวอย่างเช่น
 - ด้านสาธารณสุข ได้แก่ การบริการตรวจสุขภาพอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง การส่งเสริมการออกกำลังกาย การจัดวัดขึ้นป้องกันโรค เป็นต้น
 - ด้านการศึกษา/ฝึกอบรม ได้แก่ การฝึกอบรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของแรงงาน เพื่อเพิ่มทักษะให้แรงงานหรือกลุ่มประชาชนที่อยู่ระดับล่างให้มีโอกาสแสวงหางานที่มีรายได้สูงขึ้น หรือการปรับค่าจ้างขั้นต่ำให้กับกลุ่มแรงงานระดับล่าง เป็นต้น
 - การจัดให้มีที่ปรึกษาปัญหาครอบครัวในระดับชุมชน โดยผู้มีความรู้ที่เหมาะสมด้านจิตวิทยา ฯลฯ และสามารถประสานงานให้ผู้มีปัญหาได้รับการแก้ไขเยียวยากับหน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐด้วย

ในขณะเดียวกันกลุ่มปัจจัยต่าง ๆ มีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างไม่สามารถแยกการวิเคราะห์ในประเด็นใดประเด็นหนึ่งโดยไม่พิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกันได้ เช่น การวิเคราะห์ประเด็นปัญหาความอบอุ่นของครอบครัว จะพบว่ามีความเกี่ยวข้องกับหลายปัจจัย หลายส่วนในการ

* ดูคำอธิบายเพิ่มเติมในเชิงอรรถ บทที่ 5 หน้า 138.

อธิบายเหตุแห่งปัญหาและวิธีการแก้ไข อาทิเช่น ปัญหารายได้ ปัญหาการอพยพย้ายถิ่น ปัญหาไม่มีงานทำ ขณะเดียวกันปัญหาเรื่องความอบอุ่นก็มีส่วนเกี่ยวข้องไปยังปัญหาอื่น ๆ อีกตามมา เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาสุขภาพจิต และวนกลับไปสู่ประเด็นเรื่องความสุขอีกครั้งหนึ่ง

เมื่อปัญหาเกิดขึ้นมีลักษณะที่เป็นกลุ่มก้อน การแก้ไขคงไม่เหมือนกับการรื้อตัวต่อแล้วต่อเข้าไปใหม่ ระบบเศรษฐกิจระบบสังคมการเมืองมีความซับซ้อนและเกี่ยวโยงมากกว่านั้น สิ่งแรกที่พึงกระทำได้คือ อาจเริ่มต้นจากการเปลี่ยนแปลงวิถีคิดใหม่ มองสภาพปัญหาว่าอยู่ที่ระบบโครงสร้างที่เกี่ยวโยงกัน รัฐในฐานะที่เป็นผู้จัดสรรและดำเนินนโยบายสาธารณะให้เกิดประโยชน์สุขสูงสุดกับประชาชน อาจจำเป็นต้องปรับกระบวนการพัฒนาเสียใหม่ ซึ่งการให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก หรือการละทิ้งไม่ให้ความสนใจกับ GDP เลยคงไม่ใช่ทางออกที่รัฐพึงกระทำ หากแต่การเดินไปพร้อม ๆ กันโดยให้น้ำหนักถ่วงดุลเสมอกันระหว่างภาคเศรษฐกิจ และสังคมการเมืองวัฒนธรรม น่าจะเป็นทางออกในระดับเบื้องต้นนี้

ในท้ายที่สุด งานศึกษาชิ้นนี้ตั้งต้นด้วยการตั้งคำถามให้กับกระบวนการพัฒนา และเสนอพรรณนะทางความคิด ซึ่งงานชิ้นนี้ยังรอคอยการต่อยอดและขยายผลต่อ ๆ ไปในด้านบทบาทและนโยบายที่รัฐพึงกระทำภายใต้กระบวนการคนใหม่ที่将会นำไปสู่ความสุขของประชาชน

6.5. ปัญหาและข้อจำกัดที่พบจากการศึกษา

- เนื่องจากงานศึกษาครั้งนี้ไม่ระบุเกณฑ์ปัจจัยทางด้านจิตวิทยาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น พฤติกรรมพื้นฐานนิสัยของกลุ่มตัวอย่าง ดังนั้นสำหรับผลการวิเคราะห์ อาจไม่สามารถอธิบายได้ในส่วนดังกล่าว ประกอบกับขาดปัจจัยทางเศรษฐกิจหลายด้าน เช่น การว่างงาน อัตราเงินเฟ้อ ดังนั้นในการศึกษาขั้นต่อไปสมควรที่จะนำปัจจัยดังกล่าวเข้ามาร่วมวิเคราะห์ด้วย
- การวิเคราะห์ความรุนแรงของปัจจัยต่าง ๆ จำเป็นต้องหา Marginal Effect ของแต่ละปัจจัย จึงจะสามารถวิเคราะห์น้ำหนักความสำคัญของตัวแปรได้ ซึ่งในที่นี้ขอละการศึกษาในส่วนดังกล่าวไว้ เนื่องจากเครื่องมือในการวิเคราะห์ดังกล่าวมีความซับซ้อนและไม่สามารถใช้โปรแกรมในการคำนวณได้
- กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานั้นอยู่ในช่วงอายุระหว่าง 20-59 ปี ซึ่งแตกต่างไปจากการศึกษาในชั้นอื่นที่กำหนดช่วงอายุครอบคลุมวัยชราด้วย ดังนั้นในการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างอายุและระดับความสุขอาจจำเป็นต้องมีการทดสอบเมื่อมีการขยายช่วงอายุกลุ่มตัวอย่างอีกครั้ง

6.6. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาต่อไปในอนาคต

- สำหรับการวิเคราะห์ต่อไปนั้นสมควรมีการเก็บรวบรวมฐานข้อมูลในระดับประเทศ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์นโยบายที่สามารถกระทำให้เห็นผลได้
- การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อระดับความรู้สึกสุขนั้น สมควรที่จะให้ความสนใจกับปัจจัยทางด้านจิตวิทยาเพิ่มเติม พร้อมกับการให้ความสำคัญกับปัจจัยที่อยู่ในบริบทเฉพาะของประเทศไทยด้วย เพื่อที่จะสามารถวิเคราะห์และเสนอแนะนโยบายต่อไปในอนาคตได้อย่างเหมาะสม
- ในการเก็บรวบรวมข้อมูล หากสามารถแยกพื้นที่ศึกษาในส่วนของเขตเทศบาล และนอกเขตเทศบาลอาจทำให้เห็นภาพหรือสามารถเปรียบเทียบอธิบายปัจจัยที่กำหนดความรู้สึกสุขได้อย่างชัดเจนมากขึ้น อีกทั้งหากสามารถสัมภาษณ์และเก็บคำถามปลายเปิดจะทำให้ได้ข้อมูลมาวิเคราะห์ในเชิงลึกได้มากขึ้น แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นผู้วิจัยต้องประมาณระยะเวลาและงบประมาณให้เหมาะสม
- จากคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับความสุข สะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มประชาชนจำนวนไม่น้อยที่ระบุว่า ความสุขของตนเองมาจากความพอเพียง จึงเป็นที่น่าสนใจและเพิ่มเติมในแบบสำรวจให้ละเอียดมากขึ้น
- เนื่องจากมีแนวโน้มว่าสังคมไทยในอนาคตจะก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ดังนั้นการศึกษาต่อไปจึงสมควรขยายฐานประชากรในการศึกษาออกไปในช่วงวัยสูงอายุด้วย ทำให้การวิเคราะห์มีความครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กัลยา วาณิชย์บัญชา. การวิเคราะห์สถิติขั้นสูงด้วย SPSS for windows. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์, 2546.
- ก็เดียนอินเตอร์เนชั่นแนลแห่งประเทศไทย, องค์การ. พระคริสตธรรมใหม่ ฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (The New Testament: Thai and English). Bilingual Edition. กรุงเทพฯ: Four-one, 1980.
- จूरรัตน์ ชุ่มอ้อม. การศึกษาความพึงพอใจในชีวิตของวัยผู้ใหญ่ตอนต้นที่ทำงานแล้วในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาพัฒนาการ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. ประวัติศาสตร์การปฏิวัติอุตสาหกรรมเปรียบเทียบ. พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2536.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- ชาคริต ชุ่มวัฒน์. ชีวิตและสังคมชนชั้นแรงงานในอังกฤษ ในคริสต์ศตวรรษที่ 19. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภารพิมพ์, 2546.
- ชัยยิต มุลตาบา รุคนี มุซาวิ ลารี. อารยธรรมตะวันตกในสายตาของมุสลิม (Western civilization through muslim eyes). กรุงเทพฯ: อัลฮุกุม, 2535.
- ชาคส์, วูล์ฟกัง. Development : The Rise and Decline of an Ideal (ความรุ่งเรืองและเสื่อมถอยของอุดมการณ์การพัฒนา). แปลโดย นฤมล อรุโณทัยและจิรวรรณ ตั้งจิตเมธี. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. สวัสดิการสังคมในมิติกินดีอยู่ดี มีสุข มีสิทธิ. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง, 2549.
- ดุขฎี อายุวัฒน์ และคณะ. การย้ายถิ่น วิธีการยังชีพเพื่อความอยู่ดีมีสุขของครัวเรือนอีสาน, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 23 (มกราคม-มีนาคม 2549): 80-111
- เดชรัตน์ สุขกำเนิด. เศรษฐศาสตร์แห่งความสุข : มุมมองว่าด้วยความสุขของเศรษฐศาสตร์นอกกระแสหลัก. ใน กนกศักดิ์ แก้วเทพ, เศรษฐศาสตร์ธรรมภิบาล, หน้า 24-45. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์, 2550.

นวนน้อย ตรีรัตน์. เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยเรื่องความสุข. ในบทความพิเศษประกอบลงวารสารงาน
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ระหว่างวันที่ 22-27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548 โดยคณะ
เศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เนื่องน้อย บุญเนตร. จริยศาสตร์ตะวันตก : ค่าน้ำ มิลล์ ฮอปส์ รอลส์ ชาร์ท. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

ประยงค์ แสนบุราณ. ปรัชญาอินเดีย. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2547.

ปัญญา ทิพโกมุท. ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของ
ข้าราชการบำนาญ ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการบำนาญสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวง
กระทรวงศึกษาธิการ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาสังคมวิทยา ภาควิชา
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

ปานทิพย์ (ศุภนคร) ประเสริฐสุข. ปรัชญาจีน : Chinese Philosophy. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, 2523.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). ชีวิตที่สมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม
, 2537.

พุทธทาสภิกขุ. 99 ปี พุทธทาสภิกขุ ศาสนากับฟิลิปปินส์ใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 1. ชุดโลกาภิวัตน์ 29.
กรุงเทพฯ: สถาบันวิจิตรธรรม, 2548.

พุทธทาสภิกขุ. ความสุข. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2548.

ลำดวน ศรีมณี. จริยธรรมและจริยศาสตร์ตะวันออก. กรุงเทพฯ: ดวงแก้ว, 2543.

วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์. นักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบล. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: แสงดาว,
2546.

วิทย์ วิศทเวทย์. ปรัชญาทั่วไป : มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญ
ทัศน์, 2520.

ศิริมาศ รอดจันทร์. ความพึงพอใจในชีวิตของผู้ป่วยโรคเรื้อรังสถาบันราชประชาสมาสัย.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ สาขาวิชาสุขภาพจิต บัณฑิต
วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

ศิริวรรณ ลินไชย. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในสถาน
สงเคราะห์คนชรา กรมประชาสงเคราะห์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชา
พยาบาลศึกษา สาขาวิชาการบริหารการพยาบาล บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2531.

ศูนย์ฐานศึกษา. ความสุขมวลรวมประชาชาติ: มุ่งสู่กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา (Gross
National Happiness: Towards an Asian Network for New Paradigms in

- Development). แปลโดย เจษณี สุขจิรัตติกาล. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สวนเงิน
มีมา, 2547.
- ส. ศิวรักษ์. นักปรัชญาการเมืองฝรั่ง. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ศึกษิตสยาม, 2546.
- สถาบันวิจัยสังคม. การสำรวจทัศนคติต่อภาวะทางสังคมในเขตเมือง ปี พ.ศ. 2536-2538.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- สมัคร บุรราวาศ. วิชาปรัชญา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ศยาม, 2544.
- สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP). รายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย
๒๕๔๖ ฉบับภาษาไทย. กรุงเทพฯ: องค์การสหประชาชาติ, 2546.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. รายงานเชิงวิเคราะห์เรื่องรายได้และการกระจายรายได้ของครัวเรือน
ระดับจังหวัด ปี พ.ศ. 2547.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. รายงานสำรวจภาวะการทำงานของประชากรทั่วราชอาณาจักร ไตรมาสที่
3-2549.
- สุจิตรา (อ่อนค้อม) ธรรัตน์. ปรัชญาเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพ: ภาควิชาปรัชญาและ
ศาสนา คณะศึกษาศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครุฑบุรี สหวิทยาลัย
รัตนโกสินทร์, 2539.
- สุนทร ณ รังสี. ปรัชญาอินเดีย: ประวัติและลัทธิ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- สุรียา วีรวงศ์ และคณะ. วิถีชีวิตคนกรุงเทพ. โครงการวิจัยเนื่องในวโรกาสกาญจนาภิเษกสมโภช
: กรุงเทพฯในรอบ 50 ปี โดยสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- สุวัฒน์ จันทรวงศ์. ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ:
สุขภาพใจ, 2540.
- อภิชัย พันธเสน. พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์เข้ากับเศรษฐศาสตร์
สาขาต่างๆ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นต์ติ้ง, 2547.
- อภิชัย มงคล และคณะ. ความสุขและสุขภาพจิตในบริบทของสังคมไทย. วารสารสมาคม
จิตแพทย์แห่งประเทศไทย 46(กรกฎาคม-กันยายน 2544): 227-232.
- อภิชัย มงคล และคณะ. ดัชนีวัดความสุขคนไทย (Thai Happiness Indicators : THI-15).
โครงการจัดทำโปรแกรมสำเร็จรูปในการสำรวจสุขภาพจิตในพื้นที่ พ.ศ. 2545 โดย
กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข กรุงเทพฯ : กรมสุขภาพจิต, 2545.
- อภิสิทธิ์ อารังวารกูร. รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการพัฒนาศักยภาพศูนย์การศึกษาคุณธรรม
เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม. ขอนแก่น: มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อ
คุณภาพชีวิตดี, 2544.

อาจอง ชุ่มสาย ณ อยุธยา. แนวทางสู่ความสุข บทเรียนแห่งชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:
อมรินทร์, 2533.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาษาอังกฤษ

- Adams, Ian and R.W. Dyson. Fifty Major Political Thinkers. London : Routledge, 2003.
- Allmark, Peter. Health, Happiness and Health Promotion. Journal of Applied Philosophy 22 (2005) : 1-15.
- Binswanger, Mathias. Why Does Growth Fail to make us Happier? :Some Mechanisms Behind The Paradox of Happiness. The Paradox of Happiness in Economics Conference 21-23 March 2003, University of Milano-Bicocca : 1-15.
- Biswas-Diener, Robert et al. Most People are Pretty Happy, But there is cultural variation: The Inughuit, The Amish and The Maasai. Journal of Happiness Studies (2005) : 205-226.
- Blanchflower, David and Andrew Oswald. Money , Sex and Happiness: An Empirical Study. NBER working paper No.10499 (May 2004) : 1-33.
- Blanchflower, David and Andrew Oswald. Well-being overtime in Britain and The USA. Warwick Economic Research Paper 616 (2001) : 205-226.
- Bonar, James. The Economics of John Stuart Mill. Journal of Political Economy 19 (November 1911) : 717-725.
- Brickman, P., D. Coates, and R. Janoff-Bulman. Lottery Winners and Accident Victims: Is Happiness Relative?. Journal of Personality and Social Psychology XXXVII (1978) : 917-27.
- Bruni, Luigino and Luca Stanca. Income Aspiration, Television and Happiness: Evidence From World Value Survey. Kyklos 59 (2006) : 209-225.
- Broome, John. Ethics out Economics. Edinburgh : Cambridge University Press, 1999.
- Bruni, Luigino. Economics of Happiness. The Frontier Innovation on Public Administration Seminar, pp.1-14. Formez-Research and Development –New Programme, 15th November 2004
- Clark, Andrew and Andrew Oswald. Unhappiness and Unemployment. The Economic Journal 424 (May 1994) : 648-59 .
- Clark, Andrew et al. Lags and Leads in Life Satisfaction: A Test of The Baseline Hypothesis. Working Paper 14 (August 2003) : 1-31.
- Clark, Andrew, Andrew Oswald and Peter Warr. Is Job Satisfaction U-shaped in Age?. Journal of Occupational and Organizational Psychology 69 (1996) : 57-81.
- Clark, Andrew. Unemployment as a Social Norm: Psychological Evidence From Panel Data. CNRS and Delta (October 2001) : 1-35.

- Clark, Andrew. A Note on Unhappiness and Unemployment Duration. Working Paper Paris-Jourdan Sciences Economique (2006) : 1-16.
- Di Tella, Rafael and Robert MacCulloch. Partisan Social Happiness. Review of Economic Studies 72 (2005) : 367-393.
- Di Tella, Rafael et al. Preference over Inflation and unemployment : Evidence from surveys of Happiness. The American Economic Review 91 (March 2001) : 335-341.
- Di Tella, Rafael. From Inequality and Happiness: Are Europeans and Americans Different?. NBER Working Paper 8198 (April 2001) : 1-37.
- Di Tella, Rafael. The Macroeconomics of Happiness. Warwick Economic Research Paper 615 (2001b) : 1-42.
- Diener, Ed and Martin Seligman. Very Happy People. American Psychological Science 13 (2002) : 81-84.
- Diener, Ed, Jeffrey Sapyta and Eunkook Suh. Subjective Well-being is essential to Well-being. Psychological Inquiry (1998) : 33-37.
- Dinwiddy, John. Bentham. Oxford : Oxford University Press, 1989.
- Easterlin, Richard. Does Economic Growth Improve the Human Lot?, Some Empirical Evidence". in Nations and Households in Economic Growth, edited by Paul A. David and Melvin W. Reder. New York: Academic Press, 1974.
- Easterlin, Richard. Explaining Happiness. Proceeding of the National Academy of Science of the United States of America, pp. 11176-11183. September 2003.
- Easterlin, Richard. Happiness of Women and Men in Later life: Nature, Determinants and Prospects [Online]. 2007. Available from: <http://www-rcf.usc.edu/~easterl/papers/HappLate.pdf>
- Easterlin, Richard. Income and Happiness: Towards A Unified Theory. The Economic Journal 111 (July 2001) : 465-484.
- Ekman, Paul, Richard J. Davidson, and Wallace V. Friesen. The Duchenne Smile: Emotional Expression and Brain Physiology II. Journal of Personality and Social Psychology 58 (1990) : 342-353.
- Ellison, Christopher. Family Ties, Friendships ,and Subjective Well-being among Black Americans. Journal of Marriage and the Family 52 (May 1990) : 298-310..
- Felce, David and Jonathan Perry. Quality of Life: Its Definition and Measurement. Research in Development Disabilities 16 (1995) : 51-74.
- Frank, Robert H. The Frame of Reference as a public good. The Economic Journal 107 (November 1997) : 1832-1847.

- Frey, Bruno and Alois Stutzer. Does Marriage Make People Happy or Do Happy People Get Married?. Journal of Socio-Economic (October 2004) : 1-34.
- Frey, Bruno and Alois Stutzer. What can Economists Learn from Happiness Research?. Journal of Economic Literature XL (2002) : 401-35.
- Frey, Bruno and Alois Stutzer. Happiness and Economics: How the Economy and Institutions affect Well-being United States of America : Princeton University Press , 2002
- Gardner, Johnathan and Andrew Oswald. How Does Education Affect Mental Well-Being and Job Satisfaction?. In National Institute of Economic and Social Research conference 6 June 2002. University of Birmingham.
- Gardner, Jonathan and Andrew J. Oswald. Do Divorcing Couples Become Happier By Breaking up?. IZA Discussion Paper 1788 (September 2005) : 1-40.
- Gardner, Jonathan and Andrew Oswald. Does Money Buy Happiness? A Longitudinal Study Using Data on Windfalls. Warwick Economic Research Paper (March 2001) : 1-34.
- Gardner, Jonathan and Andrew Oswald. Money and Mental Wellbeing: A Longitudinal Study of Medium-Sized lottery Wins. Journal of Health Economics 26 (2007) : 49-60.
- Garlach and Stephan. A paper on Unhappiness and Unemployment in Germany. Economics Letters 52 (1996) : 325-330.
- Goldsmith, A.H. et al. The impact of Labour force history on Self-esteem and its component parts, anxiety, alienation and depression. Journal of Economic Psychology 17 (1996) : 183-220.
- Gowdy, John and Susan Mesner. The Evolution of Georgescu-Roegen's Bioeconomics. Review of Social Economy LVI (Summer 1998) : 49-60.
- Graham, Carol and Stefano Pettinato. Happiness and Hardship: Opportunity and Insecurity in New Market Economy. Washington D.C: Brooking Institutional Press, 2002.
- Graham, Carol, Andrew Eggers and Sandip Sukhtankar. Does Happiness Pay?: An Exploration based on panel data from Russia. Journal of Economic Behavior & Organization 55 (2004) : 319-342.
- Graham, Carol. The Economics of Happiness: Insight on Globalization from a novel approach. World Economics 6 (July-September 2005) : 41-56.
- Hawkin, Daniel N. and Alan Booth. Unhappily Ever After: Effects of Long term, Low Quality Marriages on Well-being. Social Forces 84 (2005) : 451-471.
- Helliwell, John F. Well-being and Social Capital: Does Suicide Pose a Puzzle?. NBER Working Paper 10896 (November 2004) : 1-51

- Helliwell, John F. Well-being, Social Capital and Public Policy: What's new?. NBER Working Paper 11807 (2005) : 1-18
- HO, Lok Sang . Happiness and Public Policy. Working Paper Economics Department & Centre for Public Policy Studies, Lingnan University (2001) : 1-18
- Hunt, E.K. Economic Scholasticism and Capitalist Ideology. In E.K. Hunt and J. Stuartz , A Critique of Economic Theory, 186-193. Bultimore,1986.
- Jordan, Charles. On Daniel Bernoulli's "Moral Expectation" on a New Conception of Expectation. The American Mathematical Monthly (1924)
- HO, Lok Sang . Happiness and Public Policy. Working Paper Economics Department & Centre for Public Policy Studies, Lingnan University (2001) : 1-18
- Kahneman, Daniel, Peter P. Wakker and Rakesh Sarin. Back to Bentham? Explorations of Experienced Utility. The Quarterly Journal of Economics, 112 (May 1997): 375-405.
- Kahneman, Daniel. A Psychological Perspective on Economics. Paper and Proceeding of The One Hundred Fifteenth Annual Meeting of The American Economic Association, Washington, January 3-5 2003.
- Kahneman, Daniel. Experienced Utility and Objective Happiness: A Moment-based Approach in Kahneman, D and Tversky Amos,eds. Choices, Values and Frames. Cambridge University Press, 2000.
- Kahneman, Daniel. Maps of Bounded Rationality: Psychology for Behavioral Economics. The American Economic Review, 93 (December 2003): 1449-1475.
- Kahneman, Daniel. New Challenges to the Rationality Assumptions. in Kahneman, D and Tversky Amos,eds. Choices, Values and Frames. Cambridge University Press, 2000.
- Kenny, Charles. Does Growth Cause Happiness, or Does Happiness Cause Growth?. Kyklos, 52 (1999): 3-26.
- Landreth, Harry and David C. Colander. History of Economic Thought. 3rd edition. Boston: Houghton Mifflin Company, 1994.
- Layard, Richard. Happiness: Lessons from a new Science. 1st edition. New York: Penguin, 2005.
- Layard, Richard. Happiness and Public Policy: A Challenge to the Profession. The Economic Journal 116 (March 2006): 24-33.
- Layard, Richard. Human Satisfactions and Public Policy. The Economic Journal 90 (December 1980): 737-750.
- Lucas, Robert E, Andrew Oswald,Yannis Georgellis and Ed Diener. Reexamining Adaptation and The Set Point Model of Happiness: Reaction to change in

- Marital Status. Journal of Personality and Social Psychology 84 (2003): 527-39.
- Maneschi, Andrea and Stefano Zamagni. Nicholas Georgescu-Roegen, 1906-1994, The Economic Journal 107 (1997): 669-670.
- Maneschi, Andrea. Nicholas Georgescu-Roegen and The Filiation of Economic Ideas. Working Paper No. 00-W18 (2000)
- McGill, V.J. The Idea of Happiness: Concepts in Western Thought Series. Institute For Philosophical Research: Frederick A. Praeger, 1968.
- Mill, J.S and Jeremy Bentham. Utilitarianism and Other Esseys, Edited by Alan Ryan, 1st published. England: Penguin Books, 1987.
- Mill, John Stuart. Utilitarianism, in Ethical Theories: A Book of Readings, ed., A.I. Melden, ed. New Jersey : Prentice Hall, Inc, 1967.
- Morawetz, David. From Income and Distribution and Self-Rated Happiness :Some Empirical Evidence. The Economic Journal (September 1977): 511-522.
- Ng, Yew Kwang. The East-Asian Happiness Gap: Speculating on Causes and Implications, Pacific Economic Review 7 (2002): 51-63.
- Ng, Yew-Kwang. A Case for Happiness, Cardinalism and Interpersonal Comparability. The Economic Journal, 107 (November 1997): 1848-58.
- Nitnitiphrut, Kanokporn. Happiness Concept and How Thai People Perceived :Pilot study based on the Survey of Bangkokian. Thesis Submitted for Master of Economics : Thammasart University (May 2007)
- O.Simon, Margret Katherine. Meaning, Coping and Life Satisfaction Among Individuals With Neurofibromatosis Type-1. Thesis Submitted for The Degree of Master of Arts in Faculty of Graduate Studies Graduate Conselling Psychology Program
- Oswald, Andrew and Nattavudh Powdthavee. Obesity, Unhappiness and the Challenge of Affluence: Theory and Evidence. Forthcoming in Economic Journal (2007a): 1-21.
- Parekh, Bhikhu. Jeremy Bentham : Critical assessment Volume 1: Life, Influence, and Perspectives on his thought. London: New York, 1993.
- Phillips, Derek.L, Thomas S. Langner and Stanley T. Michael. Life Stress and Mental Health. New York: Free Press, 1963.
- Powdthavee, Nattavudh. Putting a Price Tag on Friends ,Relatives and Neighbour: Using Surveys of Life Satisfaction to Value Social Relationship. Forthcoming in the Journal of Socio-Economics (April 2007): 1-41.
- Powdthavee, Nattavudh. Happiness and Standard of Living: The case of South Africa. in Handbook on Economics of Happiness,(2006): 447-486.

- Royo, Monica Guillen and Jackeline Velazco. Exploring the relationship between happiness, objective and subjective well-being: Evidence from rural Thailand. ESRC Research Group on Well-being in Developing Countries, Great Britain: University of Bath, 2005.
- Sau, John Ralston. A New Measure of Well-being from a happy little kingdom. The New York Times, October 4th 2005.
- Schneewind, J.B. Moral Philosophy From Montaigne to Kant, London : Cambridge University Press, 2003.
- Scitovsky, Tibor. The Joyless Economy. An Inquiry into Human Satisfaction and Consumer Dissatisfaction. London: Oxford Univeristy Press,1976.
- Tatarkiewicz, Wladyslaw. Analysis of Happiness, Melbourne International Philosophy Series, Vol 3. Poland: PWN-Polish Scientific Publisher, 1976.
- The New Economics Foundation. The unhappiness Planet Index : An Index of Human Well-being and Environmental Impact[Online].2006 Available from: <http://www.happyplanetindex.org/introduction.htm>
- Thomas, Veroniga G. Determinants of Global Life Happiness and Marital Happiness in Dual-Career Black Couples. Family Relation, 39,(1990), pp. 174-78.
- Thomas, William. Mill. Oxford: Oxford University Press, 1985.
- Veenhoven, Ruut. Is Happiness Relative?. J.P. Fargas & J.M. Innes (eds.), Recent advances in social psychology: an inter-national perspective. pp. 235-247.Elsevier Science, 1989, Amsterdam.
- Winkelmann, and Winkelmann. Why are the unemployed so unhappy? Evidence from panel data. Economica, 65 (February 1998):. 1-15.
- World Values Survey. World Values Survey Questionnaire, Institute for Social Research, The University of Michigan (2000)

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.

แบบสำรวจทัศนคติความสุขของประชาชนผู้อาศัยในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

9. ปกติแล้วท่านได้พูดคุยหรือโทรศัพท์คุยกับครอบครัวบ่อยเพียงใด

- ทุกวัน เกือบทุกวัน อาทิตย์ละครั้ง นาน ๆ ครั้ง

10. ถ้าพูดถึงรายได้ กับเวลาให้ครอบครัวแล้ว ท่านคิดว่าครอบครัวท่านเป็นอย่างไร *

- รายได้ไม่ค่อยพอกับรายจ่าย ทำงานหนัก ทำให้ไม่มีเวลาให้ครอบครัวเท่าไร
 รายได้มีพอกับรายจ่าย แต่อยากให้ครอบครัวมีเวลาให้กันมากกว่านี้
 รายได้ไม่ค่อยพอกับรายจ่ายเลย แต่ทุกคนก็รัก และช่วยเหลือกันเสมอ
 รายได้พอบ้าง ไม่พอบ้าง แต่ครอบครัวก็มีเวลาให้กัน
 รายได้ค่อนข้างดี ใช้จ่ายได้เต็มที่อย่างที่ต้องการทำ และทุกคนพร้อมให้เวลาแก่กันเสมอ

11. ท่านคิดว่าครอบครัวของท่านเป็นอย่างไร *

- มีความสุขดี แม้ว่าแต่ละคนจะไม่ค่อยอยู่บ้านกันเท่าไร
 มีความสุขดี แม้ว่าอยู่บ้านอาจจะทะเลาะกันนิด ๆ หน่อย ๆ บ้างก็ตาม

12. ปกติแล้ว ท่านไม่ค่อยจะรู้ปัญหาหรือเรื่องไม่สบายใจของคนในบ้านใช่หรือไม่ *

- ใช่ ปกติแล้วฉันไม่รู้ ไม่ใช่ เพราะส่วนใหญ่ฉันรู้
 ใช่ ส่วนใหญ่ฉันไม่ค่อยรู้ ไม่ใช่ เพราะปกติฉันรู้เสมอ

13. ท่านคิดว่าผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยเป็นอย่างไร

- 1) ท่านคิดว่า ผู้คนส่วนใหญ่เชื่อใจได้ 2) ท่านคิดว่า จำเป็นต้องระวังให้มาก

การทำงานและการเงินของท่านและครอบครัว

14. ในปัจจุบัน ท่านทำงานหรือไม่

- ไม่ได้ทำงาน เนื่องจากเหตุผลคือ (เลือกเหตุผล 1 ข้อเท่านั้น)
 เกษียณอายุ สัมครใจว่างงาน
 เป็นแม่บ้าน อื่น ๆ.....
 นักเรียน นักศึกษา
- ทำงานแล้ว โดยงานที่ทำมีลักษณะเป็น (เลือก 1 ข้อ เท่านั้น)
 1. ทำงานประจำ (วันละ 8 ชั่วโมง หรือมากกว่า) มีรายได้ต่อเดือน..... บาท
 2. ทำงาน Part time (วันละ 4-5 ชั่วโมงต่อสัปดาห์) มีรายได้ต่อเดือน บาท
 3. เป็นเจ้าของกิจการเอง โดยมีรายได้ต่อเดือน ประมาณ บาท

15. หากท่านทำงานแล้ว หน่วยงาน บริษัท/ห้างร้าน ที่ท่านทำงานนั้นทำงานเกี่ยวกับอะไร

- เกษตรกรรม ป่าไม้ ค้าขายสินค้า สุขภาพ สังคมสงเคราะห์
 การประมง โรงแรมและร้านอาหาร บริการชุมชน สังคม
 เหมืองแร่ เหมืองหิน การขนส่งคมนาคม ลูกจ้างในครัวเรือน
 ผลิตสินค้า การเงิน ธนาการ การประกัน องค์กรต่างประเทศ
 การไฟฟ้า การประปา อสังหาริมทรัพย์ อื่น ๆระบุ
 ก๊าซ รับราชการ ทหาร ตำรวจ
 การก่อสร้าง การศึกษา ครู อาจารย์

25. ในบรรดาปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในบ้านเราตอนนี้ ท่านคิดว่าอะไรคือปัญหาที่จำเป็นต้องรีบแก้ไขเป็นอันดับแรก (เลือกเพียง 1 ข้อ)

- 1) ปัญหาความยากจนและขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นของประชาชน
- 2) ปัญหาการแบ่งแยกเลือกปฏิบัติระหว่างชายหญิง
- 3) ปัญหาสุขอนามัยไม่ดีและภาวะโรคติดต่อ
- 4) ปัญหาด้านการศึกษาที่ไม่เพียงพอ
- 5) ปัญหาสิ่งแวดล้อม และมลภาวะทางสิ่งแวดล้อม
- 6) ปัญหาเรื่องคอร์รัปชันและความไม่โปร่งใสของฝ่ายบริหาร
- 7) อื่นๆ.....

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความเชื่อและความคิด

26. สำหรับตัวท่านแล้ว ท่านนับถือศาสนาใด

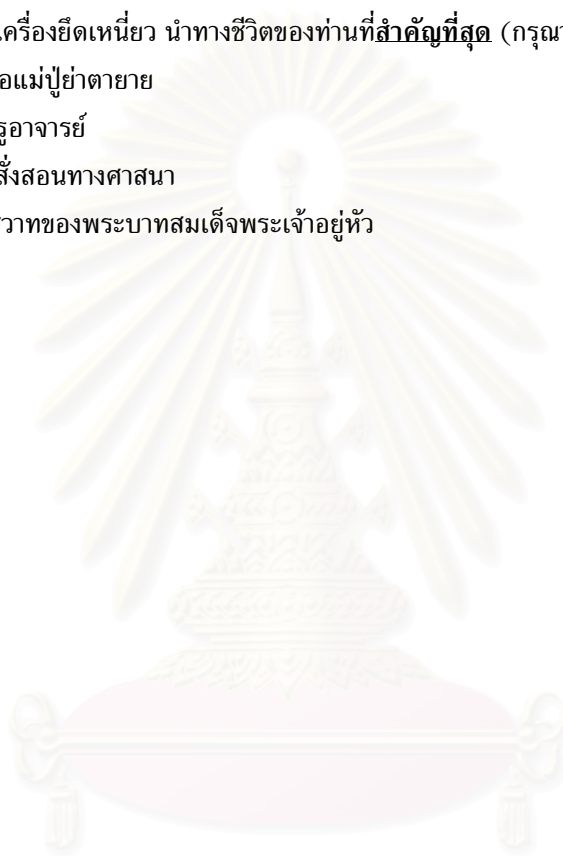
- 1) พุทธ 2) คริสต์ 3) อิสลาม 4) พราหมณ์ฮินดู

27. นอกเหนือจากงานมงคล งานศพแล้ว ท่านเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาอย่างน้อยเพียงใด

- 1) มากกว่าอาทิตย์ละครั้ง 4) เฉพาะวันสำคัญทางศาสนา
 2) อาทิตย์ละครั้ง 5) ปีละครั้ง
 3) เดือนละครั้ง 6) ไม่เคย

28. ท่านมีสิ่งใดเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว นำทางชีวิตของท่านที่สำคัญที่สุด (กรุณาเลือกเพียง 1 ข้อ)*

- คำสอนของพ่อแม่ปู่ย่าตายาย
 คำสอนของครูอาจารย์
 หลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนา
 พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

29. กรุณาบอกว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีผลต่อความสุขของท่าน มากน้อยเพียงไร (กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับความสำคัญที่มีต่อความสุข)*

ประเด็น	มีผลต่อความสุข				
	มากที่สุด	ค่อนข้างมาก	ปานกลาง	ไม่มาก	ไม่มีผลเลย
1) ความอบอุ่นของครอบครัว					
2) ความร่ำรวยมั่งคั่ง					
3) สุขภาพแข็งแรง					
4) สุขภาพจิตที่ดี					
5) หน้าที่การงานมั่นคง					
6) มิตรสหายที่รู้จัก					
7) เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น					
8) ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน					
9) ความสงบทางใจ จากหลักธรรมทางศาสนา					
10) เศรษฐกิจเจริญเติบโต					
11) ความโปร่งใสของรัฐบาล					
12) ระบบการปกครองประชาธิปไตย					
13) สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่ดี					
14) ความศรัทธาในสถาบันกษัตริย์					

30. ในท้ายที่สุดนี้ ท่านคิดว่า “ความสุข” ในชีวิตของท่าน คืออะไร *

.....

 ขอขอบพระคุณที่เสียสละเวลาในการแสดงความคิดเห็นที่มีค่าของท่าน
 หลักสูตรเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข.

ข้อมูลสถิติพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข. ข้อมูลสถิติพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง

ตารางที่ 1. ข้อมูลสถิติพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลสถิติพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง

		อายุ	จำนวนสมาชิก ในครอบครัว	รายได้ต่อ เดือน
จำนวน	Valid	940	940	940
	Missing	0	0	0
ค่าเฉลี่ย		39.8266	5.5766	15474
ฐานนิยม		39.0000	5.0000	10000
ค่าต่ำสุด		23.00	1.00	.00
ค่าสูงสุด		60.00	27.00	300000

ค่าเฉลี่ยอายุกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระดับความสุข

age

ระดับ	อายุเฉลี่ย	จำนวน	Std. Deviation
.00	45.1250	16	11.99375
1.00	39.5848	171	7.78291
2.00	39.6853	572	8.32435
3.00	40.0331	181	8.39438
Total	39.8266	940	8.33183

ตารางที่ 2. จำนวนและร้อยละของเพศกลุ่มตัวอย่าง

	จำนวน	ร้อยละ	
เพศของกลุ่มตัวอย่าง	เพศชาย	392	41.7
	เพศหญิง	548	58.3
	รวมทั้งสิ้น	940	100.0

ตารางที่ 3. จำนวนและร้อยละของระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง

	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ได้เรียนหนังสือ	9	1.0
ประถมศึกษาตอนต้น	15	1.6
ประถมศึกษาตอนปลาย	232	24.7
มัธยมศึกษาตอนต้น	157	16.7
มัธยมศึกษาตอนปลาย	166	17.7
อนุปริญญา หรือเทียบเท่า	139	14.8
ปริญญาตรี	192	20.4
สูงกว่าปริญญาตรี	30	3.2
รวมทั้งสิ้น	940	100.0

ตารางที่ 4. จำนวนและร้อยละของสถานภาพสมรสของกลุ่มตัวอย่าง

	จำนวน	ร้อยละ
สมรส	723	76.9
หย่าร้าง	45	4.8
แยกกันอยู่	30	3.2
หม้าย	25	2.7
อยู่ด้วยกัน	117	12.4
รวมทั้งสิ้น	940	100.0

ตารางที่ 5. จำนวนและร้อยละของระดับสุขภาพของกลุ่มตัวอย่าง

	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ดีเลย	12	1.3
พอใช้	167	17.8
ดี	682	72.6
ดีมาก	79	8.4
รวมทั้งสิ้น	940	100.0

ตารางที่ 6. จำนวนและร้อยละของระดับความรู้สึกสุขของกลุ่มตัวอย่าง

		จำนวน	ร้อยละ
ระดับความรู้สึกสุข	ไม่มีความสุขเลย	16	1.7
	ไม่ค่อยมีความสุข	171	18.2
	ค่อนข้างมีความสุข	572	60.9
	มีความสุขมาก	181	19.3
	รวมทั้งสิ้น	940	100.0

ตารางที่ 7. จำนวนและร้อยละของประเภทของครอบครัวของกลุ่มตัวอย่าง

		จำนวน	ร้อยละ
ประเภทของครอบครัว	ครอบครัวเดี่ยว	712	75.7
	ครอบครัวขยาย	228	24.3
	รวมทั้งสิ้น	940	100.0

ตารางที่ 8. จำนวนและร้อยละของความพร้อมหน้าพร้อมตาสมาชิกครอบครัวกลุ่มตัวอย่าง

		จำนวน	ร้อยละ
ความพร้อมหน้าพร้อมตา ของสมาชิกในครอบครัว	อยู่ไกลบ้านจึงไม่ได้อยู่พร้อมหน้ากัน	22	2.3
	ไม่บ่อยนักที่จะพบหน้ากัน	40	4.3
	แน่นอนที่สุด เฉพาะวันเสาร์อาทิตย์	148	15.7
	เกือบทุกเย็นในสัปดาห์	46	4.9
	เฉพาะช่วงเย็นของทุกวัน	215	22.9
	ช่วงเช้าและเย็นของทุกวัน	468	49.8
	ไม่ระบุ	1	.1
	Total	940	100.0

ตารางที่ 9. จำนวนและร้อยละของระดับการพูดคุยของสมาชิกในครอบครัวกลุ่มตัวอย่าง

		จำนวน	ร้อยละ
การพูดคุยของสมาชิกในครอบครัว	นาน ๆ ครั้ง	199	21.2
	อาทิตย์ละครั้ง	53	5.6
	เกือบทุกวัน	297	31.6
	ทุกวัน	377	40.1
	ไม่ระบุ	14	1.5
	รวมทั้งสิ้น	940	100.0

ตารางที่ 10. จำนวนและร้อยละกลุ่มความเห็นเกี่ยวกับรายได้และความอบอุ่นในครอบครัว

	จำนวน	ร้อยละ
รายได้กับความอบอุ่น		
1. รายได้ไม่ค่อยพอ ทำงานหนัก ทำให้ไม่มีเวลาให้ครอบครัว	98	10.4
2. รายได้มีพอกับรายจ่าย แต่อยากให้ครอบครัวมีเวลาให้กันมากกว่านี้	230	24.5
3. รายได้ไม่ค่อยพอกับรายจ่าย แต่ทุกคนก็รักและช่วยเหลือกันเสมอ	164	17.4
4. รายได้พอบ้าง ไม่พอบ้าง แต่ครอบครัวก็มีเวลาให้กัน	300	31.9
5. รายได้ค่อนข้างดี ใช้จ่ายได้เต็มที่ และทุกคนพร้อมให้เวลาแก่กันเสมอ	138	14.7
ไม่ระบุความเห็น	10	1.1
รวมทั้งสิ้น	940	100.0

ตารางที่ 11. จำนวนและร้อยละของระดับการร่วมรับรู้ปัญหาของสมาชิกในครอบครัว

	จำนวน	ร้อยละ
การรับรู้ปัญหาของสมาชิกในครอบครัว		
ปกติแล้วไม่รู้	44	4.7
ส่วนใหญ่ไม่ค่อยรู้	181	19.3
ส่วนใหญ่รู้	423	45.0
รับรู้เสมอ	278	29.6
ไม่ระบุความเห็น	14	1.5
รวมทั้งสิ้น	940	100.0

ตารางที่ 12. จำนวนและร้อยละของการไว้วางใจที่มีต่อสังคมไทยของกลุ่มตัวอย่าง

	Frequency	Percent
การไว้วางใจต่อสังคมไทย		
ผู้คนส่วนใหญ่เชื่อใจได้	119	12.7
จำเป็นต้องระวังให้มาก	712	75.7
ไม่ระบุความเห็น	109	11.6
รวมทั้งสิ้น	940	100.0

ตารางที่ 13. จำนวนและร้อยละของสถานภาพการจ้างงานของกลุ่มตัวอย่าง

	จำนวน	ร้อยละ
สถานภาพการจ้างงาน		
ว่างงาน	170	18.1
มีงานทำ	770	81.9
รวมทั้งสิ้น	940	100.0

ตารางที่ 14. จำนวนและร้อยละของประเภทการจ้างงานและเหตุของการว่างงาน

	จำนวน	ร้อยละ
ประเภทการจ้างงานและการว่างงาน		
ว่างงาน เนื่องจาก ไม่ระบุ	2	.2
ว่างงาน เนื่องจาก เกษียณอายุ	15	1.6
ว่างงาน เนื่องจาก เป็นแม่บ้าน	136	14.5
ว่างงาน เนื่องจาก เป็นนักเรียน นักศึกษา	1	.1
ว่างงาน เนื่องจาก สัมครใจว่างงาน	3	.3
ว่างงาน เนื่องจาก เหตุผลอื่น ๆ นอกเหนือจากข้างต้น	10	1.1
มีงานทำ เป็นงานประจำ	550	58.5
มีงานทำ เป็นงาน part time	30	3.2
มีงานทำ เป็นเจ้าของกิจการเอง	193	20.5
รวมทั้งสิ้น	940	100.0

ตารางที่ 15. จำนวนและร้อยละของระดับรายได้ครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่าง

	จำนวน	ร้อยละ
ระดับรายได้ครัวเรือน		
น้อยกว่า 4,500 บาทต่อเดือน	19	2.0
4,501-7,500 บาทต่อเดือน	99	10.5
7,501-10,500 บาทต่อเดือน	118	12.6
10,501-13,500 บาทต่อเดือน	90	9.6
13,501-16,500 บาทต่อเดือน	115	12.2
16,501-22,500 บาทต่อเดือน	97	10.3
22,501-30,000 บาทต่อเดือน	138	14.7
30,001-60,000 บาทต่อเดือน	162	17.2
60,001-90,000 บาทต่อเดือน	55	5.9
มากกว่า 90,000 บาทขึ้นไป	42	4.5
ไม่ระบุ	5	.5
รวมทั้งสิ้น	940	100.0

ตารางที่ 16. จำนวนและร้อยละของพฤติกรรมการออมของกลุ่มตัวอย่าง

	จำนวน	ร้อยละ
พฤติกรรมการออม ของกลุ่มตัวอย่าง		
1. ไม่สามารถเก็บออมได้ ดึงเงินเก็บมาใช้ และจำเป็นต้องก่อนนี้	147	15.6
2. ไม่สามารถเก็บออมได้ ต้องดึงเงินเก็บมาใช้บางส่วน	96	10.2
3. พอมีพอใช้ ไม่เหลือเก็บออม	359	38.2
4. เก็บออมเงินได้บ้าง	335	35.6
ไม่ระบุ	3	.3
รวมทั้งสิ้น	940	100.0

ตารางที่ 17. จำนวนและร้อยละความพึงพอใจที่มีต่อระบบการเมืองการปกครองในปัจจุบัน

	จำนวน	ร้อยละ
ความพึงพอใจต่อระบบการเมือง การปกครองในปัจจุบัน		
ไม่พอใจเลย	45	4.8
ไม่ค่อยพอใจ	306	32.6
ค่อนข้างพอใจ	496	52.8
พอใจมาก	72	7.7
ไม่ระบุความเห็น	21	2.2
รวมทั้งสิ้น	940	100.0

ตารางที่ 18. จำนวนและร้อยละระดับการติดตามข่าวสารทางการเมืองในปัจจุบัน

	จำนวน	ร้อยละ
การติดตามข่าวสาร ทางการเมือง		
ไม่สนใจเลย	8	.9
ไม่ค่อยสนใจ	58	6.2
สนใจบางครั้ง	619	65.9
สนใจมาก	253	26.9
ไม่ระบุความเห็น	2	.2
รวมทั้งสิ้น	940	100.0

ตารางที่ 19. จำนวนและร้อยละของความคาดหวังที่มีต่อประเทศไทยในอนาคตข้างหน้า

	จำนวน	ร้อยละ
การคาดหวังที่มีต่อประเทศไทยในอนาคต		
1. ประเทศไทยมีระดับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูง	204	21.7
2. ประเทศไทยมีความมั่นคงและป้องกันภัยทั้งจากภายนอกประเทศ	129	13.7
3. ประชาชนสำนึกในหน้าที่ของตนและให้ความสำคัญกับชุมชนสังคมมากขึ้น	506	53.8
4. การพยายามที่จะทำให้สิ่งแวดล้อมในเมืองและนอกเมืองงดงามขึ้น	91	9.7
ไม่ระบุความเห็น	10	1.1
รวมทั้งสิ้น	940	100.0

ตารางที่ 20. จำนวนและร้อยละของสิ่งที่สำคัญที่สุดในทรรศนะของกลุ่มตัวอย่าง

	จำนวน	ร้อยละ
สิ่งที่สำคัญที่สุด		
1. เศรษฐกิจประเทศที่มั่นคง	264	28.1
2. สังคมที่มีความเมตตากรุณา	333	35.4
3. สังคมที่เน้นความสำคัญของความคิดมากกว่าเงินทอง	124	13.2
4. การต่อต้านอาชญากรรมและการก่อการร้าย	210	22.3
ไม่ระบุความเห็น	9	1.0
รวมทั้งสิ้น	940	100.0

ตารางที่ 21. จำนวนและร้อยละของความสำคัญโดยเปรียบเทียบระหว่างเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

	จำนวน	ร้อยละ
สิ่งแวดล้อมกับเศรษฐกิจ		
1. ควรให้ความสำคัญกับเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นอันดับแรก แม้ว่ามันอาจจะทำให้เศรษฐกิจเติบโตได้ช้าบ้าง และอาจมีคนตกงานบ้างก็ตาม	423	45.0
2. การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการมีงานทำควรทำเป็นอันดับแรก แม้ว่าสิ่งแวดล้อมจะมีปัญหาบ้างก็ตาม	494	52.6
ไม่ระบุความเห็น	23	2.4
รวมทั้งสิ้น	940	100.0

ตารางที่ 22. จำนวนและร้อยละของปัญหาเร่งด่วนที่ต้องการให้แก้ไขเป็นอันดับแรก

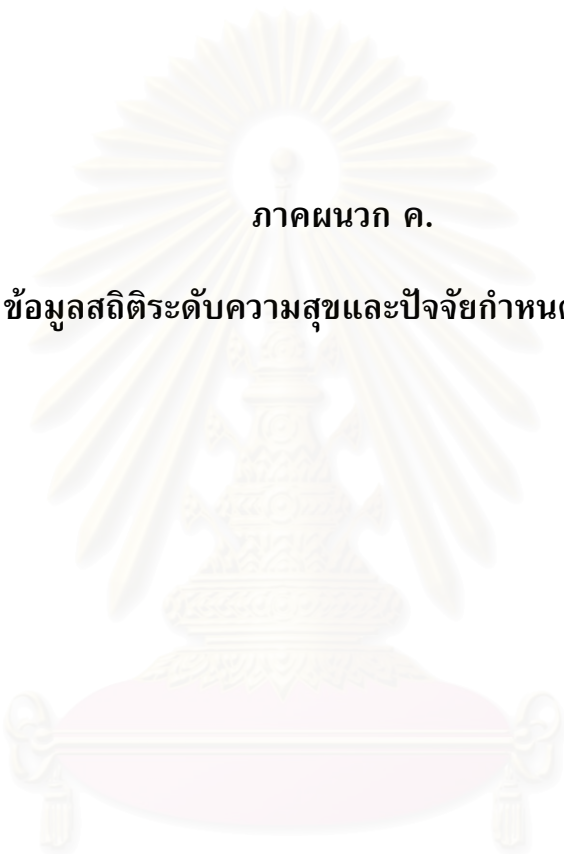
	จำนวน	ร้อยละ
ปัญหาที่ต้องการให้แก้ไข อันดับแรก		
1. ปัญหาความยากจน และขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน	398	42.3
2. ปัญหาการแบ่งแยกเลือกปฏิบัติระหว่างชายหญิง	5	.5
3. ปัญหาสุขอนามัยไม่ดีและภาวะโรคติดต่อ	28	3.0
4. ปัญหาด้านการศึกษาที่ไม่เพียงพอ	70	7.4
5. ปัญหาสิ่งแวดล้อมและมลภาวะทางสิ่งแวดล้อม	62	6.6
6. ปัญหาเรื่องคอร์รัปชัน และความไม่โปร่งใสของฝ่ายบริหาร	301	32.0
7. ปัญหาอื่นๆ ...	62	6.6
ไม่ระบุความเห็น	14	1.5
รวมทั้งสิ้น	940	100.0

ตารางที่ 23. จำนวนและร้อยละของการนับถือศาสนาของกลุ่มตัวอย่าง

	จำนวน	ร้อยละ
ศาสนา พุทธ	818	87.0
คริสต์	20	2.1
มุสลิม	100	10.6
ไม่ระบุ	2	.2
รวมทั้งสิ้น	940	100.0

ตารางที่ 24. จำนวนและร้อยละของความถี่ในการปฏิบัติศาสนกิจของกลุ่มตัวอย่าง

	จำนวน	ร้อยละ
ความถี่ในการปฏิบัติศาสนกิจ		
ไม่เคย	36	3.8
ปีละครั้ง	42	4.5
เฉพาะวันสำคัญ	540	57.4
เดือนละครั้ง	106	11.3
อาทิตย์ละครั้ง	115	12.2
มากกว่าอาทิตย์ละครั้ง	88	9.4
ไม่ระบุ	13	1.4
รวมทั้งสิ้น	940	100.0

ภาคผนวก ค.

ข้อมูลสถิติระดับความสุขและปัจจัยกำหนดพื้นฐาน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค. ข้อมูลสถิติระดับความสุขและปัจจัยกำหนดพื้นฐาน

ตารางที่ 1. ข้อมูลระดับความสุขจำแนกตามเพศของกลุ่มตัวอย่าง

	ระดับความรู้สึกสุข				รวมทั้งสิ้น	
	ไม่มีความสุขเลย	ไม่ค่อยมีความสุข	ค่อนข้างมีความสุข	มีความสุขมาก		
เพศชาย	จำนวน	8	78	230	76	392
	ร้อยละของเพศ	2.0%	19.9%	58.7%	19.4%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.9%	8.3%	24.5%	8.1%	41.7%
เพศหญิง	จำนวน	8	93	342	105	548
	ร้อยละของเพศ	1.5%	17.0%	62.4%	19.2%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.9%	9.9%	36.4%	11.2%	58.3%
รวมทั้งสิ้น	จำนวน	16	171	572	181	940
	ร้อยละของเพศ	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100.0%

ตารางที่ 2. ข้อมูลระดับความสุขจำแนกตามระดับสุขภาพของกลุ่มตัวอย่าง

	ระดับความสุข				รวมทั้งสิ้น	
	ไม่มีความสุขเลย	ไม่ค่อยมีความสุข	ค่อนข้างมีความสุข	มีความสุขมาก		
ระดับสุขภาพไม่ดีเลย	จำนวน	3	4	4	1	12
	ร้อยละของระดับสุขภาพ	25.0%	33.3%	33.3%	8.3%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.3%	.4%	.4%	.1%	1.3%
ปานกลาง	จำนวน	6	60	83	18	167
	ร้อยละของระดับสุขภาพ	3.6%	35.9%	49.7%	10.8%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.6%	6.4%	8.8%	1.9%	17.8%
ดี	จำนวน	6	102	439	135	682
	ร้อยละของระดับสุขภาพ	.9%	15.0%	64.4%	19.8%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.6%	10.9%	46.7%	14.4%	72.6%
ดีมาก	จำนวน	1	5	46	27	79
	ร้อยละของระดับสุขภาพ	1.3%	6.3%	58.2%	34.2%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.1%	.5%	4.9%	2.9%	8.4%
รวมทั้งสิ้น	จำนวน	16	171	572	181	940
	ร้อยละของระดับสุขภาพ	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100.0%

ตารางที่ 3. ข้อมูลระดับความพึงพอใจแยกตามระดับการศึกษาสูงสุดของกลุ่มตัวอย่าง

			ระดับความพึงพอใจ				รวมทั้งสิ้น
			ไม่มีความ สุขเลย	ไม่ค่อยมี ความสุข	ค่อนข้างมี ความสุข	มีความสุข มาก	
ระดับการศึกษา สูงสุดที่จบ	ไม่ได้เรียนหนังสือ	จำนวน	0	3	6	0	9
		ร้อยละของระดับการศึกษา	.0%	33.3%	66.7%	.0%	100%
		ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.0%	.3%	.6%	.0%	1.0%
ประถมศึกษาตอนต้น	จำนวน	จำนวน	0	4	9	2	15
		ร้อยละของระดับการศึกษา	.0%	26.7%	60.0%	13.3%	100%
		ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.0%	.4%	1.0%	.2%	1.6%
ประถมศึกษาตอนปลาย	จำนวน	จำนวน	8	43	137	44	232
		ร้อยละของระดับการศึกษา	3.4%	18.5%	59.1%	19.0%	100%
		ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.9%	4.6%	14.6%	4.7%	24.7%
มัธยมศึกษาตอนต้น	จำนวน	จำนวน	1	38	93	25	157
		ร้อยละของระดับการศึกษา	.6%	24.2%	59.2%	15.9%	100%
		ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.1%	4.0%	9.9%	2.7%	16.7%
มัธยมศึกษาตอนปลาย	จำนวน	จำนวน	3	20	103	40	166
		ร้อยละของระดับการศึกษา	1.8%	12.0%	62.0%	24.1%	100%
		ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.3%	2.1%	11.0%	4.3%	17.7%
อนุปริญญา และเทียบเท่า	จำนวน	จำนวน	2	23	89	25	139
		ร้อยละของระดับการศึกษา	1.4%	16.5%	64.0%	18.0%	100%
		ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.2%	2.4%	9.5%	2.7%	14.8%
ปริญญาตรี	จำนวน	จำนวน	2	36	116	38	192
		ร้อยละของระดับการศึกษา	1.0%	18.8%	60.4%	19.8%	100%
		ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.2%	3.8%	12.3%	4.0%	20.4%
สูงกว่าปริญญาตรี	จำนวน	จำนวน	0	4	19	7	30
		ร้อยละของระดับการศึกษา	.0%	13.3%	63.3%	23.3%	100%
		ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.0%	.4%	2.0%	.7%	3.2%
รวมทั้งสิ้น	จำนวน	จำนวน	16	171	572	181	940
		ร้อยละของระดับการศึกษา	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100%
		ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100%

ตารางที่ 4. ข้อมูลระดับความรู้สึกสุขจำแนกตามประเภทของครอบครัวกลุ่มตัวอย่าง

			ระดับความรู้สึกสุข				รวมทั้งสิ้น
			ไม่มีความสุขเลย	ไม่ค่อยมีความสุข	ค่อนข้างมีความสุข	มีความสุขมาก	
ประเภทครอบครัว	ครอบครัวเดี่ยว	จำนวน	11	129	434	138	712
		ร้อยละของประเภทครอบครัว	1.5%	18.1%	61.0%	19.4%	100.0%
		ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	1.2%	13.7%	46.2%	14.7%	75.7%
	ครอบครัวขยาย	จำนวน	5	42	138	43	228
		ร้อยละของประเภทครอบครัว	2.2%	18.4%	60.5%	18.9%	100.0%
		ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.5%	4.5%	14.7%	4.6%	24.3%
รวมทั้งสิ้น		จำนวน	16	171	572	181	940
		ร้อยละของประเภทครอบครัว	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100.0%
		ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100.0%

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5. ข้อมูลระดับความรู้สึกสุขจำแนกตามระดับความพร้อมหน้าพร้อมตาของสมาชิก
กลุ่มตัวอย่าง

			ระดับความสุข				รวมทั้ง สิ้น
			ไม่มีความสุข เลย	ไม่ค่อยมี ความสุข	ค่อนข้างมี ความสุข	มีความสุข มาก	
ความพร้อมหน้า พร้อมตาสมาชิก ครอบครัว	อยู่ไกลบ้าน	จำนวน	0	5	13	4	22
	จึงไม่ได้อยู่พร้อมหน้ากัน	ร้อยละของกลุ่มความเห็น	.0%	22.7%	59.1%	18.2%	100.0%
		ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.0%	.5%	1.4%	.4%	2.3%
ไม่บ่อยนักที่จะพบหน้ากัน	จำนวน	จำนวน	3	18	15	4	40
		ร้อยละของกลุ่มความเห็น	7.5%	45.0%	37.5%	10.0%	100.0%
		ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.3%	1.9%	1.6%	.4%	4.3%
แน่นอนที่สุด คือ เสาร์อาทิตย์	จำนวน	จำนวน	4	29	83	32	148
		ร้อยละของกลุ่มความเห็น	2.7%	19.6%	56.1%	21.6%	100.0%
		ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.4%	3.1%	8.8%	3.4%	15.7%
เกือบทุกเย็นในสัปดาห์	จำนวน	จำนวน	2	5	32	7	46
		ร้อยละของกลุ่มความเห็น	4.3%	10.9%	69.6%	15.2%	100.0%
		ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.2%	.5%	3.4%	.7%	4.9%
เฉพาะช่วงเย็นของทุกวัน	จำนวน	จำนวน	4	43	137	31	215
		ร้อยละของกลุ่มความเห็น	1.9%	20.0%	63.7%	14.4%	100.0%
		ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.4%	4.6%	14.6%	3.3%	22.9%
ช่วงเช้าและเย็นของทุกวัน	จำนวน	จำนวน	3	71	291	103	468
		ร้อยละของกลุ่มความเห็น	.6%	15.2%	62.2%	22.0%	100.0%
		ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.3%	7.6%	31.0%	11.0%	49.8%
ไม่ระบุความเห็น	จำนวน	จำนวน	0	0	1	0	1
		ร้อยละของกลุ่มความเห็น	.0%	.0%	100.0%	.0%	100.0%
		ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.0%	.0%	.1%	.0%	.1%
รวมทั้งสิ้น	จำนวน	จำนวน	16	171	572	181	940
		ร้อยละของกลุ่มความเห็น	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100.0%
		ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100.0%

ตารางที่ 6. ข้อมูลระดับความรู้สึกสุขจำแนกตามความสัมพันธ์ระหว่างรายได้และความอบอุ่น
ของครอบครัวกลุ่มตัวอย่าง

รายได้และความอบอุ่นของครอบครัว		ระดับความสุข				รวมทั้ง สิ้น
		ไม่มีความสุขเลย	ไม่ค่อยมีความสุข	ค่อนข้างมีความสุข	มีความสุขมาก	
1 รายได้ไม่ค่อยพอกับรายจ่าย ทำงานหนัก ทำให้ไม่มีเวลาให้ครอบครัว	จำนวน	5	42	43	8	98
	ร้อยละของประเภท	5.1%	42.9%	43.9%	8.2%	100%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.5%	4.5%	4.6%	.9%	10.4%
2 รายได้มีพอกับรายจ่าย แต่อยากให้ครอบครัวมีเวลาให้กัน มากกว่านี้	จำนวน	2	39	148	41	230
	ร้อยละของประเภท	.9%	17.0%	64.3%	17.8%	100%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.2%	4.1%	15.7%	4.4%	24.5%
3 รายได้ไม่ค่อยพอกับรายจ่ายเลย แต่ทุกคนก็รักและช่วยเหลือกันเสมอ	จำนวน	6	38	99	21	164
	ร้อยละของประเภท	3.7%	23.2%	60.4%	12.8%	100%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.6%	4.0%	10.5%	.6%	17.4%
4 รายได้พอบ้าง ไม่พอบ้าง แต่ครอบครัวก็มีเวลาให้กัน	จำนวน	3	48	201	48	300
	ร้อยละของประเภท	1.0%	16.0%	67.0%	16.0%	100%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.3%	5.1%	21.4%	5.1%	31.9%
5 รายได้ค่อนข้างดี ใช้จ่ายได้เต็มที่อยากที่อยากทำ และทุกคนพร้อมให้เวลาแก่กันเสมอ	จำนวน	0	3	73	62	138
	ร้อยละของประเภท	.0%	2.2%	52.9%	44.9%	100%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.0%	.3%	7.8%	6.6%	14.7%
ไม่ระบุความเห็น	จำนวน	0	1	8	1	10
	ร้อยละของประเภท	.0%	10.0%	80.0%	10.0%	100%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.0%	.1%	.9%	.1%	1.1%
รวมทั้งสิ้น	จำนวน	16	171	572	181	940
	ร้อยละของประเภท	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100%

ตารางที่ 7. ข้อมูลระดับความรู้สึกสุขจำแนกความไว้วางใจที่มีต่อสังคมไทย

ความไว้วางใจที่มีต่อสังคมไทย		ระดับความสุข				รวมทั้งสิ้น
		ไม่มีความสุข เลย	ไม่ค่อยมี ความสุข	ค่อนข้างมี ความสุข	มีความสุข มาก	
ผู้คนส่วนใหญ่เชื่อใจได้	จำนวน	3	23	74	19	119
	ร้อยละของความเห็น	2.5%	19.3%	62.2%	16.0%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.3%	2.4%	7.9%	2.0%	12.7%
จำเป็นต้องระวังให้มาก	จำนวน	13	130	433	136	712
	ร้อยละของความเห็น	1.8%	18.3%	60.8%	19.1%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	1.4%	13.8%	46.1%	14.5%	75.7%
ไม่ระบุ	จำนวน	0	18	65	26	109
	ร้อยละของความเห็น	.0%	16.5%	59.6%	23.9%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.0%	1.9%	6.9%	2.8%	11.6%
รวมทั้งสิ้น	จำนวน	16	171	572	181	940
	ร้อยละของความเห็น	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100.0%

ตารางที่ 8. ข้อมูลระดับความรู้สึกสุขจำแนกตามสถานภาพการจ้างงาน

สถานภาพการจ้างงาน		ระดับความสุข				รวมทั้งสิ้น
		ไม่มีความสุข เลย	ไม่ค่อยมี ความสุข	ค่อนข้างมี ความสุข	มีความสุข มาก	
ว่างงาน	จำนวน	5	28	106	31	170
	ร้อยละของสถานภาพ	2.9%	16.5%	62.4%	18.2%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.5%	3.0%	11.3%	3.3%	18.1%
มีงานทำ	จำนวน	11	143	466	150	770
	ร้อยละของสถานภาพ	1.4%	18.6%	60.5%	19.5%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	1.2%	15.2%	49.6%	16.0%	81.9%
รวมทั้งสิ้น	จำนวน	16	171	572	181	940
	ร้อยละของสถานภาพ	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100.0%

ตารางที่ 9. ข้อมูลระดับความรู้สึกสุขจำแนกตามพฤติกรรมการออมของกลุ่มตัวอย่าง

พฤติกรรมการออมของกลุ่มตัวอย่าง		ระดับความสุข				รวมทั้งสิ้น
		ไม่มีความสุข เลย	ไม่ค่อยมี ความสุข	ค่อนข้างมี ความสุข	มีความสุข มาก	
ไม่สามารถเก็บออมเงินได้ ตั้งเงินเก็บมาใช้ และจำเป็นต้องก่อหนี้	จำนวน	10	61	63	13	147
	ร้อยละของพฤติกรรม	6.8%	41.5%	42.9%	8.8%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	1.1%	6.5%	6.7%	1.4%	15.6%
ไม่สามารถเก็บออมเงินได้ ต้องตั้งเงินเก็บมาใช้บางส่วน	จำนวน	1	17	64	14	96
	ร้อยละของพฤติกรรม	1.0%	17.7%	66.7%	14.6%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.1%	1.8%	6.8%	1.5%	10.2%
พอมีพอใช้ ไม่เหลือเก็บ	จำนวน	4	62	238	55	359
	ร้อยละของพฤติกรรม	1.1%	17.3%	66.3%	15.3%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.4%	6.6%	25.3%	5.9%	38.2%
เก็บออมเงินได้	จำนวน	1	30	205	99	335
	ร้อยละของพฤติกรรม	.3%	9.0%	61.2%	29.6%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.1%	3.2%	21.8%	10.5%	35.6%
ไม่ระบุความเห็น	จำนวน	0	1	2	0	3
	ร้อยละของพฤติกรรม	.0%	33.3%	66.7%	.0%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.0%	.1%	.2%	.0%	.3%
รวมทั้งสิ้น	จำนวน	16	171	572	181	940
	ร้อยละของพฤติกรรม	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100.0%

ตารางที่ 10. ข้อมูลระดับความรู้สึกสุขจำแนกกระดบรายได้ครัวเรือน

ระดับรายได้ครัวเรือน		ระดับความสุข				รวมทั้งสิ้น
		ไม่มีความสุข เลย	ไม่ค่อยมี ความสุข	ค่อนข้างมี ความสุข	มีความสุข มาก	
น้อยกว่า 4,500 บาทต่อเดือน	จำนวน	1	6	9	3	19
	ร้อยละของระดับรายได้ครัวเรือน	5.3%	31.6%	47.4%	15.8%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.1%	.6%	1.0%	.3%	2.0%
4,501-7,500 บาทต่อเดือน	จำนวน	7	23	50	19	99
	ร้อยละของระดับรายได้ครัวเรือน	7.1%	23.2%	50.5%	19.2%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.7%	2.4%	5.3%	2.0%	10.5%
7,501-10,500 บาทต่อเดือน	จำนวน	1	29	69	19	118
	ร้อยละของระดับรายได้ครัวเรือน	.8%	24.6%	58.5%	16.1%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.1%	3.1%	7.3%	2.0%	12.6%
10,501-13,500 บาทต่อเดือน	จำนวน	4	18	56	12	90
	ร้อยละของระดับรายได้ครัวเรือน	4.4%	20.0%	62.2%	13.3%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.4%	1.9%	6.0%	1.3%	9.6%
13,501-16,500 บาทต่อเดือน	จำนวน	1	24	74	16	115
	ร้อยละของระดับรายได้ครัวเรือน	.9%	20.9%	64.3%	13.9%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.1%	2.6%	7.9%	1.7%	12.2%
16,501-22,500 บาทต่อเดือน	จำนวน	1	20	57	19	97
	ร้อยละของระดับรายได้ครัวเรือน	1.0%	20.6%	58.8%	19.6%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.1%	2.1%	6.1%	2.0%	10.3%
22,501-30,000 บาทต่อเดือน	จำนวน	0	18	95	25	138
	ร้อยละของระดับรายได้ครัวเรือน	.0%	13.0%	68.8%	18.1%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.0%	1.9%	10.1%	2.7%	14.7%
30,001-60,000 บาทต่อเดือน	จำนวน	1	24	98	39	162
	ร้อยละของระดับรายได้ครัวเรือน	.6%	14.8%	60.5%	24.1%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.1%	2.6%	10.4%	4.1%	17.2%
60,001-90,000 บาทต่อเดือน	จำนวน	0	6	31	18	55
	ร้อยละของระดับรายได้ครัวเรือน	.0%	10.9%	56.4%	32.7%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.0%	.6%	3.3%	1.9%	5.9%
มากกว่า 90,000 บาทต่อเดือนขึ้นไป	จำนวน	0	2	30	10	42
	ร้อยละของระดับรายได้ครัวเรือน	.0%	4.8%	71.4%	23.8%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.0%	.2%	3.2%	1.1%	4.5%
ไม่ระบุ	จำนวน	0	1	3	1	5
	ร้อยละของระดับรายได้ครัวเรือน	.0%	20.0%	60.0%	20.0%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.0%	.1%	.3%	.1%	.5%
รวมทั้งสิ้น	จำนวน	16	171	572	181	940
	ร้อยละของระดับรายได้ครัวเรือน	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100.0%

ตารางที่ 11. ข้อมูลระดับความรู้สึกสุขจำแนกตามความสนใจติดตามข่าวสารทางการเมือง

ความสนใจติดตามข่าวสารการเมือง	ระดับความสุข				รวมทั้งสิ้น	
	ไม่มีความสุขเลย	ไม่ค่อยมีความสุข	ค่อนข้างมีความสุข	มีความสุขมาก		
ไม่สนใจเลย	จำนวน	1	0	6	1	8
	ร้อยละกลุ่มความสนใจ	12.5%	.0%	75.0%	12.5%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.1%	.0%	.6%	.1%	.9%
ไม่ค่อยสนใจ	จำนวน	1	9	37	11	58
	ร้อยละกลุ่มความสนใจ	1.7%	15.5%	63.8%	19.0%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.1%	1.0%	3.9%	1.2%	6.2%
สนใจเป็นบางครั้ง	จำนวน	10	103	383	123	619
	ร้อยละกลุ่มความสนใจ	1.6%	16.6%	61.9%	19.9%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	1.1%	11.0%	40.7%	13.1%	65.9%
สนใจมาก	จำนวน	4	59	144	46	253
	ร้อยละกลุ่มความสนใจ	1.6%	23.3%	56.9%	18.2%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.4%	6.3%	15.3%	4.9%	26.9%
ไม่ระบุความเห็น	จำนวน	0	0	2	0	2
	ร้อยละกลุ่มความสนใจ	.0%	.0%	100.0%	.0%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.0%	.0%	.2%	.0%	.2%
รวมทั้งสิ้น	จำนวน	16	171	572	181	940
	ร้อยละกลุ่มความสนใจ	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100.0%

ตารางที่ 12. ข้อมูลระดับความรู้สึกสุขจำแนกตามความพึงพอใจต่อระบอบการเมืองการปกครอง

ความพึงพอใจต่อระบอบการเมืองการปกครอง		ระดับความสุข				รวมทั้งสิ้น
		ไม่มีความสุขเลย	ไม่ค่อยมีความสุข	ค่อนข้างมีความสุข	มีความสุขมาก	
ไม่พอใจเลย	จำนวน	4	7	22	12	45
	ร้อยละของความพึงพอใจ	8.9%	15.6%	48.9%	26.7%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.4%	.7%	2.3%	1.3%	4.8%
ไม่ค่อยพอใจ	จำนวน	4	75	177	50	306
	ร้อยละของความพึงพอใจ	1.3%	24.5%	57.8%	16.3%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.4%	8.0%	18.8%	5.3%	32.6%
ค่อนข้างพอใจ	จำนวน	6	68	320	102	496
	ร้อยละของความพึงพอใจ	1.2%	13.7%	64.5%	20.6%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.6%	7.2%	34.0%	10.9%	52.8%
พอใจมาก	จำนวน	2	17	37	16	72
	ร้อยละของความพึงพอใจ	2.8%	23.6%	51.4%	22.2%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.2%	1.8%	3.9%	1.7%	7.7%
ไม่ระบุความเห็น	จำนวน	0	4	16	1	21
	ร้อยละของความพึงพอใจ	.0%	19.0%	76.2%	4.8%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.0%	.4%	1.7%	.1%	2.2%
รวมทั้งสิ้น	จำนวน	16	171	572	181	940
	ร้อยละของความพึงพอใจ	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100.0%

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 13. ข้อมูลระดับความรู้สึกสุขจำแนกตามปัญหาเร่งด่วนที่ต้องการการแก้ไขเป็นอันดับแรก

ปัญหาเร่งด่วนที่ต้องแก้ไขอันดับแรก		ระดับความรู้สึกสุข				รวมทั้งสิ้น
		ไม่มีความสุขเลย	ไม่ค่อยมีความสุข	ค่อนข้างมีความสุข	มีความสุขมาก	
1. ปัญหาความยากจนและขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน	จำนวน	9	82	234	73	398
	ร้อยละของปัญหา	2.3%	20.6%	58.8%	18.3%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	1.0%	8.7%	24.9%	7.8%	42.3%
2. ปัญหาการเลือกปฏิบัติระหว่างเพศ	จำนวน	0	1	4	0	5
	ร้อยละของปัญหา	.0%	20.0%	80.0%	.0%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.0%	.1%	.4%	.0%	.5%
3. ปัญหาสุขอนามัย	จำนวน	0	2	13	13	28
	ร้อยละของปัญหา	.0%	7.1%	46.4%	46.4%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.0%	.2%	1.4%	1.4%	3.0%
4. ปัญหาการศึกษา	จำนวน	1	8	45	16	70
	ร้อยละของปัญหา	1.4%	11.4%	64.3%	22.9%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.1%	.9%	4.8%	1.7%	7.4%
5. ปัญหาสิ่งแวดล้อม	จำนวน	2	8	42	10	62
	ร้อยละของปัญหา	3.2%	12.9%	67.7%	16.1%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.2%	.9%	4.5%	1.1%	6.6%
6. ปัญหาคอร์รัปชันและความไม่โปร่งใสของฝ่ายบริหาร	จำนวน	4	54	189	54	301
	ร้อยละของปัญหา	1.3%	17.9%	62.8%	17.9%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.4%	5.7%	20.1%	5.7%	32.0%
7. ปัญหาอื่นๆ	จำนวน	0	15	35	12	62
	ร้อยละของปัญหา	.0%	24.2%	56.5%	19.4%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.0%	1.6%	3.7%	1.3%	6.6%
ไม่ระบุความเห็น	จำนวน	0	1	10	3	14
	ร้อยละของปัญหา	.0%	7.1%	71.4%	21.4%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.0%	.1%	1.1%	.3%	1.5%
รวมทั้งสิ้น	จำนวน	16	171	572	181	940
	ร้อยละของปัญหา	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100.0%

ตารางที่ 14. ข้อมูลปัญหาที่ต้องการแก้ไขเป็นอันดับแรกจําแนกตามระดับการศึกษาสูงสุด
ของกลุ่มตัวอย่าง

ระดับการศึกษาสูงสุด		ปัญหาที่ต้องการแก้ไขเป็นอันดับแรก								รวม
		ความยากจน	เลือกปฏิบัติ	สุขภาพ	การศึกษา	สิ่งแวดล้อม	คอร์รัปชัน	อื่นๆ	ไม่ระบุ	
ไม่ได้เรียน	จำนวน	4	0	0	0	0	4	1	0	9
	ร้อยละของการศึกษา	44.4%	.0%	.0%	.0%	.0%	44.4%	11%	.0%	100%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.4%	.0%	.0%	.0%	.0%	.4%	.1%	.0%	1.0%
ประถมต้น	จำนวน	7	0	0	2	1	3	2	0	15
	ร้อยละของการศึกษา	46.7%	.0%	.0%	13.3%	6.7%	20.0%	13%	.0%	100%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.7%	.0%	.0%	.2%	.1%	.3%	.2%	.0%	1.6%
ประถมปลาย	จำนวน	112	0	8	12	18	60	17	5	232
	ร้อยละของการศึกษา	48.3%	.0%	3.4%	5.2%	7.8%	25.9%	7.3%	2.2%	100%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	11.9%	.0%	.9%	1.3%	1.9%	6.4%	1.8%	.5%	24.7%
มัธยมต้น	จำนวน	60	2	5	13	11	55	8	3	157
	ร้อยละของการศึกษา	38.2%	1.3%	3.2%	8.3%	7.0%	35.0%	5.1%	1.9%	100%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	6.4%	.2%	.5%	1.4%	1.2%	5.9%	.9%	.3%	16.7%
มัธยมปลาย	จำนวน	75	2	3	8	8	58	9	3	166
	ร้อยละของการศึกษา	45.2%	1.2%	1.8%	4.8%	4.8%	34.9%	5.4%	1.8%	100%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	8.0%	.2%	.3%	.9%	.9%	6.2%	1.0%	.3%	17.7%
อนุปริญญา หรือเทียบเท่า	จำนวน	64	0	4	7	9	50	4	1	139
	ร้อยละของการศึกษา	46.0%	.0%	2.9%	5.0%	6.5%	36.0%	2.9%	.7%	100%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	6.8%	.0%	.4%	.7%	1.0%	5.3%	.4%	.1%	14.8%
ปริญญาตรี	จำนวน	67	1	4	22	12	65	19	2	192
	ร้อยละของการศึกษา	34.9%	.5%	2.1%	11.5%	6.3%	33.9%	9.9%	1.0%	100%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	7.1%	.1%	.4%	2.3%	1.3%	6.9%	2.0%	.2%	20.4%
สูงกว่าปริญญาตรี	จำนวน	9	0	4	6	3	6	2	0	30
	ร้อยละของการศึกษา	30.0%	.0%	13.3%	20.0%	10.0%	20.0%	6.7%	.0%	100%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	1.0%	.0%	.4%	.6%	.3%	.6%	.2%	.0%	3.2%
รวมทั้งสิ้น	จำนวน	398	5	28	70	62	301	62	14	940
	ร้อยละของการศึกษา	42.3%	.5%	3.0%	7.4%	6.6%	32.0%	6.6%	1.5%	100%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	42.3%	.5%	3.0%	7.4%	6.6%	32.0%	6.6%	1.5%	100%

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 15. การพูดคุยระหว่างสมาชิกในครอบครัวจำแนกตามระดับความรู้สึกสุขของกลุ่ม
ตัวอย่าง

การพูดคุยระหว่างสมาชิกใน ครอบครัว		ระดับความรู้สึกสุข				รวมทั้งสิ้น
		ไม่มีความสุข เลย	ไม่ค่อยมี ความสุข	ค่อนข้างมี ความสุข	มีความสุข มาก	
นาน ๆ ครั้ง	จำนวน	5	53	109	32	199
	ร้อยละของความเห็น	2.5%	26.6%	54.8%	16.1%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.5%	5.6%	11.6%	3.4%	21.2%
อาทิตย์ละครั้ง	จำนวน	0	17	30	6	53
	ร้อยละของความเห็น	.0%	32.1%	56.6%	11.3%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.0%	1.8%	3.2%	.6%	5.6%
เกือบทุกวัน	จำนวน	5	39	200	53	297
	ร้อยละของความเห็น	1.7%	13.1%	67.3%	17.8%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.5%	4.1%	21.3%	5.6%	31.6%
ทุกวัน	จำนวน	6	59	224	88	377
	ร้อยละของความเห็น	1.6%	15.6%	59.4%	23.3%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.6%	6.3%	23.8%	9.4%	40.1%
ไม่ระบุ	จำนวน	0	3	9	2	14
	ร้อยละของความเห็น	.0%	21.4%	64.3%	14.3%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.0%	.3%	1.0%	.2%	1.5%
รวมทั้งสิ้น	จำนวน	16	171	572	181	940
	ร้อยละของความเห็น	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100.0%

ตารางที่ 16. การรับรู้ปัญหาของสมาชิกในครอบครัวจำแนกตามระดับความรู้สึกสุขของกลุ่ม
ตัวอย่าง

การรับรู้ปัญหาของ ครอบครัว		ระดับความรู้สึกสุข				รวมทั้งสิ้น
		ไม่มีความสุข เลย	ไม่ค่อยมี ความสุข	ค่อนข้างมี ความสุข	มีความสุข มาก	
ไม่รู้	จำนวน	1	9	25	9	44
	ร้อยละของความเห็น	2.3%	20.5%	56.8%	20.5%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.1%	1.0%	2.7%	1.0%	4.7%
ไม่ค่อยรู้	จำนวน	7	50	97	27	181
	ร้อยละของความเห็น	3.9%	27.6%	53.6%	14.9%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.7%	5.3%	10.3%	2.9%	19.3%
ส่วนใหญ่รู้	จำนวน	2	61	265	95	423
	ร้อยละของความเห็น	.5%	14.4%	62.6%	22.5%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.2%	6.5%	28.2%	10.1%	45.0%
รู้เสมอ	จำนวน	5	51	173	49	278
	ร้อยละของความเห็น	1.8%	18.3%	62.2%	17.6%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.5%	5.4%	18.4%	5.2%	29.6%
ไม่ระบุ	จำนวน	1	0	12	1	14
	ร้อยละของความเห็น	7.1%	.0%	85.7%	7.1%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	.1%	.0%	1.3%	.1%	1.5%
รวมทั้งสิ้น	จำนวน	16	171	572	181	940
	ร้อยละของความเห็น	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100.0%
	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง	1.7%	18.2%	60.9%	19.3%	100.0%

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ง.

สมการประมาณการณ์ออร์เดอร์โลจิต (Ordered Logit Model)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ง. สมการประมาณการโลจิสติกส์แบบเรียงลำดับ (Ordered Logit Model)

ผลการประมาณการแบบจำลองที่ 1

Case Processing Summary

		N	Marginal Percentage
HAPPY	.00	11	1.5%
	1.00	139	18.7%
	2.00	447	60.1%
	3.00	147	19.8%
GENDER	1.00	356	47.8%
	2.00	388	52.2%
P_EDUC	1.00	193	25.9%
	2.00	118	15.9%
	3.00	185	24.9%
	4.00	248	33.3%
P_HEALTH	1.00	65	8.7%
	2.00	140	18.8%
	3.00	10	1.3%
	4.00	529	71.1%
P_CLOSER	1.00	51	6.9%
	2.00	128	17.2%
	3.00	36	4.8%
	4.00	529	71.1%
P_TRUST	1.00	92	12.4%
	2.00	84	11.3%
	3.00	568	76.3%
UMEMP	.00	3	.4%
P_HHINC	1.00	741	99.6%
	1.00	88	11.8%
	2.00	90	12.1%
	3.00	74	9.9%
	4.00	86	11.6%
	5.00	74	9.9%
	6.00	105	14.1%
	7.00	48	6.5%
	8.00	36	4.8%
9.00	143	19.2%	
P_SAVING	1.00	271	36.4%
	2.00	188	25.3%
	3.00	285	38.3%
P_POLSAT	1.00	57	7.7%
	2.00	256	34.4%
	3.00	35	4.7%
	4.00	396	53.2%
Valid		744	100.0%
Missing		168	
Total		912	

Model Fitting Information

Model	-2 Log Likelihood	Chi-Square	df	Sig.
Intercept Only	1489.919			
Final	1316.835	173.084	29	.000

Link function: Logit.

Goodness-of-Fit

	Chi-Square	df	Sig.
Pearson	2048.867	2188	.984
Deviance	1315.448	2188	1.000

Link function: Logit.

Pseudo R-Square

Cox and Snell	.208
Nagelkerke	.240
McFadden	.116

Link function: Logit.

ผลการประมาณการ Ordered Logit แบบจำลองที่ 1

Parameter Estimates

	Estimate	Std. Error	Wald	df	Sig.	95% Confidence Interval		
						Lower Bound	Upper Bound	
Threshold	[HAPPY = .00]	-3.391	2.370	2.048	1	.152	-8.036	1.253
	[HAPPY = 1.00]	-.193	2.353	.007	1	.935	-4.804	4.418
	[HAPPY = 2.00]	3.148	2.356	1.786	1	.181	-1.469	7.766
Location	AGE	-.006	.090	.004	1	.950	-.182	.171
	AGE2	.000	.001	.022	1	.883	-.002	.002
	LOGSALAR	.659	.369	3.197	1	.074	-.063	1.381
	[GENDER=1.00]	-.093	.163	.329	1	.566	-.412	.225
	[GENDER=2.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[P_EDUC=1.00]	-.092	.206	.198	1	.656	-.495	.312
	[P_EDUC=2.00]	-.485	.244	3.961	1	.047	-.963	-.007
	[P_EDUC=3.00]	-.621	.227	7.450	1	.006	-1.067	-.175
	[P_EDUC=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[P_HEALTH=1.00]	.681	.278	6.011	1	.014	.137	1.225
	[P_HEALTH=2.00]	-1.088	.201	29.331	1	.000	-1.482	-.694
	[P_HEALTH=3.00]	-1.881	.660	8.115	1	.004	-3.175	-.587
	[P_HEALTH=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[P_CLOSER=1.00]	-1.126	.301	13.971	1	.000	-1.717	-.536
	[P_CLOSER=2.00]	.021	.203	.011	1	.916	-.377	.420
	[P_CLOSER=3.00]	.195	.361	.292	1	.589	-.512	.903
	[P_CLOSER=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[P_TRUST=1.00]	-.237	.235	1.012	1	.314	-.698	.225
	[P_TRUST=2.00]	.528	.243	4.730	1	.030	.052	1.003
	[P_TRUST=3.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[UMEMP=.00]	-1.555	1.169	1.770	1	.183	-3.846	.736
	[UMEMP=1.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[P_HHINC=1.00]	-.336	.384	.765	1	.382	-1.089	.417
	[P_HHINC=2.00]	-.144	.354	.164	1	.685	-.838	.551
	[P_HHINC=3.00]	-.476	.347	1.886	1	.170	-1.156	.203
	[P_HHINC=4.00]	-.451	.317	2.024	1	.155	-1.072	.170
	[P_HHINC=5.00]	.075	.313	.058	1	.810	-.539	.689
	[P_HHINC=6.00]	.085	.281	.091	1	.763	-.467	.636
	[P_HHINC=7.00]	-.140	.350	.159	1	.690	-.826	.547
	[P_HHINC=8.00]	.099	.430	.053	1	.818	-.743	.941
	[P_HHINC=9.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[P_SAVING=1.00]	.773	.192	16.215	1	.000	.397	1.149
	[P_SAVING=2.00]	-.745	.198	14.204	1	.000	-1.132	-.357
	[P_SAVING=3.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[P_POLSAT=1.00]	-.714	.296	5.804	1	.016	-1.294	-.133
	[P_POLSAT=2.00]	-.503	.168	8.932	1	.003	-.833	-.173
	[P_POLSAT=3.00]	-.343	.372	.852	1	.356	-1.072	.386
	[P_POLSAT=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.

Link function: Logit.

a. This parameter is set to zero because it is redundant.

ผลการประมาณการณ์ Ordered Logit แบบจำลองที่ 2

Case Processing Summary

		N	Marginal Percentage
HAPPY	.00	11	1.5%
	1.00	139	18.7%
	2.00	447	60.1%
	3.00	147	19.8%
GENDER	1.00	356	47.8%
	2.00	388	52.2%
P_EDUC	1.00	193	25.9%
	2.00	118	15.9%
	3.00	185	24.9%
	4.00	248	33.3%
P_HEALTH	1.00	65	8.7%
	2.00	140	18.8%
	3.00	10	1.3%
	4.00	529	71.1%
P_CLOSER	1.00	51	6.9%
	2.00	128	17.2%
	3.00	36	4.8%
	4.00	529	71.1%
P_TRUST	1.00	92	12.4%
	2.00	84	11.3%
	3.00	568	76.3%
UMEMP	.00	3	.4%
	1.00	741	99.6%
	2.00	188	25.3%
P_SAVING	1.00	271	36.4%
	2.00	188	25.3%
	3.00	285	38.3%
P_POLSAT	1.00	57	7.7%
	2.00	256	34.4%
	3.00	35	4.7%
	4.00	396	53.2%
Valid		744	100.0%
Missing		168	
Total		912	

Model Fitting Information

Model	-2 Log Likelihood	Chi-Square	df	Sig.
Intercept Only	1488.532			
Final	1321.171	167.362	21	.000

Link function: Logit.

Pseudo R-Square

Cox and Snell	.201
Nagelkerke	.233
McFadden	.112

Link function: Logit.

ผลการประมาณการ Ordered Logit แบบจำลองที่ 2 (เมื่อลดปัจจัยรายได้ครัวเรือนออก)

Parameter Estimates

	Estimate	Std. Error	Wald	df	Sig.	95% Confidence Interval		
						Lower Bound	Upper Bound	
Threshold	[HAPPY = .00]	-2.223	2.061	1.163	1	.281	-6.263	1.817
	[HAPPY = 1.00]	.960	2.043	.221	1	.638	-3.044	4.964
	[HAPPY = 2.00]	4.279	2.049	4.359	1	.037	.262	8.296
Location	AGE	-.002	.089	.000	1	.987	-.176	.173
	AGE2	.000	.001	.035	1	.852	-.002	.002
	LOGSALAR	.876	.258	11.543	1	.001	.370	1.381
	[GENDER=1.00]	-.110	.159	.483	1	.487	-.422	.201
	[GENDER=2.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[P_EDUC=1.00]	-.109	.200	.295	1	.587	-.502	.284
	[P_EDUC=2.00]	-.377	.238	2.502	1	.114	-.844	.090
	[P_EDUC=3.00]	-.523	.219	5.709	1	.017	-.952	-.094
	[P_EDUC=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[P_HEALTH=1.00]	.675	.274	6.093	1	.014	.139	1.212
	[P_HEALTH=2.00]	-1.095	.200	30.008	1	.000	-1.487	-.703
	[P_HEALTH=3.00]	-1.882	.659	8.153	1	.004	-3.174	-.590
	[P_HEALTH=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[P_CLOSER=1.00]	-1.112	.301	13.679	1	.000	-1.701	-.523
	[P_CLOSER=2.00]	-.008	.202	.002	1	.967	-.404	.388
	[P_CLOSER=3.00]	.215	.359	.360	1	.549	-.488	.918
	[P_CLOSER=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[P_TRUST=1.00]	-.238	.234	1.030	1	.310	-.697	.221
	[P_TRUST=2.00]	.511	.241	4.502	1	.034	.039	.983
	[P_TRUST=3.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[UMEMP=.00]	-1.362	1.161	1.377	1	.241	-3.638	.913
	[UMEMP=1.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[P_SAVING=1.00]	.762	.186	16.727	1	.000	.397	1.128
	[P_SAVING=2.00]	-.740	.197	14.149	1	.000	-1.126	-.355
	[P_SAVING=3.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[P_POLSAT=1.00]	-.742	.295	6.306	1	.012	-1.320	-.163
[P_POLSAT=2.00]	-.521	.167	9.730	1	.002	-.848	-.193	
[P_POLSAT=3.00]	-.314	.367	.733	1	.392	-1.032	.405	
[P_POLSAT=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.	

Link function: Logit.

a. This parameter is set to zero because it is redundant.

ผลการประมาณการณ์ Ordered Logit แบบจำลองที่ 3

Case Processing Summary

		N	Marginal Percentage
happy	.00	16	1.8%
	1.00	165	18.1%
	2.00	552	60.5%
	3.00	179	19.6%
gender	1.00	378	41.4%
	2.00	534	58.6%
p_educ	1.00	244	26.8%
	2.00	138	15.1%
	3.00	219	24.0%
p_health	4.00	311	34.1%
	1.00	77	8.4%
	2.00	164	18.0%
	3.00	12	1.3%
p_closer	4.00	659	72.3%
	1.00	60	6.6%
	2.00	146	16.0%
	3.00	45	4.9%
p_trust	4.00	661	72.5%
	1.00	113	12.4%
	2.00	104	11.4%
umemp	3.00	695	76.2%
	.00	163	17.9%
	1.00	749	82.1%
p_saving	1.00	326	35.7%
	2.00	236	25.9%
	3.00	350	38.4%
p_polsat	1.00	71	7.8%
	2.00	304	33.3%
	3.00	45	4.9%
	4.00	492	53.9%
Valid		912	100.0%
Missing		0	
Total		912	

Model Fitting Information

Model	-2 Log Likelihood	Chi-Square	df	Sig.
Intercept Only	1823.870			
Final	1646.699	177.171	22	.000

Link function: Logit.

Goodness-of-Fit

	Chi-Square	df	Sig.
Pearson	2632.592	2675	.717
Deviance	1639.767	2675	1.000

Link function: Logit.

Pseudo R-Square

Cox and Snell	.177
Nagelkerke	.204
McFadden	.097

Link function: Logit.

ผลการประมาณการ Ordered Logit แบบจำลองที่ 3 (เมื่อทดสอบรายได้)

Parameter Estimates

		Estimate	Std. Error	Wald	df	Sig.	95% Confidence Interval	
							Lower Bound	Upper Bound
Threshold	[happy = .00]	-5.388	1.577	11.679	1	.001	-8.478	-2.298
	[happy = 1.00]	-2.488	1.556	2.556	1	.110	-5.538	.562
	[happy = 2.00]	.790	1.553	.259	1	.611	-2.254	3.834
Location	age	-.021	.077	.073	1	.787	-.171	.130
	age2	.000	.001	.047	1	.828	-.002	.002
	sala	1.10E-005	.000	2.739	1	.098	-2E-006	2E-005
	sala2	-2.15E-011	.000	.547	1	.460	-8E-011	4E-011
	[gender=1.00]	-.071	.150	.226	1	.634	-.365	.223
	[gender=2.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[p_educ=1.00]	-.180	.176	1.042	1	.307	-.526	.166
	[p_educ=2.00]	-.275	.213	1.661	1	.197	-.693	.143
	[p_educ=3.00]	-.370	.193	3.692	1	.055	-.748	.007
	[p_educ=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[p_health=1.00]	.769	.249	9.532	1	.002	.281	1.257
	[p_health=2.00]	-1.075	.182	34.877	1	.000	-1.431	-.718
	[p_health=3.00]	-1.992	.587	11.522	1	.001	-3.142	-.842
	[p_health=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[p_closer=1.00]	-.981	.274	12.794	1	.000	-1.518	-.443
	[p_closer=2.00]	-.041	.187	.047	1	.828	-.407	.326
	[p_closer=3.00]	-.084	.317	.071	1	.790	-.706	.537
	[p_closer=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[p_trust=1.00]	-.264	.210	1.587	1	.208	-.676	.147
	[p_trust=2.00]	.485	.216	5.054	1	.025	.062	.908
	[p_trust=3.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[umemp=.00]	.107	.211	.260	1	.610	-.306	.521
	[umemp=1.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[p_saving=1.00]	.758	.168	20.307	1	.000	.428	1.087
	[p_saving=2.00]	-.722	.176	16.892	1	.000	-1.066	-.378
	[p_saving=3.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
[p_polsat=1.00]	-.631	.262	5.792	1	.016	-1.146	-.117	
[p_polsat=2.00]	-.522	.151	11.906	1	.001	-.819	-.226	
[p_polsat=3.00]	-.002	.323	.000	1	.995	-.634	.630	
[p_polsat=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.	

Link function: Logit.

a. This parameter is set to zero because it is redundant.

ผลการประมาณการณ์ Ordered Logit แบบจำลองที่ 4

Case Processing Summary

		N	Marginal Percentage
happy	.00	16	1.8%
	1.00	165	18.1%
	2.00	552	60.5%
	3.00	179	19.6%
gender	1.00	378	41.4%
	2.00	534	58.6%
p_educ	1.00	244	26.8%
	2.00	138	15.1%
	3.00	219	24.0%
	4.00	311	34.1%
p_health	1.00	77	8.4%
	2.00	164	18.0%
	3.00	12	1.3%
	4.00	659	72.3%
p_closer	1.00	60	6.6%
	2.00	146	16.0%
	3.00	45	4.9%
	4.00	661	72.5%
p_trust	1.00	113	12.4%
	2.00	104	11.4%
	3.00	695	76.2%
	4.00	92	10.0%
p_saving	1.00	326	35.7%
	2.00	236	25.9%
	3.00	350	38.4%
p_polsat	1.00	71	7.8%
	2.00	304	33.3%
	3.00	45	4.9%
	4.00	492	53.9%
Valid		912	100.0%
Missing		0	
Total		912	

Model Fitting Information

Model	-2 Log Likelihood	Chi-Square	df	Sig.
Intercept Only	1823.870			
Final	1646.957	176.913	21	.000

Link function: Logit.

Goodness-of-Fit

	Chi-Square	df	Sig.
Pearson	2626.431	2676	.749
Deviance	1640.025	2676	1.000

Link function: Logit.

Pseudo R-Square

Cox and Snell	.176
Nagelkerke	.204
McFadden	.097

Link function: Logit.

ผลการประมาณการ Ordered Logit แบบจำลองที่ 4 (เมื่อลดปัจจัยการว่างงานออก)

Parameter Estimates

	Estimate	Std. Error	Wald	df	Sig.	95% Confidence Interval		
						Lower Bound	Upper Bound	
Threshold	[happy = .00]	-5.449	1.571	12.025	1	.001	-8.529	-2.369
	[happy = 1.00]	-2.550	1.551	2.704	1	.100	-5.590	.489
	[happy = 2.00]	.727	1.548	.221	1	.638	-2.306	3.760
Location	age	-.022	.077	.085	1	.771	-.172	.128
	age2	.000	.001	.062	1	.803	-.002	.002
	sala	9.49E-006	.000	2.573	1	.109	-2.10E-006	2.11E-005
	sala2	-1.6E-011	.000	.359	1	.549	-6.92E-011	3.68E-011
	[gender=1.00]	-.093	.144	.420	1	.517	-.375	.188
	[gender=2.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[p_educ=1.00]	-.184	.176	1.084	1	.298	-.529	.162
	[p_educ=2.00]	-.279	.213	1.710	1	.191	-.697	.139
	[p_educ=3.00]	-.368	.193	3.654	1	.056	-.745	.009
	[p_educ=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[p_health=1.00]	.767	.249	9.493	1	.002	.279	1.255
	[p_health=2.00]	-1.080	.182	35.369	1	.000	-1.436	-.724
	[p_health=3.00]	-2.011	.586	11.776	1	.001	-3.159	-.862
	[p_health=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[p_closer=1.00]	-.983	.274	12.845	1	.000	-1.520	-.445
	[p_closer=2.00]	-.043	.187	.054	1	.816	-.410	.323
	[p_closer=3.00]	-.089	.317	.078	1	.780	-.711	.533
	[p_closer=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[p_trust=1.00]	-.261	.210	1.550	1	.213	-.672	.150
	[p_trust=2.00]	.487	.216	5.097	1	.024	.064	.910
	[p_trust=3.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[p_saving=1.00]	.759	.168	20.382	1	.000	.429	1.088
	[p_saving=2.00]	-.720	.176	16.809	1	.000	-1.064	-.376
	[p_saving=3.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.
	[p_polsat=1.00]	-.627	.262	5.719	1	.017	-1.141	-.113
	[p_polsat=2.00]	-.520	.151	11.824	1	.001	-.817	-.224
	[p_polsat=3.00]	.000	.323	.000	1	.999	-.632	.633
	[p_polsat=4.00]	0 ^a	.	.	0	.	.	.

Link function: Logit.

a. This parameter is set to zero because it is redundant.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

น.ส. ณัฐภรณ์ เลี่ยมจรัสกุล เกิดเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2524
ภูมิลำเนาเป็นนครกรุงเทพมหานครแต่กำเนิด

ประวัติการศึกษา

- 2547-2550 ปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 2542-2545 ปริญญาเศรษฐศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับสอง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทุนการศึกษาที่เคยได้รับ

- 2550 ทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์ จากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์ จากหลักสูตรเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 2549 ทุนอุดหนุนการศึกษา หลักสูตรเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย
- 2548 *UFJ Foundation Scholarship for graduate program*
โดย *UFJ Foundation 2005*
- 2547 รางวัลดีเด่นด้านการเรียน โดยคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์
ทุนอุดหนุนการศึกษา โดยคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 2545 ทุนการศึกษาซูมิโตโม คอร์ปอเรชั่น ประจำปีการศึกษา 2545
(*Sumitomo Corporation Thailand, LTD.*)
Sumitomo Corporation Scholarship 2002
- 2542-2545 ทุนอุดหนุนการศึกษา ตลอดหลักสูตรปริญญาเศรษฐศาสตรบัณฑิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประสบการณ์งานวิจัย

- พ.ศ. 2548 โครงการศึกษาการค้าและการเจรจาต่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์
เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ตำแหน่งผู้ช่วยวิจัย
- พ.ศ. 2546 โครงการติดตามและประเมินผลค่าใช้จ่ายสำรองเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจในงบประมาณ
รายจ่าย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2545
เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (NESDB)
ตำแหน่ง ผู้ช่วยวิจัย